

خطر او گرمو اوبو ته د هغوی د رسېدو هیله په بریتانوي هندوستان کې په عمومي ډول ومنلې شوه، لومړی او دویم نړیوال جنگ تر لږ ځنډ وروسته دې نیمې وچې ته د تزاری روسیې او بیا د شوروي اتحاد د خطر په اړه د بریتانیې اندېښنو تر ۱۹۴۷ ز کال پورې دوام وکړ. تر څو د بریتانیې واک په هند کې ختم شو: (۱۴-۱م)

انګلیسانو په افغانستان کې د حاکمیت او د روسانو د مخنیوي په غرض په ۱۸۳۹ ز کال د اپریل په (۲۰ مه) نېټه په کندهار کې شاه شجاع واک ته ورساوه. خود افغانستان قهرمان ملت د قربانیو په پایله کې یې ماتې وخوړه، دوی خپله نظامي ماتې یو تصادفي کار وګاڼه، د هوا سوږوالی او غلط تاکتیک یې بهانه کړ. د خپل حیثیت د اعاده کولو او خپلو موخو ته د رسېدو په خاطر یې د ۱۸۷۸ ز کال د نوامبر ۲۱ مه نېټه دوهم ځل لپاره پر افغانستان یرغل وکړ، امیر شیرعلي خان فکر کاوه چې د روس او انګلیسانو له رقابت څخه په ګټې اخیستلو سره به له روسانو څخه ډیره مرسته ترلاسه کړي، ځکه یې له کابل څخه د شمال لورته د روسي هیواد ته د سفر په نیت حرکت وکړ، خو هلته په مزار شریف کې وفات شو، انګلیسانو له امیر محمد یعقوب خان سره د ګندمک د تړون (۱۸۷۹ ز کال د په ۲۲ مه نېټه) تر لاسلیک کولو وروسته خپل سفیر کیوناري (د ۱۸۷۹ ز کال د جولای په ۲۴ مې نېټه) کابل ته را ولېږه، هغه د مکناتن په څیر حکمراني پیل کړه د افغانستان زړور ملت هغه هم د مکناتن په برخلیک اخته کړ. تر دې وروسته انګلیسانو سیاسي لار خپله کړه: (۳۴م-۱۲)

انګلیسانو پر سوق الجیشي لارو (بولان، خیبر او کورمه) د تسلط په موخه محیلانه پلانونه طرحه کړل. دوی د دغو پلانونو د تطبیق په لار کې د پښتنو له کلک مقاومت سره مخامخ شول. مګر بیا هم دوی خپل شوم پلانونه عملی کړل. انګلیسانو په ۱۸۴۳ ز کال د سند او په ۱۸۴۸ ز کال د پنجاب سیمې ونيولې، د افغانستان ختیځ ولایتونه د سند د سیند تر غاړې پورې بریتانیا خپل متصرفات وګڼل، په ۱۸۵۵ ز کال کې د جمرود او ۱۸۵۷ ز کال کې یې د پېښور یوازې خیزه تړونونه له امیر دوست محمد خان سره لاسلیک کړل، د ګندمک (۱۸۷۹ ز کال) او ډیورنډ (۱۸۹۳ ز کال) د جبري تړونونو تر لاسلیک کولو وروسته د پښتونستان ډېرې سیمې د انګلیس تر نفوذ لاندې راغلې او دې سیمو ته یې د شمال لویدیځ سرحد اصطلاح استعمال کړه، چې

هېڅ حقوقي جنبه يې نه لرله ددې سيمې (پښتونستان) خلک بايد د اصل خوداراديت د اصولو په رڼا کې خپل برخليک پخپله وټاکي (۲۲ م- ۹۸ او ۹۹).

د انگليسانو گټو ته په اسيا کې هغه وخت خطر پېښ شو، چې د ترکستان پوځ آمو سيند ته نږدې دشير آباد په سيمه کې ځای پر ځای شو. په دې اړه د ۱۸۷۸ زکال د مارچ په ۲۶ مه نېټه د قفقاز د پوځ قوماندان د هغه ځای اداري مشر ته وليکل: «بي له شکه چې انگلستان خپله هندي پوله کې زموږ په وړاندې کمزوری دی. دا مسئله دوه برخې لري (پوځي او سياسي) چې دواړو برخو ته چمتو والی اړين دی. نن سبا انگليستان او افغانستان سره خوا بدي دي. امير شير علي خان له هغې سببسايدې څخه لاس واخېست چې ده ته ورکول کيده. ځکه برتانوي هند واکمنی له افغانستان څخه داسې غوښتنې کولې چې ددوې سياسي خپلواکۍ ته يې خطر پېښاوه...» (۲۴ م- ۳۳)

کله چې انگليسان پوه شول چې امير شير علي خان د انگليسانو دايمي استازی د کابل، کندهار او هرات په ولايتونو کې نه قبلوي او کابل ته يې د چمبرلين په مشرۍ هيئت ونه مانه خو روسی هيئت ته يې د جنرال ستوليتوف تر مشرۍ لاندې اجازه ورکړه، چې د (۱۸۷۸ ز کال) په جولای کې کابل ته راشي اوله دوی سره خبرې وکړي. سخت په قهر او د ۱۸۷۸ ز کال په نوامبر کې په افغانستان باندي دوهم يرغل پيل کړ. دوی په نظامي لحاظ ماتې وخوره خو په سياسي لحاظ لومړي ځل له شاه شجاع څخه د مثلث ترون (۱۸۳۸ ز) کې د پېښور او ورسره اړوندې سيمې ملتان، ديره جات او کشمير د تل لپاره له افغانستان څخه جلا کړل په دوهم ځل يې د گندمک د ترون (۱۸۷۹ ز کال د می ۲۹ مه) په ترڅ کې له امير محمد يعقوب خان څخه د سيبی، پېښين، گرمې، سوات، باجوړ، چترال، باشگل، وزيرستان، داروچاگي، کويټې او چمن سيمې خپلي کړې او په (۱۸۹۳) کې د ډيورند د ترون په اساس چې له امير عبدالرحمن خان سره يې لاسليک کړ يو شمير نوري سيمې هم جلا کړې او ددې سيمو جلاوالي ته يې قانوني بڼه ورکړه. انگليسانو تر دواړو يرغلونو ورسته د افغانستان په بهرني سياست تسلط پيدا کړ. او په ټولو ترونونو کې به يې دا مطلب ذکر کاوه چې د افغانستان امير حق نه لري، چې د انگليسانو له اجازې پرته بل دولت سره د دوستۍ اړيکې ټينگې کړي. هر څه چې سرته رسوي بايد د انگليس په مشوره يې سرته ورسوي، دامان الله خان تر راتگ پورې زموږ هيواد سياسي استقلال نه لاره، د افغانستان او

انگلیس درېم جنګ د همدې سیاسي استقلال د اخیستلو په خاطر و شو چې د افغانستان په ګټه او بریالیتوب سره پای ته ورسید. ۴۲م م: (۵۳ او ۵۴)

د افغانستان دولت لومړی ځل د امان الله خان په واکمنۍ کې د یو اساسي قانون پواسطه تنظیم شو. د نادر خان او اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په وخت کې د دولت د ثبات لپاره ډیر کارونه وشول. ظاهر شاه (۱۹۳۰-۱۹۷۳ ز کلونه) په خپله واکمنۍ کې یو پیاوړی دولتي نظام ټینګ کړ. د سردار محمد داود خان د صدراعظمۍ پرمهال هیواد د عصري کیدو لپاره یو لړ اقتصادي او سیاسي اقدامات ترسره شول. هغه د دیموکراسۍ په لسیزه کې د هیواد روڼ اندو او ځوانانو ته د ۱۳۴۳ ل کال د اساسي قانون په رڼا کې ځینې حقونه ورکړل. د پاچا هیله دا وه چې دیموکراسي په کراره کراره پلي شي. اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په دوهم نړیوال جنګ کې د افغانستان ناپیلتوب وساته او هم یې په سیمه کې له ټکر څخه ځان وژغوره. خو داود خان په (۱۳۵۲ د سرطان په ۲۶ نیټه - ۱۹۷۳ ز کال د جولای په ۱۷ نیټه) د یوې کودتاه په وسیله پاچاهۍ رژیم له مینځه یوړ، او پرځای یې جمهوري نظام اعلان کړ. (۳-۲)

ده د ۱۳۴۳ ل کال اساسي قانون چې په هغه کې د ګوندونو، ورځپاڼو او بیان آزادي خوندي شوې وه لغوه او د دولت چارې د یوې کمیټې او ده خپله اداره کولې، چې همدې کلتور تر ډېره وخته دوام وکړ او هیچا بیا د اساسي قانون دومره خیال ونه ساته.

تر دوهم نړیوال جنګ وروسته د امریکا او شوروي اتحاد نړیوال رقابت د افغانستان اقتصادي او سیاسي پرمختګ تر اغیزې لاندې راوست. د شاه محمود خان په دوره کې (۱۹۴۲-۱۹۵۳ ز کال) د افغانستان بهرنۍ کړنلاره په دودیز ډول روانه وه. د داود خان د صدارت په دوره کې (۱۹۵۳-۱۹۶۳ ز کال) لوی بدلون مینځ ته راغلل او په پوله کې د بریتانیې ځای پاکستان نیولی و. د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته د افغانستان بهرنۍ تګ لاره د جیوپولټیک اهمیت پر اساس مخ ته بیول کیده. په شمال کې د شوروي اتحاد شتون او مارکسیستي ایډیالوژۍ افغاني واکمنانو د ځان لپاره یو جدي ګواښ ګاڼه. له بله پلوه امریکا په خپلو نظامي تړونونو کې د شوروي اتحاد ځینې ګاونډیو هیوادونو شامل کړل چې ترکیه په ۱۹۵۲ ز کال په فبروري کې د شمالي اتلانټیک په دفاعي تړون (NATO) کې شامله شو او پاکستان په

۱۹۵۴ زکال په سپتمبر کې د جنوب ختیځې آسیا د پوځي تړون (SEATO) غړی شو ، په ۱۹۵۵ زکال د بغداد تړون لاس لیک شو چې ایران او پاکستان هم په کې شامل او د شوروي اتحاد پر ضد ایسارونکې کړنښه بشپړه شوه . په افغانستان کې امریکا په ۱۹۴۲ ز کال یوه سیاسي نمایندګي پرانسته چې بیا دغه نمایندګي په ۱۹۴۸ زکال سفارت ته لوړه شوه او ایلی پالمر (Ely-palmer) یې د لومړي سفیر په توګه وټاکل شو . خو د دواړو هیوادو تر مینځ پوځي ملګرتوب نا شونی و . ځکه افغانستان له شوروي اتحاد سره د ۱۹۳۱ کال تړون له مخې چې هغه مهال هم د اجرا وړ و . نشو کولی چې له بل درېم هیواد سره ملګرتوب وکړي ، بل پلو د پاکستان او افغانستان تر مینځ د سرحد ستونزه بیا راپورته شوه ، ځکه افغانستان دانه وه هیره کړې چې د اټک سیند پخوا له دې چې د بریتانیې له خوا ونیول شي ، د افغانستان خاوره وه ، ځینو پښتنو د بریتانیا سره د یرغلګر په نوم جګړې کولې او نه یې غوښتل چې له پاکستان سره یو ځای شي . او له شوروي اتحاد سره هم په ۱۹۴۷ او ۱۹۵۵ ز کالونو کې د افغانستان نور تړونونه لاس لیک کړل . خود داود خان د (۱۹۷۳ زکال) کودتاه سره په دغو اړیکو کې بدلون راغی . ۱۵م ۴۸۲-۴۸۷

محمد داود خان د جمهوریت په دوره کې دومره مطلق العنانه شو چې د کودتا په توريې ښاغلی محمد هاشم میوندو ال په زندان کې تر ډېرو شکنجو وروسته مړ کړ . خو په رسمي توګه داسې اعلان وشو چې ګواکې هغه په نکتیایي سره ځان وژنه کړې ده خو دا خبره خلکو ته د منلو وړ نه وه . (۴۳م ۴۰)

خلکو امید درلود چې سردار محمد داود خان به تر دوهم ځل ټاکل کیدو وروسته په خپله اداره کې سمون راولي . خوبیا هم دده په کابینه کې د ملت له هیلو سره سم کوم بدلون نه لیدل کیده چې دا کار د خلکو د مایوسی سبب شو . بل کار چې د ده ستونزې یې زیاتې کړې د ملي انقلاب (ملي غورزنگ) د ګوند جوړول و . په نوي اساسي قانون کې د یو ګوندي سیستم وړاندوینه شوې وه . په دې ګوند کې هم درې مختلفې ډلګۍ موجودې وې . یوه یې هغه تحصیل لرونکي اشخاص وو چې د یو ګوندي سیستم او دیکتاتورۍ ته له اړتیا سره موافق و او غوښتل یې چې نوموړی نظام بريالی شي . دا ډله د جمهور رئیس د مرستیال سید عبدالله پر شاوخوا راټوله شوې وه . دوهمه ډله

هغه فرصت طلبه حرفه يي عناصروو چې تل يې د قدرت انډول ته کتل. درېمه ډله هغه عناصروو چې د داودخان د کورنۍ له غړو سره د اړيکو له پياوړتيا وروسته يې غوښتل چې لومړنی گروپ له صحنې وباسي او دهغوی ځای ونيسي دوی تل د داودخان له ورور سردار محمد نعیم خان او د داودخان د زوی عمر سره اړیکې ساتلې ، دوی فکر کاوه چې له داودخان وروسته به سردار محمد نعیم د قدرت په گدی کښېني او د چارو واگي به په لاس واخلي ، وروسته د سردار محمد نعیم خان او داودخان تر مینځ هم اړیکې ترينگلې شوې او د محمد داودخان له همکارۍ يې ډډه وکړه . (۴۳م ۲۵)

سردار محمد داودخان د جمهوري نظام په ورستيو کې له سياسي ستونزو سره مخ و. کونښن يې کاوه چې دخپلو مخالفينو د له مینځه وړلو پواسطه خپل نظام ته نظامي گواښونه کم کړي . خو بالاخره د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند رهبرۍ له بندي کيدو او دهغوی د محاکمې تر اعلان وروسته ديو وسله وال پاڅون په پايله کې دده جمهوري نظام ته د ۱۳۵۷ ل کال د ثور په اوومه نېټه د پای ټکی کښود .

په دې څيرنيز اثر کې د نورو موضوعاتو په خوا کې دا يوه مهمه موضوع روښانه شوه چې محمد داودخان د امام الدين ساپي لخوا نه دی وژل شوی اوبلکې د بېرک نومي يو افسر له خوا چې په گارد کې د اطفایي مسئول ووژل شوی ده، چې نوموړي افسر بيا دافغانستان د جمهوررئيس نور محمد ترکي ياور و چې د نورمحمد ترکي د له مینځه وړلو پرمهال د مخالفينو لخوا دی هم له مینځه يوړل شو دغه ټکی جنرال امام الدين ساپي هم تائيد کړی او وايي : «ما سردارمحمد داودخان ته وويل چې واک دافغانستان د خلق ديموکراتيک گوند ته ليردول شوی او بايد تسليم شي» داود خان وويل کمونستانوته نه تسليميرم ورسره جوخت يې پر ما ډزې وکړې. زه زخمي شوم کلاشينکوف مې نشو راپورته کولی له دې امله ما پر داودخان او دهغه پرکورنۍ ډزې نه دي کړي...» بناغلي دستگير پنجشيري هم د امام الدين وينا تائيد وي او وايي : «امام الدين نشو کولی چې کلاشينکوف راپورته کړي او ډزې وکړي ، هغه ټپي و . له هغه سره وسله وال سر تيري وو کله چې هغوی وليدل چې داودخان او زوی يې ډزی کوي دوی هم پر هغوی ډزې وکړې او داود خان د کورنۍ له غړو سره يو ځای ووژل شو (۴۳م ۲۵)»

د ۱۳۵۷ ل کال د ثور اوومه نېټه دهیواد په معاصر تاریخ کې د لیکوالانو لخوا د پلویتوب او مخالفت په وجه په راز راز نومونو لکه انقلاب، پاڅون، اوښتون او کودتاه یاده شوي ده. ځینو دغه ورځ ستایلي او ځینو یې داسې غندنه کړې چې د قلم عفت ته یې هم پام نه دی شوی. زه نه غواړم چې په دې هکله وغږېږم ځکه چې دا کار یو ځانگړی بحث ته اړتیا لري او چې زما د څیړني موخه نه ده. خو ما په خپله لیکنه کې دا ورځ د بدلون په نامه یاده کړې او د لیکوالونو لیکنې مې د هغوی د لیکنې په اساس د کودتاه یا بل نوم چې دوی ورکړې په امانتداری سره لیکلي دي. دغه څیړنیز اثر یوازې د سردار محمد داود خان د سیاسي ستونزو په اړه دی. د هغه د واکمنۍ نور اړخونه لکه اقتصادي، اداري او ټولنیزو برخو ته یوازې د اړتیا تر بریده اشاره شوي او له بشپړې توضیح څخه یې ډډه شوې ده. د سردار محمد داود خان سیاسي ستونزو د افغانستان د خلکو پر ژوند ډیره اغیزه درلوده او لري یې. په دغه اثر کې کونښن شوی چې دده د سیاسي ستونزو پورې اړوند موضوعات چاڼ، پرتله، تحلیل او وروسته له اوسنیو پېښو سره د هغوی اړیکې وښودل شي. په لیکنه کې د هر چا او هر شخص د لیکنې او نظر درناوي شوي که چېرې د هغوي سیاست او کړنې زموږ د ټولني په زیان هم تمامې شوي وي دا به د وخت په تېرېدو سره روښانه شي. په اثر کې د پېښو نېټې په لمریز او په ځواکې په زیږدیزه نیټه هم ښودل شوي دي چې لمریز پرځای د (ل) او د زیږدیز پرځای د (ز) توری استعمال شوی دی. چې (ل) د لمریز او (ز) د زیږدیز معنی ورکوي. د اثر په لیکنه کې له ښواو معتبرو ماخذونو څخه په گټه اخیستل شوي ده. د اثر اصلي موضوع تر مختلفو سرلیکونو لاندې توضیح شوي ده.

موخې

دغه څېړنيز اثر چې د سردار محمد داود خان واکمني او د هغه سياسي ستونزې تر سرليک لاندې دغو موخو او اهدافو ته د رسيدو لپاره ليکل شوی دی :

۱- د سردار محمد داود خان د صدارت او واکمنۍ دوره د افغانستان په معاصر تاريخ کې يوه حساسه او د ارزښت وړ موضوع ده ، د تاريخ او د افغانستان معاصر تاريخ مضمون ، جغرافيه په څانگه کې له اصلي مضامينو څخه دی . او دغه مضمون له دې پوهنځي پرته د ننگرهار پوهنتون د کرنې ، و ترنري ، ژبو او ادبياتو او اقتصاد په پوهنځيو کې هم تدریسېږي . په دې هيله چې دا ليکل شوی اثر به د تاريخ او جغرافيه د څانگې او نورو پوهنځيو له محصلينو سره د مرستندويه موادو په توگه مرسته وکړي ، د مسلک خاوندانو او د افغانستان د تاريخ له مينه والو سره د معاصر تاريخ د يوې برخې او په ځانگړي ډول د سردار محمد داود خان په واکمنۍ او صدارت پورې اړوند پېښو په روښانولو کې مرسته وکړي .

۲- په دې اثر کې د سردار محمد داود خان سياسي ستونزې ، ژوند او شخصيت په اړه څېړنه شوې . چې تر اوسه دده د واکمنۍ او سياسي ستونزو په اړه کوم څېړنيز اثر نه دی ليکل شوی . او د هغه سياسي ستونزې له اوسنيو پېښو سره مستقيمي او نا مستقيمي اړيکي لري . ځکه ما دا کار اړين وگاڼه . چې په دې برخه کې يو څېړنيز اثر وليکم .

۳- د دې څېړنيز اثر په ليکنه کې د تاريخ او جغرافيه د څانگې درسي اړتياوې او موافقه هم په پام کې نيول شوې ده .

۴- دغه څېړنيز اثر به د داود خان د ژوند د مختلفو اړخونو د څېړنې لپاره لاره هواره کړي تر څو لوستونکي وهڅېږي په دې اړه غوره او ښه څېړنيز کتابونه وليکي .

۵- د داود خان په اړه ځينې ليکل شوي کتابونه يو مخيزه دي يعنې زيات يې توصيفي ښه لري . ما کوبنس کړی چې په ريښتني ډول د هغه شخصيت او ستونزې لوستونکو ته وروپېژنم .

۶- د ذکر شوي اثر ليکنه له پوهنمل علمي رتبې څخه د پوهندوی علمي رتبې ته د لوړيدو په خاطر د يو شرط په توگه د تاريخ او جغرافيه څانگې له خوا را سپارل شوی دی .

تیرو ماخذونو ته یو کتنه (د منابعو څرنګوالی)

هر څیړونکی د خپلی موضوع پوری اړوند یو لړ علمی او لیکلي اثار مطالعه او د هغوي د معلوماتو څخه په خپله لیکنه کې ګټه اخلي ، ماته هم (د سردار محمد داود خان واکمني او دهغه سیاسي ستونزي تر سر لیک لاندې د یو څیړنیز اثر لیکنه د تاریخ او جغرافې د څانګې لخوا د پوهنمل علمي رتبې څخه د پوهندوي علمي رتبې ته د لوړیدو له پاره دنده سپارل شوي و ماددي اثر د لیکنې په خاطر د موادو د برابرولو او بشپړولو په غرض مختلف کتابتونونه لکه دننګرهار پوهنتون کتابتون ، د کابل پوهنتون کتابتون د ننگرهار د اطلاعاتو او کلتور د ریاست کتابتون څخه ګټه اخیستې او هم مې هڅه کړې چې داود خان ته نږدې اشخاص پیدا او په دې اړه د هغو د معلوماتو څخه ګټه واخلم ، له کومو کتابونو څخه چې د دې اثر په لیکلو کې استفاده کړې او ځینې یې تازه چاپ شوي یو څو کتابونه په لاندې کړنو کې در پیژنم.

۱_ د سرطان کودتا د افغانستان د اوږدې بې ثباتې پیلامه:

پورتني اثر د افغانستان معاصر تاریخ پوه بناغلي پوهاند محمد حسن کاکړ په (۱۷۲) مخونو کې لیکلې چې د دانش څیړندویه ټولني په ۱۳۸۸ لمريز (۲۰۰۹ز) کال کې چاپ کړي. ده د محمد داود خان د واکمني پېښې، د هغه سیاسي کړنلاري ، پاکستان ته د محمد داود خان سفر او دهغه پایلي د افغانستان پر سیاسي وضع باندې د داود خان د سیاست اغيزي . او د کودتا گانو له لاري د افغانستان د سیاسي رژیمونو کاواکه کیدل ، په دقیق او عملي ډول تحلیل او ارزيايي کړي. د کتاب په اخر کې یو څو کتابونه ته چې د داود خان د واکمني سره تړاو لري یوه کتنه کړې. ما د دې اثر څخه د خپلې لیکنې په مختلفو ځایونو کې ګټه اخیستې او لوستل یې د افغانستان د تاریخ مینه والو ته گټور گڼم .

۲_ د افغانستان پر معاصر تاریخ یو لنډه کتنه :

مرحوم محمد ابراهیم عطایی لخوا لیکل شوي اثر (د افغانستان پر معاصر یو لنډه کتنه) د افغانستان د معاصر تاریخ ډیر پښې بررسی کړي . هغه معاصر تاریخ د پیل (۱۷۴۷ م) کال ، انگلیسانو او روسانو رقابت ، پر افغانستان د انگریزانو

دواړه يرغلونه ، د روسانو يرغل ، د مجاهدينو د حکومت جوړېدل او کورنی جگړې څيړلي دي . ده د محمد داود خان په صدارت يې پوره بحث کړي او ما دا اثر د ليکلو پرمهال د نوي اساسي قانون (۱۳۴۳ل) تصويب ، د جرگې دايريدل ، او يو لړ نور موضوعاتو په روښانولو کې ترې استفاده کړې ده . نوموړي کتاب د معاصر تاريخ د مينه والو لپاره يو غوره ماخذ ده . چې نوموړي کتاب په ۴۳۲ مخونو او دوو شپږ فصلونو کې دميوند د خپرندويه ټولنی لخوا په (۱۳۸۳) لمريز کال کې دريم ځل لپاره چاپ شوي دي .

۳_ افغانستان در مسير تاريخ:

د افغانستان مشهور ليکوال، مؤرخ او سياست مدار ښاغلي مير غلام محمد غبار ليکلي دي . نوموړي اثر د پوره شهرت څخه برخمن دي زه نه غواړم چې د هغه په اړه څه وليکم خو دومره زياتوم چې ما له دي ارزښتناکه اثر څخه د پښتونستان مساله او دپاکستان سره د اړيکو خرابوالي په عنوان کې پوره گټه اخېستي . ځکه ما نوموړي اثر له نورو کتابو نو سره پرته کړ خو ښاغلي غبار د پښتونستان د موضوع په اړه تاريخي معلومات ليکلي زه بيا هم دا اثر د ټولو افغانانو له پاره يو گټور اثر بولم چې نوموړي ځل په ۱۳۴۲ لمريز کال د دولتي مطبعې لخوا چاپ شوي دي خو وروسته څو ځله د مختلفو نشراتي ارگانو لخوا چاپ او نشر شوي دي .

۴_ افغانستان در دوران صدارت محمد داود خان :

نوموړي اثر ښاغلي محقق عبدالصابر جنبش ليکلي او په ۱۳۸۵ لمريز کال د سعيد نشراتي مرکز لخوا په (۲۰۲) مخونو کې چاپ شوي ده . دغه اثر يو تحقيقي اثر دي چې داود خان د صدارت دوره يې په مکمل ډول څيړلي ده . د داود خان اقتصادي فعاليتونه ، سياسي کړنلاري ، معارف ته خدمت کول او په دي دوری پوري ټول موضوعات څيړلي او د تاريخ ليکني د اصولو سره سم يې غوره او معتبرو ماخذونو څخه استفاده کړي . نوموړي علمي اثر د علومو اکاډمی د محققينو تقريرونه هم لري .

۵_ افغانستان در قرن بيستم :

بناغلي امين الله دريغ په خپل کتاب (افغانستان در قرن بیستم) کې د افغانستان سياسي تاريخ د امير عبدالرحمن د واکمنۍ څخه پيل د ۱۳۵۷ ل کال د ثور تر (۷) نيټې پوري ليکلي ، نوموړي زيار کنبلي چې پيښي په تحليلي او روانه بڼه توضيح کړي ، ده په خپل کتاب کې د نورو موضوعاتو تر څنگ د سردار محمد داود خان د صدارت دوره ، اقتصادي پلانونه ، ټولنيزه حالت او د داود خان د واکمنۍ دورې سره يو ځای توضيح کړي . نوموړی په خپل کتاب کې ځينې انځورونه هم ځای کړي دي . دغه کتاب کې موضوعات په مفصل ډول بيان شوي . نو ځکه پنډوالي يې (۲۱۲) مخونه ته رسېږي چې په (۱۳۷۹) لمريز (۲۰۰۱ ز) کال کې دانش کتابخانې چاپ کړي ، ده د داود خان پر سياسي او پرمختيايي کړنلاري پوره بحث کړي ، د ديموکراسۍ دورې صدراعظمان يې معرفي کړي دي . ماهم ددې کتاب څخه په خپل اثر کې گټه اخېستي خو لوستل يې ټولو افغانستان ته د اهميت وړ دي .

۲_ افغانستان در قرن بیستم :

ليکوال ژورناليست او ديپلومات بناغلي ظاهر طنين دا کتاب ليکلي ده . په خپل کتاب کې د امير حبيب الله خان د واکمنۍ څخه د مجاهدينو د حکومت تر جوړيدو پوري موضوعات په ژورنالستيکي بڼه څېړلي دي . ده د داود خان د صدارت دوره او د داود خان جمهوريت د نورو موضوعاتو سره پوره څېړلي او ډير معلومات د مصاحبو له لارې راټول او بيا يې تحليل کړي دي ، دده په کتاب کې د سياسي رهبرانو او لوړو پوړو چارواکو نظريات شته چې د اهميت وړ ده دغه کتاب په (۵۱۸) مخونو کې په (۱۳۸۳) ل کال لومړی ځل د ميوند نشراتي موسسې ، سبا کتابخانې لخوا چاپ شوي دي .

۷_ اردو و سياست در سه دهه اخير :

بناغلي محمد نبی عظیمی دغه کتاب (۲۷۲) مخونه کې ليکلي او د ميوند د نشراتي موسسې ، سبا کتابخانې لخوا په ۱۳۸۷ لمريز کال درېم ځل له پاره چاپ شوي دي . دا کتاب چې ډير پنډ دي خو د پام وړ مطالب لري . د کتاب ليکونکی د سردار محمد داود خان په کودتاه کې فعاله ونډه درلوده چې د ډيرو پيښو عينې شاهد ده . د پوځي حالت د بيانولو ترڅنگ سياسي مسايل هم څېړلي دي او د ۱۳۵۷ لمريز د ثور ۷ نيټې په بدلون کې د دواړو قوتونو ترکيب او د کاميابي

عواملو ته کتنه کړي ده. په وروسته دولتونو کې یې هم د پوځ حالت خپرلي چې پوځ او پوځي کودتاه گانو په اړه یو ښه ماخذ ده.

۸- ژوندي خاطري

په تیرو نهو لسيزو کې د افغانستان تاريخ ۱۹۰۰ - ۱۹۹۳ م.

ډیر تکړه ژورنالست ، لیکوال او خپرونکی ډاکتر عبدالعلی ارغنداوي نوموړي کتاب په (۲۰۹) مخونه او (۹) نهه فصلونو کې لیکلي او په ۱۹۹۷ ز کال د بی بی سی د پښتو څانگې لخوا په پېښور کې چاپ او خپور شو. په کتاب کې د امیر حبیب الله خان څخه د ډاکتر نجیب الله د حکومت تر سقوط پورې موضوعات لیکل شوي، چې اخرنی عنوان د ملگرو ملتونو د سولې پروسی ناکامی ده. وروسته یو شمیر اړینې نښلونې هم لري چې د نورو مطالبو په خوا کې د داود خان کودتاه ، جمهوریت ، اقتصادي پالیسی ، د ځمکې اصلاحاتو ، حزب انقلاب ملی ، د پښتونستان مسله او د افغانستان خارجی پالیسی په اړه یو لړ غوره علمی مطالب لري. چې د خپرونکو لپاره غوره ماخذ او لوستونکو ته د معلوماتو ښه منبع ده. ده مسایل د پوښتنو له لاري د خپرنې او تحلیل وروسته د یوې پروژې په بڼه راټول او تکمیل کړي، چې لومړي د بی بی سی راپو له لاري خپاره او وروسته دغه معلومات د یو کتاب په بڼه چاپ کړل، نوموړي معلومات تر ډیره بریده د سیاسی او دولتي لوړپوړو چارواکو څخه د پوښتنو او د هغوي په نظریو ډډه لگوي.

۹- تحلیل واقعات سیاسی افغانستان ۱۹۱۹ - ۱۹۹۲

تکړه لیکوال او ژورنالست ښاغلی عبدالحمید مبارز دغه کتاب (۵۳۲) مخونو او ۹ نهه فصلونو په ۱۳۷۵ کال کې دویم ځل چاپ شوی. خود چاپ موسسه یې معلومه نه ده. یوازي طرح او دیزاین یې د حمید نور پواسطه شوي. په کتاب کې لومړي فصل د افغانستان په اړه ، دویم فصل د امان الله خان د اصلاحی پروگرام ، په دریم او نورو فصلونو کې د نادرخان ، ظاهرشاه ، سردار محمد هاشم ، سردار شاه محمودخان ، سردار محمد داود خان د صدارت دوره او یو لړ مسایل لکه د دوکتور محمودي قتل ، د دیموکراسی دوره ، د ۱۳۴۳ ل کال اساسی قانون ، د دیموکراسی دورې صدراعظممان ، محمد هاشم میوندوال شهادت او ډاکتر نجیب الله د حکومت تر سقوط پوري یې مهم مسایل خپرلي دي. د کتاب په اخر کې یو لړ

ماخذونه هم معرفى كړي دي . نوموړي كتاب څخه ما هم استفاده كړي . د
ديموكراسۍ او جمهوريت دورو پوري اړوند مسايلو د څيړني لپاره يو ښه ماخذ ده .
۱۰ _ تاسيس و تخريب اولين جمهوري افغانستان جز خاطرات
۱۳۱۰ _ ۱۳۷۴

ډاکتر محمد حسن شرق په نوموړي کتاب کې د جمهوري دولت اړونده پيښې
څيړلې او دي په خپله د داود خان د کودتاه فعال غړي و او په ډيرو پريکړو کې
شريک و . ده په دي کتاب کې د داود خان سياستونه ، د جمهوريت سقوط ، د
جمهوريت سياسى کړنلاره (خطاب به مردم) او د سردار محمد داود خان لومړي وينا
هم په دي کتاب کې شته خو د کتاب د څيړونى موسسه او کال نه دي معلوم او له
جمهوريت وروسته رژيمونو يې هم څيړلې دي .

۱۱ _ نگاهې به شخصيت ، نظريات ، و سياست هاي سردار
محمد داود خان

ښاغلى ډاکتر عاصم اکرم په دي کتاب کې د داود خان ژوند زده کړو او دندو په
اړه د شاه محمود خان د صدارت په دوره کې له هغه سره د داود خان اختلافات ،
بهرنۍ کړنلاره ، د پښتونستان مسله ، د محمد هاشم ميوندوال شهادت ، د
جمهوريت لومړي کابينې په اړه او همدارنگه يو لړ مساييل په خپل کتاب کې تحليل
او ارزولي دي . دا کتاب په (۴۲۲) مخونو کې چاپ شوي خو د چاپ ځاى او
نشراتي موسسه يې نه ده معلومه خو د دي کتاب لوستل ډير گټور دي ځکه
موضوعات يې تازه او د پوهيدو اړتيا يې ډيره ده .

۱۲ _ افغانستان د ديموكراسۍ او جمهوريت په کلونو کې (۱۹۲۳ - ۱۹۷۸ ز
کال

محترم عبدالغفار فراهي دغه کتاب په ۱۳۸۱ لمريز (۲۰۰۲ ز) کال په (۳۰۲)
(مخونو کې ليکلى او دانش خپرندويه ټولنى لخوا چاپ شوي ده . په دي کتاب کې د
محمد داود خان د صدارت په دوره کې د حکومت طرز ، د صدارت څخه د استفا
عوامل ، داستفا څخه وروسته ژوند ، ديموكراسۍ دوره او د دي دوري صدراعظمان
او د هغوي کابينې په اړه معلومات ځاى کړل شوي دي ، په کتاب کې د گوندونو ،

مطبوعات او يو شمير نور مسايلو په اړه معلومات هم شته چې د دي کتاب معالعه د ټولو افغانانو خصوصاً د سياسي فعالينو او د تاريخ خپرونکو له پاره ضروري ده .

۱۳ _ داود خان د (کې چې بې) په لومو کې .

بناغلی ۱: هارون نوموړي کتاب په (۲۲۲) مخونو د سبب د نشراتو لخوا په ۱۳۷۲ ل کال کې چاپ شوی دی. په دي کتاب کې د روسانو لخوا د فعاليت پيل ، د داود خان کودتاه ، په نوي حکومت کې ټاکنی ، د کمونستانو پراخه فعاليت او ۱۳۵۷ لمريز کال د ثورد (۷) نېټې تر کودتاه پوري ډير مسایل په انتقادي توگه ليکلې دي. ده زيات معلومات د (ع) په حواله ليکلې نوموړي کتاب خو ځله چاپ شوی ، د داود خان کړنو او واکمنی پوري اړوند يو لړ موضوعاتو لرونکی دي. هيله ده چې لوستونکی تري استفاده وکړي .

۱۴ _ دافغانستان سقوط .

بناغلی عبدالصمد غوث چې د بهرنيو چارو په وزارت کې دنده درلوده . ده د ليدلو پيښو په اړه خپل معلومات په پورتنی کتاب کې په (۲۴۸) مخونو او اته (۸) فصلونو کې په ۱۳۷۸ لمريز (۱۹۹۹ ز) کال کې د دانش خپرندوي ټولنی لخوا چاپ شوي دي . نوموړي کتاب کې شوروي اتحاد ته د داود خان سفر او ليونيد بريژنف سره د هغه لفظی ټکر، د ايران ، پاکستان او امريکا سره د سياسي اړيکو ، د پښتونستان مسله ، افغانستان ته د بوتوراتگ ، پاکستان ته د داود خان سفر او سوداگريزه اړيکو په اړه پوره معلومات لري او د نوموړي کتاب لوستل د سياسي خپرونکو او د تاريخ مينه والو له پاره ډير اړين او د اهميت وړ دي

۱۵ _ ارمغان زندان .

بناغلي عبدالملک عبدالرحيم زی چې د داود خان يو تکړه وزير و ، د کودتاه په تور بندي شو . وروسته دده نظريات او خاطرات د يو کتاب په بڼه په ۱۳۸۸ لمريز کال په (۳۸۵) مخونو کې په کابل کې د شمشاد د مطبعی لخوا چاپ شوي . نوموړي چې د مالي وزير و . ده په خپل کتاب کې د نورو موضوعاتو په خوا کې د داود خان په اقتصادي کړنلارو او د هغه په اوه کلن اقتصادي پلان نيوکې کړي او د ده پلان يې پوره تحليل او نيمگړتياوي په گوته کړي ، د ده په کتاب کې د داود خان د

کړنو په اړه پوره معلومات شته چې لوستل یې د جمهوریت د پېښو د څېړنولپاره اړین دي .

۱۲ - خاطرات سیاسی سید قاسم رښتیا (۱۳۱۱، ۱۹۳۳)، (۱۳۷۱، ۱۹۹۳) .

ښاغلی سید قاسم رښتیا د محمد داود خان صدرات پر مهال هم لورپه دولتی دنده درلوده . ده ډیرې پېښې د خپل ژوند لیک او خاطر و په ښه توضیح کړي . نوموړي د محمد داود خان سره د باندونگ په کنفرانس کې ملگري و او په دې کتاب کې ده د هغه کنفرانس ټول جریان لیکلي او هم یې د داود خان برځورد او وړاندیزونه په روان ډول توضیح کړي دي نوموړي کتاب په (۴۲۵) مخونو کې چاپ شوي خو د چاپ ځای او نېټه یې نه ده معلوم، فقط لیکل شوي چې بااهتمام محمد قوي کوشان .

۱۷ - څلرویشته ساعته چې افغانستان یې واپړواه :

پیاوړي ژورنالست او لیکوال ښاغلی ډاکتر داود جنبش نوموړي کتاب تدوین او ترتیب کړي او سریزه یې هم پرې لیکلي چې په (۵۰) مخونو کې د افغانستان د کلتوري ودي ټولني لخوا خپور او د اسد دانش مطبعی لخوا په ۱۳۸۸ ل (۲۰۰۹ ز) کال کې چاپ شوي په دې کتاب کې د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور د ۷ می او ۸ می د نظامي پېښو جریان د دقیقو او ساعتو په حساب توضیح او لیکل شوي او د ثور د ۷ می نېټې د سهارڅخه د ثور تر (۸) می نېټې یعنی داود خان تر شهادت پوري چې د داود خان ټول حرکات او کارونه تشریح شوي او هم د داود خان او د هغه د کورنۍ د مړو د میندلو جریان په مفصل ډول څېړل شوي . کتاب د حجم په لحاظ وړوکی خو د مطالبو په لحاظ ډیر غني ده . چې د لوستونکو له پاره ډیر په زړه پوري او مهمو مطالبو لرونکی دي . د کتاب په اخر کې د داود خان او د کورنۍ د غړو د مړو د څښیدو د مراسمو انځورونه چاپ شوي . د کتاب لوستل د هر افغان او تاریخ مینوالو له پاره ډیر اړین او مهم دي .

ما د موضوع د اړویدو څخه دمخني په خاطر د هغو ټولو کتابونو د یادونې څخه چې ما د دې اثر په لیکلو کې تر گټه اخستی ډډه وکړه . خو د دې ټولو کتابونو مطالعی څخه وروسته دي پایلې ته ورسیدم چې د داود خان د واکمنۍ او د هغه د سیاسي ستونزو په اړه چې نوموړي ورسره مخامخ و او د غه ستونزي څه د مخکې څخه موجود وي او ځینی یې ده د خپله مطلقه پالیسی په نیتجه کې پیدا

کړي ، خو د ده د سیاسي ستونزو په اړه کوم ځانگړي کتاب نه ده لیکل شوي ، ما د
توان تر بریده هڅه او هاند کړي چې په دې څیړنیز اثر کې نوي ، تازه ، کره او باوري
معلومات راټول او تحلیل کړم . تر څو لوستونکی ترې گټه واخلي زه په دې
وتوانیدم چې داود خان ته دوه نږدې اشخاص یو لالا جان ځای حق شناس چې د
جمهوری گارد د دوهم کنډک د لومړي ټولې قوماندان او د گلخاني د امنیت مسؤل
و. دویم ډاکتر لالا جان شیرزي چې د ۱۳۵۲ ل کال څخه تر ۱۳۵۷ کال پوري د گارد
د روغتون سرطیب و ، پیدا کړم . ما د دوي د معلوماتو څخه د دې اثر په مختلفو
برخو کې گټه اخیستی ده. زه د ډیرو هڅو او کوبښښ څخه وروسته وتوانیدم چې دغه
څیړنیزه اثر بشپړ کړم .

مواد او کرنلاره :

پر دې څېړنيز اثر مي د څېړنې او ليکنې د ټولو معيارونو په نظر کې نيولو سره کار پيل کړ. څرنګه چې موضوع د معاصر تاريخ يوه سياسي موضوع ده لومړی مې خپل کاري پلان ترتيب بيا مې دمعتبرو او نويو ماخذونو د پيدا کولو لټه پيل کړه ، هڅه مې وکړه چې غوره ، نوي او دهغو اشخاصو ليکنې پيدا کړم چې له داود خان سره يې په اداره کې ګډ کار کړی او يا په هغه وخت کې د هغه مخالف سياسي اشخاص وو ، کونښن مې وکړ چې داود خان ته نږدې اشخاص پيدا کړم او له هغوی څخه د منظم پوښتنليک پواسطه معلومات تر لاسه کړم تر څو ددې اثر په ليکلو کې ترې ګټه واخلم . په همدې ډول د څېړنې په بهير کې مې د نورو څېړنيزو او علمي اثارو په څير له معتبرو منابعو څخه ددې اثر په بشپړيدو کې استفاده کړې چې د اثر په ماخذ ونو کې ځای په ځای نښه شوي دي .

په ليکنه کې د سردار محمد داود خان له صدارت دورې څخه د ديموکراسۍ د لسيزي ، د هغه د ګوښه ګيرۍ ژوند او دده پر پاليسۍ د هغې اغيزه ، د محمد داود خان واک ته رسېدل او دهغه له خواد سياسي کرنلارې اعلان ، د هغه کورنۍ سياست ، په واک کې ځينو خلکو ته د ډېرې ونډې ورکول او دهغې منفي اغېز ، د ګوندونو عکس العملونه ، پر لغمان او پنجشير د اسلامي ګوند حملې ، د ۱۳۵۵ ل کال جرګه او د داود خان بيا دويم ځلي ټاکنه ، له امريکا او شوروي سره اړيکي ، د پښتونښتان مسئله او له پاکستان سره د اړيکو خرابيدل ، له ناپېيلتوب غورزنگ سره اړيکې ، له بهرنيو هيوادونو څخه د قرضې اخېستل ، اووه کلن پرمختيايي پلان او د سردار محمد داود خان شهادت او د جمهوريت ړنگېدل . دغه ياد شوي سرليکونه بيا پر کوچنيو عنوانونو ويشل شوي چې هر عنوان په بشپړ او مکمل ډول خپرل شوی دی . په اثر کې را ټول شوي مواد او معلومات ، د مسلک خاوندانو ، د تاريخ د څانګې محصلينو ، د تاريخ مينه والو او د داود خان علاقه مندانو ته له ګټې څخه خالي نه وي او دکومکې موادو په توګه به ورسره مرسته وکړي . په دغه څېړنيز اثر کې د داود خان سياسي ستونزې د شاه محمود خان ، محمد يوسف او نورو صدراعظمانو سره پرتله شوي دي ، هڅه شوې ده چې د اوسنيو پېښو او د داود خان د سياسي ستونزو تر مينځ اړيکې و ښودل شي . چې سياستوال د افغانستان جيو پوليټيک موقعيت ته دقيقه پاملرنه وکړي

او د گاونډيو هېوادونو لاس وهنې په دقيقه توگه وڅاري او هم د نړيوالو لويو قدرتونو گټو ته پام وکړي او په خپلو سياسي کړنلارو کې دې موضوع ته ژوره پاملرنه وکړي. چې زموږ هيواد بيا دخپل سياسي ثبات خاوند شي. ځکه په دې اثر کې د نړيوالو او د گاونډيو هيوادونو د لاس وهنو او مداخلې اغيزې هم څېړل شوي دي.

د سردار محمد داود خان د صدارت دوره او دهغه د گونبه کېدو

لاملونه

۱۵ سنبله ۱۳۳۲ ل - ۱۸ حوت ۱۳۴۱ ل کال

۶ سپتمبر ۱۹۵۳ ز - ۷ مارچ ۱۹۶۳ ز کال

د دویمې نړیوالې جگړې له پای ته رسیدو سره سم، د افغانستان په بهرنۍ سیاسي کړنلاره کې بدلون راغی، چې لامل یې دهند له نیمې وچې څخه د انگلیستانو (۱۹۴۷ ز - ۱۳۲۶ ل کال کې) ووتل او دهند نیمه وچه په دوو برخو (هند او پاکستان) ویشله شوه. د افغانستان په ګاونډ کې یو نوی هېواد (پاکستان) جوړ شو. له پاکستان سره افغانستان د پښتونستان د سرحد ایالت یا کوزي پښتونخوا د مسئلې پر سر اختلاف درلود، بل پلو ته شوروي اتحاد د نړیوال فاتح ځواک په توګه په نړیوال او سیمه ایز سیاست کې د یو اغیزمن نفوذ په لټه کې و. نړۍ په دوو نظامي او سیاسي بلاکونو ووېشل شوه، د ختیځ بلاک په سر کې شوروي اتحاد، د لویدیځ بلاک په سر کې یې د امریکا متحده ایالات ولاړ وو. دواړو خواوې د نظامي او اقتصادي توان لرونکې وې له دې وېش سره جوخت، د ناپلېتوب غورځنګ، هم منځ ته راغې، خو د دې غورځنګ غړیو هیوادو اقتصادي او نظامي توان د لویو قدرتونو په پرتله ډېر کم و. چې ناپلیو هیوادونه یا غیر منسلک نهضت کې عمدتاً پرمختیایي هیوادونه شامل وو چې نه دسیو سیالستي نظام لرونکې وه او نه هم پانګوال پرمخ تللي صنعتی هیوادونه شمیرل کېدل. چې افغانستان هم د دغه نهضت غړي او حتی د بنسټ اېښودونکو له جملې څخه ګڼل کېده چې داود خان د دې نهضت په ایجاد او وړتیا کې ځانګړي رول درلود، د افغانستان له سیاستوالو او روڼ اندو سره دا پوښتنه پېدا شوه، چې افغانستان له ډېر وخته راپه دې خوا د دوو نړیوالو قدرتونو ترمنځ یو خپلواک ناپېیلی هیواد دی، خو د دې نویو شرایطو په رامنځته کېدو سره د هېواد په سیاسي کړنلاره کې نوي والي او بدلون ته اړتیا وه. ترڅو د شوروي اتحاد او امریکا ترمنځ انډول وساتل شي، ځکه امریکا بنایي د افغانستان په سیاسي ژوند کې د انگلیستان دنده او رول سر ته ورسوي او هغه تشه چې له هند څخه د انگلیسانو په وتلو سره منځته راغلې ده، ډکه کړي.

د دويمې نړيوالې جگړې پاي ته رسيدو سره په کابل کې د حکومت واک د سردار محمد هاشم خان په لاس کې و، نوموړی په (۱۹۴۲ ز ۱۳۲۵ ل) کال استعفا وکړه. بيا هم ده د خپل ورور شاه محمود خان د صدارت په وخت [۱۹۴۲-۱۹۵۳ ز (۱۳۲۵ ل-۱۳۳۲ ل)] کې هم قوي لاس درلود. نوموړي د شاه محمود تر استعفا يوه مياشت مخکې مړ شو. خود سردار محمد داود خان د صدارت په وخت (۱۳۳۲/۱۸/۱۲-۱۳۴۱ ل) کې د افغانستان د حکومت په سياسي کړنلاره کې ژور بدلون راغی. (۳) م: ۳۸۹

د (۱۹۴۹ ز) کال تر پارلماني ټاکنو وروسته هم نا دولتي ازادو ورځپاڼو د دولت په کړنلاره نيوکې کولې، د عدالت، ديموکراسۍ او د بيان د ازادۍ غوښتنه يې کوله. د پاچا کورنۍ تر دوو کالو زغم وروسته د نا دولتي ورځپاڼو په خپرونو بنديز ولگاوه او د محصلينو د اتحاديې فعاليت يې بند کړ. اصلاح غوښتونکی مخالفين بنديان کړل. دې کار په کابل کې د روڼ اندو ناخوښي نوره هم يې زياته کړه (۱۲) م: ۴۹

د سردار شاه محمود خان اود هغه د وخت دملي دفاع وزير سردار محمد داود خان تر منځ هم د پښتونستان د مسئلې پر سر اړيکې خرابې شوې. د سردار محمد داود خان غوښتنه دا وه، چې د افغانستان دولت بايد د پښتونستان د موضوع په اړوند غوڅه کړنلاره غوره کړي. خو شاه محمود خان دې موضوع ته ارزښت نه ورکاوه. او پر حکومت د نوموړي نيوکې زياتې شوې. د پاچا په کورنۍ کې دا وېره پيدا شوه، چې سردار محمد داود خان د شاه محمود خان پر ضد وسلوال پاڅون ونه کړي، ځکه نوموړي د دفاع پر وزارت سر بېره د مرکزي قول اردو قوماندان هم و. د پاچا کورنۍ شورا[⊗] پريکړه وکړه، چې د صدارت يوه دوره د سردار محمد داود خان ته چې د ښو احساساتو خاوند او له روڼ اندو سره يو څه اړيکې لري وسپارل شي، که څه هم شاه محمود خان په دې پريکړه خوښ نه و، خو د پاچا د کورنۍ شورا پريکړه وه او هيچا سر غړونه ترې نه شوه کولې.

⊗ د پاچا کورنۍ شورا کې د پاچا تر و نه، کاکا زمان او د کورنۍ مهم غړي شامل وو. دوي د دولت او حکومت د مهمو چارو په اړه پريکړې کولې. پاچا مجبور و چې د شورا پريکړې عملي کړي.

د پاچا کورنې شورا شاه محمود خان د ناروغۍ له امله له دندې گوښه کړې، سردار محمد داود خان ته یې د صدارت دنده وسپارله، چې خپله کابینه جوړه کړې. سردار محمد داود خان د پاچا له حکم سره سم د ۱۹۵۳ ز کال د سپتمبر په شپږمه او ۱۳۳۲ ل کال د وږي په پنځلسمه نېټه کابینه جوړه او د سپتمبر په شلمه یې خپله کړنلاره اعلان کړه (۱۲، م ۵۰).

د سردار محمد داود خان د ټاکنې لامل دا و، چې د شاهي کورنۍ شورا باید ټولې شاهي کورنۍ ته د محمد عزیز خان د زامنو په ګډون ونډه ورکړي، دا چې محمد داود د کابل ښار له روڼ اندو سره اړیکې درلودې او هم د عسکري کرکتر خاوند و، او هم یې د پښتونستان له موضوع سره ډېره مینه درلوده، دې ملي موضوع په هغه وخت کې ډېر پلویان درلودل، دوي غوښتل، چې دده په وجود کې هغه کرکه او نفرت چې د دوي په مقابل کې پیدا شوي دي له خلکو څخه هیر او د هغوي غوښتنې یو څه پوره کړي، که څه هم محمد داود ټول عمر په پوځ کې تیر کړی و، خو هغوی پوهېدل، چې له ده سره په ځواکي د ده تجربه لرونکی ورور (سردار محمد نعیم) به هرو مرو له ده سره مرسته کوي. د دوی دا وړاندوینه تر ډېره حده، رښتیا شوه. داود خان به ډېری ستونزې د محمد نعیم په مرسته اوارولې. همداعلت و، چې تر پایه پورې هغه د بهرنیو چارو د وزیر په توګه کار وکړ.

سردار محمد داود خپله کابینه په لاندې ترکیب اعلان کړه

صدر اعظم	محمد داود خان	۱۹۵۳ز—۱۹۶۳ز کال پورې
د صدر اعظم لومړی مرستیال	علی محمد خان بدخشي	۱۹۵۳—۱۹۶۳ز کال پورې
دوهم مرستیال	سردار محمد نعیم	۱۹۵۳ز—۱۹۶۳ز کال پورې
د بهرنیو چارو وزیر	سردار محمد نعیم	۱۹۵۳ز—۱۹۶۳ز کال پورې
د ملي دفاع وزیر	جنرال محمد عارف	۱۹۵۳ز—۱۹۵۴ز کال پورې
	سردار محمد داود	۱۹۵۴ز—۱۹۶۳ز کال پورې
کورنیو چارو وزیر	محمد داود	۱۹۵۳ز—۱۹۵۵ز کال پورې
	عبدالحکیم شاه عالمي	۱۹۵۵ز—۱۹۵۸ز کال پورې
	سید عبد الله خان	۱۹۵۸ز—۱۹۶۳ز کال پورې
د ماليې وزیر	عبدالمک عبد الرحيمزى	۱۹۵۳ز—۱۹۵۷ز کال پورې
	عبد الله ملکيار	۱۹۵۷ز—۱۹۶۳ز کال پورې
د عدليې وزیر	نه و	
د سوداګرۍ وزیر	عبد الروف حيدر	۱۹۵۳ز—۱۹۵۴ز کال پورې
	عبدالمالک عبدالرحيمزى	۱۹۵۷ز—۱۹۵۷ز کال پورې

۱۹۵۷ز—۱۹۵۸ز کال پورې	عبد الله ملکيار	
۱۹۵۸ز—۱۹۶۳ز کال پورې	غلام محمد شيرزاد	
۱۹۵۳ز—۱۹۵۵ز کال پورې	ډاکټر عبدالمجيد خان	د پوهنې وزير
۱۹۵۵ز—۱۹۶۳ز کال پورې	ډاکټر علي احمد پوپل	
۱۹۵۳ز—۱۹۵۵ز کال پورې	عبدالحکيم شاه عالمي	د فوايد عامې وزير
۱۹۵۵ز—۱۹۶۳ز کال پورې	محمد کبير خان	
۱۹۵۳ز—۱۹۵۵ز کال پورې	ډاکټر غلام فاروق خان	د روغتيا وزير
۱۹۵۵ز—۱۹۵۸ز کال پورې	ډاکټر عبد الظاهر خان	
۱۹۵۳ز—۱۹۵۴ز کال پورې	عبدالحکيم شاه عالمي	د مخابراتو وزير
۱۹۶۳ز—۱۹۵۴ز کال پورې	محمد مريد خان	
۱۹۵۳ز—۱۹۶۳ز کال پورې	ډاکټر محمد يوسف	د کانو وزير
۱۹۵۳ز—۱۹۵۸ز کال پورې	مير محمد يوسف خان	د کرنې وزير
۱۹۶۳ز—۱۹۵۸ز کال پورې	غلام حيدر خان عدالت	
۱۹۵۳ز—۱۹۵۵ز کال پورې	صلاح الدين سلجوقي	د مطبوعاتو مستقل رئيس
۱۹۵۵ز—۱۹۵۲ز کال پورې	محمد هاشم ميوندوال *	
۱۹۵۸ز—۱۹۶۰ز کال پورې	سيد قاسم رښتيا	
۱۹۵۷ز—۱۹۶۳ز کال پورې	محمد اصف سهيل	
۱۹۵۷ز—۱۹۶۳ز کال پورې	سردار محمد داود	*د پلان وزير
۱۹۵۷ز—۱۹۶۳ز کال پورې	سيد شمس الدين مجروح	د قبایلو مستقل رئيس
(۴۰) م م ۱۵۹ او ۲۰		

په دولت کې يو شمېر نور ارگانونه موجود د وو چې وزيرانو په مجلس کې شامل نه وو چې عبارت دي له :

۱۹۵۳ز—۱۹۶۳ز کال پورې	احمد علي سليمان	د دربار وزير
۱۹۵۳ز—۱۹۶۳ز کال پورې	حافظ نور محمد کهگداي	سر منشي
۱۹۵۲ز—۱۹۵۵ز کال پورې	عبدالرشيد خان	د ملي شورا رئيس
۱۹۵۵ز—۱۹۶۱ز کال پورې	محمد نورو خان	
۱۹۶۱ز—۱۹۶۴ز کال پورې	ډاکټر عبد الظاهر	
(۱۲) م م ۱۰۵ او ۱۰۶	فضل احمد مجدي	د مشرانو د جرگې رئيس

د سردار محمد داود خان کابينې ته که څېر شو دده کابينه بڼه او مسلکي وه ، زياتو وزيرانو يې له سلطنتي کورنۍ سره اړيکې نه درلودې . خو يو ټکي ته پام په

* ښاغلی محمد هاشم ميوند وال په هرات کې د ورځپاڼې مسول و تخلص يې پردیس و کله چې په کابل کې د انيس ورځپاڼې مسول شو خپل تخلص يې د پردیس څخه په ميوند وال پاندي بدل کړ .
* د پلان د وزارت ټول کارونه د پلان د وزارت معين عبدالحی عزيز سرته رسول

کار دی هغه دا چې د کابینې زیات واک ده سره و. . . حکم له صدر اعظمی سر بېره بې دملې دفاع ، کورنیو چارو او د پلان وزارتونو دندې هم تر سره کولې له بله پلوه ټولو وزیرانو دده له هیلې سره سم کار کوه او دده هیلو ته یې درناوی درلود ، خو دوو وزیرانو (عبدالملک عبدالرحیمزي او سردار محمد نعیم) په کار او خیال کې ځانونه خپلواک او خپل چاری گڼل او آزادي ساتله ، خو د عبدالرحیمزي د وزارت د دندې موده ډېره لږه وه ، سردار محمد نعیم دهغه ورور و ، پرده یې ډیره اغیزه درلوده حکم یې دهغه مخه یې نه شوه نیولې ، کله چې به محمد داود خان میز پر سوک وواهه نو وزیران پوهېدل ، چې نور بحث پکار نه دي ، دده خبره او نظر به ومنل شو .

کورنی سیاست:

د ۱۳۰۸ لمریز کال وروسته د نورو حکومتونو په پرتله د سردار محمد داود خان حکومت یو انقلابي حکومت گڼل کېده ، چې د ډېرو بدلونونو تمه ترې کېده ، په روڼ اندو کې داسې هیلې پیدا شوې وې ، چې افغانستان کې به د امان الله خان د دورې سیاسي ، ټولنیزه او اقتصادي اصلاحات پیل او عملي شي ، کومو ټکو چې روڼ اندي یې هیله من کړي ووهغه د سردار محمد داود خان په کابینه کې د لوړ تحصیل لرونکو او کار پوهو وزیرانو شتون وو . لکه ډاکتر محمد یوسف ډاکتر علی احمد پوپل ، ډاکتر عبدالمجید ، عبدالله ملکيار او نور . . . له بله پلوه سردار محمد داود له دې مخکې هم د چارو په تر سره کیدو کې جدي و ، تل یې هڅه کوله چې کارونه منظم او ژر تر سره شي ، دده یواځې هیله دا وه چې افغانستان دده تر لارښوونې لاندې ډېر ژر پرمختگ وکړي ، نوموړي بستیزه آزادي ، د اقتصادي پرمختگ په لار کې خنډ گڼله .

د سردار محمد داود خان په کورني سیاست کې ځوانانو ته په حکومت کې د جذب لپاره د لومړیتوب حق ورکړل شو . هغه چا چې لوړې زده کړې درلودې ، هغوی ته یې ډېره پاملرنه کوله ، نوموړي د حقوقو پوهنځي د محصلینو غونډې ته په خپله وینا کې ځوانان د خپلو پرمختللو پلانونو ملا تر ته راوبلل ، د هغوي د باور د لاسته راوړلو په غرض یې د حقوقو د پوهنځي فارغان د کابل ښار د ناحیو د مدیرانو او ولایتونو کې د ولسوالانو په توگه مقرر کړل ، په دې ترتیب ټولو وزارتونو په جذب

کې ځوانانو ته د لومړیتوب حق ورکړ او هم یې په ۱۳۳۲ لمریز کال کې پنځوسو تنو فارغانو ته یوه یوه نمره ځمکه توزیع او د جوړولو لپاره یې د تعمیراتي بانک لخوا دوي ته پور هم ورکړ. (۲۰۰۰م، ۲۰۰۲ او ۲۰۰۷)

نوموړي لومړی ځل د سوداګرۍ د خونو د ریاست په غونډه کې د کورنۍ اقتصاد د پرمختګ لپاره رهبري شوې اقتصاد او د پرانستو دروازو سیاست اعلان کړ، مګر په سوداګریز او ملي اقتصاد کې یې د ازاد او کنترول شوي انډولیزه اقتصادي حالت توصیه کړ. کوچني پانګوال او ځمکوال یې هڅول، مګر مقتدر او زورمند ملکان او فیوډالان یې نه خوښول. محمد داود خان په خپه پښتون و. خو هر ډول سمټي، ژبني او مذهبي اختلافات یې بد ګڼل، حتی په خپله یې تل په دري ژبه وینا او خبرې کولې، په پښتو ژبه یې ډېرې لږې خبرې او لیکنه کوله.

سردار محمد داود خان غوښتل چې په پوځي برخه کې ژور بدلون راولي او په نو یو وسلو یې سنبال کړي، په خپله یې د پوځ د کمیت او کیفیت د لوړوالي څارنه کوله، بنځو ته یې په ټولنیز ژوند کې د پوره ونډې ورکول غوښتل چې په دولت کې دنده ترسره کړي. د بنځي مخ لوڅول د لومړي ځل لپاره دده د صدارت په وخت کې عملي شول، ځکه نوموړي له خپلې میرمنې سره د جشن په مراسمو کې په همدې بڼه (په لوڅ مخ) ګډون وکړ.

بهرني سياسي کړنلاره

د صدراعظمۍ پر څوکۍ د سردار محمد داود خان د ټاکنې پر وخت (۱۳۳۲ ل (۱۹۵۳ ز)) کال د نړۍ دهیوادونو په سیاسي ژوند او بهرني سیاست کې ژور بدلونونه منځ ته راغلې وو ځکه د دویمې نړیوالې جګړې په پایله کې د ډېرو هیوادونو په سیاسي نقشه او سیاسي رژیمونو کې بدلون راغې، د افغانستان نوي صدراعظم غوښتل د ناپیلتوب د سیاسي کړنلارې سره افغانستان په سیاسي او اقتصادي لحاظ ډېر ژر پرمختګ وکړي. د ګوښه کېدو د سیاست څخه یې راوباسي او د نړۍ د ډېرو پرمختللو هیوادونو په قطار کې یې ودروي. خو د پاکستان جوړیدو نوموړي په خپله موخه کې دستونزو سره مخامخ کړ.

له دویمې نړیوالې جگړې وروسته نوی نړیوال ځواکونه منع ته راغلل ځکه المان او جاپان په دوهمه نړیواله جگړه (۱۹۳۹ز-۱۹۴۵ز کال) کې ماتې وخوړه، د نړۍ دوه لوی نیواکگر هیوادونه (انګلیستان او فرانسې) په دې جگړه کې ډېر تاوان وکړ، خپلې مستعمرې یې له لاسه ورکړې، ددوي ځای دوو نورو نړیوالو ځواکونو (شوروي اتحاد او امریکا متحده ایالات) ونيو.

د امریکا متحده ایالات عملاً د جگړې له ډگر څخه لیرې و، ډېر تاوان یې ونه لید خو د لویدیځې اروپا د هیوادونو په ازادولو کې یې پوره ونډه واخسته او د هغوي کلک ملاتړ یې وکړ، په یوروشیما او ناګاساګي کې د اتوم بم له استعمال وروسته جاپان د جگړې څخه لاس واخست چې تر فلپین پورې ټولې ځمکې یې له لاسه ورکړې، شوروي اتحاد هم پر ختیځه اروپا او نیمه کوریا باندې واکمن د امریکا متحد ایالات او شوروي اتحاد د دوهمې نړیوالې جگړې په اوږدو کې سره ملګری وو. خو له جگړې وروسته په نړیوالو مسئایلو کې خصوصاً د نفوذ په پراختیا غوښتنې او هیوادونو باندې د تسلط په برخه کې دوي سره دښمن شول. خو کله چې د ۱۹۴۲ز کال د مارچ په پنځمه نېټه د انګلیستان صدراعظم (چرچل *Wistan Charchil*) د امریکا په یو کالج کې وینا وکړه داویناد او سپینیزې پردې د وینا په نوم شهرت لري ټول غربي بلاک په تېره بیا یې امریکا د کمونیزم خطر ته متوجه کړه چې له همدې نېټې وروسته د دواړو بلاکونو ترمنځ سره جگړه پېل شوه (۴۰) م: ۵۲ او ۵۳.

د امریکا متحده ایالات ددې لپاره چې د شوروي اتحاد د نفوذ د پراختیا مخه یې نیولې وي لومړی یې د لویدیځې اروپا د بیا ودانولو لپاره یو لوی پلان په (۱۹۴۷ز-۱۹۵۲ز کال کې) جوړ کړ چې د مارشال پلان په نوم هم یاد شوي، بل پلوته یې د شوروي اتحاد پر شا وخوا د سینتو CENTO، سیاتو SEAT او ناتو NATO پوځي اتحادیې جوړې کړې، چې د دغو اتحادیو غړو هیوادونو په وسیله د غربي اروپا، منځنۍ آسیا او د آسیا جنوب ختیځې سیمې د یو ځنځیر په څیر سره تړل شوي وې، پاکستان او ترکیه ددې ځنځیر د یو ځای کیدو مهمې کړې وې او شوروي اتحاد د ناتو په مقابل کې د ختیځې اروپا د هیوادونو په ګډون د وارسا نظامي اتحادیه جوړه کړه (۴۰) م: ۵۳-۵۴.

په اسيا او افريقا کې يو شمېر هيوادونو د اروپايي استعمار څخه ازادي واخسته په دې هيوادو کې تکړه سياسي او ملي مشران لکه په مصر کې جمال عبدالناصر ، په اندونيزيا کې عبدالرحيم سوکارنو او دهند صدر اعظم جواهر لال نهرو په ويتنام کې هوچمن وو ، دوی د ازادۍ د اخستلو وروسته د اقتصادي پرمختګ او ملي حاکميت د خوندي ساتلو لپاره يوه پريکړه وکړه ، چې د ختيځ او لويديځ په نظامي اتحاديو کې به نه شاملېږي ، د خپلو هيوادونو لپاره يې د ناپېيليتوب د غورځنگ لاره غوره کړه ، د دوي هيله دا وه چې نوي ازاد شوي هيوادونه يو د بل سره نږدې شي او د دريم ځواک په توګه د ازاد قضاوت توان ولري او په نړيوالو مسايلو کې فعاله ونډه واخلي ، ددې غورځنگ لومړی غونډه په (۱۹۵۵ز) کال په باندونګ کې جوړه شوه . (۴۰) م ۵۵

شوروي اتحاد هم دستالين له مړينې وروسته ددې غورځنگ د غړو هيوادونو سره مرسته کوله ، خو لويديځو هيوادونو هغه هيوادونه د ځان د بنسټمنان ګڼل چې د دوي په نظامي اتحاديه کې به نه شامليدل . دهند په نيمه وچه کې پاکستان د دولت جوړيدو د افغانستان لپاره ډېرې ستونزې پيدا کړې ځکه امريکا د انگليستان ځای ونيو ، افغانستان د دوو لويو قدرتونو په منځ کې وو ډيره ګرانه وه چې افغانستان يوې خوا ته ولاړ شي او د بل په مقابل کې ودرېږي ، افغانستان هم د ناپېيليتوب د غورځنگ غړی شو او په ۱۹۵۵ ز کال کې يې د باندونګ په کنفرانس کې ګډون وکړ . سردار محمد داود خان د ناپېيليتوب غورځنگ ته وفادار و ، کوبښن يې کاوه چې د دواړو نړيوالو ځواکونو ترمنځ انډول وساتي او د دوي د مرستو څخه دخپل هيواد په ابادۍ کې ګټه واخلي ، خو امريکا ددې غورځنگ سره د بنسټي درلوده ، د امريکا د بهرنيو چارو وزير په ۱۹۵۶ ز کال د جون په ۹ نېټه په يوګوسلاويا کې وويل : «هر هغه هيواد چې د امريکا متحده ايالات ملګری نه وي هغه هيواد د امريکا د بنسټمن دی» دده په خوله تر هغه وخته چې افغانستان د سينتو د اتحاديې غړی نه شي د امريکا متحده ايالات افغانستان دخپلو ملګرو په لسټ کې نه شاملوي . (۴۰) م ۵۶

د سردار محمد داود خان په مشري د افغانستان دولت د ناپېيليتوب له غورځنگ سره ودرېده نو ځکه د امريکا متحده ايالات د مرستو څخه بې برخې شو ،

او په بهرني سياسي کړنلاره کې تر اخره پورې ناپېيلې او ددې غورځنگ د اصولو رښتيني پلوي و
اقتصادي کړنلاره :

(د پنځه کلن پرمختيايي پلان طرحه او عملي کول)

د سردار محمد داود خان د صدارت پرمهال (۱۹۵۳ ز کال) افغانستان له اقتصادي پلوه ډېر وروسته پاتې و ، نوموړي په ۱۹۵۴ ز ۱۳۳۳ ل کال خپله اقتصادي کړنلاره داسې اعلان کړه: د پولې توابع له منځه وړل، د پانگې او اسعارو ساتنه او پراختيا ، رهبري شوي اقتصاد ، د بهرني پانگې جلبول، د گډو ونډو (سهمي) شرکتونو جوړول، د خصوصي سکتور پياوړتيا چې دولت تر لارښوونې لاندې د پانگوالي ډوله اقتصاد وده. د همدې کړنلارې سره سم چې په ۱۹۵۴ ز کال د کرنې پراختيا بانک او پښتني تجارتي بانک جوړ کړ ، همدارنگه رهنی تعميراتي بانکونه هم جوړ کړل. نوموړی بانک به سهمي شرکتونو ته پورونه ورکول. ۲۰ م: ۳۰۹

د دغو بانکونو په سلو کې % ۵۱ سلنه پانگه د افغانستان بانک او پاتې پانگه يې پانگوالو شرکتونو پورې اړه درلوده ، په ۱۳۳۳ لمریز (۱۹۵۴ ز) کال د بهرني پانگې د جلبولو قانون جوړ شو ، د همدې کال په پای کې د اريانا هوايي شرکت ، زيمنس شرکت جوړ او د کندوز دچيني جوړولو فابريکه د جاپان په مرسته جوړه شوه. د دې قانون سره سم په ټولو سهمي شرکتونو او فابريکو کې بايد % ۵۱ سلنه پانگه د داخلي موسساتوپه واک کې وي (۲۰ م: ۳۱۰)

په ۱۳۳۳ لمریز (۱۹۵۴ ز) کال کې د خوراکي موادو کمښت له کبله امريکا متحده ايالات سره د خوراکي موادو اخېستلو تړون لاس ليک شو او د امريکا متحده ايالات د صادراتو او وارداتو بانک ۸،۵ ميلونه ډالره د هلمند د پروژې لپاره افغانستان ته ورکړل ، خو سردار محمد داود خان دځينو لاملونو له مخې شوروي اتحاد سره اړيکې ټينگې کړې او په ۱۳۳۳ لمریز (۱۹۵۴ ز) کال کې د شوروي اتحاد سره د همکاري يو تړون لاس ليک کړ. د شوروي اتحاد په مرسته مرکزي سيلو او د کابل د قيرد فابريکې د جوړولو او نورو يو شمير لويو او وړو پروژو کار پېل او سرته ورسيد ، سردار محمد داود خان ددې لپاره چې د

افغانستان اقتصاد په منظم ډول پرمختګ وکړي په ۱۹۵۴ ز کال د اقتصادي پلان د ترتیبولو په لپاره یو کمیټه وټاکله.

د ده لومړی اقتصادي پلان په ۱۹۵۶ ز—۱۹۶۰ ز (۱۳۳۵—۱۳۴۰ لمریز کال) کې تطبیق شو، چې موخه یې د کرنې، اوبو لګولو او مخابراتي سیستم سمون او پراختیا وه. ددې پلان عمومي پانګه ۲، ۱۰ میلیارده افغانۍ وړاندوینه شوي وه، چې زیاته تکیه چې په بهرنیو مرستو او د خصوصي سکتور په فعالې ونډې باندې وه، خصوصي سکتور پکې ښه او غوره ونډه وانه خسته، ځکه دولت ددې وسه نه درلوده چې دا پانګه پوره کړي او د خصوصي سکتور د ونډې نه اخستلو لپاره لاندې لاملونه موجود وو.

- د مالونو د واردولو لپاره د اسعارو د بیې لوړوالی.
- پر پانګوالو باندې د دولت ډېر تاکید چې پرمختیایي پروژو کې ونډه واخلي.

- د بهرنیو صنعتي مالونو په مقابل کې مقاومت.
- بې ځایه بیرو کراسي.
- د پانګوالو نه باور چې دولت به تل د دوي څخه د بهرنیو هیوادونو د مالونو په مقابل کې ملا تر وکړي.

- د ګاونډیو هیوادونو د مالونو په مقابل کې د سیالی د توان نه لرل.
- د ځمکې نا منظم مالکیت په دې مانا چې د ځینو ځمکوالو په لاس کې د ځمکې ډېر برخه وه چې بې حاصله پاتې کیده (۲۰، م ۳۱۱).

یو اقتصاد پوه روح الله حبیب چې په ولسي جرګه کې وکیل هم و ددې پلان په اړه داسې لیکلي: «په لومړۍ او دوهم پلان کې زموږ د هیواد د لارو په جوړولو او مخابراتي اسانتیاو باندې ډېر تاکید شوي و. دې ډول پروژو په خپل ذات کې تولید منځ ته را نه وړ، او هم یې کارگران په دایمي ډول په کار نه ګمارل، مونږ هوایي ډګرونه جوړ کړل پرته له دې چې مالي منابع، اقتصادي مشروعیت او خپل اړتیاوي په نظر کې ونیسو، ډېرې پېسې په ودانیو ولګیدی چې هیڅ تولید یې نه درلود، د پیسو زیاته برخه په اداري سیستم ونه لګیدلی، د بې ضرورته او لوکسو سامان الاتو د واردولو په مخنیوي کې هیڅ اقدام ونشو، که چېرې ددې پرځای ز

مونږ زيات پام صنعتي او کرنيزو پروژو ته کړې وای پایله به يې مثبته وه، ځکه د غو پروژو هم توليد درلود او هم يې کارگران په دايمي ډول په دنده گومارل ...» ۲۰ م ۳۱۲

پورتنی لاملونه د لومړي پلان په تطبيق او پایلو کې څه نا څه اغېزه درلوده، خو بیا هم کوم اساسات چې په هغه وخت کې اېښودل شوي وو، تر اوسه زمونږ هیوادوال ترې گټه اخلي.

دویم اقتصادي پلان په (۱۹۶۲-۱۹۶۷ ز) (۱۳۴۱-۱۳۴۵ المریز کال) کې جوړ شو، هغه پروژې چې په لومړي پلان کې پېل شوی وی په دویم پلان کې بشپړې شوې، ددې پلان ۷۵٪ پانگه په بهرنیو اقتصادي او تخنیکي مرستو باندې ولاړه وه، خو امریکامتحدہ ایالات د پلان په اوږدو کې د مرستو څخه ډډه وکړه. نو ځکه دا پلان په بشپړ ډول تطبيق نه شو او لږه موده وروسته سردار محمد داود خان استعفا وکړه.

ددې پلانونو اقتصادي اغېزې ډېرې ښې وې، خو ددې پلانونو په ښه تطبيق کې سیاسي ستونزې ډېرې مهمې وې. ځکه د پاکستان او افغانستان اړیکې خرابې شوې او امریکانه غوښتل چې پاکستان خفه کړي، بل په نظامي تړونونو کې د افغانستان نه گډون هم امریکایان خفه کړل، په داخل کې داود خان استعفا او د نورو صدراعظمانو منځ ته راتگ سياسي وضع بې ثباته کړه، په دې توگه اقتصادي فعالیتونه ورو او په کراره عملي کیدل، خو بیا هم د سردار محمد داود خان د صدارت څخه مخکې په ټول افغانستان کې (۱۱) کیلومتره سرک قیر شوی و، خو دده د استعفا پر مهال دغه اندازه (۲۰۰۰ دوه زره) کیلومتره ته ورسیده.

پوځي چارې:

د دویمې نړیوالې جگړې له پای ته رسیدو وروسته نړۍ کې ژور سياسي او نظامي بدلونونه منځ ته راغلل. لویو قدرتونو نړۍ په خپل منځ کې وویشله، ډېر هیوادونه یوې خوا ته په نظامي تړون کې شامل شول. ناپېیلي هیوادونه هم د ځان د ساتنې او د مرستو پیدا کولو لپاره کرار، کرار یوې او بلې خواته میلان پیدا کړ. افغانستان چې د ناپېیليو هیوادونو د غورځنگ فعال غړی و، زمونږ دولتي چارواکو کوښښ کاوه چې د لویو قدرتونو تر منځ اندول وساتي او د کوم نظامي

خواک پورې ونه تړل شي . همدا لامل و چې تر ډېره وخته يې بهرنی نړی څخه مرستې تر لاسه نه کړی .

په ۱۹۴۲ ز کال د می په ۹ مه نېټه د سردار محمد هاشم خان د استعفا وروسته د هغه پر ځای سردار شاه محمود خان د صدر اعظم په توگه وټاکل شو ، او یو کال وروسته په ۱۹۴۷ ز کال په ختیځو ولایتونو کې د دولت ضد شورش پیل شو . د افغانستان فوځ د دغه شورش د ارامولو توان نه درلود . نویې د قومونو څخه د شورش په غلي کولو کې گټه واخسته ، په ۱۹۴۸ ز کال د ملي اقتصاد وزیر عبدالمجید زابلي د ۱۱۸ ميلونه ډالرو پوراخستلو لپاره امریکا ته سفر وکړ ، نوموړي امریکایانو ته د وسلو تر لاسه کولو لپاره ډیر دلایل وړاندې کړل مگر امریکا یې هیئت د هغه دلایل ونه منل . ځکه دهغوی ډېره پاملرنه هند ، پاکستان ، ایران او اسرائیلو ته اړولی وه ، او استدلال یې کاوه چې افغانستان یو کوچنی هیواد دی که شوروي په دې هیواد کې نفوذ هم پیدا کړي بیا هم آسیا ته خطر نشي پیدا کولی (۱۲، ۱۲۴م)

امریکا متحده ایالاتو دغه دریغ یوه لویه تېروتنه وه چې نن یې دواړه هیوادونه د هغې تېروتنې ثمره په خپلو سترگو ویني ، خو امریکا د پاکستان خپگان له امله دا کار نه کاوه ځکه (پاکستان) یې د نظامي پیمان غړی او په سیمه کې د دوي د گټو ساتونکی و .

امریکا افغانستان ته د وسلو ورکول په لاندې څلور شرطونو پورې وتړل:

- ۱_ د وسلو د بیې ورکول .
- ۲_ نوموړی وسله به د پاکستان له لارې افغانستان ته وړل کېږي .
- ۳_ له امریکا سره به افغانستان تل بڼې او دوستانه اړیکې ساتي .
- ۴_ تر ټولو مهم شرط دا و چې افغانستان به د پښتونستان له دعوي څخه تېرېږي ، چې ځیني شرطونه د افغانستان لپاره د منلو وړ نه و . خو بیا هم د افغانستان دولت د ۱۹۵۱ ز کال د اگست په ۱۳ مه نېټه د اړتیا وړ وسلو لست دیوې رسمي لیک سره سم د امریکا متحد ایالاتو ته واستو ، خو امریکا متحده ایالات د ۱۹۵۱ ز کال د نوامبر په ۲۷ مه نېټه د دې لیک په ځواب کې هغه پخوانی شرطونه تازه او ټینگار یې پرې کړي و . د سردار محمد داود خان د صدارت

په وخت (۱۹۵۴ د دسمبر په ۲۸ مه نېټه) د امریکا متحده ایالاتو څخه د وسلو غوښتنه وکړه، خو د امریکا متحده ایالاتو لخوا دا غوښتنه ونه منل شو. (۱۲۲م)

سردار محمد داود خان د پوځ د نوی او مجهز کولو لپاره تصمیم نیولی و. د امریکا څخه د منفي ځواب تر لاسه کولو وروسته د ناچاری نه یې شوروي اتحاد ته مخه کړه، د شوروي اتحاد سره یې په ۱۹۵۲ ز کال د اگست په میاشت کې د ۲۵ میلیونو ډالرو په ارزښت نظامي تړون لاس لیک کړ، چې د همدې تړون په اساس شوروي اتحاد له ۱۹۵۷ او ۱۹۵۸ ز کلونو کې د ۲۵ میلیونو ډالرو په ارزښت ډول ډول وسلې افغانستان ته راولېږلې او د پوځي افسرانو د تربیې لپاره تیاری وښوده تر څو افغاني افسران د نوو وسلو د استعمال سره بلدیت پیدا کړي. د نوو وسلو وار دولو سره د پوځ په ټولو برخو کې بدلون راغی، ځوان افسران شوروي اتحاد ته د نظامي زده کړو لپاره ولیږل شول، هوایي نظامي ډگرونه جوړ شول، ځکه چې سردار محمد داود خان غوښتل د افغانستان پوځ د گاونډیو هیوادونو د پوځونو څخه څوځله غښتلي او قوي وي، ځانگړي پوځي تشکیلات او ادارې یې جوړې او عسکري نظام له پخوا څخه ډېر ښه شو، د موضوع د اوږدېدو په سبب د دغو تشکیلاتو له یادولو څخه ډډه کوم.

ښوونه او روزنه :

په افغانستان کې د ښوونې او روزنې بنسټ په رسمي توگه د امیر شیرعلي خان د دوهم ځل واکمنۍ پر مهال ایښودل شوی دی، د امیر عبدالرحمن خان دوره د امنیت په ټینګولو کې تېره شوه، د حبیب الله خان او امان الله د واکمنیو پر مهال معارف ته پاملرنه وشوه، د حبیب الله کلکانې خادم دین رسو الله د پاچاهۍ په وخت کې په رسمي ډول ټول ښوونځي وتړل شول، او د محمد نادر شاه او اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنیو په وخت کې په ټولو برخو کې کارونه پیل شول چې په هغه جمله کې، ښوونې او روزنې ته یې د لومړیتوب حق ورکړ.

د سردار محمد داود خان د صدارت په دوره کې د زده کوونکو او ښوونځیو په کمیت او کیفیت کې د پام وړ بدلون راغی، دده له صدرات څخه د مخه د زده کوونکو ټول شمېر ۱۲۲۰۹۲ تنو او د ښوونځیو شمیر (۸۰۶) بابو ته رسیده، خو

لومړي پلان د تطبيق نه وروسته په ۱۳۴۰ لمريز كال كې د زده كوونكو شمېر (۲۳۵۳۰۱) او د ښوونځيو شمېر (۱۴۳۲) بابت ورسیده. ۱۲ م ۱۳۴۰

كه چېرې اوس دده د صدارت څخه مخكې او وروسته شمېر سره پرتله كړو د مخكني ټولې دورې په پرتله ډېر كار شوي خو دلته د كورني امنيت ، د روڼ اندو فشار ، بهرني نړۍ نړديوالي هم بې اغېزې نه و ، ځكه پرمختللي افغانستان د ښوونې او روزنې د پياوړتيا څخه پرته ناشوني كار و .

د سردار محمد داود خان بل مهم سياسي اقدام په ۱۹۵۶ز كال كې د لوي جرگې د جوړيدو وړانديز و ، پاچا دغه وړانديز ومانه د ۱۳۳۴ لمريز كال د لړم په ۲۲مه نېټه لويه جرگه جوړه شوه ، جرگې په ۱:۳۰ بجود بهرنيو چارو وزارت دستوري په مانې كې د پاچا د رياست لاندې د هغه د وينا سره سم په كارر پېل وكړ ، دا چې پاچا تل د جرگې غونډو كې گډون نشو كولى ځكه يې د شورا د نهمې دورې رئيس محمد نوروز خان د جرگې د رئيس او محمد گل خان مهمند د نماينده گانو لخوا د جرگې د نايب په توگه وټاكل شول. سردار محمد داود خان دې جرگې ته په خپله وينا كې وكړه و ويل: «د افغانستان حكومت اته كاله كوښښ وكړ چې د پاكستان واكمنانو سره د دوستۍ په فضا كې د خبرو او مفاهمې له لارې د پښتونستان د مسئلې اهميت رامنځته كړي. ترڅو دا مسئله په سوله ييزه توگه اواره شي مگر له بده مرغه چې د افغانستان د حكومت كوښښ او زيار كوم ځاى ونه نيوه ، نتيجه دا شوه چې پاكستان اوس غواړي په زور د پښتونستان خاوره د خپل هيواد يو برخه وگڼي ، دوي په خپل عمل سره دا ثابته كړه چې دوي د پښتونستان د خلكو خوښي خلاف پريكړه كړې ترڅو د هغوي حقوق د تل لپاره له منځه يوسي ، او د پښتونستان سيمه د پښتنو د ارزو بر خلاف د پاكستان برخه گڼي ، له بله پلوه هغه اقتصادي او نظامي مرستې چې پاكستان يې له لويو دولتو څخه تر لاسه كوي ، په اسيا كې د قواو انډول ته زيان اړوي ، په اوس اوراتلونكي كې يې د افغانستان لپاره جدي خطر پيدا كړى دى. د پاكستان همدا نظامي برتري پاكستان ته وخت په لاس ور كړى چې د زور او ظلم په وسيله د پښتونستان د خلكو حقوق تر پښو لاندې كړي ، دهغو د بشپړي نابودۍ لپاره يې ډېر غښتلى او درانده گامونه پورته كړي.

۱۲ م ۱۷: ۱۷۱ -

د جرگې گډون کوونکو د داود خان د وینا له اوریدو وروسته حکومت ته دنده و سپارله چې خپل پوځ پیاوړې کړي ، سردار محمد داود خان د دې پرېکړې سره سم له شوروي اتحاد څخه فوځي سامان الات او وسلې هیواد ته واردې کړې .

سردار محمد داود خان د ۱۳۴۱ ل کال د حوت ۱۸ مه د ۱۹۲۳ ز کال د مارچ په ۷ مه نیټه د صدارت له څوکۍ څخه استفاه وکړه چې ځینی افغانان د هغه د استفاه لامل دا گڼي چې د افغانستان د صدارت په څوکۍ کې د پاچا ترونه او د اکا زامن په نوبت مقررېدل ، له محمد داود وروسته د مارشال شاه ولي خان د زوی سردار عبدالولي خان نوبت و ، محمد داود خان نه غوښتل چې سردار عبدالولي د افغانستان صدراعظم شي ، پاچاه یې وړاندیز وکړ چې د ۱۹۳۱ ز کال په اساسي قانون دی نوی کتنه وشي ، تر څو په هیواد کې دیموکراسي راشي او خلکو ته د گوندونو د جوړولو اجازه ورکړل شي .

د سردار محمد داود خان پلویان په دې عقیده وو ، چې د دیموکراسۍ په صورت کې به نوموړی یو لوی گوند جوړ کړي او د دې لارې به بېرته قدرت ته ورسېږي او دیو ملي لارښود په توگه به ډېر وخت په قدرت کې پاتې شي ، په دې اړه سردار محمد داود خان په ۱۹۵۹ ز کال د حقوقو د پوهنځي د محصلینو په یوه غونډه کې وویل : « اوس د دې وخت رارسیدلې دی چې په هیواد کې د اقتصادي تحولاتو ترڅنګ اجتماعي بدلونونه هم راوړل شي... » (۴۰) م ۶۱

د ورته لاملونه تر څنګ د پاکستان سره د اړیکو خړپر تیا ، د امریکامتحدده ایالات فشار د سلطنتي کورنۍ ناخوښي او د محمد داود خان دا خیال چې د گوند جوړولو او ټاکنو له لارې به بیا هم صدراعظم شي دده د استعفا لپاره زمینه برابره کړه ، نوموړی په ۱۳۴۱ ل کال د چنگاښ د میاشتې په ۹ (۱۹۲۲ ز کال د جون په ۳۰ نېټه) پاچاه ته د یو لیک په وسیله لاندې وړاندیزونه وکړل .

۱ - د قانون پوهانو یو ټولنه دې جوړه شي چې د مشروطه شاهي نظام په اساسي قانون باندې له سره کتنه وکړي او د اساسي قانون نوې مسوده دې حکومت ته وړاندې کړي .

۲ - د ټاکنو او اساسي قانون نور بشپړونکي قوانین دې جوړ او حکومت ته دې و سپارل شي .

۳- د قوانینو د تصویب لپاره دې لویه جرگه راوغوښتل شي.
۴- د قوانینو تر تصویب وروسته دی په هیواد کې ټاکنی وشي.
۵- نوی شورا به دیو یا دوو گوندونو لخوا جوړیږي، د نوی شورا تر پرانستلو وروسته به اوسنی حکومت استعفا کوی او نوی حکومت به د چارو واکي په لاس کې واخلي.

پاچا د ۱۳۴۱ لمریز کال د سنبلې د میاشتې په ۱۲مه نېټه د محمد داود خان وړاندیزونه داسې ځواب کړل: «زه په پرنسیپ کې د دیموکراسۍ د راتلو سره موافقه لرم په دې خاطر چې دا کار زما د پلار محمد نادر خان د اروزگانو څخه و.»
پاچا د دغه کار عملي کیدل په بل وخت کې د نورو کسانو په وسیله عملي وگڼل.
سردار محمد داود خان د ۱۳۴۱ ل کال د مرغومی د میاشتې پر ۲۴مه نېټه د پاچا لیک ته په دې مفهوم ځواب ولیکه:

۱- د افغانستان شاهي به مشروطه وي، حکومت به پارلماني وي او هیواد کې به دیموکراسي راځي.

- ۲- په اساسي قانون کې به د سلطنتي کورنۍ حدود تثبتيږي.
- ۳- په اساسي قانون کې به فردي ازادي او شخصي ملکیت تضمینيږي.
- ۴- په اساس قانون کې به دوو گوندونو موجودیت وړاندوینه کېږي په پارلمان کې به د اکثریت گوند مشر، د پاچا لخوا د حکومت په جوړولو مؤظف کېږي.
- ۵- دولت پر تقنینه، قضایه او اجرائیه قواوو ویشل کېږي.
- ۶- یو شمېر پوهان به د اساسي قانون د تسوید لپاره توظیف کېږي.
- ۷- د اساسي قانون د تصویب لپاره به لویه جرگه راوغوښتله کېږي.
- ۸- سیاسي گوندونو ته به د فعالیت اجازه وکول کېږي.

اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د سردار محمد داود خان وروستنی لیک ته ځواب ورنکړ نو ځکه نوموړی د ۱۹۶۳ ز کال د مارچ په ۳ (۱۳۴۱ لمریز د کب په ۱۱مه نېټه) خپل استعفا لیک پاچا ته واستوه (۴۰، م ۲۲).

د ۱۳۴۱ لمریز کال د کب په ۱۸ نېټه (د ۱۹۶۳ ز کال د مارچ په ۷) مه د افغانستان راهیو د افغانستان پاچا د دارالتحریر مدیریت د وینا سره سم د سردار محمد خان استعفا اعلان او زیاته یې کړه چې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د

نوموړی استعفا قبوله او بناغلي ډاکتر محمد يوسف ته يې دنده وسپارله چې خپله کابینه جوړه کړي (۱۲م، ۱۸۹

سردار محمد داود خان د (۱۳۳۲/۲/۱۵ - ۱۳۴۱/۱۲/۱۸ المریز کال) (۲ سپتمبر ۱۹۵۳ز - ۷ مارچ ۱۹۶۳ز) نږدې نهه (۹) کال او (۲) میاشتې او درې ورځې د افغانستان د صدر اعظم په توګه دنده اجرا کړه. دده د صدارت په دوره کې د هیواد په لارو، صنایعو، بسوونې او روزنې کې بنسټیز بدلونونه منځ ته راغلل، اعلیٰ حضرت محمد ظاهر شاه دده وړاندیزونه ونه منل خو دوه کاله وروسته (۱۳۴۳ لمریز) کال کې نوی اساسي قانون جوړ کړ ګوندونو او مطبوعاتو ته یې ازادې ورکړه وروسته ټول صدر اعظمان یې د سلطنتي کورنۍ نه بهر وټاکل شول. ده خپلې سیاسي مبارزې ته دوام ورکړ او د پاچاه کورنۍ سره دده سیاسي ستونزې نورې هم زیاتې شوي ترڅو په ۱۳۵۲ لمریز کال د چنګاښ په ۲۶ نیټه د کودتاه په وسیله د پاچا سلطنت ته د پای ټکي کینښود، خو پاچا دده جمهوریت په رسمیت وپېژانده ترڅو نوموړي د خپلې کړنلارې په تطبیق کې بریالي شي. د سردار محمد داود خان د صدرات دورې مهمې سیاسي پېښې په لاندې ډول دي.

• په ۱۹۵۵ز (۱۳۳۴ المریز) کال په کابل کې دده په وړاندیز لویه جرګه جوړه شوه، دغې لوی جرګې حکومت ته توصیه وکړه چې د بهرنیو د تیریدو مخنیوي لپاره باید پوځ پیاوړی شي.

• په ۱۹۵۶ز کال د اګست د میاشتې پر ۲۵مې نېټې د وسلو اخستلو تړون د شوروي اتحاد او چکوسلواکیا سره لاس لیک کړ. او په ۱۹۵۶ز کال د افغانستان او چین ترمنځ سیاسي مناسبات ټینګ شول. چې په ۱۹۵۶ز کال د افغانستان او امریکا ترمنځ د هلمند د ناوې د پراختیا له پاره یو نیم میلیون ډالرو د پور اخستلو تړون هم لاس لیک شو. په ۱۹۵۸ز کال کې لویدیځ المان د افغانستان سره د قدر وړ مرستې وکړې او په ۱۹۵۸ز کال صدر اعظم محمد داود خان امریکا متحده ایالاتو ته سفر وکړ ترڅو افغانستان سره مرستې وکړي خو امریکا د مرستو څخه ډډه وکړه. د دغو هیوادو سربیري په ۱۹۵۹ز کال د فرانسې او جاپان او په ۱۹۶۰ز کال کې د ایتالیا سره اقتصادي او

فرهنگي تر نونه لاس ليک کړل. او د ۱۹۵۹ ز کال د نوامبر په مياشت کې د امريکا جمهور رئيس ايزن هاور کابل ته راغې. په ۱۹۶۱ ز کال سردار محمد داود خان د ناپېيلو هيوادو په غونډه کې چې په بلگراد کې جوړه شوې وه گډون وکړ. [۴۰م ۵۷ او ۵۸] د سردار محمد داود خان د سياسي او اقتصادي اصلاحاتو تطبيق ده ته سياسي ستونزې زياتې کړې. په پاي کې امريکا خفگان ، د پاکستان سره د اړيکو خړپړتيا ، په داخل کې د پاچا د کورنۍ ناخوښۍ د پاچا لخوا دده وړانديزونو ته ځواب نه ورکول، او د ټاکنو له لارې بېرته واک ته رسيدل، نوموړی د استعفا لپاره وهڅاوه ، پاچا ددې استعفا پرته له دې چې پوښتنه وکړي ومنله. د ده له استفاه وروسته د پاچا کورنۍ او سياسي شنونکو فکر کاوه چې وضع به د ثبات او د افغانستان په پرمختگ مثبت اغيزه وکړي خو برعکس له ده وروسته يو صدراعظم هم د خپلې کړنلارې په تطبيق کې بريالي نشو .

د دیموکراسۍ لسيزه او د محمد داود خان د کودتا په درشل کی د افغانستان وضعیت

د دیموکراسۍ کلیمه د لویدیځو فېلسوفانو د فکر زیږنده ده. په اروپا کې ځینې دیموکراتیک دولتي سیستمونه د منځنیو پیړیو په پای کې رامنځته شول. د (۱۹) میلادي پیړۍ له دویمې نیمایي څخه د (۲۰) میلادي پیړۍ تر پایه یو شمیر هیوادونه کې دیموکراتیک نظامونه جوړ شول، چې وروسته دغه سیستم نړیواله بڼه غوره کړه.

په افغانستان کې سلطنتي کورنۍ دا درک کړه چې د افغانستان په شمول نړۍ کې دیموکراتیک سیستم د پراختیا په حال کې دی، دوي نور نه شی کولی چې په مطلق العنانه ډول خپل حاکمیت ته دوام ورکړي، ځکه په نړیواله سطحه په انزوا کې د پاتې کیده وپره موجوده وه او د هیواد دننه د یو لړ ستونزو د پېښېدو ډار احساسېده، سردار محمد داود خان هم په دې اړوند د ارزښت څخه ډک وړاندیزونه کړي و، خو پاچا په نړۍ کې د لازم ځای او محبوبیت د پیدا کولو په داخل کې د روڼ اندو او خپلو خلکو د خوښې لپاره پریکړه وکړه چې د دولت په اداره کې بدلون راولي، وروسته تردې به د حکومت ریاست (صدارت) د پاچا د کورنۍ له غړو پرته د افغانستان د خلکو لخوا اداره او خپل حکومت به د لویدیځي دیموکراسۍ له دود سره سم جوړ کړي.

د (۱۹۲۵) ز کال په لومړیو وختو کې د لومړي ځل لپاره د صدراعظم وینا کټ مټ پرته له سانسور څخه په مطبوعاتو کې خپاره شوه او د دیموکراسۍ په اړه لیکنې پېل شوې، روڼ اندي په دې باور شول چې د دیموکراتیک نظام د جوړښت له پاره هیلې په ټوکیدو شوې او ملت ته په کې ونډه ورکول کیږي. د ډاکتر محمد یوسف د وینا خپریدل ځکه د پام وړ و، چې له دې مخکې مطبوعاتو دا حق نه درلود چې د لوړ پوړو چارواکو ویناوې خپرې کړي، له بله پلوه د نوي صدراعظم په خبرو کې په دولت باندې نیوکې او د ملت د استازو په ټاکنه کې د خلکو فعالې ونډې ته ارزښت ورکړ شوې و. ډاکتر محمد یوسف د نوي اساسي قانون لپاره یو کمیسیون

وتاکه . بیا نوموړی قانون د یوی جرگی لخوا تصویب شو خو د نوموړي اساسي قانون د (۲۴) مادې د موادو په اساس د پاچا د کورنۍ هر غړی د صدارت له څوکۍ نیولو بې برخې شو . د دیموکراسۍ د لسیزي په لس کلنه دوره کې اجرائیه قوه د پنځو صدراعظمانو (ډاکتر محمد یوسف ، محمد هاشم میوندوال ، نوراحمد اعتمادی ، ډاکتر عبدالظاهر او محمد موسی شفیق) له خوا په خپل وار سره اداره او رهبري شوه د ډاکتر محمد یوسف د صدارت دویمه دوره په ۱۹۲۵ز کال کې تر ټولو لنډه دوره وه چې څلور ورځې یې دوام وکړ . ۲۰-۳۷۷م

د دیموکراسۍ په دوره کې د صدارت څوکۍ د پاچا د کورنۍ له واک نه ووتله خو صدراعظمان مجبور وو چې ځینو وزیرانو ته په کابینه کې د پاچا له خوښې سره سم ځای ورکړي ، د ساري په توګه جنرال خان محمد چې د ټولو صدراعظمانو په کابینه کې د ملي دفاع د وزیر په توګه دنده اجرا کړه .

ډاکتر محمد یوسف د ۱۳۴۱ لمریز کال د حوت په ۱۳مه د ۱۹۲۳ز کال د مارچ په ۱۲مه د صدراعظم په توګه وټاکل شو . نوموړي دغه دنده د ۱۳۴۴ لمریز کال د عقرب تر ۵مې د ۱۹۲۵ز کال د اکتوبر تر ۲۹مې نیتې پوري اجرا کړه . بناغلی ډاکتر محمد یوسف د محمد حسن زوی په کابل کې زیږیدلې ، لومړنۍ او منځنۍ زده کړې یې د نجات په لیسې کې پای ته ورسولې ، وروسته د لوړو زده کړو لپاره لویدیخ المان ته ولاړ ، هلته یې د ګوتینګس له پوهنتون څخه د فزیک په څانګه کې ډاکټري واخېسته . هیواد ته له راستنیدو وروسته د کابل پوهنتون د ساینس پوهنځي کې د استاد په توګه مقرر شو .

نوموړي په ۱۳۲۲ل کال د ساینس د پوهنځي مرستیال ، په ۱۳۲۲ل کې د پوهني د وزارت د مسلکي تدریساتو رئیس ، په ۱۳۲۸ل کال د پوهني د وزارت تدریسي معین ، په ۱۳۳۱ل کال په اروپا کې د فرهنګي چارو رئیس ، په ۱۳۳۴ل کال د سردار محمد داود خان په کابینه کې د کانو او صنایعو د وزیر په توګه دنده اجرا کړیده . په ۱۳۴۱ل کال د حوت په میاشت کې د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه لخوا د صدراعظم په حیثیت ونومول شو . ډاکتر محمد یوسف په پښتو ، دري ، الماني او انګلیسي ژبو ښه پوهیده ، خو په عربي او فرانسوي ژبو هم لږ و ډیر پوهیده . ۲۰-۳۷۸م

کله چی د سردار محمد داود خان استعفا ومنل شوه د هغه څخه د نوي صدر اعظم په اړه پوښتنه وشوه ، هغه ډاکتر محمد يوسف په گوته کړ، چی ددې دندې د اجرا کولو توان لري ، په دې اړه ښاغلی عبدالحمید مبارز وايي: «ډاکتر محمد يوسف د سردار محمد داود خان د لومړۍ کابینې یو ډیر پوه او لایق وزیر او پیژندل شوی شخصیت و . بل دا چې نوموړی د سردار محمد داود خان او پاچا دواړو د ډاډ وړ شخص و ، په هغه مهال فکر کیده چې ددوو کسانو (ډاکتر محمد يوسف او ډاکتر عبدالظاهر) څخه به یو تن صدر اعظم شي ، ډاکتر عبدالظاهر دغه وړاندیز قبول نکړ لیکن ډاکتر محمد يوسف ومانه. (...)) م ۴م ۱۲۲ او ۱۲۳ نوموړي خپله کابینه د ۱۳۴۱ لمريز کال د حوت په میاشت کې په لاندې ترکیب سره اعلان کړه:

۱۹۲۲ز-۱۹۲۵ز کال پوري	ډاکتر محمد يوسف	صدر اعظم
۱۹۲۲ز-۱۹۲۴ز کال پوري	عبد الله ملکيار	د صدر اعظم لومړی مرستيال
۱۹۲۲ز-۱۹۲۴ز کال پوري	ډاکتر علی احمد پوپل	دویم مرستيال
۱۹۲۴ز-۱۹۲۵ز کال پوري	ډاکتر عبدالظاهر	دریم مرستيال
۱۹۲۲ز-۱۹۲۵ز کال پوري	جنرال خان محمد	د ملي دفاع وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۵ز کال پوري	ډاکتر محمد يوسف	د بهرینو چارو وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۳ز کال پوري	سید عبدالله	د کورنیو چارو وزیر
۱۹۲۳ز-۱۹۲۵ز کال پوري	ډاکتر عبدالقیوم	
۱۹۲۲ز-۱۹۲۴ز کال پوري	عبد الله ملکيار	د ماليې وزیر
۱۹۲۴ز-۱۹۲۵ز کال پوري	سید قاسم رښتیا	
۱۹۲۲ز-۱۹۲۵ز کال پوري	سید شمس الدین مجروح	د عدلیې وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۳ز کال پوري	ډاکتر محمد يوسف	
۱۹۲۳ز-۱۹۲۵ز کال پوري	انجینر محمد حسین مسا	د کانو وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۵ز کال پوري	ډاکتر محمد ناصر کشاورز	د کرنې وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۵ز کال پوري	جنرال محمد عظیم	د فواید عامې وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۴ز کال پوري	ډاکتر علی احمد پوپل	
۱۹۲۴ز-۱۹۲۵ز کال پوري	ډاکتر محمد انس	د پوهنې وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۴ز کال پوري	سید قاسم رښتیا	
۱۹۲۴ز-۱۹۲۵ز کال پوري	محمد هاشم میوند وال	د مطبوعاتو وزیر
۱۹۲۲ز-۱۹۲۵ز کال پوري	محمد سرور عمر	د سوداګرۍ وزیر

د پلان وزير	عبد الحى عزيز	۱۹۲۲ز-۱۹۲۳ز كال پوري
	عبدالله يفتلي	۱۹۲۳ز-۱۹۲۵ز كال پوري
د روغتيا وزير	ډاكټر عبد الرحيم	۱۹۲۲ز-۱۹۲۴ز كال پوري
	ډاكټر عبد الظاهر	۱۹۲۴ز-۱۹۲۵ز كال پوري
د مخابراتو وزير	ډاكټر عبدالقيوم	۱۹۲۲ز-۱۹۲۳ز كال پوري
	ډاكټر محمد حيدر	۱۹۲۳ز-۱۹۲۵ز كال پوري
د قبيلو مستقل رئيس	سيد شمس الدين مجروح	۱۹۲۲ز-۱۹۲۳ز كال پوري
	گل پاچا الفت	۱۹۲۳ز-۱۹۲۵ز كال پوري

۴۰ م ۸۹ او ۹۰

(۲۰) م ۳۷۸

ډاكټر محمد عثمان

د كابل د پوهنتون رئيس

سلطان محمود غازي

ملكي هوائي رئيس

ډاكټر محمد يوسف د سردار محمد داود خان د استعفا وروسته ډير ژر ۱۹۲۳ز كال د مارچ په ۱۳ مه صدر اعظم شو . نوموړی د ديموكراسۍ د لسيزې د پيل لومړنې صدر اعظم و . نوموړي د نوي اساسي قانون په جوړولو مؤظف شو ده د اساسي قانون د جوړولو لپاره د تسويد كمېته په لاندې تركيب سره وټاكله:

۱	د عدليې وزير	سيد شمس الدين	د رئيس په توگه
۲	د مطبوعاتو مستقل وزير	سيد قاسم رښتيا	د غړي په توگه
۳	د پوهنې د وزارت مشاور	نجم الدين	د غړي په توگه
۴	د عدليې وزارت د قوانينو مدير	موسى شفيق	د غړي په توگه
۵	د پوهنې وزارت د منځنيو تدريساتو رئيس	عبدالصمد حامد	د غړي په توگه
۶	د رښتيا ورور	محمد صديق فرهنگ	د غړي په توگه
۷	د كابل پوهنتون د حقوقو پوهنځي استاد	حميد الله د على محمد بد خشي	د غړي په توگه

زوى

په دې مسوده كې (۲۴مه) ماده ډېره جنجالي وه ، ځكه په دې ماده كې د پاچا زوى ، لور ، ښځه د پاچا اكا او د اكا زامن د پاچا كورنۍ وگڼل شوه او د پاچا كورنۍ به په رسمي تشريفاتو كې تر پاچا او ملكې وروسته ځاى نيسي . د پاچا د كورنۍ خرڅ (مصرف) د پاچا د خرڅ (مصرف) په بوديجه كې ټاكل كيږي ، القاب يوازې د

پاچا کورنۍ ته ځانگړي دې . چې د قانون مطابق به انتخابیږي ، د پاچا د کورنۍ غړي په سیاسي گوندونو کې گډون نه شی کولی او لاندې دندې به نه اجرا کوي:

۱- د صدراعظم او وزارت دندې

۲- د شورا غړیتوب

۳- دسترې محکمې غړیتوب (۴م ۲۲۲ او ۲۲۳)

نوموړې مادې لویه غوغا پیل کړه ، د داود خان پلویان فکر کاوه چې پاچا د تل لپاره له داود خان څخه ځان خلاص کړ ، ځکه سردار محمد داود خان او د هغه ملگري په دې یقیني وو چې له استعفا وروسته به دوي د سیاسي مبارزې او د گوند جوړولو له لارې اکثریت رائي وگټي او په دې توگه به واک ترلاسه کړي . خو نوموړی د پاچا د کورنۍ غړی وگڼل شو چې د پورتنۍ مادې په اساس نه یوازې له گوند جوړولو منع شو بلکې د صدارت له دندې هم محروم شو .

حکومت (۱۹۲۴ ز کال د فبرورې په ۹) د اساسي قانون د مسودې د کتنې او غور په موخه د لاندې اشخاصو په گډون یو کمیسیون وټاکه:

1. عبد الهادي داوي لیکوال او سیاسي شخصیت
2. صلاح الدین سلجوقي دانشمند .
3. عبدالمجید زابلی د اقتصاد پوه .
4. خلیل الله خلیلي شاعر .
5. نور احمد اعتمادي دیپلومات
6. ډاکتر محمد اصغر کابل بناروال
7. ډاکتر محمد آصف سهیل ډاکتر او شاعر
8. محمد قدیر ترکی استاد
9. میر غلام محمد غبار مؤرخ
10. ډاکتر عبد القیوم رسول د طب ډاکتر
11. احمد علی کهزاد مؤرخ
12. عبد الرشید لطیفی لیکوال او ډرامه لیکوونکی
13. امرالدین شنسب انجینر او پانگوال
14. صدیق الله رښتین استاد او لیکوال

15. معصومه وردک
16. غلام سرور رحيمي استاد
17. کبرا نورزايي استاده
18. محمد هاشم مجددی استاد
19. محمد کریم تزيهي ليکوال
20. محمد کریم عفيفي ليکوال
21. مولوي محمد ارشاد فقيه
22. مولوي عبدالرب فقيه
23. مولوي محمد نبي کاموي
24. ډاکتر عبدالواحد سرايي
25. عبدالکریم اسرار ليکوال
26. لعل محمد کاکړ د کندهار ښاروال
27. محمد طاهر خدران ښوونکی
28. ډاکتر خليل احمد ابوي استاد

میرغلام محمد غبار او صلاح الدین سلجوقی د ناروغۍ او محمد آصف سهیل د نامالومو دلایلو له مخې په کمیسیون کې برخه وانه خيسته، نوموړی کمیسیون د ۱۹۲۴ز کال د فبرورۍ څخه د مارچ تر میاشتې ددې قانون ټولې مادې په غور سره مطالعه کړې خو د (۲۴مې) مادې جنجال پر خپل حال پاتې شو. ۳۲م م ۲۲۳ او ۲۲۴

د ۱۳۴۳ لمریز کال د لویي جرگې د دایریدو په اړه پاچا د ۱۹۲۴ز کال د اگست په ۱۲مه نیټه داسې اعلان وکړ.

ملت عزیزم!

قبلاً طی اعلان پادشاهی مورخ ۲۱ دلو ۱۳۴۲ز اراده خود بردایر وانعقاد لوی جرگه جهت مطالعه مسوده قانون اساسي جدید افغانستان در مورد آن در نیمه اول امسال بشما اعلام نموده بودم.

اکنون مسوده قانون اساسی به پایه اکمال رسیده، بعد از اخذ مشوره یک کمیسیون مرکب از اهل دانش و خبره از طرف مجلس وزرا نیز تصویب شده است، با

استعانت از بارگاه پروردگار جل علی شانه عزم کرده ایم مجلس بزرگ و تاریخی لوی جرگه بروز هژدهم ماه سنبله ۱۳۴۳ هجری شمسی در پایتخت دایر گردد . بدین ترتیب مراتب اتی را بشما عزیزان خود ابلاغ میدارم:

اول: مردم هر حوزه انتخابی مجلس شورای ملی قبل از ماه اسد سال جاری یک نفر از بین خود را مطابق به تعامل لویه جرگه سال ۱۳۴۳ جهت اشتراک در لویه جرگه انتخاب نمایند . موعد آغاز انتخاب بعداً از طرف حکومت با اطلاع شما رسانده خواهد شد .

دوهم: لویه جرگه از ارکان ذیل تشکیل خواهد گردید .

الف: اعضای شورای ملی که دوره خدمت شان تا کار ختم لویه جرگه تمدید گردیده است .

ب: رئیس و اعضای مجلس اعیان

ج: وکلاییکه از طرف شما برای شرکت در لویه جرگه انتخاب میشوند .

د: صدراعظم و وزراً

ه: رئیس و اعضای محکمه تمیز و عدلیه

و: رئیس و اعضای کمیته مطالعه قانون اساسی

ز: رئیس و اعضای کمیسیون مشورتی

ح: یک تعداد اشخاصیکه از طرف ما حسب المعمول به عضویت لویه جرگه تعیین خواهند گردید .

از خدای پاک تبارک و تعالی نیاز مندم تا به همه افراد ملت عزیز در ادای این وظیفه بزرگ تاریخی توفیق ایزدی خود را عنایت فرماید .

محمد ظاهر پادشاه افغانستان ۴۷م ۲۲۵ و ۲۲۶

د پاچا د اعلان او د جرگې د جوړیدو په اړه د فرمان د صادریدو سره سم خلکو خپل استازي وټاکل ، جرگه د ۱۹۲۴ ز کال د سپتمبر په (۹) نیټه په لاندې توگه دایره شوه .

- ۱- د ملي شورا د یولسمی دوری وکیلان ۱۷۲ تنه
  - ۲- نوی ټاکل شوی وکیلان ۱۷۲ تنه
  - ۳- د اعیانو د مجلس غړي ۱۹ تنه
  - ۴- د وزیرانو د هیئت غړي ۱۴ تنه
  - ۵- د تمیز د عالی محکمی غړي ۵ تنه
  - ۶- د اساسي قانون د تسوید د کمیټی غړي ۷ تنه
  - ۷- د مشورتي کمیسیون غړي ۲۳ تنه
  - ۸- د مشورتي کمیسیون غړي ۲۴ تنه
- ټول ۴۴۵ تنه

پاچا د سپتمبر په ۲۰ مه نیټه د اساسي قانون متن له تصویب وروسته د ۱۳۴۳ لمریز کال د میزان په (۹) نیټه توشیح کړ چی له دې سره سم انتقالی دوره هم پیل شوه ۳۲ م ۲۲۴

د ۱۳۴۳ لمریز کال په لویه جرگه کې د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د پرانیستونکې وینا متن .

بسم الله الرحمن الرحيم

«له لوي او توانا خدای (ج) څخه ډیر راضي یم چی ماته یې دا وخت مساعد کړ تر څو په افغانستان کی د نوی نظام د تاسیس لپاره د افغانستان د خلکو لویه جرگه پرانیزم . زه نوموړی جرگه په داسې حال کې پرانیزم چی په هیواد او نړۍ کې پوره امنیت ټینګ دی . په دې غونډه کې ستاسې د هر یو لیدنه چی د ملت اراده تمثیلوي زما لپاره د خوښې سبب ده . هیله لرم چې په پلازمینه کابل کې تاسې د اوسیدو پر مهال خوښ او ستاسې هره غونډه بریالی او پایلی یې ددی ملت په نن او راتلونکي ژوند کې مثبتی او ژورې اغیزې ولري او پریکړې یې د ټولو هیوادوالو لپاره د ویاړ وړ وي . دغه لویه جرگه چې نن د ایریزې له یوې خوا زمونږ د هیواد په سیاسي فضا کې یوه نوی دوره بلل کېږي ، له بلي خوا جرگه زمونږ د لرغونې قومي

عنعنې څخه نماینده گۍ کوي چې همدا جرگه زمونږ د تیر او راتلونکي د پیوستون کړې ده . (۳۵) کاله مخکې هغه وخت چې زمونږ هیواد د کورنۍ جگړې او انقلاب په اور کې سوزیده ، زما شهید پلار اعلیحضرت محمد نادر شاه چې ناروغ هم و هیواد ته راغې ټول هیواد ته یې د کورنۍ جگړې څخه نجات ورکړ بیا یې په هیواد کې نظم ټینګ کړ ، په دویم پړاو کې هغه ارزو درلوده چې په افغانستان کې د خلکو په خوښۍ داسې حکومت جوړ کړي چې په هغه کې فردي حقوق تامین او د ټولنیز عدالت په رڼا کې د راتلونکي لپاره د ویاړ نه ډکه لار طي کړي . . .

سردار محمد هاشم خان او سردار شاه محمود خان هر یو په خپل نوبت په ډیرو سختو ورځو کې خپلې دندې په ډیر صداقت او امانتداری سره سرته ورسولې او د سردار محمد داود خان هغه هڅې چې دې لوړ هدف ته د رسیدو په خاطر یې سرته رسوي زما د خوښې او ستاینې وړ دي .

د ټولنیزې او سیاسي وضعې د پرمختګ په نظر کې نیولو سره دا احساس پیدا کيږي چې په افغانستان کې مشروطه رژیم چې د بناغلي شهید محمد نادر خان په وسیله یې بنسټ ایښودل شوی و چې تل یې د بشپړیدو هیله درلود مونږ باید ، پراختیا ورکړو ، تر اوسه پورې د اړتیا او د خلکو اعتماد په اساس د حکومت چارې زمونږ د کورنۍ لخوا اداره کیدلې . وروسته له دې دا د پاچاهي کورنۍ څخه جلا شو . په دې ترتیب مونږ د دیموکراسۍ د اساساتو یو رکن ته عملي بڼه ورکړه . اوس ما ډاکتر محمد یوسف چې یو منور او تجربه لرونکی ځوان ، زما او د افغانستان د خلکو د اعتماد وړ دی مؤظف کړ چې خپله کابینه ترتیب او د اړتیا وړ قانوني اصلاحات عملي کړي . خوښ یم چې ډاکتر محمد یوسف په دې یو نیم کال کې د نوی حکومت له جوړیدو وروسته هغه دندې چې ورسپارل شوی وې د هیواد پال انسان په توګه ډیرې ښې سرته رسولي دي .

یو نیم کال مخکې د نویو او بنسټیزو بدلونونو په نتیجه کې پریکړه وشوه چې د افغانستان په اساسي قانون دې بیا کتنه وشي . نوي اساسات چې د هیواد د ملي پرمختګ لپاره لار خلاصه کړي او په دې ملي سند کې دې ثبت شي ، د همدې له پاره د نوی اساسي قانون د مسودې د ترتیبولو کار د هیواد پوهانو ته وسپارل شو . له مطالعې او څیړنې وروسته د اساسي قانون مسوده تیاره شوې ده ، د ښې او دقیقې

څيړنې لپاره مو هغه مسوده يو بل هئيت ته چې د هيواد له مسلکي پوهانو څخه جوړه وو. وسپارله اوس دغه مسوده د وزيرانو له غونډې هم تير شوې ، لوی جرگې ته وړاندې کيږي.

فکر نه کوم ددې اړتيا به وي چې ستاسې د دندې د اهميت او عظمت په اړه چې پي په دې ورځو کې سرته رسوئ خبرې وکړم ، ځکه تاسې له غور او ژور فکر وروسته داسې يو ملي سند تصويبوي چې د هغې پواسطه د دولت کړنلاره او د ملت د ژوند راتلونې ټاکل کيږي.

زه د لوی او توانا خداي (ج) له درباره دا اميد لرم چې د افغانستان نوی اساسي قانون زما د گران ملت د نن او سبا ژوند د نيکمرغۍ ضامن وي ۴۷ م ۲۲۷- ۲۲۹-۲۲۸

د جرگې د سکرترتيت آمر او د اساسي قانون د تسويد کميټې غړي موسی شفيق د مزار شريف د ولايت استازي متقاعد جنرال عطا محمد خان ((توخي)) د تعامل سره سم د جرگې د معرفت د رئيس په توگه پشنهاد کړ جرگې هم موافقه وکړه ، توخي د جرگې له اعتماد څخه مننه وکړه ، د جرگې دايمي او لومړی رئيس په خپله پاچا دی . د رئيس مرستيال (نائب) بايد وټاکل شي. پوهاند اصغر ، ډاکتر عبدالظاهر د ملی شورا رئيس د جرگې د نائبت لپاره پشنهاد کړ ، دوو تنو محمد اسمعيل مایار هم پشنهاد کړ مخکې له دې چې د نائبت په اړه پريکړه وشي ضياء المشايخ محمد ابراهيم مجددي شير پادشا بيانیه ورکړه له پاچا څخه مننه وکړه ، وروسته لوی جرگې ډاکتر عبدالظاهر د جرگې د نائبت او ډاکتر موسی شفيق د جرگې د منشي په توگه وټاکل . ډاکتر عبدالظاهر ، ډاکتر محمد يوسف ته په جرگه کې د وينا کولو لپاره بلنه ورکړه . ۴۷ م ۲۲۹ او ۲۳۰

د ډاکتر محمد يوسف له هر اړخيزې وينا وروسته لوی جرگې د ۱۳۴۳ لمريز کال د سنبلې د مياشتې د ۱۸ نېټې څخه تر ۲۸ نېټې پورې په خپلو غونډو کې د نوموړي قانون ټولې مادې تر بحث لاندې ونيولې او د ځينو بدلونونو له راوړلو وروسته يې په يوولسو فصلونو او (۱۲۸) مادو کې تصويب کړ. اعليحضرت محمد ظاهر شاه د اساسي قانون د توشيح پر مهال داسې وليکل: زه المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د افغانستان پاچا د نوی اساسي قانون مسوده چې د لوي جرگې لخوا د ۱۳۴۳ لمريز کال د سنبلې له ۱۸ څخه تر ۲۸ نېټې پورې د کابل په ښار کې

جوړه شوي و تصويب شوه ، د لوی خدای (ج) په نوم يي توشیح کوم. له نن څخه يي د اساسي قانون په حيث د هیواد په ټولو برخو کې نافذ اعلانوم.

سر له نن ورځې هغه اساسي قانون چې د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لوی جرگې لخوا تصویب شوی او تر اوسه په هیواد کې نافذ و د ټولو ضمیمو سره لغوه اعلانوم .

د گل خاني ماڼۍ ۴۷ م ۲۲۳

۹ / میزان / ۱۳۴۳ المریز کال

ډاکتر محمد یوسف د دوه نیمو کالو انتقالی دوره کې یو شمیر چارې سرته ورسولې ، خو د نوی اساسي قانون په بنسټ نوی غوره شوی شورا د ۱۹۲۵ ز کال د اکتوبر په (۱۴مه) دایره شوه او پاچا یو ځل بیا ډاکتر محمد یوسف ته بلنه ورکړه چې د خپلې کابینې او کړنلارې څخه شورا ته اړینې څرگندونې وکړي .

صدراعظم د اکتوبر په ۲۴ نیټه د وزیرانو سره شورا ته ورغې خو هلته يي ولیدل چې د ځینو وکیلانو پر ځای نور نندار چیان چې زیاتره يي محصلین وو ناست وو ، او په شورا کې گډوډي روانه وه ، صدراعظم د وضع په لیدو سره سم دستي بهر ته راووت او شورا (ولسي جرگه) رهبري جلسه وځنډوله . سبا د (۱۹۲۵ ز کال د اکتوبر ۲۵ او د ۱۳۴۴ المریز کال د عقرب په دریمه نیټه) شورا تر امنیتي قیوداتو لاندې وه ، کله چې ډاکتر محمد یوسف خپله کابینه ور وپېژانده او کړنلاره يي ولوستله نو يي د ولسي جرگې د غړو له بحث وروسته د باور رایه تر لاسه کړه او ډاکتر محمد یوسف ته د حکومت د اعتماد رایه ورکړل شوه . خو د ولسي جرگې نندارچیانو لخوا مظاهره وشوه. ځکه هغوي د ولسي جرگې تالار ته نندارچیان نه پرېښودل، ورو ورو تر ماسپښین پورې د مظاهره چیانو شمیر زیات شو.

دوي د ډاکتر محمد یوسف او د ولسي جرگې له خوا دا عمل یو توطیه او غیر دیموکراتیک عمل و باله، په ډیر شدت سره يي د زنده باد او مرده باد نارې يي وهلې تر لمر ډوبیدو لږ وړاندې د ډاکتر محمد یوسف کور ته ورسیدل ، هلته ساتونکو او امنیتي قواو هوايي ډزې وکړې ، خو مظاهر چیان شاته نشول تر څو د مقاماتو د امر په اساس په مظاهر چیان مستقیم فیرونه وشول. چې مرگ او ژوبله يي له ځانه سره درلوده، داسې ویل کیدل چې دا امر د پاچا زوم او د مرکزي قواو قوماندان سردار ولي کړې و. په دې کار مظاهره پراخه شوه پاچا اړ شو چې د ډاکتر محمد

يوسف پر خای بل څوک دي څوکۍ ته وټاکي ، ځکه يې د ۱۹۲۵ ز کال د اکتوبر پر ۲۹ نيټه د راډيو څخه دا اعلان وشو چې ډاکټر محمد يوسف د روغتيايي ستونزو په نسبت له خپلې دندې څخه لاس واخېست او پاچا هم دده استعفا ومنله او محمد هاشم ميوندوال يې د کابينې په جوړولو مؤظف کړ. ۳۲ م ۲۲۲

ددې پېښو په پرتله د عقرب د دريمې نيټې پېښه دومره نه وه چې صدراعظم استعفا ورکړي ، خو د افغانستان خلق ديموکراتيک گوند دواړو خواو (خلق او پرچم) ددې پېښې څخه ډيره گټه واخيسته ، د پراخه تبليغاتو په نتيجه کې مظاهره پراخه شوه ، پاچا مجبور شو چې صدراعظم له کاره گوښه کړي چې په دې ډول سياسي وضع نوره هم کاواکه شوه.

بناغلی محمد هاشم ميوندوال د پاچا د امر سره سم د ۱۳۴۴ لمريز کال د عقرب په ۷مه ، د ۱۹۲۵ ز کال د اکتوبر په ۳۰مه د افغانستان د صدراعظم په توگه وټاکل شو. او د ۱۳۴۶ لمريز کال د ميزان تر ۱۸مي ، ۱۹۲۷ ز کال د اکتوبر تر ۱۱ نيټې پورې د صدراعظم په توگه دنده اجرا کړه. بناغلی محمد هاشم ميوندوال د ملا عبدالرحيم زوی په ۱۲۹۸ لمريز (۱۹۱۹ ز) کال د غزني ولايت د مقر په ولسوالۍ کې زيږيدلی دی. پر ۱۳۲۱ لمريز (۱۹۴۲ ز) کال له حبيبي ليسي څخه فارغ او په هرات کې د اتفاق اسلام د جريدي د مدير په توگه مقرر شو چې په دغه وخت کې نوموړي پرديس تخلص کاوه. ۴۰ م ۲۷

محمد هاشم ميوندوال د ښه استعداد خاوند او د دولت په مهمو څوکیو کې دنده تر سره کړېده ، نوموړي درې ځلې د مطبوعاتو رئيس ، دوه ځلې په کراچۍ کې د افغاني سفير ، د بهرينو چارو په وزارت کې د معين په توگه دنده اجرا کړې او يو څه وخت د پاچا مطبوعاتي مشاور هم و ، نوموړی د ۱۹۲۵ ز کال د اکتوبر په (۳۰) نيټه د پاچا لخوا د حکومت په جوړولو مؤظف شو . خپله کابينه او کړنلاره يې د ۱۹۲۵ ز کال د نومبر په دويمه ترتيب او د ولسي جرگې څخه د باور رايه واخېسته .

صدراعظم د يو شمير وزيرانو سره د کابل پوهنتون په اديتورم کې د عقرب د دريمې نيټې د وژل شويو محصلينو د فاتحې په مراسمو کې گډون وکړ . محصلينو ته يې وعده ورکړه چې ددې پېښې عاملينو ته به سزا ورکوي او محصلين د اتحاديه

جوړه کړې، خو د عاملینو ته په سزا کې پاتې راغې ځکه چې د دوی تر شاه قوي لاس موجود و. ۲۲م ۴۰

محمد هاشم میوندوال په بهرني سیاست کې ډېر محتاط و، د هیواد د بې طرفۍ سیاست یې تعقیب او، د خپلو گاونډیانو سره یې بڼې اړیکې درلودې. په ۱۹۶۲ز کال د پاکستان واکمن مارشال ایوب خان تاشکند ته د تگ پر مهال کابل کې تم شو او له پاچا محمد ظاهر شاه او محمد هاشم میوندوال سره یې لیدنه وکړه. د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر کاسگین د ۱۳۴۴ لمريز کال د مرغومي په ۲۴ نېټه له ډهلي څخه کابل ته راغی، د میوندوال او پاچا سره یې ولیدل، میوندوال یې دعوت کړ چې شوروي اتحاد ته دوستانه سفر وکړي. میوندوال په ۱۳۴۴ لمريز (۱۹۶۲ز) کال مسکو ته ولاړ، د شوروي له بیلابیلو ښارونو یې لیدنه وکړه، شوروي رهبري کونښن وکړ چې افغانستان د ځان دوست او امریکا یې دښمن وښيي، خو گټه یې ونکړه. نوموړی ترکي، متحده عربو جمهوریت او چین ته سفرونه وکړل. ۲۹م ۷

محمد هاشم میوندوال په ۱۹۶۷ز کال د مارچ په دیارلسمه نېټه امریکا ته سفر وکړ، د ملگرو ملتو د عمومي منشي او د امریکا جمهور رئیس سره یې وکتل، د کرنې په برخه کې یې د مرستو غوښتنه وکړه او د ملگرو ملتونو د سازمان په غونډه کې چې د عربو او اسرائیلو د جگړې د ختمیدو لپاره یوه لار پیدا کړي. د هیوادونو مشران یې را بللی و چې د افغانستان په استازیتوب میوندوال پکې گډون وکړ، نوموړي په خپلې وینا کې د مسلمانانو پلوي وکړه.

میوندوال په کورني سیاست کې پر ستونزو بريالی نه شو ځکه کومه وعده (د محصلینو د قاتلانو نیول) چې یې له محصلینو سره کړې وه پوره نکړه، د ولسي جرگې وکیلانو به دده په کارونو باندې نیوکې کولې، میوندوال د سوسیال مترقي دیموکرات په نامه یو گوند جوړ کړ خو د ستونزو په حل کې ورسره چندان مرسته و نشوه کولې. په پای کې د کابل په ښار کې د تېر په خیر مظاهرو پراختیا پیدا کړه. د ښاغلي میوندوال روغتیايي حالت ډیر خراب و، ځکه نوموړی د کولمو د انسداد له امله درې ځله عملیات شوي و، څلورم عملیات ته هم اړتیا وه، ځکه یې د ۱۹۶۷ز کال د اکتوبر په ۱۱ نېټه پاچا ته خپل استعفا لیک وړاندې کړ. ۹۴م ۴۰

حئينې داسې استدلال كوي چې ميوندوال ته پاچا وعده وركړې وه چې د درملنې په موخه له امريكا څخه د راگرځيدو پورې به هيڅوك د ده پر ځاى تعين نه كړي. دا خبره رښتيا ښكاري ځكه د نورو صدراعظمانو په خلاف تر ۷۰ ورځو پورې يې د ده پر ځاى څوك د حكومت په جوړولو مؤظف نكړ. يوازې د هغه مرستيال عبدالله يفتلي ته يې دنده وسپارله چې د حكومت چارې مخكې يوسي.

حئينې داسې گمان كوي چې په شوروي اتحاد كې د محمد هاشم ميوندوال له وينا وروسته پاچا پر ده شكمن و چې نوموړي شوروي اتحاد ته ميلان پيدا كړي، كله چې ميوندوال له امريكا څخه راستون شو، وضع يې بالكل بدله شوې و، د پاچا كورنۍ شورا پريكړه كړې وه چې ميوندوال بايد شهرت پيدا نه كړي. د مساوات خپروني يې تر كنترول لاندې ونيوه، خو ميوندوال هم له امريكا څخه له راگرځيدو وروسته په عملي توگه مخالفت غوره كړ مگر د ده هڅو بيا هم نتيجه ورنكړه. ۲۰م ۴۱۶-۴۱۷

عبدالحميد مبارز د ميوندوال په اړه ليكي: «نوموړى يو سياستمدار و، د هيواد سياسى وضع يې د بدلون په حال كې ليدله، ده پريكړه وكړه چې نور بايد د پاچا سره د نږدوالي په اساس واک ته ونه رسيږي، ځكه سلطنت يې د كين اړخ ځواكونو او داود خان د پلويانو لخوا په خطر كې ليدله، ده غوښتل چې د خلكو لخوا واک ته ورسېږي. مترقي ديموكرات گوند يې جوړ كړ او د پاچا ملاتړ يې له لاسه وركړ، خو د كين اړخ او داود خان پلويان يې راضي نه كړاى شول، ميوندوال هيله درلوده چې افغانستان د يو رښتيني ديموكراتيک نظام په جوړيدو سره پرمختگ وكړي، ده له يوه ديموكراتيک نظام، آزاد دولت او گوند له موجوديت پرته پرمختگ نيمگړى گانه، ده د مترقي گوند په جوړولو سره غوښتل چې د چپ او ښي اړخ تر منځ تشه ډكه كړي. خو د نوموړي روغتيا يې حالت د داود خان د پلويانو لکه وحيد عبدالله، حسن شرق، خلقيانو او د ډاکتر محمد يوسف د طرفدارانو لخوا كړه وړه او د ده پر ضد تبليغ د نوموړي او پاچا تر منځ واټن زيات كړ، ترڅو مخالفت په دښمنۍ او يو خدمتگار په دښمن بدل شو.» ۴۷م ۸۷

په هر حال پاچا د ميوند وال استعفا منظوره او نور احمد اعتمادي ته يې دنده
وسپارله چې حکومت جوړ کړي، د محمد هاشم ميوند وال د حکومت غړې په لاندې
ډول وو .

۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	محمد هاشم ميوند وال	صدراعظم
۱۹۲۵-۱۹۲۵ زکال پورې	نور احمد اعتمادي	د صدراعظم لومړی مرستيال
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالستار شاليزی	دويم مرستيال
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	جنرال خان محمد	د ملي دفاع وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	نور احمد اعتمادي	د بهرنیو چارو وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۶ زکال پورې	عبدالستار شاليزی	کورنیو چارو وزير
۱۹۲۲-۱۹۲۷ زکال پورې	انجينر احمد الله	
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالله يفتلي	
۱۹۲۷-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالکریم حکيمي	د ماليې وزير
۱۹۲۷-۱۹۲۷ زکال پورې	ډاکتر محمد احسان تره کی	
۱۹۲۵-۱۹۲۵ زکال پورې	انجينر عبدالصمد سليم	د کانو وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۵ زکال پورې	انجينر محمد اکبر رضا	د کرنې وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۶ زکال پورې	انجينر احمد الله	
۱۹۲۲-۱۹۲۷ زکال پورې	انجينر محمد حسن مسا	د فوايد عامې وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۵ زکال پورې	محمد هاشم ميوند وال	
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	ډاکتر محمد عثمان انوري	د پوهنې وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۵ زکال پورې	محمد هاشم ميوند وال	
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	محمد عثمان صدقي	د مطبوعاتو وزير
۱۹۲۷-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالرؤف بينوا	
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	ډاکتر نور علی	د سوداگرۍ وزير
۱۹۲۲-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالحکيم ضيايي	
۱۹۲۷-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالله يفتلي	د پلان وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۵ زکال پورې	محمد عثمان انوري	
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	پيغله کبرا نورزائي	د روغتيا وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۶ زکال پورې	ډاکتر محمد حيدر	
۱۹۲۲-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالکریم حکيمي	د مخابراتو وزير
۱۹۲۷-۱۹۲۷ زکال پورې	ډاکتر محمد انس	
۱۹۲۷-۱۹۲۷ زکال پورې	عبدالله يفتلي	مشاور وزير
۱۹۲۵-۱۹۲۷ زکال پورې	محمد خالد روښان	د قبایلو مستقل رئيس

د وزیرانو د شورا منشي
عبدالغفور روان فرهادي
۱۹۲۵-۱۹۲۷ز کال پورې
۴۰م ۹۲ او ۹۷

نور احمد عتمادي د ۱۳۴۲ لمریز کال د عقرب په ۹مه نیټه ، ۱۹۲۷ز کال د نومبر په لومړۍ نیټه د پاچا لخوا د صدراعظم په توگه وټاکل شو، چې ۱۳۵۰ لمریز کال د ثور تر ۲۲مې نیټې پورې یې د افغانستان د صدراعظم په توگه دنده اجرا کړه، نوموړی په ۱۲۹۹ لمریز (۱۹۲۰ز) کال په کندهار کې زیږیدلی دی. نور احمد اعتمادی د غلام محمد زوی او د عبدالقدوس خان لمسی ((عبدالقدوس د افغانستان آزادی (۱۹۱۹ز) کال په جگره کې د کندهار د جبهې قوماندان و)) ده، عبدالقدوس خان د مشروطه غوښتونکو د نهضت او د محمد زیو د کورنۍ غړی و. ۲۰م ۴۱۸

نور احمد اعتمادي د سرادار محمد داود خان پلوي ، د ډاکتر محمد یوسف او میوندوال د حکومتونو پرمهال چې له هغه سره ښې اړیکې درلودې ، هڅه وکړه چې د پاچا او محمد داود تر منځ اړیکې ښې کړي . د ده هڅو مثبتې نتیجه ورنه کړه ، نور احمد اعتمادي د استقلال لېسې څخه له فارغیدو وروسته د پوهنې په وزارت کې په کار پیل وکړ ، وروسته د بهرنیو چارو په وزارت کې په مختلفو څوکیو دنده اجرا کړه. څه موده په کراچۍ او اسلام اباد کې سفیر و ، نوموړی د پیلومات او د میوندوال په کابینه کې د صدراعظم مرستیال او د بهرنیو چارو وزیر و. ۲۰م ۴۱۸
کله چې محمد ظاهر شاه د ۱۳۴۲ لمریز کال د لړم په ۹ (۱۹۲۷ز) کال د نومبر په لومړۍ نیټه نور احمد اعتمادی د حکومت په جوړولو موظف کړ. نوموړي هم د ۱۳۴۲ لمریز کال د عقرب په ۲۳ او ۱۹۲۷ز کال د نومبر په دولسمه نیټه په لاندې ترکیب سره د اعتماد رایه واخېسته.

۱۹۲۷ز-۱۹۲۹ز کال پورې	نور احمد اعتمادي	صدراعظم
۱۹۲۷ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکتر علی احمد پوپل	د صدراعظم لومړی مرستیال
۱۹۲۷ز-۱۹۲۹ز کال پورې	عبدالله یفتلي	دویم مرستیال
۱۹۲۷ز-۱۹۲۹ز کال پورې	جنرال خان محمد	د ملي دفاع وزیر
۱۹۲۷ز-۱۹۲۹ز کال پورې	نور احمد اعتمادي	د بهرنیو چارو وزیر
۱۹۲۷ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکتر محمد عمر وردک	د کورنیو چارو وزیر

۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	محمد انور ضيايي	د ماليې وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۸ز کال پورې	انجينر عبدالصمد	د کانو وزير
۱۹۲۸-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	انجينر محمد حسن مسا	د عدليې وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکټر محمد اصغر	د کرنې وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	انجينر محمد اکبر رضا	د فوايد عامې وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	انجينر محمد حسن مسا	د پوهنې وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکټر علي احمد پوپل	د اطلاعاتو او کلتور وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکټر محمد اکرم	د سوداگرۍ وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکټر محمد انس	د پلان وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکټر نور علي	د روغتيا وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	ډاکټر عبدالصمد حامد	مخابراتو وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	پيغله کبرا نورزائي	مشاور وزير
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	انجينر محمد اعظم گران	د قبایلو مستقل رئيس
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	عبدالواحد سرايي	
۱۹۲۷-ز-۱۹۲۹ز کال پورې	سيد مسعود پوهنيار	

په ۱۹۲۹ ز کال کې د ولسي جرگې له انتخاباتو وروسته نور احمد اعتمادي مجبور و چې د نوې ولسي جرگې څخه بيا د اعتماد رايه تر لاسه کړي ، نوموړي د دويم ځل لپاره خپله کابينه په لاندې ترکيب سره پشهاد کړه.

د نور احمد اعتمادي د دويم حکومت غړي

۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	نور احمد اعتمادي	صدراعظم
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	عبدالله يفتلي	د صدراعظم لومړی مرستيال
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	ډاکټر عبدالقيوم	دويم مرستيال
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	جنرال خان محمد	د ملي دفاع وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	نور احمد اعتمادي	د بهرنیو چارو وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	محمد بشير لودين	د کورنیو چارو وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	ډاکټر محمد امان	د ماليې وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	امان الله منصوري	د کانو وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	عبدالستار سيرت	د عدليې وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	عبدالحکيم	د کرنې وزير
۱۹۲۹-ز-۱۹۷۱ز کال پورې	ډاکټر عبدالقيوم	د پوهنې وزير

د اطلاعاتو او کلتور وزیر	ډاکټر محمود حبيبي	۱۹۶۹ز- ۱۹۷۱ز کال پورې
د سوداګرۍ وزیر	ډاکټر محمد کبير عمر	۱۹۶۹ز- ۱۹۷۱ز کال پورې
د پلان وزیر	ډاکټر عبدالواحد سرايي	۱۹۶۹ز- ۱۹۷۱ز کال پورې
د روغتيا وزير	ډاکټر محمد ابراهيم مجيد سراج	۱۹۶۹ز- ۱۹۷۱ز کال پورې
د فوايد عامی وزير	انجينر محمد يعقوب لعلی	۱۹۶۹ز- ۱۹۷۱ز کال پورې
مشاوره وزيره	ميرمن شفيقه ضيايي	۱۹۶۹ز- ۱۹۷۱ز کال پورې
د قبایلو مستقل رئیس	سید مسعود پوهنيار	۱۹۶۹ز- ۱۹۷۱ز کال پورې
		۲ م ۹۲- ۹۷ او

نور احمد اعتمادي د باور د رایو تر لاسه کولو وروسته د یو لړ ستونزو سره مخ شو. چې همدغه ستونزې دده د حکومت د سقوط سبب شوې، او هغه دا دي: دغه اوازه چې په مسکو کې یو محصل د غلام سخي غیرت په نوم د قرانکریم او خدای (ج) د نوم احانت کړی دی، د کابل په سینماګانو کې د حضرت یوسف (ع) په نامه یو فلم نندارې ته وړاندې شو چې ځینې برخې یې د اسلام د مقدس دین پر ضد وی، د پرچم په جریده کې پر لینن باندې درود ویل. دغه موضوعات په ډیر افراطي ډول تبلیغ شول، عام خلک او ملایان راوپاریدل، یو شمیر ملایان د پل خستې په جومات کې سره راټول شول تقریباً (۴۳) ورځې یې په جومات کې تیري کړي، د دولت پر ضد یې مظاهري کولې چې د پلازمینې سیاسي او امنیتي وضع یې تقریباً بې ثباته کړه، ځکه د دوی شمیر وخت په وخت زیاتیده، د شورا ځینو غړو هم د ملایانو پلوي کوله. په ۱۹۷۰ ز کال کې د ټولو سیمو د طالبانو د یو ځای کیدو بهیر مخ په زیاتیدو و. ددې ملایانو مشر مولوي فیضاني به مسجد کې د دولت پر ضد بیانيې ورکولې، او مهمې غوښتنې یې دا وې:

- په هیواد کې د اسلامي شریعت او حنفي مذهب پوره او کامل تطبیق.
- د پوهنې وزارت په تعلیمي نصاب کې د اسلامي مضامینو زیاتوالی.
- بنسټو ته د حجاب په سرول.

حکومت د دوی غوښتنې و نه منلې، ټول ملایان یې د شپې لخوا په زور سره په عسکري موټرو کې ولایتونو ته انتقال کړل، پاچا د شورا غړي راوغوښتل چې ملایان باید هېڅ ډول دولتي ضد اقدام و نه کړي. ۱۰۳۴۰

پر دې سربیره د محصلینو او زده کونکو پراخې مظاهري، د حکومت په چارو کې دسترې محکمې او د پاچا د کورنۍ لاس وهنې د حکومت د کمزورۍ لامل شوې.

ځينې وايي پر اعتماد يې دومره بده اغيزه وکړه چې ځان ووژني، غوښتل يې چې د قرغې په ډنډ کې ځان ډوب کړي، خو دا خبرې او گونگوسې چندان رښتيني نه ښکاري، دا چې نوموړی د موجوده ستونزو په حل کې پاتې راغې دا يقيني خبره وه ځکه چې ده کوم سياسي گوند هم نه درلود، چې د ستونزو په حل کې له ده سره مرسته وکړي. ده دغه مداخلې د هغه عمل بدل گڼلې چې ده د ۱۹۷۱ ز کال د اپريل په ۷ نيټه په ولسي جرگه کې د وکيلانو پوښتنو ته هيڅ ځواب و نه ويلې، وکيلانو په غونډه کې د اعتماد رايه مطرح کړه، مگر پاچا نه غوښتل چې د اعتماد حکومتي د ولسي جرگې د نه باور د رايې د استعمال پواسطه سقوط وکړي، په خصوصي ډول په دې بريالی شو چې اعتماد استعفا ورکړي.

نور احمد اعتمادي د ۱۹۷۱ ز کال د اپريل په ۷ نيټه خپل استعفا لیک پاچا ته وړاندې کړ، پاچا هم دده استعفا قبوله کړه. او ډاکتر عبدالظاهر ته يې دنده وسپارله چې نوي حکومت جوړ کړي. ۱۰۵۴۰

نور احمد اعتمادي په کار پوه، هيواد ته وفادار و، کابينه يې هم په کار پوه اشخاصو څخه جوړه شوې وو. خو هغه وخت سياسي فضا داسې حالت کې وه چې سياسي گوندونو ډير امتيازات غوښتل او د هيواد سياسي وضع يې کاواکه کړې وه، دده استعفا په دې معنی نه وه چې دې په کار نه پوهيده، د هغه موخه دا وه که دده په لري کيدو د هيواد وضع ثبات پيدا کوي او د پرمختگ لپاره لار هوار يري نوموړي هم له خپلې څوکۍ څخه د نور په خير تير شو او استعفا يې ورکړه.

ډاکتر عبدالظاهر د پاچا د امر په اساس د ۱۳۵۰ لمريز کال د ثور په ۲۲ مه نيټه، د ۱۹۷۱ ز کال د می په ۱۲ نيټه د صدراعظم په توگه وټاکل شو. او د ۱۳۵۱ لمريز کال د میزان ۲ می او د ۱۹۷۲ ز کال د سپتمبر تر ۲۴ می نيټې پوري د افغانستان د صدراعظم په توگه دنده اجرا کړه. ښاغلی ډاکتر عبدالظاهر د عبدالقادر ابراهيم خيل زوی په ۱۲۸۹ لمريز (۱۹۱۰ ز) کال د لغمان ولايت کې زيږيدلی دی. په ۱۳۱۰ لمريز (۱۹۳۱ ز) کال د حبيبي ليسي څخه فارغ شوی، په ۱۳۱۴ لمريز کال د امريکا د کولمبيا پوهنتون څخه يې ليسانس او په ۱۳۱۸ لمريز (۱۹۳۹ ز) کال د همدې پوهنتون څخه ډاکتري واخېسته او په ۱۳۲۱ لمريز کال يې د نوموړي پوهنتون څخه د روغتيا په برخه کې د تخصص ديپلوم هم واخېسته.

ډاکټر عبدالظاهر په ۱۳۳۴ لمريز (۱۹۵۵ ز) کال د روغتيا وزارت کفيل ، وروسته په کراچۍ او روم کې د افغانستان سفير ، په يولسمه او دولسمه دوره کې د ولسي جرگې رئيس ، په ۱۹۶۴ ز کال کې د لوی جرگې د رئيس په توگه مختلفې دندې اجرا کړي دي . ۱۰۵ م ۴۰

اعليحضرت محمد ظاهر شاه ډاکټر عبدالظاهر ته د ۱۹۷۱ ز کال د می پر ۱۲ او ۱۳۵۰ لمريز کال د ثور په ۲۶ نيټه دنده و سپارله چې نوی حکومت جوړ کړي . نوموړی د ۱۹۷۱ ز کال د جولای په ۲ د ۱۳۵۰ لمريز کال د اسد په ۴ مه نيټه و توانيده چې د ولسي جرگې څخه د باور رايه واخلي او د ۱۹۷۲ ز کال د سپتمبر د مياشتې تر ۲۴ می نيټې پورې د افغانستان صدراعظم و ، د ډاکټر عبدالظاهر د صدارت پر مهال زيات واک د عبدالصمد حامد او محمد موسی شفيق سره و . ۲۰ م ۴۲۸

نوموړي يو لړ ستونزو لکه د ژبو موضوع ، د نوو قوانينو د انفاذ په اړه د محصلينو غوښتنه ، وچکالي ، د غلې کمبود او په ځينو سيمو کې له لوړې څخه د خلکو مړه کيدل ، د بچيانو خرڅول او نورې هغه پيښې وې چې دده حکومت يې کاواکه کړې . ده د عبدالصمد حامد په مشرۍ يو پلاوي بادغيس او هرات ته وليږه ، ستونزه پيچلې شوه او عبدالصمد حامد په چغچران کې د لاريون کوونکو لخوا په ډبرو وويشتل شو . د پلاوي ځينې غړي تپيان او د هغوي د استوگنې ماڼۍ بښينې ماتې شوی . عبدالصمد حامد د غور والي او اداري مسئولين ددې غميزي مسئول وگڼل ، د هغوی د برطرفۍ او بدليدو غوښتنه يې وکړه ، عبدالصمد حامد بيرته کابل ته را وگرځيدو . غوښتل يې چې ستونزه د وزيرانو په غونډه کې مطرح کړي خو دغه غونډه ونشوه ، عبدالصمد حامد خپله دنده پرېښودله ، څو ورځې وروسته د درملنې په پلمه اروپا ته ولاړ . حکومت د بادغيس خلکو سره مرسته و نشو کولی ، د حکومت د غفلت په اساس خلکو ته ډير زيان واوښته . ډاکټر عبدالظاهر د ډيري کمې مودې دندې د اجرا نه وروسته د ۱۹۷۲ ز کال د سپتمبر په ۲۴ نيټه استعفا ورکړه او پاچا موسی شفيق ته دنده و سپارل چې نوی حکومت جوړ کړي . ۱۰۷ م ۴۰

د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت غړي

۱۹۷۱-ز ۱۹۷۲ ز کال پورې

ډاکټر عبدالظاهر

صدراعظم

۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	ډاکټر عبدالمجيد	د صدراعظم لومړی مرستيال
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	جنرال خان محمد	د ملي دفاع وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	موسی شفيق	د بهرنیو چارو وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	امان الله منصوري	د کورنیو چارو وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	غلام حيدر داود	د ماليې وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	محمد يعقوب لعلي	د کانو او صنايعو وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	محمد انور ارغنديوال	د عدليې وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	عبدالحكيم	د کرنې وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	حميد الله عنایت سراج	د پوهنې وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	نصرت الله ملکيار	د مخابراتو وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	محمد ابراهيم عباس	د اطلاعاتو او کلتور وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	محمد عارف غوثي	د سوداگرۍ وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	ډاکټر عبدالواحد سراجي	د پلان وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	ډاکټر محمد ابراهيم مجيد سراج	د روغتيا وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	جنرال خوازک حلبي	د فوايد عامې وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	ميرمن شفيقه ضيائي	مشاوره وزيره
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	عبدالستار سيرت	مشاور وزير
۱۹۷۱-ز-۱۹۷۲ کال پورې	محمد ايوب عزيز	د قبایلو مستقل رئيس

۹۹-۹۷ م م ۲

ډاکټر عبدالظاهر هم د نورا حمد اعتمادي په خیر د ستونزو سره مخامخ و، خو بې هیڅکله نه غوښتل چې د پاچا کورنۍ سره ځان خپه کړي، او هم یې د هیواد وپیاوړتیا سیاست زغملی نه شو. ده هڅه کوله چې هیواد کې اداري او اقتصادي اصلاحات عملي کړي او د نورو هیوادونو له تجربو څخه گټه واخلي، خو ده ته هم د نور په خیر سیاسي ستونزي پیدا شوي. د وینو د تویولو پر ځای یې د څوکۍ پرېښودل بهتر وگڼل.

محمد موسی شفيق د ډاکټر عبدالظاهر تر استعفا وروسته د پاچا په امر د ۱۳۵۱ لمریز کال د قوس په ۱۲مه، ۱۹۷۲ز کال د ډسمبر په ۲۴ نېټه د افغانستان د صدراعظم په توگه وټاکل شو، چې د ۱۳۵۲ لمریز کال د چنگاښ تر ۲۲مې او د ۱۹۷۳ز کال د جولایي تر ۱۷ نېټې پورې دنده اجرا کړه. ښاغلی موسی شفيق د مولوي محمد ابراهيم کاموي زوی او په ۱۳۱۰ لمریز کال په کابل کې زیږیدلی دی

لومړنۍ او منځنۍ زده کړې يې د جلال آباد په نجم المدارس او د ابوالحنيفه په مدرسو کې پای ته رسولې. د مصر له الازهر پوهنتون څخه يې د حقوقو په څانگه کې د ليسانس اخېستلو وروسته له همدې پوهنتون څخه يې د قضا په څانگه کې مافوق ليسانس درجه واخېسته، نوموړی د کولمبيا په پوهنتون کې د حقوقو په بين الدوله څانگه کې د مافوق ليسانس د سند په اخېستلو بريالی شو او د امريکې د هارورډ له پوهنتون څخه د نړيوالو مسایلو په څانگه کې برې ليک ترلاسه کړ. ۲۰۰۳م

بناغلی موسی شفيق د زده کړو د پای ته رسولو او هيواد ته د راستنيدو سره سم د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځي کې د استاد په توگه مقرر شو. نوموړی وروسته د عدليې وزارت د قوانينو د مدير، د عدليې وزارت د تقينې چارو رئيس، د عدليې وزارت معين، د اساسي قانون د مطالعې د کميسون غړی، د ۱۳۴۳ لمريز کال د اساسي قانون د لوي جرگې منشي، د بهرنيو چارو د وزارت سلاکار، په قاهره، بيروت، خرتوم او اکره کې د افغانستان د سفیر په حيث دندې اجرا کړې. همدارنگه موسی شفيق د اتن په بنار کې د حقوق پوهانو او په لاهور کې د ختيځ پيژندونکو ټولنه کې د غړي په توگه گډون کړی، او په ژنيو کې د اتومي وسلې لرونکو هيوادونو په غونډه کې د افغاني هئيت رئيس و. نوموړی په پښتو، دري، عربي، انگليسي او فرانسوي ژبو ويل او ليکل کولی شول. د ډاکتر عبد الظاهر له استعفا دوه ورځې وروسته د پاچا لخوا د ۱۹۷۲ ز کال د دسمبر په ۲۴ او د ۱۳۵۱ لمريز کال د ليندۍ په ۱۶ نېټه د کابينې په جوړولو موظف شو. ۲۰۰۳م او ۲۰۰۴م

د موسی شفيق د حکومت غړي

۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	محمد موسی شفيق	صدراعظم
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	جنرال خان محمد	د ملي دفاع وزير
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	محمد موسی شفيق	د بهرنيو چارو وزير
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	محمد خان جلالر	د ماليې وزير
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	غلام دستگير عزيز	د کانو او صنايعو وزير
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	ډاکتر عبدالوکيل	د کرنې وزير
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	ډاکتر محمد ياسين عظيم	د پوهنې وزير
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	نصرت الله ملکيار	د مخابراتو وزير
۱۹۷۲-ز ۱۹۷۳ ز کال پورې	صباح الدين کشککي	د اطلاعاتو او کلتور وزير

د پلان وزير
د فوايد عامې وزير
ډاکټر عبدالواحد سرايي
جنرال خوازک حلمی
۱۹۷۲ز-۱۹۷۳ز کال پورې
۱۹۷۲ز-۱۹۷۳ز کال پورې
۴۰ م ۱۲۰

موسی شفیق راتلونکي انتخابات و ځنډول، د ځينو جریدو مسئولین یې په دولت کې مقرر کړل، د لوړو زده کړو د وزارت اساسنامه یې جوړه کړه، په کابل راډیو او خپرونو کې رسماً اذان شامل کړ، ټولو سیاسي گوندونو ته یې خبر ورکړ چې له دې وروسته د دولت پر ضد مظاهري نه شي کولی، ده غوښتل چې نوی کړنلاره په شورا کې تصویب کړي خو وخت یې پیدا نکړ، نوموړي غوښتل چې په حکومتي چارو کې د سلطنتي کورنۍ د لاسوهنې مخه ونیسي، موخه یې د محمد داود خان مخه نیول و. داسې گومان کېده چې داود خان د ځينو سیاسي گوندونو ملاتړ کولو.

موسی شفیق د ۱۹۷۳ ز کال د جولای په ۱۶ او د ۱۳۵۲ المریز کال د سرطان په ۲۵ نیټه د مازیگر په پنځو بجو پاچا ته د تیلیفون په کرښه په هیواد کې د کراری او امنیت راپور ورکړ، خو ۹ ساعته وروسته همغی شپې (۱۳۵۲ المریز کال د چنگاښ $\frac{25}{26}$ شپه) په دوو بجو د سردار محمد داود خان له لورې کودتا پېل شوه، او په پنځو ساعتونو کې یې د سلطنت کمبله ورتوله کړه. د سهار پر (۷) بجو د سردار محمد داود په وینا سره په هیواد کې سلطنتي نظام ړنگ او پر ځای ئې جمهوري نظام اعلان شو. ۱۲۲ م ۴۰

د سردار محمد داود خان د کودتا وروسته زمونږ د هیواد سیاسي او ټولنیزو پېښو نوی بڼه غوره کړه. په لومړیو وختونو کې مترقي او چپي گوندونو دده پلویتوب کاوه، دده پروگرامونه یې تائیدول او د هیواد د پر مختگ لپاره یې موثر گڼل.

د دیموکراسۍ لسیزه که څه هم د هیواد سیاسي وضع د څو حکومتونو په راتگ او له منځه تگ سره کاواکه کړه خو په هیواد کې د لومړي ځل لپاره د دیموکراسۍ پلوشې وځلیدلې. په هیواد کې درې ډوله مطبوعات رامنځ ته شول. چې عبارت وو له: دولتي مطبوعاتو، گوندي مطبوعاتو او ازاد مطبوعاتو څخه. دا ټولې خپرونې په کابل کې خپریدلې چې مونږ دلته په مجموع کې د ټولو جریدو یادونه کوو، لکه: وحدت، پیام امروز، افغان ملت، خلق، مردم، مساوات، پیام

وجدان، پرچم، صدای عوام، شعله جاوید، ترجمان، صبا، کاروان، خیبر، گهیبخ، پروانه، هدف، جبهه ملی، پکتیا، سپیده دم، افغان ولس، اتحاد ملی، روزگار افغان، ندای خلق، ملت، افکار نو، پیکار او شوخک په نومونو خپریدلی، چې مختلفې ایدیالوژګانې او ارمانونه یې خپرول، که څه هم ددوي عمر لنډ و، خو بیا یې هم په ځوانانو باندې ډیره اغیزه وکړه، له دې امله ددیموکراسۍ لیسزه د مطبوعاتو د تجربې دوره هم ګڼل کیږي. خود داود خان له کودتا وروسته دا ټولې مصادره او یوازې دولتي خپرونې خپریدی.....

د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت سقوط او د

سردار محمد داود خان واک ته رسیدل

د ۱۳۵۲ ل کال د چنگاښ ۲۲ مه - ۱۳۵۷ ل کال د ثور ۷ مه

د ۱۹۷۳ ز کال د جولای ۱۷ مه - ۱۹۷۸ ز کال د اپریل ۲۷ مه

سردار محمد داود خان ددی واقیعت په پوهیدو سره چې د پاچا (محمد ظاهر شاه) په واکمنۍ کې دده له پاره د سیاسي فعالیت او خپل هدف (واک) ته د رسیدو زمینه نه ده برابره، ځکه یې له دندې څخه په ۱۳۴۱ لمریز (۱۹۲۳ ز) کال کې استعفا وکړه. هیله یې دا وه چې د پاچا له احسان پرته د سیاسي فعالیت په پایله کې واک ته ورسېږي. تر څو د هیواد په سیاسي، اقتصادي او ټولنیز بدلون او پر مختگ کې موثر نقش ولوبوي.

پاچا او هغه ته نږدې کسانو لکه مارشال شاولي خان او سردار عبدالولي خان د سردار محمد داود په پریکړه (استعفا) ډیر خوښ شول. ځکه دوی (مارشال شاولي خان او جنرال سردار عبدالولي خان) نوموړي د ځان له پاره په راتلونکي کې ستر خنډ گڼلو خو پاچا د داود خان په پلان او هیلو باندې ښه پوهیده. دوي ټولو کوښښ کاوه چې هغه (داود خان) هیڅکله په سیاسي ډگر کې داخل او قوي نشي، چې د ۱۳۴۳ لمریز کال د بنسټیزه قانون د (۲۴) مادې له تصویب وروسته د دوي دا هیله پوره شوه. په نوموړې ماده کې لومړی د پاچا کورنی او د هغوي ځینو دندو (صدارت، وزارت او ستره محکمي ریاست) په ټاکنو کې گډون او واک ته رسیدل منع شوي وو. داود خان تقریباً (۱۰) کاله په انزوایې (گوښه توب) تیر کړل.

(۱۳۴۱)

د ديموكراسي د دورې په ورسټنيو كلونو كې د داود خان پرته د دوو نورو كودتاگانو (د سردار عبدالولي او دهغه پلار شاولي خان) خبري هم كيدلې، خو داود پردوی باندي رومبی شو، هغو كسانو چې ددې كودتاه په لارښونه او برياليتوب كې فعاله ونډه درلوده عبارت وو له: سردار داود خان او دهغه مرستيال محمد حسن شرق. غلام حيدر رسولي، محمد سرور نورستاني، مولاداد او محمد يوسف د ټانكيستانو سرگروپان وو، پاچا گل وفادار او عبدالحميد (محتاط) دهوايي قواو انجينران، سيد عبدالله، غوث الدين فايق او عبدالقدير د سرگروپانو تر مينځ د اړيكو د ټينگولو مسؤلين وو. په دغو كسانو سربيره د كابل ښار ځينو سيارو نظامي ټولگيو لكه د كومانډو (۴۴۴) قطعه د ښاري انضباط قطعه او د سلطنتي گارد د ساتنې قطعه هم برخه درلوده او د نظام په بدلون كې يې اغيزمنه ونډه اخيستې وه. د (۴مې) او (۱۵مې) زغره والو ليوگانو څخه (۷۰) ټانگونه او (۲۰۰) تنه پرسونل د سرور نورستاني، محمد يوسف، او مولاداد تر قوماندې لاندې تياري درلود. د كومانډو د (۴۴۴) لوا څخه (۱۲۰۰) تنه وسله وال كسان د فيض محمد خان او هدايت الله خان د امر لاندې د كودتاه لپاره آماده وو. د ښاري انضباط له قطعي څخه (۴۰۰) تنه وسله وال د ضياء مجيد او محمد نبي عظيمي د امر لاندې د قوماندې منتظر وو. (۲۱ م ۵۳۹)

د پراشوت او سلطنتي گارد له قطعو څخه (۳۰۰) تنه وسله وال او (۱۰) عرادي ټانگونه د عبدالقادر مياخيل او حبيب الله زرمتي د امر لاندې آماده وو. د ملي دفاع وزارت د څانگو او رياستونو (۱۰۰) تنه وسله وال افسران د حسن شرق او غوث الدين فايق د امر لاندې تيار وو. په دې ترتيب (۲۲۰۰) تنه وسله وال كسان د فوځ په قطعاتو كې د (۸۰) عرادو ټانكونو او مجهزو وسايلو سره د كودتاه لپاره تيار وو. د حكمنيو قطعاتو په خوا كې هوايي او مدافع هوايي قطعاتو، د خواجه رواش او باگرام پيلوټان او تخنيك گران هم د لومړي بریدمن پاچا گل وفادار او لومړي بریدمن عبدالحميد محتاط د امر لاندې تياري درلوده. د مهتاب قلعه (۸۸) توپچي لوا كې تورن خليل الله هم د كودتا كوونكو سره د مرستې وعده كړې و، چې نوموړي قطعه به ددوي په گټه استعمالوي، او ټولو قطعاتو سره د پاچا گل وفادار، عبدالحميد محتاط مرتضى قل او محمد اصف پواسطه اړيكې ټينگيدلي. (۲۱ م ۵۳۹ او ۵۴۰)

د کودتا پیل:

لومړې د خواجه رواش له هوايي ډگر څخه د مخاېري يوه دستگاه په پټه د سردار محمد داود خان کور (د کودتاه د قوماندې محل) ته انتقال شوه. او بله د ضيا مجيد په واسطه د بناري انضباط په قطعه کې ځای پرځای شوه. په دې وخت کې محمد ظاهر شاه د سترگو د علاج لپاره ايتالېي ته تللی و، دا چې داود خان د کودتاه د برياليتوب په هکله فکر وکړی د پاچا په غياب کې په کودتاه باندي شرمیده، خو دده تصميم قاطع و ځکه حسن شرق ته يې دستور ورکړی و چې د ناکامۍ په صورت کې بايد هغه (داود خان) ووژني (۲۱ م ۵۴۰).

د ۱۳۵۲ لمریز کال د چنگاښ ۲۵ او د ۱۹۷۳ ز کال د جولای په ۱۶ نېټه د عراق په سفارت کې د هغه هیواد د ملي ورځې په مناسبت په کابل کې د هغه هیواد سفیر یوه ملمستیا ترتیب کړی و ه. چې په دې میلمستیا کې د پاچا د کابینې په یو شمیر وزیرانو او لوړ رتبه مامورینو سربیره د دفاع وزیر جنرال خان محمد او سردار عبدالولي هم گډون کړی و. له دې میلمستیا وروسته یې په هغه میلمستیا کې چې د امریکا د سفیر په کور کې د هغه هیواد د نظامي اتشې د پیژندنې په خاطر جوړه شوي وه گډون وکړ، د ښو غذاگانو او خوندور څیزونو د څښلو وروسته خپلو کورونو ته د استراحت له پاره ولاړل. د شپې په یوه نیمه بجه کودتا کوونکو د لاندې پلان مطابق کودتاه پیل کړه. د سردار عبدالولي خان (د پاچا زوم او د مارشال شاولي خان زوی) نیول او د سلطنتي گارد د پرسونل بې وسلې کول او د کابل د هوايي ډگر نیول د کوماندو د (۴۴۴) قطعي په واسطه، د بناري انضباط (۷۷) قطعي په واسطه د ملي دفاع وزیر، مارشال شاولي خان، د افغانستان رادیو نیول او د نیولو موظفو گروپونو ته د وسلې ویشل. د شهزاده احمد شاه (چې په دغه وخت د سلطنت وکیل هم و) نیول د کوماندو د (۴۴۴) قطعي په مرسته، د فوځ د فعالو قوماندانانو نیول په هره قطعه کې د کودتاه د ملگرو پواسطه، د اړتیا په وخت د بناري انضباط یا پاراشوت د قطعو څخه د مرستې غوښتنه کیده. د کابل د ښار نیول د (۴ مې) او (۱۵ مې) زره دارو لواوو د ټانگونو پواسطه (۲۱ م ۵۴۰).

د افغانستان خلک مخصوصاً د کابل د ښار اوسیدونکي لاپه خواږه خوب ویده وو خو ښار د یو عظیم طوفان په څپو کې د ډوبیدو په حال کې و، او نوي سياسي فضا د راتلو په حال کې وه چې $\frac{25}{26}$ سرطان ۱۳۵۲ لمریز کال $\frac{16}{17}$ جولای ۱۹۷۳ز کال د شپي په یو نیمه بجه سردار محمد داود خان په قاطع تصمیم سره په خپل کور کې د بیسیم دستگاہ شاته کښېناست د خبرو غوږی (گوشی) یې واخیسته د کوماندو او د انضباط د قطعې ټانگونو ته یې د ټاکل شویو موخو پر لور د حرکت قوماندو ورکړه، یوه دقیقه وروسته د زره دارو ټانگونو غږ په ارگ او بالاحصار کې واوریدل شو، مؤظفو گروپونو په ډیرې چټکۍ سره لاس په کار شول. د فیرونو له اوریدو وروسته ډیر ژر دوه بجې او شل دقیقې د افغانستان مرکزي مخابراته ونيول شوه، او په ټول افغانستان کې مخابراتي سیستم فلج شو. د کودتاد پلان نه د خارجو قوتونو تر منځ مخابراتي اړیکې قطع شوي. د شپې تر ۳ بجو پوری سلطنتي گارد د کودتایانو په واک کې راغی او د سهار تر (۲) بجو پوري هغه کسان چې باید نیول شوي وای د نیولو وروسته د عبدالقدیر کور ته انتقال او تر نظارت لاندې ونيول شول، د کابل ټول ښار د کودتایانو تر کنترول لاندې راغی په دې ترتیب د ظاهر شاه تقریباً نیمه پېړی سلطنت په څلور نیمو ساعتونو کې له منځه ولاړ. (۲۱م ۵۴۱)

سردار محمد داود خان پوره لس کاله (۱۳۴۱ - ۱۳۵۲) لمریز کال (۱۹۲۳ - ۱۹۷۳) په انزوا څخه وروسته. د ۱۹۷۳ز کال د جولای په ۱۷ یا د چنگاښ ۲۲ نېټه واک ته ورسید. دا چې په افغانستان کې څه پېښ شوي وه. خلک پري نه پوهیدل، مگر د ملی اتن هغه نغمي چې له راډیو څخه خپريدلې خلک په دی گومان کې اچولي وو، چې په دولتي سطحه کوم بدلون منځته راغلی دی هر څوک به د خپلې راډیو خواته غلی ناست و. او وضع یې څارله. (۳۳م ۲۸۱ او ۲۸۲)

د سهار ۷:۲۰ اوه بجې او شل دقیقې سردار محمد داود خان په داسې حال کې چې د اوږي کمیس او دریشي (چې عسکری رنگ یې درلود) یې په تن کې وه. د حسن شرق، حیدر رسولي، ضیا مجید او د کودتاه یو شمیر سرگروپان ورسره د افغانستان د راډیو تالار ته ورغلل د ښاري انضباط د قطعې له خوا د احترام مراسم پر ځای شول. داود خان د احترام د مراسمو له منلو وروسته سټیډیو ته داخل شو. د راډیو له یوه نطق مهدي ظفر څخه یې وغوښتل چې انانس ورکړي او ووايي چې

اوس به سردار محمد داود خان خپله وينا واوروي. داود خان ورته وويل وروره: وروسته له دې ما او بل هېچا ته د سردار خطاب ونه کړي، د سرداري بستره نوره په افغانستان کې ټوله شوه. مهدي ظفر له يوې لنډې وينا وروسته داود خان ته د خبرو بلنه ورکړه هغه خپله وينا په لاندې توگه پيل کړه او وپې ويل:

«بسم الله الرحمن الرحيم»

گرانو ورونو او خویندو اسلام عليكم!

زه مخکې هم د ډيرو مسؤليتونو په درلودلو سره د خلکو په خدمت کې وم، ما تل هڅه کړې چې د افغانستان د خلکو په ځانگړي توگه د محرومو طبقاتو او د هيواد د ځوان نسل دمادي او معنوي پرمختگ لپاره يو ريښتني او واقعي محيط جوړ کړم ترڅو زمونږ ټول هيوادوال د تبعيض او امتياز پرته د هيواد په ابادي او پرمختگ کې فعاله ونډه واخلي په دې موده کې مونږ کونښن وکړ، ترڅو هغه عوامل او ستونزي چې دې موخې ته په رسيدو کې زمونږ لپاره خنډونه ايجادوي په تدريجي ډول له مينځه یوسو. همدرانگه مونږ کونښن وکړ چې په هيواد کې د اعتبار او اعتماد وړ امنيت ټينگ شي، ترڅو د مثبتو اقتصادي او ټولنيزو بدلونونو له پاره زمينه برابره شي، ځوان نسل د مصئونيت احساس وکړي، د ارتجاعي او ناکاره مفکورو د رشد مخه ونیول شي نو دې موخې ته د رسيدو او پلي کيدو له پاره بله لاره نه وه ترڅو د هيواد په سياسي وضع کې بدلون رانه شي.

ما د هيواد د راتلونکې نيکبختۍ له پاره په هيواد کې د يوې معقولې ديموکراسۍ څخه پرته چې بنسټ يې د افغانستان د اکثريت محرومو خلکو ته په خدمت ولاړ وي بله لاره نه درلوده او نه يې لرم...

زما په نظر د داسې يوې ټولنيزې وضعې د رامنځ ته کيدو اصلي بنسټ د خلکو د ټولو حقوقو تامين او د ملي حاکميت په اصل باندې په کامل ډول عمل کول دي، چې دی دواړو پورتنيو اصولونو ته په پټه او ښکاره ضرر ونه رسېږي، همدغه مقدسه هيله وه چې زه او زما ملگري يې د پټه اړ کړل چې پاچا ته اخري وړانديز هم د افغانستان د خلکو د خير او نيکمرغۍ په خاطر وړاندې او د تطبيق هيله مو وکړه، خو زمونږ دغه مقدسه هيله په هيواد کې په گډوډۍ او انارشيزم بدله شوه. زمونږ ځيني ضعيف النفسه ملگرو اصلي موخه پرېښوده او غلطه لار يې تعقيب کړه. چې

ددې موضوع بیان یو لوی داستان دی چې تفصیل یې په لنډ وخت کې ناشونی کار دی. په هر صورت پایله یې دا شوه چې زمونږ نیکي هیلې، ارزو گاني او پخواني امیدونه په یوه قلابې دیموکراسی چې له لومړی ورځې څخه یې بنسټ په شخصی او طبقاتي عقدو، درواغو او د خلکو په تیر ایستلو ولاړ و بدل شول. خو دوي د ډیرو درواغو پروپاگندو او تبلیغاتو پواسطه هم ونه توانیدل چې د هیواد دغه اوسنی اقتصادي، اداري، سیاسي او ټولنیز مطلق رکود د افغانستان د ملت او نړیوالو په یوه مطلق العنانه رژیم باندې بدل او ټول قوتونه په خپل مینځ او ملت سره په جگړه او زور وهلو اخته شول. دی فارمول چې نفاق و اچوه حکومت و کړه په ټول هیواد کې د جگړې اور بل کړ- دوی غوښتل چې په داسې د غم او درد نه ډک حالت کې خپلو موخو ته ورسېږي.

هیواد پاله او بادرده ځوانان د هیواد په هر گوټ کې چوپ وو خو د هیواد دې وضعې ناقراره کړي وو. دوي ټول خصوصاً د فوځ بادرده منسوبینو هیله دا وه چې دغه فاسده دستگاه او فرسوده وضع بدله شي، د تحمل او صبر څخه یې کار واخېست خو دولتي دستگاه دومره فاسده شوې وه چې نور یې د اصلاح هیله بې ځایه وه. نو ځکه د هیواد وطنپرستانو خصوصاً فوځ پریکړه وکړه چې فاسد رژیم ته خاتمه او د افغانستان خلکو ته له دې بدبختی څخه نجات ورکړي.

گرانو هیوادوالو! تاسې ته باید خبر درکړم چې نور شاهي نظام له مینځه ولاړ او نوي جمهوري نظام چې د اسلام د روحې سره سمون لري د مخکینې نظام ځای ونیو. زه او زما ملگري د زړه له کومې تاسې ته د افغانستان د لومړني جمهوري نظام مبارکي وایو. د خدای (ج) له دربار څخه غواړم چې دا نظام د افغانستان د خلکو له پاره د سعادت، نیکمرغی، بریالیتوب او خوښی نظام وي.

د افغانستان د سرلوري او فداکار فوځ غړو د هیواد په هر ځای او سیمه کې چې یاستئ، د دغه بریالیتوب له امله تاسې ټولو ته مبارکي وایم. باور لرم چې د تیر په خیر خپلو دندو ته چې د هیواد د امنیت ټینګښت او د افغانستان د ملي حاکمیت ساتنه ده ادامه ورکړئ، نوی نظام حتماً له ځان سره بنسټیز بدلونونه لري چې د هغو تفصیل به په دې لنډ وخت کې ناممکن وي، په نږدې راتلونکې کې به دغه بدلون ټولو هیوادوالو ته ابلاغ کړم.

د افغانستان بهرنی سیاست به بې طرفه، ناپېيلتوب او په نظامي پکتونو کې نه ګډون، او د افغانستان د خلکو د ازاد قضاوت د اصولو پيروي کوي. د جمهوري دولت سیاست د افغانستان د اړتیا او د هیوادوالو د مادي او معنوي ژوند مطابق طرحه شوی دی. زموږ د هیلو او کونښونو څخه په ډاګه معلومېږي چې زموږ په لومړنۍ غوښتنه نړیواله سوله ده. هیڅ هیواد له نړیوالې سولې پرته نه شي کولای چې خپلو ملي موخو ته ورسېږي. موږ هم له ټولو څخه زیات د خپل هیواد پرمختګ ته اړ یو، په دې وجه موږ په نړۍ کې له هر چا څخه نړیوالې سولې ته اړتیا لرو د افغانستان د بهرني سیاست بنسټ د نړی ټولو ملتونو او هیوادونو سره په سوله او دوستی باندې ټینګ دی. موږ د هیڅ هیواد له خلکو سره لرې او که نږدې دي، هیڅ ډول تبعیض نه لرو زموږ دغه کرڼلاره د افغانستان د خلکو د ښه نیت زیږنده ده.

د افغانستان عنعنوي بې طرفي د افغانستان د خلکو د استقلال، آزادی، صمیمیت او ښه نیت څخه نمایندګي کوي. افغانستان تل د لویو قدرتونو او ګاونډیو هیوادونو سره خپلې اړیکې ټینګې ساتي او ددی اړیکو د پراختیا له پاره به هڅه وکړي، چې د شخصې او دپلوماتیکو تماسونو پواسطه نړیواله مرسته جلب او کونښن به وکړو چې د دغو هڅو او اړیکو څخه مثبتې پایلې لاسته راشي.

دغه نظام د ملګرو ملتونو د منشور اساسات چې موخه یې د بشري نړۍ نیکمرغي او آرامی ده محترم ګڼي. یوازی د پاکستان هیواد سره موږ د پښتونستان د مسئلې پر سر اختلاف لرو. تر اوسه موږ ددې موضوع په حل باندې بریالي شوی نه یو، د پښتونستان د قضیې د حل له پاره به زموږ هڅې تل دوام ولري.

په اخر کې یو ځل بیا د خپلو و طنپرستو هیوادوالو خصوصاً د پوځ څخه چې په دې لوی ملي بریالیتوب کې د هیڅ ډول کونښن او سربښدنې څخه سرغړونه ونه کړه د زړه له کومې مننه کوم او د احترام مراتب ورته وړاندې کوم.

څرنگه چې زما هیلې او هڅې په دی ځای کې پای ته نه دي رسیدلې په دې برخه کې د ټولو هیوادوالو خصوصاً ځوانې طبقې همکاري زما د زړه غوښتنه ده او ددوی همکاري ته امیدواریم.»

ژوندی دی وي افغانستان

تل دې وي جمهوریت. (۲۲ م ۱۴۵، ۱۴۲ او ۱۴۷)

د سردار محمد داود خان دې لومړنۍ وينا پر خلكو خصوصاً په ځوانانو، روڼ اندو، د چپي او مينځ لارو گوندونو پر غړيو باندې ژوره اغيزه وكړه. ځكه هغوي فكر كاوه چې نور پر دوي سياسي فشار كم او د ټاكنو له لاري دوي ته په دولتي واک كې د گډون لاره پرانستل شوه. ديموكراسي به په ريښتني ډول پلې شي. خو داسې ونشول، داود خان د واک په اخرو وختونو كې د خپلو نږدې ملگرو له خوا منحرف او يوې خواته يې هم ميلان ونښود. كين اړخ او بنې اړخ، حتی منځ لاري گوندونه يې هم وځپل، چې دغه راز كړنو دده لپاره په هيواد كې سياسي ستونزي نوري هم زياتي كړي، او بالاخره نوموړي خپلو موخو ته په رسيدو كې پاتې راغی، له بله پلوه يې شاهي كورنۍ سره هم له عقدي ډك برخورد څخه كار واخېست. د صدارت له وخت څخه وړپاتې سياسي ستونزي بيا تازه او د خپلو كورنيو او سياسي مخالفينو له مينځه وړل يې پيل كړل. ده هرڅه د خپلې رهبرۍ لاندې غوښتل، همدغه لامل و چې ډير ژر يې د مخالفينو په بندي كولو پيل او هغه كسان چې له کودتا وروسته بنديان شول. عبارت ووله :- دسلطنت د مقام وكيل شهزاده احمد شاه، مارشال شاه ولي خان، د مركزي قواو قوماندان سردار عبدالولي خان، صدراعظم موسی شفيق، د دفاع وزير ستر جنرال خان محمد خان، هوايي او د هوايي مدافع قواو قوماندان جنرال گلپهار، د سلطنتي گارد قوماندان غلام محمد، د توپچي لواء قوماندان جنرال قمر الدين «ناصری»، د كومانډو د قوې قوماندان ډگروال رحمت الله خان ساپي، دريشخور فرقی قوماندان جنرال عبدالحكيم خان كټوازي، د قرغی د اتمي فرقی قوماندان جنرال علی نواز خان، د څلورمې زرهې قوې قوماندان جنرال محمد خان، د پنځلسمې زرهې قوې قوماندان جنرال حسين خان، د ژاندارم او پوليسو عمومي قوماندان جنرال سيد عبدالغني پاچا، سرباور جنرال محمد عمر خان چې د کودتا پر سهار د شهزاده احمد شاه كورته ورغلی و، له هغه ځايه دوي ټول د عبدالقدير نورستاني كورته يوړل شول، ډاکتر نعمت الله پژواک په خپل كور كې تر نظارت لاندې ونيول شو چې ورسته يې د محمد داود خان په كابينه كې د پوهنې وزير په توگه دنده اجرا كوله. د كابل د امنیې قوماندان ډگرمين عبد الحنان او د كابل سرمامور هم په دغه شپه بنديان شول. يو څه يې ډير ژر خوشې شول او نور يې دهمزنگ ته انتقال كړل، مارشال شاولي خان يې په خپل كور او سردار عبدالولي خان

یې په ارگ کې تر نظارت لاندې ونيول ، د کودتاه پر سهار ځینې وزیران چې دندې ته تلل د بریکوټ په سیمه کې له نیولو وروسته د لږ وخت له پاره په ژوبنې کې تر نظارت لاندې ونيول شول. (۴۱ م ۲۲۳ او ۲۲۴)

محترم ډاکټر عاصم اکرم پورتنی اشخاص تائیدوي او زیاتوي چې د کابل ، قندهار ، مزار شریف او شیندې د هوايي ډگرونو قوماندانان هم ونيول شول. (۷ م ۱۹۲) د کودتا د بریالیتوب نه یوه ورځ وروسته (۲۷ چنگاښ / ۱۳۵۲ ل کال) لومړنۍ مرکزي کمېټه جوړه شوه ، چې غړي یې عبارت وو له : سردار محمد داود خان رئیس ، ډاکټر محمد حسن شرق منشی ، جنرال غلام حیدر رسولي ، ډگروال محمد سرور نورستاني ، ډگرمن عبدالقدیر نورستاني د ترافیکو افسران ، ډگرمن محمد یوسف ، جگړن مولاداد ، جگړن خلیل الله ، ډگروال غوث الدین فایق ، جکتورن عبدالحمید محتاط ، او سید عبدالله د غړو په توګه تعین شول. مرکزي کمېټې په لومړي ناسته کې سردار محمد داود خان د جمهوریت د مؤسس په توګه وپېژانده. د جمهور رئیس او صدراعظم په توګه یې وټاکه. کودتاه کوونکو ته د بخششې رتبو ، تنخواګانو په لوړولو او پر فوځي څوکیو د هغو د ټاکنو پریکړې هم وکړې . او مهمو څوکیو لپاره یې مسؤلین په لاندې توګه وټاکل: عبدالقدیر نورستاني د ژاندارم او پولیسو د عمومي قوماندان په توګه ضیاء مجید د جمهور رئیس سرباړ او د جمهوري ګارد عمومي قوماندان ، خلیل الله د (۸۸) توپچي لواء د رئیس ارکان ، سرور نورستاني د څلورمي زرهې قوي قوماندان ، یوسف د (۱۵مې) زغروالي قواو قوماندان ، مولاداد د رئیس ارکان ، جگړن محمد نبي عظیمي د مرکزي قول اردو د (۷۱۷) ښاري انضباط د قطعې قوماندان او ستارخان د رئیس ارکان په توګه ، جگړن هدايت الله د کوماندو د (۴۴۴) قطعې قوماندان ، غلام نبي فراهي د اوومي (۷) فرقي قوماندان ، ډگروال سید امیر او ډگروال عبدالقادر په هوايي او مدافع هوايي قواو کې د رئیس ارکان په توګه مقرر شول . سردار محمد داود خان د ۱۳۵۲ لمریز کال د چنگاښ په (۲۷) نیټه د دفاع وزارت چاري په خپل لاس کې ونيولي. (۲۱ م ۱۵۴۴ او ۵۴۵)

په دې مرکزي کمېټه کې د ځینې کینې اړخو عناصرو موجودیت یو شمیر کارپوهان په دې باور کړي وو چې سردار محمد داود خان د کمونستانو (چپیانو) تر اغیزې لاندې دي ، خو له دوی سره ملګرتیا د هغه (داود خان) مجبوریت و . چې

واک ته د رسیدو لپاره باید د باسواده کارپوهه افسرانو څخه گټه واخلي. خو دغه افسران چې په شوروي اتحاد کې یې زده کړې کړي وي او د هیواد د ابادي (ترقی) فکر یې درلود، د داود خان سره د شاهي نظام په له منځه وړلو کې موافق وو. هغوی دې موخې ته د رسیدو لپاره د سردار محمد داود خان د وجود، ټولنیز نفوذ او د پاچا د کورنۍ د غړی په توګه له هغه څخه گټه اخیسته. له بل پلوه داود خان یو مترقی پروګرام درلود چې د هغې تطبیق د ټولو روڼ اندو لپاره د منلو وړ و. دغه دواړه لوري (سردار محمد داود خان او چپیان) په دې فکر کې و چې څه ډول یو د بل له سیاسي، ټولنیز او نظامي نفوذ څخه گټه واخلي.

سردار محمد داود خان لارښونکی عمل کاوه او دخپل میل سره سم د بدلون غوښتونکی و. د سردار محمد داود خان د کودتا په بریالیتوب کې هیڅ بهرنې ځواک مستقیم نقش نه درلود. دا یو افغاني حرکت و. افغاني اهداف یې درلودل. ده هیله درلوده چې د واک د ټینګښت نه وروسته به د افغانستان د خلق دیموکراتیک ګوند نفوذ کمزوري کړي. دوه اونۍ وروسته (۱۳۵۲ المریز) کال د اسد په ۱۱ نېټه مرکزي کمېټې د سردار محمد داود خان په مشرۍ غونډه وکړه او هغه کابینه چې د صدراعظم (محمد داود خان) لخوا غونډې ته پیشنهاد شوه د غونډې له خوا په مطلق اکثریت تائید شوه. د دفاع او بهرنیو چارو د وزارتونو دندې یې هم محمد داود خان ته وسپارلې. (۲۱م ۵۴۶)

د جمهوریت لومړنۍ کابینه

۱۹۷۳ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	سردار محمد داود خان	صدراعظم
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۵ز کال پورې	ډاکتر محمد حسن شرق	د صدراعظم مرستیال
۱۹۷۵ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	سید عبداللہ	
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۷ز کال پورې	محمد داود خان	د ملي دفاع وزیر
۱۹۷۷ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	غلام حیدر رسولي	
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۵ز کال پورې	فیض محمد	د کورنیو چارو وزیر
۱۹۷۵ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	عبدالقدیر نورستاني	
۱۹۷۷ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	عبدالمجید خان	د عدلیې وزیر
۱۹۷۷ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	وفي اللہ سمیعی	
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	سید عبداللہ	د مالیې وزیر

۱۹۷۳ز - ۱۹۷۴ز کال پورې	ډاکتر نعمت الله پژواک	
۱۹۷۴ز - ۱۹۷۷ز کال پورې	پوهاند عبدالقيوم وردک	د پوهنې وزير
۱۹۷۷ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	ډاکتر محمد ابراهيم مجيد سراج	
۱۹۷۵ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	پوهاند غلام صديق محبی	د لوړو زده کړو وزير
۱۹۷۴ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	محمد خان جلالر	د سوداگرۍ وزير
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۵ز کال پورې	عبدالحميد محتاط	د مخابراتو وزير
۱۹۷۵ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	عبدالکريم عطايي	// // //
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۵ز کال پورې	پوهاند عبدالقيوم	د کانونو وزير
۱۹۷۵ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	انجينر عبدالنواب آصفي	
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۵ز کال پورې	غلام جيلاني باختري	د کرنې وزير
۱۹۷۵ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	عزيز الله واصفي	د کرنې وزير
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	ډاکتر عبدالرحيم پوپل	د اطلاعاتو او کلتور وزير
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	غوث الدين فايق	د فوايد عامي وزير
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۶ز کال پورې	ډاکتر نظر محمد سکندر	د روغتيا وزير
۱۹۷۲ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	ډاکتر عبدالله عمر	
۱۹۷۴ز - ۱۹۷۷ز کال پورې	علي احمد خرم	د پلان وزير
۱۹۷۳ز - ۱۹۷۴ز کال پورې	پاچا گل وفادار	د قبایلو وزير
۱۹۷۵ز - ۱۹۷۷ز کال پورې	فيض محمد	
۱۹۷۷ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	پوهاند عبدالقيوم وردک	
۱۹۷۲ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	جمعه محمد محمدي	د اوبو او بريننا وزير
۱۹۷۷ز - ۱۹۷۸ز کال پورې	ډاکتر عبدالمجيد خان	د دولت وزير

(۴۱م ۲۲۹ او ۲۳۰)

پورتني کابينه کې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند غړي (د خلق او پرچم په اړخونو پوري مربوط) او طرفداران شامل وو، او د سلطنت په سقوط او د سردار محمد داود خان واک ته په رسيدو کې يې فعاله ونډه اخستې وو، خو هغوي هيڅکله د خپل گوندي او ايديالوژيکي موقف په اړه بحث نه کاوه. داود خان غوښتل چې له هغوی څخه د نظام په ټينگښت کې گټه واخلي. دې کار دوه لاملونه درلودل. يو دا چې داود خان د افغانستان وروسته پاتې والی ته خپه و، ټول يې هڅول چې په دې لار کې ونډه واخلي. بل لامل يې دا و چې هغه د شوروي اتحاد مرستو ته ارزښت ورکاوه هيله يې درلوده چې د هغوي په مرستو خپل اقتصادي سيستم پياوړي کړي.

ده ټولي مرستي د بهرنيو له مداخلې او لاس وهنې پرته غوښتلې خو امريکا هم خپلې مرستې د پښتونستان په مسالې پورې غوټه کړې وې. داود خان له پښتونستان څخه نه تيريد. نو له امريکا سره يې اړيکې سستې وې. شوروي اتحاد هم له دوهم نړيوال جنگ وروسته د نړيوال قدرت په توگه د سيمې حالت په جدي توگه څارل. داود خان مجبور و، چې د شوروي اتحاد رضایت په پام کې ونيسي د هغوی له مرستو څخه گټه واخلي نو د هغو پلويان يې په کابينه کې ځای پر ځای کړل. سردار محمد داود خان ته د فاشيسټ يا کمونيسټ خطاب کول زما په نظر له گوندي او شخصي احساساتو پرته بل هيڅ نه دي. هغه يو ملي، افغاني شخصيت درلود او د افغانستان د پرمختگ پلوی و. ده غوښتل چې هر څه بايد دده د لارښوونې سره سم تطبيق او افغانستان پرمختگ وکړي. دلته دده يو تيروتنه د يادولو وړ ده، هغه دا چې ده د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند ځينو غړو ته په پوځ کې زيات واک ورکړ. په دې مانا چې دوي د ده کودتا ته وفادار وو. چې وروسته دا عمل دده لپاره ډيري سياسي او نظامي ستونزې پيدا کړې. چې نوموړی بيا ددی ستونزو په حل کې پاتې راغی. او بله تيروتنه يې دا وه چې ده ټول گوندونه وځپل او يکه تازي يې پيل کړه په نورو بريالۍ شو خو د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند په دې توانيده چې خپل نهضت له مرگ نه خلاص او په بدل کې د نوموړي واکمنۍ ته خاتمه و.

د سردار محمد داود خان له خوا د سياسي کړنلاري اعلان (خلکو ته خطاب)

د نړۍ د نورو هيوادونو په څير د افغانستان له پاره د دويمې نړيوالې جگړې پایلو ډيره اغيزه درلوده، له دې جگړې وروسته په اقتصادي، سياسي او نظامي برخو کې ددو نړيوالو ځواکونو (د امريکا متحده ايالاتو او شوروي اتحاد) منع ته راتگ او د برتانيې دومره کمزوري کيدل چې د خپلې امپراتورۍ (مستعمرو) د ساتلو توان يې له لاسه ورکړ، پريکړه يې وکړه چې د هند له نيمې وچې څخه ووزي. د برتانيا له وتلو سره سم د پاکستان جوړيدل او د بریتانيا لريوالي د افغانستان لپاره د سياسي کړنلارې په تعين کې ستونزې پيدا کړې.

له دويمې جگړې وروسته په دريو بلاکونو (ختيځ، لويديځ او ناپېيلو هيوادونو) باندي د نړۍ ويشل کيدو وروسته په نړۍ کې ستره جگړه پيل او ورځ په

ورځ تودیده د افغانستان له واکمنانو سره د امریکا د سیاست په اړه چې په اسیا کې یې شوروي اتحاد د پرمختګ د مخنوي لپاره غوره کړی و تشویش او نگرانې پیدا کړه، ځکه امریکا خپل ملګري په نظامي تړونونو کې شامل کړي وو، او هر راز مرستی به یې ورسره کولې. د پاکستان هیواد هم د یو نظامي تړون غړیتوب درلود، چې دي کار د افغانستان له ګټو سره سمون نه درلود.

افغانستان نه یوازي د لويديځ او حتیځ په نظامي تړونونو (پکتونو) کې شامل نه شو، بلکې په مقابل کې د ناپلیتوب د غورځنگ فعال غړي شو. امریکایانو چې تازه نړیوال سیاست ته مخه کړې وه د افغانستان په جغرافیایي او جیوپولیتیک موقیعت په ارزښت نه پوهیده، ځکه یې د افغانستان ملګرتیا ته دومره ارزښت ورنکړ او د پاکستان په اشاره یې زمونږ هیواد تقریباً د خپلو دښمنو هیوادونو په لیکه کې حساباوه.

د سردار محمد داود خان واک ته د رسیدو په مهال (۱۳۵۲ لمریز یا ۱۹۷۳ ز کال) په نړیواله کچه رقابت لاریات شدید شو. پاکستان په ټول طاقت سره کونښن کاوه چې د امریکا او افغانستان تر منځ اړیکې خرابې شي. اصلي ستونزه دا وه چې سردار محمد داود خان د خپلې صدراعظمۍ پر مهال له شوروي اتحاد سره یو لړ تړونونه لاس لیک کړي وو. او له هغوی څخه یې اقتصادي او نظامي مرستی تر لاسه کولې. شوروي اتحاد هم د یو نړیوال ځواک په توګه چې یو شمیر اروپایي هیوادونه یې پلوې و، او د افغانستان د شمالي ګاونډي هیوادونه یې تر تسلط لاندې وو، د افغانستان سیاسي حالت او نړیوال موقف یې څاره. شوروي اتحاد خوښ و چې افغانستان د ناپلیتوب د غورځنگ غړي وي، خو له دوی سره د لويديځ (امریکا) په پرتله نیکې او دوستانه اړیکې ولري.

د (۱۳۵۷) لمریز کال له بدلون وروسته شوروي اتحاد د مخکینی موخي د عملي کیدو له پاره په ۱۳۵۸ لمریز کال - ۱۹۷۸ ز کال د دسمبر په ۲۸ پر افغانستان یرغل وکړ چې خپل پلوې رژیم په افغانستان کې ټینګ کړې خو لويديځ بلاک او امریکا د هغه رژیم او د شوروي د ماتې په خاطر په هر اړخیزه ډول د افغانستان د مجاهدینو ملاتړ وکړ. په امریکا کې د ۲۰۰۱ ز کال د سپتمبر د (۱۱) نیټې له پیښې وروسته چې کله امریکا اتلاف (د ناتو او ایساف) ځواکونه افغانستان

ته راغلل، د مخالفينو له مينځه وړلو په خوا کې يې د امنيت ټينګول او د لويديځې ديموکراسۍ د پلي کولو له پاره هر اړخيزه هلې ځلې پيل کړي. پايله يې دا شوه چې د افغانستان له پاره ناپېلې سياست غوره کول ښه کار و، سردار محمد داود خان هم غوښتل چې د ريښتينو سياسي موجودو شرايطو په پام کې نيولو سره خپله سياسي کړنلاره اعلان او پلې کړي.

د سردار محمد داود خان نوي رژيم وتوانيده چې په ډير کم وخت کې وضع تر کنترول لاندې راوړي، ترڅو د خپلو سياسي او اقتصادي موخو د عملي کولو له پاره زمينه برابره کړي. هغه دولتي سيستم چې داود خان د خپل هيواد د پرمختګ له پاره په نظر کې نيولي و. د هغه په مشهوره وينا (خلکو ته خطاب) کې په تفصيل سره بيان شوي ده په نوموړي وينا کې د نوي نظام اداره، موخي، کړنې او د مخکيني نظام کړنو او ټولنيزو ستونزو ته اشاره شوي ده. نوموړي وينا د ۱۳۵۲ لمريز کال کې د سنبلې د مياشتې په لومړي نيټه د جمهور رئيس او صدراعظم (سردار محمد داود خان) له خوا ايراد او د راډيو افغانستان له خوا خپره شوه.

((بسم الله الرحمن الرحيم))

۱۳۵۲ لمريز کال د سنبلې لومړي نيټه

د افغانستان ډيرو نجيبو او شريفو هيوادوالو!

د دې ملي پاڅون او په هيواد کې د ژور سياسي بدلون په مناسبت بيا هم د خپل ځان او قهرمانو ملګرو د مينې ډکې مبارکۍ ددغه ستر او تاريخي بدلون په اړه چې د افغانستان د ملت د بالقوي ارادي او سربښندنې نتيجه وه. دوي د ځان تيريدنې په واسطه وتوانيدل چې يو ملي او تاريخي بدلون يعنې د لومړني جمهوريت د بنسټ ډبره کيښوده. د هيواد ټولو خوارېکښو خلکو په ځانګړي توګه د افغانستان ځوان او سرتيري پوځ ته وړاندي کوم همدارنگه ټولو هيوادوالو څخه چې هغوي د جمهوري نظام د تاسيس له لومړي ورځې څخه زمونږ د نوي رژيم بې دريغه ملاتړ وکړ د زړه له کومې مننه کوم. گران هيوادوال پوهيري چې د هيواد د خپلواکې وياړلې ورځ ډير کلونه د سنبلې د مياشتې په لومړي نيټه لمانځل کيږي، سر کال هم د معمول سره سم مونږ ځان مکلف ګڼو چې ددغې ملي وياړلې ورځ په مناسب خپلې نيکې هيلې او مبارکۍ خپلو هيوادوالو ته وړاندي کړو.

د افغانستان ملت د استعمار گرو د يرغل په مقابل کې دري ستري جگړي کړي دي، چې ددوي نه ماتيدونکي عزم او د هيواد سره بي کچه مينه ددې سبب شوه چې (۵۴) کاله مخکې دوي د خپلو پياوړو او قدر وړ رهبرانو په لارښوونه، د ملي او پياوړي لښکر په همت او شجاعت آزادي واخسته، چې دا هم د تيرو بريو يوه نمونه وه. مور د اعليحضرت غازي امان الله خان او اعليحضرت محمد نادرشاه او د هغو غاږيانو نه هيريديونکي خدمتونه چې د قربانۍ په لومړي صف کې ولاړ وو، خپل ځانونه او گران اولادونه يې په ډير زړورتوب سره د هيواد د ازادۍ په لار کې قربان کړل. مور ددوي سرښندنو ته د احترام او قدر په سترگه گورو او د ازادې د لاري ټولو شهيدانو په پاک روح باندې درود وايو.

گرانو هيوادوالو خويندو او ورونو!

مونږ به د لوي خداي (ج) په مرسته او د خلکو په همکاري په خپل هيواد کې د ټولني تکاملي شرايطو سره سم د ټولنيز، سياسي، اقتصادي او بنيادي بدلونونو د عملي کولو له پاره د پلان سره سم اقدام وکړو.

دا هغه وعده ده چې مونږ د جمهوريت د لومړي ورځې په اعلاميه کې د افغانستان خلکو ته ورکړي وه، هيله لرم چې زه او زما ملگري د لوی او تونا خداي (ج) په مرسته د ژوند تر پايه ددې وعدي عملي کولو ته وفادار واوسو. د افغانستان د خلکو او نړيوالو په فکر او ذهن کې دا پوښتنه حتماً پيدا کيږي چې مونږ ولې خپلې کورنۍ او طبقاتي گټې د ملي گټو په خاطر د هيواد د محرومو طبقو د گټو له پاره قربان کړي. ددې پوښتنې ښکاره ځواب دا دي چې په دې ورستيو لسو کلونو کې د سلطنتي رژيم سياسي کړنلاره په ټولنيز توپير او بې عدالتۍ باندې متکي وه. چې د افغانستان د ټولو محرومو طبقو او روڼ اندو د شديد عکس العمل سره مخ وه. بل پلو ته په سيمه او نړۍ کې داسې بدلونونه مينځ ته راغلل چې د ازادې غوښتونکو ملتونو په گټه د ارتجاع، استبداد او استعمار په زيان وه. چې دی بدلونونو هيڅ يو با وجدان او وطن دوسته افغان ته اجازه نه ورکوله چې د سلطنت ددې ناوړه کړنو په مقابل کې ارام کيښي. مونږ هم دهمدي مسؤليت او وطنپالنې په روحيه چې زما په

مخکینۍ وینا کې هم اعلام شوي ده، په هیواد کې د ریښتني او واقعي دیموکراسۍ او جمهوریت بیرغ په دې هیله چې بنسټ یې د هیواد د اکثریت خلکو په خدمت ټینګ وي پورته کړ. مونږ د لوی خدای (ج) په فضل د خلکو د حقوقو د تامین او د ملي حاکمیت د پلي کولو په لور لومړي ګام پورته کړ. ګران هیوادوال خبر دي چې ما خپلي نیکی هیلې د هیواد د پرمختګ له پاره لس کاله مخکې په ښه نیت ښکاره کړي وي، خو سلطنتي رژیم نه یوازې دا چې زما هیلې په نظر کې ونه نیولې برعکس یې د پرمختګ، ترقۍ او دیموکراسۍ او د هیواد د پرمختګ ضد عمل وکړ. زموږ ګران هیواد افغانستان د ډیرو طبیعي منابعو، حاصلخیزې خاوري د خواریکښو او با استعدادو وګړو، لرغوني تمدن او کلتور درلودونکۍ دی.

د پورتنیو شرایطو له موجودیت سره سره د مخکینۍ منسوخ رژیم د سلطې په وخت کې د هیواد وضعیت خراب او د زیارکښانو ژوند له ستونزو سره مل و.

د افغانستان جمهوري دولت زموږ د هیواد پالو او وطنپرستو عناصرو د قربانۍ په نتیجه کې د خلکو د ګټو له پاره منځ ته راغلې چې د دیموکراتیکو ګټو، آزادیو او د قوانینو د تامین او پراختیا په خاطر د جمهوریت اساسي قانون او نورو تکمیلونکي قوانین د ټولني له پاره لازم ګڼي. د افغانستان جمهوري دولت ځان مکلف ګڼي چې د هیواد د ملي ګټو او مصلحتونو په چوکاټ کې د خلکو د آزادیو او ګټو د تامین له پاره د ژوند په مختلفو برخو کې به لاندې ضروري او اړین فعالیتونه سرته ورسوي.

۱ - ملي مساله :

افغانستان داسې یو هیواد دی چې په هغه کې مختلف قومونه د ورونو په خیر ژوند کوي چې د بیلا بیلو اړیکو له مخې یو له بل سره پیوند لري. دوي ټولو د تاریخ په اوږدو کې ګډ ژوند کړی او د ازادۍ په لار کې یې په ښه اتفاق او یوالي سره مبارزه کړې ده، یو له بل سره یې مرسته کړې. یو ګډ ملي فرهنگ یې ایجاد کړی، له دې کبله جمهوري دولت د افغانستان د خلکو تر مینځ د ورورولۍ، دوستۍ او برابری د اصولو په رڼا کې د مادي او معنوي اتحاد د ټینګښت له پاره کوښښ کوي او په دې هڅه کې دی چې د تبعیض او توپیر د ټولو شکلونو ریښې وکارې.

۲ - اقتصادي اصلاحات :

افغانستان په اقتصادي لحاظ د پرمختګ په حال کې هيواد دی، چې اقتصادي وروسته پاتې والی د دوي له پاره ضروري ده، چې په دي برخه کې چټک او پراخه ګامونه واخېستل شي، بنسټيزه بدلونونه عملي شي، ترڅو د معاصرې تکنالوژۍ او ساينس پواسطه د يو منظم پلان په اساس يو مستقل پرمختللي هماهنگ او يو ملي اقتصادي سيستم ايجاد شي.

۳ - صنايعو پراختيا:

د افغانستان جمهوري دولت د درندو صنايعو لکه د کانونو ايستل د ماشينونو او فلزي کاري صنعت بريننا او کيمياوي صنعت ايجاد او تا سيس ته چې د هيواد د چټک اقتصادي پرمختګ او استقلال ضامن دي ځانګړي ارزښت ورکوي د دولتي سکتور تر حاکميت لاندې د اقتصادي پياوړتيا په برخه کې جدي کړنې ترسره کړي او د حاجي ګګ د اوسپني کان څخه ګټه اخېستل او د اوسپني دکارخانې جوړول زموږ پخوانی هيله ده.

د افغانستان جمهوري دولت د وړو او متوسطو صنايعو په برخه کې د خصوصي متشبسينو له هڅو څخه ملاتړ، کنترول او لارښوونه کوي. ترڅو د دولتي او خصوصي پانګو تر مينځ اړيکي د مرستي په روحيه پراختيا ومومي. ترڅو د يو مترقي، ملي اقتصاد په پياوړتيا او د مختلط اقتصاد په مينځ ته راتګ کې فعاله ونډه واخلي. جمهوري دولت د ملي صنايعو، لاسي صنايعو او ملي هنرونو څخه ملاتړ خپله اړينه دنده ګڼي.

۴ - سوداګري:

جمهوري دولت به د هيواد بهرنۍ سوداګرۍ د ملي ګټو په پام کې نيولو سره يوې رهبري شوې سوداګرۍ ته پراختيا ورکړي.

۵ - په پولي او مالي برخه کې:

جمهوري دولت به د هيواد په داخل کې بهرني اسعار په جدي توګه کنترولوي او په تور بازار کې هم دهغوي د ډيري زياتي ګټي مخنيوي کوي، په بانکونو کې د امانت او پس انداز حسابونه هڅوي او تضمين يې کوي. د افغانستان جمهوري دولت په خپل مالياتي سيستم کې په غيرو مستقيمو مالياتو باندې مستقيمو مالياتو ته دلورټيا (برتري) په ورکولو سره به دغه سيستم اصلاح کړي.

۶_ کرنه:

جمهوري دولت د افغانستان د اکثريت خلکو د گټو په خاطر د ځمکو اصلاحات د خپلو بنسټيزه بدلونونو د عمده کړنو په توگه په نظر کې نيولي . دولت د بزگرو په گډون او د هغوي په گټه کوپراتيفونو او تعاوني شرکتونه جوړوي . دولت د خپلو امکاناتو سره سم ښاري ځمکې ابادوي او د او بو شبکو ته پراختيا ورکوي ، همدارنگه دولت به د حيواناتو دروزنې د پراختيا له پاره عملي تدبيرونه ونيسي .

۷_ حمل و نقل او د لارو جوړونه :

د افغانستان جمهوري دولت د ټولنيزو چارو او سپړونو جوړول د عصر د غوښتنو او شرايطو سره سم تنظيموي . خو د کور جوړولو چاري به گړندی او د ځانگړو مقرراتو پو اسطه به يې مستحقو اشخاصو ته توزيع کړي ، دولت د ښار جوړولو چاري اصلاح او په ځانگړي توگه د کابل په ښار کې د ښار جوړونې ۲۵ کلن پلان تطبيق او موصلاتې شبکو ته پراختيا ورکوي ، د هيواد مهم ښارونه او صنعتي مرکزونه د اساسي سپړونو پواسطه ښلوي ، په راتلونکي کې به د اوسپني د سپړک (ريل) د جوړولو امکانات هم تر څپرني لاندي نيسي .

د افغانستان جمهوري دولت د حمل و نقل د چټکتيا او د خلکو د هوساينې لپاره به عامه ترانسپورتي وسايل آماده کړي خو په لومړي درجه کې لوی خصوصي ترانسپورتي شرکتونه رهبري او تقويه کوي . تر څو خلکو ته ښاري ترانسپورتي اسانتياوي برا بري شي .

۸_ ټولنيز اصلاحات :

د هيواد په اوسنيو شرايطو زمونږ د خلکو مطلق اکثريت له مادي او معنوي نعمتونو څخه محروم دي . چي په سياسي لحاظ په ډيرو سختو شرايطو کې ژوند تيروي ، چي په هېڅ وجه دا تريخ و ضيعت د اوسني معاصري نړۍ د مدني وضعي سره سمون نه لري .

د افغانستان جمهوري دولت د افغانستان د نجيبو خلکو د حالت د بدلون له پاره د لاندي ټولنيزو اصلاحاتو د پروگرامونو عملي کول په پام کې لري .

۸_ ۱: د کار د شرايطو ښه کول :

د افغانستان جمهوري دولت د ما مورينو ، کارگرانو او خدماتي پرسونل د کار او ژوند د شرايطو بڼه کولو له پاره لازمي او اړينې کړنې ترسره کوي په دولتي څوکیو (پوستونو) کې ټاکنو او ځای پرځای کولو په برخه کې د ما مورينو شا بستگي ، پرهيزگاري ، کاري صلاحيت ، د کار سابقه ، د هيواد پالنې روحیه ، د هيواد د پرمختگ او غوړيدو سره مينه لرل په نظر کې نيسي .

دولت په خپلو لومړنيو کړنو کې لږ تر لږه د کارگرانو د تنخوا په ټاکلو کې د هغوی اړين (مادی او معنوي ضرورتونه) ، لگښتونه او کاري ساعتونه په نظر کې نيسي ترڅو د هغوی مزد د هغوی د کار سره برابر شي ، دولت په صنعتي او کرنيزه چارو کې د کارگرانو د ټولنيزو او ځانی حقوقو د تامین او مصؤنيت له پاره یو نوی مترقی او دیمو کراتیک قانون تصویب او تطبیق کړي . جمهوري دولت هغو کارگرانو او زیار کښانو له پاره چې په کلیو او ښارونو کې ژوند کوي د هغوی د ټولنيزې او مالي وضعي په نظر کې نیولو سره د بیمې سیستم ایجادوي ، د خلکو د ژوند د شرايطو د بڼه کولو له پاره به د کورونو ، دوکانونو او د مؤسساتو د کرایې په اړه جدي اقدامات وکړي .

۹ - عمومي پرمختگ په اړه :

د افغانستان جمهوري دولت د پوهنې په پروگرام باندې له نوې کتنې وروسته هغه اصلاح کوی . د بیسوادۍ د له منځه وړلو او په عمومي ډول د کلتوري بدلون په خاطر دیو ملي او مترقي فرهنگ په رڼا کې به هڅې وکړو چې ځوان نسل د تقوا ، هيواد پالنې او خلکو ته د خدمت په روحیه تربیه کړو . دولت د هيواد ټولو کوچنیانو (هلکانو او نجونو) ته د دولتي ښونځیو د پراختیا له ليارې د عمومي روزني له پاره د منځنیو او لوړو زده کړو زمينه برابر وي .

جمهوري دولت به د خلکو د بیداری په خاطر د مطبوعاتو او دیمو کراتیکو خپرونو د پراختیا له پاره مؤثر گامونه واخلي . د ملي هنرونو ، سینما ، تياتر ، او راډيو موسسي به تقویه او پیاوړې کوي . په مساعد وخت کې به د تلويزوني شبکي په جوړولو او پراختیا کې اقدام وکړي ، همدا راز غواړي چې د هيواد د تیرو مدینتونو ، د تاریخي او لرغونو اثارو د موندلو او ساتلو په خاطر به د ملي موزیم په جوړولو کې اړين او مؤثر گامونه واخلي ، دولت به د هيواد په مختلفو سیمو کې

کتابتونونه جوړ کړي. جمهوري دولت به د معالجوي طب او دولتي روغتونونو جوړولو ته لا پراختيا ورکړي ترڅو د هيواد د ټولو وگړو ته د معالجي زمينه برابره شي. خو دولت به وقايوي طب ته ځانگړي پاملرنه وکړي ترڅو د ضروري او مجهزو وسايلو په درلو دلو سره د ساري ناروغيو مخه ونیول شي. دمور او ماشوم او نوي نسل نه د ملاتړ په خاطر دولت د خپلې مالي وضعې په پام کې نيولو سره د زيربنتون، شيدو ورکولو ځاي (شيرخوارگاه) او ورکتونونه جوړوي.

جمهوري دولت به د فحشا د رينبي د له مينځه وړلو، په چرسو، الکولو او تاريخو باندې د متعاديديو او د الکولو د استعمال پر ضد به جدي اقدامات وکړي. د احتکار او قاچاقو پر ضد به هم مبارزه وکړي. جمهوري دولت به د بنځو له پاره په اقتصادي، سياسي، فرهنگي او د ژوند په ټولو برخو کې د سړيو سره د مساوي ونډې اخيستلو زمينه برابره کړي. دولت د کوچيانو د ميشته کيدو د بدوي ژوند د پريښودو او بي ځمکي خلکو ته دولتي ځمکي توزيع کوي.

گرانو هيوادوالو:

دا يو حقيقت دي چې اقتصادي او ټولنيز پرمختگ د فرهنگي بدلونونو بنسټيزو اصطلاحاتو او د رينستيني ديموکراسۍ د تامينولو سره نږدې اړيکې لري. اوس په سيمه او نړۍ کې ژور بدلونونه منځ ته راغلي دي، ملي جنبشونه ورځ په ورځ زياتيږي. سوله خوښونکي او ازادي غوښتونکي قوتونه ورځ په ورځ پياوړي کيږي، خو د جگړې او تجاوز په مقابل کې برتري حاصله کړي. د سولي سياست او د نورو سره په سوله کې ژوند کولو پلويان هم ورځ په ورځ په نړي کې ډيريږي. د افغانستان ځوان جمهوري دولت د نړۍ د دغو بدلونونو په نظر کې نيولو او د خپل کورني مترقي سياست پر بنسټ لاندې مسایل په بهرني سياست کې په پام کې نيسي.

افغانستان يو سوله خوښونکي هيواد دی، او ځوان جمهوري دولت دا کړنلاره په دوامداره توگه تعقيبوي. د افغانستان ځوان جمهوريت په داسې حال کې چې ټولو نړيوالو تړونونو ته وفادار دی خو په دی اند دی چې د ملگرو ملتونو د سازمان غړی هيوادونه د نورو سوله خوښونکو هيوادونو په مرسته کولای شي چې د نړيوالې سولې په ټينگښت، د کرکيچ له مينځه وړلو او ديتانت کې فعاله ونډه واخلي.

د افغانستان جمهوري دولت په دې باوري دي چې استعماري سياست او نژادي توپير ختم شي او هر چاته د خپل برخليک د ټاکلو حق ورکړل شي، په عربي هيوادونو باندې د اسرائيلو د تيري اثرات له مينځه يوړل شي. د فلسطين خلکو ته خپل حقوق ورکړل شي. هغه هيوادونه چې مختلف سياسي او ټولنيز نظامونه لري بايد په سوله کې ژوند وکړي او سوله ايزه سياست غوره کړي ترڅو د تيري او جگړې سياست پای ته ورسېږي. د کرکيچ وړ مسئلو د حل له پاره دې د پوځي قوت له استعمال څخه ډډه وشي. پورتنیو موخو ته د اعتقاد او وفادارۍ له پاره د افغانستان جمهوري دولت د بهرني سياست بنسټ پر سوله غوښتني، فعاله او مثبتې بې طرفۍ، په نظامي تړونونو کې نه گډون، د ملگرو ملتونو منشور ته درناوی، آزاد غوښتونکو غورځنگونو څخه ملا تر، د نړۍ ټولو سوله غوښتونکو هيوادونو سره مرسته او د نیکو اړیکو ټينگول، د نورو هيوادونو ملي گټو ته په پاملرنې سره اقتصادي، فني، فرهنگي، ښو اړیکو ته پراختيا ورکول.

د افغانستان جمهوري دولت د خلکو د ارادې او ازادۍ د اصل په پيروي يو حل بيا د جمهوريت د اعلامي تائيد له پاره په ريښتولۍ او صراحت سره اعلامي چې د افغانستان کورنۍ او بهرنۍ سياست د سولې، عدالت، ملي ازادۍ، ملي حاکميت او ملي استقلال په اصل ټينگ دی خو بيا هم تکراروم چې په سوله کې ژوند، د دوستانه اړیکو پياوړتيا او پراختيا، د نړۍ ټولو ملتونو ته احترام زما د زړه هيله ده. د ښه گاونډيتوب په اړه وایم چې له شوروي اتحاد سره زموږ اړیکي دوستانه، نيکې او نه ماتيدونکې دي. بل گاونډي (د چين د خلکو د جمهوريت) سره موږ د دولتي صميمت نه ډکې اړیکې لرو او هيله لرم چې دا اړیکي نورې هم پراخه شي، د ايراني ورونو سره هم زموږ اړیکي دوستانه دي او امید لرم چې دغه اړیکې نورې هم ټينگې شي.

په تاسف سره بايد ووايم چې پاکستان يوازيني هيواد دی چې له هغه سره زموږ اړیکي د پښتنو او بلوڅو د حقوقو او د پښتونستان د ملي مسئلې پر سر زيانمنې او اختلاف نظر لرو خو د افغانستان جمهوري دولت به هڅه او کوشش وکړي چې په پوره حوصله او سره سينه د پښتونستان د ملي مسئلې د حل له پاره سوله ايزه شرافتمندانه لار پيدا کړي، زه باور لرم چې د پاکستان او افغانستان تر منځ ښې

اړيکې د دواړو هيوادونو او سيمې په گټه دي ، نوزه بيا هم کونښن کوم چې ددې دواړو هيوادونو تر مينځ د سولې د ټينگښت تر قې او د سيمې د گټو په خاطر سياسي اړيکې ټينگې کړم او اميدوار يم چې په دې کار کې بريالي شم.

مونږ له ملي مترقي هيوادونو سره د ډيرو معنوي پيوندونو په واسطه تړل شوی يو او ښي اړيکې لرو. مونږ د دريمې نړۍ (ناپيلو) هيوادونو سره د سولې د ټينگښت، د استعمار او نژادي توپير پر ضد مبارزه کې په هر شکل چې وي مرسته کوو. د ډيرو کلکو او تاريخي اړيکو په لرلو سره مونږ د هند او بنگله ديش سره ښي اړيکې لرو. په دې نيمه وچه کې تل د سولې غوښتونکي يو. په دې برخه کې بې ځايه به نه وي چې د ټولو دوستانو په ځانگړي ډول شوروي اتحاد، امريکا متحده ايالاتو، د المان فدرالي جمهوريت، د چين ولسي جمهوريت او هغو هيوادونو څخه چې د افغانستان په پرمختگ کې يې ونډه اخيستي او اخلي يې، د افغانستان د جمهوري دولت او خلکو په استازيتوب له دوی څخه مننه وکړم.

گرانو هيوادوالو:

په دې لسو کلونو کې زمونږ هيواد د ډيرو اقتصادي، ټولنيزو او سياسي بحرانونو سره مخ شوی دی چې په لنډ ډول يې بيانوم:

اقتصادي برخه کې: د هيواد اقتصاد بايد د لومړي او دوهم پلان په تطبيق سره پرمختگ کړی وای، مگر د کاملې ويجاړتيا لورې ته سوق او د سقوط سره مخامخ شو. ځکه دغه اقتصادي پلانونه د اشخاصو د ذهني غوښتونو تابع شول او د هيواد په پرمختگ کې يې لازم اغيزمنتوب له لاسه ورکړ. اقتصادي حرکت ډير ورو (کند) شو. د خصوصي پانگې منظمه اچونه رامنځ ته نه شوه. بل پلو ته په دغه برخه کې دولتي پانگه اچونه هم کال په کال په لږيدو وه. د پس انداز حسابونه او په صنعت کې خصوصي پانگه اچونه هيڅ جلب نه شوه. د ساري په توگه د دويم پلان ټوله پانگه (۲۶۰۶۰) ميليارده افغاني وه خو په دريم پلان کې دغه پانگه (۱۹۲۵) ميليارده افغانيو ته را ټيټه شوه. د دوهم پلان د څو محدودو پروژو تطبيق هغه د دوستو هيوادونو د مرستې په اساس وړاندوينه شوی وه. که چيری دغه پروژي په يو استثنايي حالت کې ونيسو، د هيواد اقتصاد په دې اخرو لسو کلونو کې د نفوسو

د رشد او د نرخونو د لوړوالي او په مختلفو هيوادونو کې د پرمختګ په تناسب مونږه دغه اقتصادي پرمختګ داسې ګڼو چې ګواکې پرمختګ پرځای مونږ شاته ګامونه اخیستې دي. د داسې وضعې په موجودیت کې نه یوازې د ملي عوایدو په زیاتوالي کې د پام وړ بدلون رانه غی خو ددی عوایدو یو عمده برخه ددی په عوض چې په پانګه اچونه ولګول شي په بوالهوسه کارونو لګیدلي دي.

په لومړي پلان کې خصوصي پانګه اچونه د ټولې پانګې په سلو کې ۹،۷ فیصده تشکیلوله. خو تش په نامه دریم پلان کې دغه ونډه په سلو کې ۲،۷ فیصده ته راټیټه شوه. سره له دې چې د لومړي او دویم پلان په تطبیق سره هيواد کې د اقتصادي موسسو زیربنا او بنسټ کینودل شو، خو په دې تیرو لسو کالونو کې په صنعتي تولیداتو کې د پام وړ زیاتوالي نه دی راغلی او دکرنیزو محصولاتو په زیاتوالي کې هم په داسې وخت کې د هيواد اقتصاد په کره متکی دی په سلو کې ۹۰ فیصده د ټولو ملي تولیداتو کرنیزه محصولات جوړوي. خو زمونږ په هيواد کې زړې کرنیزې اړیکې او د وروسته پاتې تولید طرز مسلط دی. د بزګرانو فقر د ملي بازارونو او له خلکو سره د اخیستلو د توان نه موجودیت، د خامو موادو کمښت د دې سبب شوی، چې په دې وروستيو لسو کلونو کې په افغانستان کې په کرنیزه موادو باندې د مالیاتي سیستم د اصلاح له پاره یو اغیزمن ګام نه دی اخیستل شوی، مالیات اوس هم په دولتي عایداتو کې کمه ونډ لري، په ځمکې، څارویو، کورنیو سوداګرو باندې ډیره کمه مالیه وضع شوې او د اضافي لګښتونو له پاره پر مستقیمو مالیاتو کې زیاتوالي راغلی دي.

په دې وروستيو کلونو کې د بهرنۍ سوداګرۍ په برخه کې د خلاصو دروازو سیاست عملي شوی. ملی ګټو ته په پام کولو د توکو په وړاندو کې د اړینو او غیرو ضروري توکو ترمینځ توپیر ونشو. او د هيواد د عمده صادراتي توکو په برخه کې په بهرنیو اسعارو باندې هیڅ ډول کنټرول نه و. د بهرنیو اسعارو په مقابل کې د دولت پولي سیاست د خلاص لاس او تور بازار تابع و. ځکه له بهرنیو نماینده ګیو او سوداګرو سره قانوني معامله نه کیده بلکه هغوی ته غیر قانوني امتیازات ورکول کیدل، او د هيواد د عمده صادراتي جنسونو پخواني نرخونه لوړ شول. په دې ترتیب د هيواد اقتصاد یې ضعیفه او د ویجاړیدو خوا ته سوق کړه.

لنډه دا چې په دی وروستیو لسو کلونو کې زمونږ په هیواد کې ډیره گډوډي وه. په اقتصادي برخه کې د غولونې لوبه روانه وه، په همدې علت د هیواد اقتصاد ویجاړ، اقتصادي، صنعتي او ټولنیز پرمختگ ډیر کرار، حتی په تپه ولاړ وو ..
په ټولنیزه برخه کې:

په تاسف سره باید ووايم چې زمونږ هیواد په فرهنگي او روغتیايي برخه کې په نړیواله کچه په ټیټه سطحه کې قرار لري. په وروستی لسيزه کې د افغانستان د خلکو د ژوند سطحه ټیټه شوې ده، ځکه د لگښتونو کچه لوړه شوې او د هر کال په تیریدو سره دا پيټي لا درنیري، ځکه نرخونه په چټکۍ سره لوړیږي مگر د ټیټ رتبه دولتي مامورینو تنخوا، او د کارگرانو، اجیرانو مزدوري د بخور نمیر له حالت څخه زیاتوالي نه دی کړی چې فقر، بیکاری، بدبختي او د خلکو در بدری ورځ په ورځ په ټولنه کې زیاتیري او د خلکو په مینځ کې ناروغي زیاته شوی ده، پوهنه او فرهنگ د سقوط لور ته مخه کړیده، په ټولنه کې مصونیت او د قانون تطبیق نشته. په بدل کې د با نفوذه خلکو او لوړ رتبه مامورینو لخوا مطلق العنانی، ظلم، ستم او استبداد لاشدت پیدا کړی و. چې دولتي دستگاه یې د ویجاړیدو او رسوایي خواته سوق کړې وه.

بیت المال، دهیواد ملي ثروت او د خلکو له مال څخه ناوړه گټه اخیستل او مصرفول رواج شول. اختلاس، بډې اخیستل، احتکار، قاچاق، ټگي (تقلب)، سود خوړل ورځ په ورځ زیات او د خلکو په مینځ کې رواج موندلی دی، له دې کبله زمونږ د ډیری خلکو د ژوند ساحه تنگه شوي وه.

په سیاسي برخه کې:

په دی تیرو لسو کلونو کې د دولت کورنی سیاست په چل، فریب، سیاسي ټگۍ، د پرگنو په غولونې او تیرایستني باندې ډډه لگولی، د تهدید له مختلفو شکلونو څخه کار اخیستل، په زور سره د خلکو تحریکول او وحشت ایجادول، یو د بل په وړاندې لمسول، د مختلفو گروپونو او د خلکو تر مینځ بي اتفاقي، اختلاف او دښمنۍ پیدا کول، سلطنتي رژیم د ځان د پایښت له پاره یو مهم شرط گڼلو.
د دیموکراسۍ او وطنپرستانو پر ضد د ارتجاعی قوتونو هڅول او تحریکول د تیر منسوخ شوی دولت په کورني سیاست کې لوړ مقام درلود. په خلکو باندې د

فشار او اختناق د سیاست تحمل، د زور، ظلم او بي عدالتی څخه ملاتړ، د هغوي کار وه، خو د مظلومانو فریاده یچانه اوریده، د خلکو په تیره بیا ځوانانو تر مینځ فشار، بي اتفاقي او ملي ضد کارونو ته لمن وهل کیده. د قلابي دیموکراسی څخه ناوړه گټه اخیستل پیل شوې وه. پارلمان په خپلو رایو د دولت ملي ضد پریکړو د تائیدولو په ماشین بدل شو. دوي هم د بیت المال او د خلکو د جیبونو په غارت او لوټولو پیل وکړ، د خلکو حقونه او ریښتني آزادي ورځ په ورځ سلب او عملاً تر پښو لاندې کیدله. زور، ځپل سري او د ځنگل قانون په هیواد باندي حاکم و.

د مخکیني رژیم یوه بله سیاسي ځانگړتیا دا وه چې د بي پلویتوب تر عنوان لاندې یې د استفاده جويي کړنلاره په مخ وړله. په بهرني سیاست کې د آزادي د سیاست په نوم په هره مسئله کې باید د خلکو څخه نظر غوښتنه شوي وای، خو په عمل کې هیڅکله داسي ونشول، او هیڅ مساله کې د خلکو نظر ونه غوښتل شو، دولت تل په بهرني سیاسي کړنلاره کې ریښتني نه و، دوکه، چل او فریب د دوي د سیاست خاصه ځانگړتیا وه، د مظلومانو فریاد او د خطرونو هغه زنگونه چې له هره طرفه اوریدل کیدل په دي ونه توانیدل چې نوموړي رژیم د خپل مغرضانه سیاست څخه واپروي او د هیوادوالو د ژوند دردونکي حالت ته یې متوجي کړي. نور د اصلاح تمه تري قطع شوي وه پرته له دي چې دغه رژیم له مینځه یوړل شي بله لاره پاتې نه وه. مگر هغه دردونه چې له مخکیني رژیم څخه مونږ ته په میراث پاتې دی، له مونږ څخه د درندو دندو د اجرا غوښتنه کوي.

په اقتصادي، ټولنيز او د ژوند په ټولو برخو کې د پام وړ وروسته پاتې والی لیدل کیږي چې د کار او دندو د اجرا په طرز کې هم نیمگړتیا شته. چې ژر باید اصلاح شي. د هیواد اقتصادي وضع ډیره گډوډه او بي نظمه ده، په ټولنيز ژوند کې هم ډیرې او مختلفې ستونزي موجودې دي، دولتي دستگاه له حده زیاته فاسده شوې او په ټولو برخو کې یې بي عدالتي لیدل کیږي، پر ټولني باندي فقر، بیکاری، ناروغی، بیسوادی، خپل سیوری غوړولی دی. تبعیض، نابرابري ډیرې بدې پایلې له ځانه سره راوړي دي. اوس مونږ ته ډیرې مهمې ملي دندې په مخکي شته چې باید اجرا شي تر څو نوموړي ستونزي حل شي.

مونږ بايد وگورو چې دا ټولي ستونزي يو حل کولي شو؟ آيا مونږ بايد هغه ټولي ملي دندې چې زموږ په مقابل کې پرتې دي يو دم اجرا کړو؟ د هغو هيوادونو تجربو بنودلې ده، چې د خپل هيواد د پرمختگ له پاره يې ډيره وار خطايي کړي ده او له هري ممکنې او غير ممکنې وسيلې څخه د وروسته پاتې والي څخه د خپل هيواد د خلاصون په هيله البته يو دم عمل کړيدی. د ټولو چارو اصلاح يو دم يو طفلانه کار او بي نتيجي عمل دی، له دې امله بايد په ډير متانت، ټينگ عزم، دقيق سنجش، د ډيرو امکاناتو څخه په گټي اخېستلو سره د ټولني د اصلاح او د خلکو د ژوند د بهبود له پاره پېل وکړو، بايد قدم په قدم د خپلو فعاليتونو د ساحې د پراخولو پواسطه مرحله په مرحله مخکي ولاړ شو. دندو د برياليتوب له پاره اړين شرط په اقتصادي، سياسي او ټولنيز ژوند او فعاليتونو کې د اکثريت خلکو فعاله ونډه اخېستل دي

- گرانو هيوادوالو!

مونږ په داسې مرحله کې قرار لرو چې لاندي پوښتنې او غوښتنې مطرح دي:

- څه کولي شو؟

- له کوم ځايه څخه يې پيل کړو؟

- کومې خواته لاړ شو؟

ددي ټولو پوښتنو د ځواب له پاره بايد له ټولو څخه وړاندي اعلام کړم چې په اوسنيو شرايطو کې د افغانستان د ځوان جمهوريت ضروري او مهمه دنده د جمهوري رژيم د بنسټيزه ستونو ټينگښت، د امنيت، مصئونيت تامينول او په هيواد کې د قانون تطبيق دی، چې پرته له تبعيض او امتياز څخه د ټولو هيوادوالو له پاره سالمی، د ډاډ وړ او ديموکراتيکه نظام رامینځ ته شي. ډير ژر به د نوي اساسي قانون د مسودې د جوړولو او مطالعي له پارو يو کميسون وټاکو تر څو د افغانستان د جمهوري نوي اساسي قانون د قانوني پراونو د تيرولو او د لويي جرگي له تصويب وروسته به نافذ شي، چې د هغه په تطبيق سره به ريښتني ديموکراسي تامين شي، د افغانستان ځوان جمهوريت په ټولنيز نظام کې د ژورو او بنسټيزو بدلونونو غوښتونکی دی، دولت به د يادو شوو دندو د اجرا له پاره د لاندي چارو او دندو په اجرا کې ډير کونښ وکړي.

ملي حاکمیت

د خوښۍ ځای دی چې ځوان جمهوریت د افغانستان د اکثریت خلکو د ښه ملاتړ څخه برخمن دی او د هغو د گټو استازیتوب کوي په نږدې راتلونکي کې به جمهوریت د اساسي قانون پواسطه کوم چې نافذیږي د دولت د دري گوني قوتونو تفکیک به وشي. او د خلکو د قانوني گډون او ټاکنو پواسطه به قانوني ثبات رامنځته شي. جمهوري دولت د گران هیواد افغانستان نه د دفاع، د ځمکني تمامیت، د هیواد د ازادي ساتل او د حاکمیت د ټینګښت له پاره کومه چې د دولت سیخلي دنده ده، د نړیوالو پواسطه په سیمه کې د قواوو انډول ته په پام به د هیواد د دفاعي ځواک پیاوړي کړي زمونږ ځوان پوځ نور د جمهوریت پوځ دي.

گرانو هیوادوالو:

اجازه غواړم او په صراحت سره اعلاموم د افغانانو او په ځانگړي توګه د اسلامي ریښتني ترقي غوښتونکو هیلو سره سم او د نوي عصر د غوښتنو په پام کې نیولو سره د افغانستان ځوان جمهوري دولت د بنيادي اصلاحاتو په لور به د لوي خدای (ج) په مرسته له وارخطايي، افراط او تفريط او لغزش پرته په ډیر جرت سره پرمخ ولاړ شو. مونږ خوښ یو چې په دي تاریخي مرحله کې د افغانستان د جمهوري دولت د ندي د ټولنيزي نابرابرۍ، فقر، اقتصادي وروسته پاتي والي چې له ډیرو پېړیو راهیسي زمونږ په هیواد کې شتون لري، ختمول، د سياسي او اقتصادي استقلال پر ټینګښت برلاسی او ور رسیدل دي.

جمهوري دولت که چیري د ټولنيزي پرمختیايي مبارزي پر مهال د یو پیاوړی ملي اقتصاد په ایجاد کې بریالي نه شي، سياسي استقلال او ملي حاکمیت له خطر سره مخ کیږي. د ملي اقتصاد د ایجاد له پاره چې په نوي عصري تکنالوژۍ او ساینس باندي متکي وي. نو لازمه ده چې یو لږ اقتصادي او ټولنيز ژور بدلونونه رامینځ ته شي. دولتي سکتور باید ټینګ او تکامل وکړي. په اقتصادي، سياسي او ټولنيزو برخو کې دیموکراسي پلې او په هیواد کې باید د ملي صنایعو بنسټ کینودل شي. یوازي ریښتیني انقلابي بدلونونه کولای شي په هیواد کې ملي حاکمیت ټینګ او د خدای (ج) په مرسته به وکولای شو چې د اقتصادي او ټولنيزو پرمختګ په لور موثر ګامونه واخلو.

گرانو هیوادوالو!

د دي درندو ملي دندو اجرا ايجابوي چې په دي خطرناک او حساس پړاو کې ټول ملي او مترقي ځواکونه او وطن پالونکي طبقات په يو پراخه جبهه کې د هیواد د ځوان جمهوريت تر رهبرۍ لاندې متحد شي، د خدای (ج) په فضل د نوو او بنسټيزو اصلاحاتو عملی کول، د نوي، قوي او مترقي افغانستان جوړښت، د وطنپالنې له شور او زوره څخه په ډکه روحیه، زپورتیا او پوره ډاډ سره، د گران هیواد افغانستان ځوان جمهوريت په انقلابي ولولو سره د راتلونکي په لور، د لوي او مهربان خدای (ج) باندې په توکل او مرسته مخ په وړاندې ځي...

مذهب زنده دلان خواب پریشاني نیست
 از همین خاک جهان دیگر ساختن است
 زنده و جاویدان بساد افغانستان
 سربلند بساد مردم افغانستان

بر افراشته باد بیرق جمهوري ۲۱ م ۵۵۰-۵۲۰

خلکو ته خطاب چې د نوي دولت سياسي کړنلاره وه د ۱۹۷۳ ز کال د اگست په ۲۳ نيټه، ماښام د کابل راډيو څخه خپره شو د ليکنې ميتود او اساس يې د خلق ديموکراتيک گوند د برنامې سره ډير و توپير نه درلود چې بنيادي اصلاحاتو لکه د نوي اساسي قانون تصويب، ديموکراتيکو حقوقو پراختيا، د رشوت او فساد پر ضد مبارزه، دولتي کارونو څخه د پاچا کورني د غړو لاس لندول، د ځمکو ويشل، د معارف، سواد زده کړه او روغتيايي خدمتونو عامل و عددي ورکړي چې د يوي پاکي اداري زيرې يې ورکاوه.

د دي وينا خپريدلو خلک په انديښنه کې واچول. ځکه چې دده په خوا کې د پرچم د جناح يو شمير غړو له ده سره همکارۍ درلوده او د حکومت په مهمو څوکیو کې په دندو وگمارل شول، د خلق جناح هم دده حمايت او تائيد کړي و..

د سردار محمد داود خان ملگرو فکر کاوه چې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند اتحاد د داود خان سره موقتي بڼه لري، خو کله چې نوموړي د خپل واک ستني تينگي کړي پرچميان به له دولتي څوکیو څخه ليري او د هغه پر ځای به خپل دوستان او ملگري مقرر کړي. (۳۳ م ۲۸۵)

نوموړي وينا چې د ۱۳۵۲ لمريز کال د وږي د مياشتې په لومړي ورځ د راډيو افغانستان نه خپره شوه د جمهوري دولت د ټولنيزو، سياسي، اقتصادي او فرهنگي چارو د سرته رسولو کړنلاره وه. دغه د جملو او کلماتو په لحاظ يو مغز نه وينا وه. خو په عمل کې د دي وينا د پلي کولو توان له جمهور رئيس او د هغه له دولت سره نه وه. د هغه په خپله وينا کې د جمهوري انقلاب په تاريخي ضرورت باندې ډير ټينگار شوی وه. او د ۱۳۴۳ لمريز کال د اساسي قانون ديموکراسي يې يو قلابي ديموکراسي وبلله او وويل چې نوموړي ديموکراسي زمونږ د خلکو ژوند له خطر سره مخامخ کړي وو. نو ځکه د هيواد ځوانانو دا انقلاب وکړه په تيری ديموکراسي باندې په سياسي او اجتماعي لحاظ ډير انتقادونه وکړل او د پارلمان فعاليتونه يې د شخصي استفادې وسيله و بلل.

سردار محمد داود خان په خپله وينا کې د اداري د پاکوالي، د برابر و حقوقو د تامين، د ملي ازادې او سالمې روزنې له پاره د زميني برابرولو وعدې ورکړې وې، د ملي مسالي تر عنوان لاندې په افغانستان کې ټول مېشت قومونه وروڼه او د هغوي ژبي يې برابرې و گڼلې او هېچا ته د برتري حق نه وو ورکړل شوي. د سوداگري، پولي، مالي او د بهرنې سوداگري چاري بايد د دولت د لارښوونو او اوامرو تابع وي. د کرنې د پرمختيا او عصری کولو، د کار د شرايطو د ښه والي او عمومي ترقي ټينگي وعدې ورکړې وې په بهرنې سياست کې د گاونډيانو سره د ښو اړيکو او روغی هيله څرگنده کړې وه. (۳۳م ۲۸۵)

دي وينا په هيواد کې د روڼ اندو هيلې د هيواد د ابادي او پرمختگ په اړه زياتې او د ديموکراسي پلي کيدو ته اميدو اړه کړل. خو په اخير کې ملي رهبر په خپل عظمت کې غرق او د گوند په جوړولو کې دده شاوخوا ناپاکه او سستو عناصرو ونيوله، چې دده په نوم يې ډيرې ناوړه کړنې سرته ورسولې، د پاکستان په لمسون د پښتونستان د مسالي پر سر لويديځه نړۍ د هغوي په سر کې د امريکا متحده ايالات د افغانستان په اړه بې اعتنا او اړيکي يې سستي شوي چې شوروي اتحاد ددې خلا څخه گټه واخېسته او په خلاص مټ يې د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس وهنه پيل کړه تر څو چې يې په ۱۹۷۸ ز کال د ډسمبر په ۲۷ کې نظامي يرغل وکړ او د ډيرو وينو تويولو وروسته ناکام او وتلو ته مجبور شو.

کورني سياست

۱- له ۱۳۵۲ څخه تر ۱۳۵۵ لمريز کال پوري :

سردار محمد داود خان د ۱۹۷۳ کال د اگست د ۲۳ نېټې وينا (خلکو ته خطاب) کې د کورني او بهرني سياست لوري په ډاگه کړې . نوموړي پر پخواني رژيم د نيو کو تر څنگ د هېواد په اقتصادي ، ټولنيز او سياسي ژوند کې د ټولو خلکو د گډون پر بنسټ په ټولنه کې د سمونونو ((اصلاحاتو)) له راوستلو بر سېره په لومړي پړاو کې د جمهوريت د بنسټونو د ټينگولو ، د خلکو د ديموکراتيک ژوند د سمبالتيا له پاره د شرايطو ، قانوني ځواک د ضمانت او رېښتني ولسواکي د رامنځته کولو له پاره د نوي بنسټيزه قانون د جوړولو چارې په گوته کړې . خو په دې کړنلارو کې د وينا (بيان) سياسي غونډو او سياسي گوندونو د جوړولو حق په سترگونه لېدل کېده . (۴۲ م م ۱۳۹ - ۱۴۱)

د جمهوري نظام فعاليتونه د هغوی د هغو وعدو او د ډيموکراسۍ د غوښتنې دادعا برخلاف چې په خپلو رسمي اعلاميو ، فرمانونو او اساسي قانون کې ترې پوره يادونه کړې وه يوازې د جمهور ريس د نظر او ارادې مطابق سرته رسېدل ځکه د جمهور ريس او رهبر خبره پرته له کوم خنډ څخه تل د قانون په څېر پلې کېده ، اداري کار کوونکو د ځان د بقا له پاره هم د سردار محمد داود خان درناوي کاوه . ده به په خپله اجرائيوي څانگو ته هدايت ور کاوه او راپور به يې ترې اخسته خو بيا هم اجر اتو يې د ملي گټو سره سمون درلود . او دده هره کړنه د هېواد د پرمختگ لپاره وه . د سردار محمد داود خان په اند افغاني ټولنه د فرهنگ او تمدن له مخی وروسته پاتې او د پوهې کچه يې ډېره ټيټه ده . هغه سياسي گوندونه او سياسي کړۍ چې د هېواد په مختلفو سيمو کې فعاليت کوي مناسبه سياسي تجربه او هم د يو پر مختللي ، مترقي او پياوړي افغانستان د جوړېدو له پاره يو مثبت او معقوله کړنلاره نه لري ، نوموړی په خپلو مامورينو بې اعتماد و او د هغوی د ناوړو گټو او بډې اخېستلو په اړه اندېښمن و ...

نوموړی په دې نظر و چې يوازې په سياست او اداره کې د نورو د نظر او رايې شريکول گټور دی خو د دي تر څنگ د هغوی عملي شريکولو د تشنج او گډوډي او موخې ته د رسېدو په لاره کې ناکامۍ لامل گرځي . ده په اداره کې د ځانگړي لارې

پيروي کوله چې د افغانستان د پرمختگ له پاره يې د خپلو نظرياتو تحمیل او زړه سو اندې د يکتاتوري، تطبيق و . (۲۱ م ۵۶۱)

سردار محمد داود خان غوښتل چې په هېواد کې اقتصادي پرمختگ وده چټکه کړي او د ټولنيز ژوند په ټولو برخو کې پرمختگ له پاره زمينې برابرې کړي ، ځکه هغه هيله درلوده ترڅو افغانستان د سيمي او نړۍ د هيوادونو په څير ، په ډېر لږ وخت کې پر ځان متکي هېواد باندې واوړي .

لوموړی هغه (داود خان) په افغانستان کې ټول مېشت قومونه پرته له امتياز څخه افغان ياد کړل . قومي او محلي تخلصونه ليکنه او د تابعيت په تذکره کې ئې د پښتون ، هزاره ، تاجک رسماً منع اعلان کړل ، هڅه کېده چې افغاني ناسيونالېزم (ملت پالنه) رواج شي ترڅو د پرديو د ايدالوژي د واوردیدو مخه ونيسي او دا تشه ډکه کړي . داود خان هم د ملت پالني په ايديالوژي او ټولنيز ، اقتصاد باندې معتقد و . نورو ته به يې دا توصيه کوله باور ولري هغه انسان چې ايمان او مسلک ونه لري هيڅکله به خپل هيواد او ټولني ته په اوس او راتونکي کې د گټور خدمت جوگه نشي (۲۱ م ۵۶۳)

سردار محمد داود خان دخپلې وينا د ريښتينولي او پلي کولو له پاره د بيمې شرکت او بانکونه ملي اعلان کړل . د ځمکو د اصلاحاتو له پاره يې دوه قانونه (د ځمکو د اصلاحاتو او مترقي مالياتو) تصويب کړل . ددې قوانينو په اساس شخصي ملکيت اندازه (۴۰) جريبه اوبه لرونکي ځمکه چې له (۲۰) هکتاره سره برابره وه او (۲۰۰) جريبه وچه (للمي) ځمکه چې (۲۴۰) هکتاره سره برابره وه وټاکل شوه او په دې قوانينو کې پرېکړه شوې وه چې زياتې (اضافه) ځمکې دې د ځمکوالو څخه په مناسب او عادلانه قيمت واخېستل شي او د دې ځمکو قيمت دې په (۲۵) کلونو په موده کې د قسط په ډول ورکړل شي . بيا دې ځمکې پر بې ځمکو بزگرانو باندې په اقساطو وپلورل شي د مترقي ماليات ورکړې ترڅو په خپله ځمکوال د ځمکې پلورلو ته اړ ايستل ځکه د ځمکې حاصلاتو دغه مالیه نه پوره کوله . (۲۱ م ۵۶۳)

د دې قانون له نافذېدو وروسته د ځمکو د اصلاحاتو پر مهال يوفرمان صادر شو چې د ځمکو د اصلاحاتو پر ختمیدو پوري هيڅوک کرنيزه ځمکه پلورلي نه شي په هغه وخت کې په افغانستان کې د ځمکو د مترقي مالي تطبيق او عملي کېدل

کېدونکې و . خو د دې کار له پاره لومړې د ملکیتونو د ثبت د ادارو اصلاح ته سخته اړتیا وه او هم ځوان ولسوالان باید نه ستړې کېدونکې کار وکړي خو داسې ونه شول ځکه یو شمېر ځوان ولسوالان د خلق دیموکراتیک گوند د پرچم جناح غړي او هو اخوان وو . چي فیض محمد او ذبیح الله زیارمل لخوا په دندو وگمارل شول . ذبیح الله زیارمل هم د کورینو چارو وزارت د قلم مخصوص مدیر په توگه دنده اجرا کوله . او جیلاني باختري د کرنې په وزارت کې مقرر و . ځوانو ولسوالانو غوښتل چې ډېره ژر د ملکاتو او ځمکوالو نفوذ له مینځه یوسي تر څو د خپلې ایډیالوژي سره سم ټولنیز عدالت را منځ ته شي . خو د ځمکو د استملاک په نتیجه کې ځمکوال زیانمن او داود خان د نفوذ خاوندانو او ملکاتو نفوذ کم او په سیاسي ژوند کې یې شاته کړل ، پر ځای یې تحصیل لرونکي ځوانان په کار وگمارلو او په ځواکي یې سردار محمد داود خان هغه پخواني مامورین چې له ده سره ملگري وو او (۱۰) کاله په کورناست او یا یې د ده د صدراعظمي پر مهال له ده سره کار کاوه که څه هم د هغو سن د تقاعد حتی د جبري کار له اندازې څخه اوبستي و . هغوی یې بېرته د جمهوریت په کابینه کې مقرر کړل لکه جنرال محمد اصف سهیل د مطبوعاتو ریس په ترتیب سره د پیکنگ د سفارت څخه راغلی و د تهیې ریس او جمهوریت د روځپانې د مسول په توگه مقرر کړ . (۲۱ م ۵۲۴)

سردار محمد داود خان په دولتي دستگاه کې د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند په تیره د پرچم اړخ نفوذ زیات و . نوموړي غوښتل چې له هغوی نه په خپله گټه کار واخلي برعکس د خلق دیموکراتیک گوند غړو غوښتل چې خپل نفوذ په نه احساسېدونکي ډول زیات کړي کله چې داود خان د دوي د هیلې سره سم کار ونه کړ نو په کورنیو چارو کې لاسوهنه پیل کړه ده هم دخپلې دولتي دستگاه په تصفیه کولو کې اقدام وکړ دا کار یې له خپلې کابینې څخه پیل کړ چې د کورنیو چارو وزیر فیض محمد ، د سرحداتو وزیر پاچا گل وفادار ، د کرنې وزیر غلام جیلاني باختري او دمخابراتو وزیر عبدالحمید محتاط یې له دندو څخه لیرې کړل پر ځای یې عبدالقدیر نورستاني د کورنیو چارو وزیر ، عبدالکریم عطائي د مخابراتو وزیر ، عزیزالله واصفي د کرنې وزیر او پوهاند عبدالقیوم یې د سرحداتو وزیر په توگه وټاکل لږموده وروسته د صدراعظم مرستیال محمد حسن (شرق) او نعمت الله

پژواک چې د پرچم د اړخ غړي وو له دندو څخه ليرې او حسن شرق په جاپان کې د سفير په توگه مقرر کړ. (۲۱ م ۵۲۴)

سردار محمد داود خان د نوو ټاکنو او ليرې کولو سره ظاهراً دولتي دستگاه تصفيه کړه خو هغه د دولت په ټيټو او منځنيو پوړونو (سطحو) کې د هغوی نفوذ او موثريت ته پاملرنه ونه کړه چې ددې گوند غړو د خپل گوند نفوذ او موقیعت د ټينگولو له پاره ترې گټه واخېسته. بل پلو ته بساغلي داود خان د پورتنۍ تصفيې وروسته په پوځ او پوليسو کې د افغانستان د خلق دېموکراتيک گوند د غړو د ليرې کولو څخه ډډه وکړه او دا کار يې د ځان له پاره خطر گڼلو چې وروسته بيا د داود خان واکمني ته همدغو ټيټو رتبه پوځي افسرانو د پای ټکی کېښود.

کله چې سردار محمد داود خان په هرات کې د وينا پر مهال د خلق دېموکراتيک گوند او دهغوی ايدیالوژي سره مخالفت ښکاره کړ. د گوند رهبري او شوروي اتحاد دواړه په دې پوه شول چې داود خان د مارکسيسيم سره مخالف دي د شوروي اتحاد په کونښن دواړه جناح (خلق او پرچم) سره يو ځای شول. سلطان علي کشتمند د خلق د ديموکراتيک گوند سره د سردار محمد داود خان د اړیکو په اړه داسې وايي: (رابطه حزب با محمد داود خان بيشتريک رابطه اي اگر بوده باشد تا حدود معينې ولي رابطه ذهني وفکري نه بوده و هيچ گونه قرارداد در ميان وجود نداشت و بعداً وقتي محمد دادو خان جمهوري را اعلام کرد و به حاکميت رسيد باز هم رابطه ميان حزب ديموکراتيک خلق و محمد داود بيشتريک رابطه رسمي بود با يک تفاهم معين متقابل با وجود همکاري هاي محمد داود و حزب ديموکراتيک نه بسيار با سياستهاي حزب موافق بود و نه نسبت به همه رهبران خوشبين. (۲۸ م ۱۷۵)

په دې اړه عبدالکریم عطايي داسي نظر لري: (د جمهوري دولت له اعلانولو وروسته د چنگاښ د (۲۶) نېټې د پاڅون د مشر په هره وينا کې پردې ټينگار کيده چې کينې اړخي عناصرو له خپلو دندو څخه گوښه شي او دا د دې ښکاره ثبوت دی چې بساغلي جمهور رئيس او جمهوري دولت له هېڅ يوې ډلې سره هم لاس نه دی يوکړی د ولس دښمنانو چې کله ځان په خطر کې وليد د دولت پر خلاف به يې هر ډول تخريبي فعاليتونه سرته رسول. [۳۰ م ۴۰] او په دې اړه ظاهر طنين داسې وايي: ((ما په خپله له جمهور رئيس محمد داود خان نه په ۱۹۷۲ز کال په يوې مصاحبه کې پوښتنه

وکړه خلک وايي او او اوزه ده چې د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنگاښ د ۲۲ (۱۹۷۳ ز کال د جولای د ۱۷)، مې نېټې د پاڅون پر مهال ستا او د خلق ديموکراتيک گوند تر مينځ يو پټ تړون موجود دي آیا دا واقعيت لري؟ داود خان وويل: چې خدای (ج) شاهد دی چې دا خبره هېڅ واقعيت نه لري نه په پټه او نه په ښکاره زما او د هغوی تر مينځ کومې اړیکې نشته. (۲۸ م ۱۷۴)

له پورتنیو څرگندونو څخه داسې نتيجه اخلو چې سردار محمد داود خان له واکمنۍ مخکې او د واکمنۍ پر مهال له هېڅ يوې سياسي ډلې سره اړیکې نه درلودې خو په کومه اندازه چې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند څخه ويريده. همغه اندازه د اسلامي نهضت (اخوانيانو) څخه هم ډارېده. د دواړو مقابلې ته يې تياري نيوه ځکه له دې دواړو (خلق ديموکراتيک گوند او اخوانيانو نهضت) څخه د جدي خطر احساس کېده. د دغو دواړو قوتونو سياسي واک ته د رسېدو امکانات زيات و ځکه له يوې خوا د شوروي اتحاد او بل لوري د پاکستان او عربي هيوادونو ملا تر څخه برخمن وو. داود خان د دواړو خواو د ضعيفه کولو نيت درلود، تر څو دده په مقابل کې د مخالفت توان له لاسه ورکړي ځکه ده (داود خان) د هېچا مخالفت نشو زغملی، هڅه يې کوله چې خپل مخالفين له مينځه يوسي دده همدې کړنلارې دده مخالفين لا زيات کړل.

ښاغلي هارون وايي: «ځوان جمهوري سياست پراختيا او پوليسي نظام باندې ولاړ و د جمهوريت مخالفت او پر هغه باندې انتقاد جرم بلل کېده او سخته سزا يې درلوده چې له جمهوريت سره مخالفت په نوم ډېر کسان وټکول شول. (۱ م ۹۲) نوموړي د اگست د ۲۳ نېټې په بيانیه کې د يو لړ ټولنيزو اقتصادي بدلونونو او اصلاحاتو وعده ورکړې وه خو د ۱۳۴۳ لمريز کال قانون يې لغوه اعلان کړ او د مرکزي کمېټې لخوا يو حکم صادر شو چې د دې حکم پواسطه د مخکينۍ مقننې قوې صلاحيتونه مرکزي کمېټې او د پاچا صلاحيتونه رئيس جمهور پورې اړه پيدا کړ.

ښاغلي حسن شرق هم د داود خان دا سياست چې مخالفين يې نه پرېښودل په غير مستقيم ډول تائيدوي، ليکي: «د سردار محمد داود خان د هدايت سره سم مولوي سيف الرحمن د تورن نظر محمد له خوا تر څارنې لاندې ونيول شو. ځکه داود

خان فکر کاوہ چہ مولوی سیف الرحمن پہ پتہ د پوخی افسرانو سرہ گوری پہ خانگري ډول د دفاع وزارت مرستیال جنرال خان محمد سرہ د هغه اړیکو لړل دده اشتباه نوره هم زیاته کړه د کورنیو چارو وزارت د پولیسو او ژاندارم د قوماندان عبدالقدیر تر مشري لاندې د شکمنو اشخاصو څارنه نوره هم سخته شوه دوي وتوانېدل چې د جنرال خان محمد د خدمتگار په وسیله د هغو کسانو غږونه ثبت کړي چې د هغه کورته تلل. د ۱۳۵۲ لمریز کال د وږي د میاشتي په ۳۱ نېټه د جمهوري ریاست د دفتر د بیړنۍ اطلاع له مخې د مرکزي کمېټې ټول غړي جمهور رئیس (محمد داود) خپل حضورته وغوښتل، د جمهور رئیس حضورته د رسېدلو وروسته موضوع په اړه اوږدې څرگندونې ورکړې او وې ویل (ورونو دیوې موثقي اطلاع او لاس ته راغلو اسنادو په اساس نن شپه دوه بجې مخالفین د پخواني صدراعظم محمد هاشم میوندوال او مرستیال خان محمد تر مشري لاندې د جمهوري نظام د را پرزیدو له پاره وسله وال قیام کېږي ما غوښتل چې تاسې خبر کړم او ستاسې نظریات له ځان سره ولرم). د غونډې په پای کې پرېکړه وشو چې جمهوري غوښتونکي دې ټولو قطعاتو کې پټ او لومړۍ درجه احضارات عملي کړي (۱۷۰ م ۲۲) سردار محمد داود خان هېڅ ډول مخالفت نشو زغملې او د واک په ټوله موده کې یې خپل مخالفین له څوکۍ څخه لیرې یا بندیان کړل

۲ _ له ۱۳۵۵ _ ۱۳۵۷ لمریز کال پورې:

د سردار محمد داود خان د دوهم ځل ټاکنې وروسته د ټولني په ټولو برخو کې تقریبا د وږي فضا حاکمه شوه هېچا نشو کولای چې د حاکم نظام د سیاسي کړنو په خلاف خپل نظر څرگند کړي نشرات سانسور او مطبوعاتو یوازې د دولت ورځني فعالیتونه هغه هم مثبت او یو طرفه نشرول، د ټولو گوندونو فعالیتونه بند شول یوازې د ملي غورځنگ گوند چې د داود خان تر لارښوونې لاندې یې فعالیت کاوه او د ده ریاست په وخت کې جوړ شوی و د فعالیت قانوني اجازه درلوده. او خپلو پلویانو جذبولو ته یې ځانگړې پاملرنه کوله.

سردار محمد داود خان په دې نظر و چې په اوسنیو شرایطو کې باید یوازې اقتصادي او ټولنیز حالت ته ډېره پاملرنه وشي ځکه سیاسي دیموکراسي له اقتصادي او ټولنیزې ودې پرته امکان نه لري خو د اقتصادي فعالیتو لارښوونه باید

د دولت په لاس کې وي انارشيزم څخه د مخنيوي له پاره پکار ده چې تر څه وخته پورې يوازې يو گوند فعاليت وکړي او دېرو خلکو غوښتنې په نظر کې ونيسي خو دا په دې معنی هم نه ده چې تل به مخالف گوند موجود نه وي. ځکه د مخالف گوند له موجوديت پرته ديموکراسي معنی نه لري. (۲۱م ۵۲)

نوموړي د پورتنیو دلايلو په نظر کې نيولو سره يو انقلابي گوند جوړ، خومخکې له دې چې ددې گوند اساسنامه او برنامه جوړه شي د ځينو خود غرضه اشخاصو له خوا د خپلو ځاني او شخصي گټو خونديتوب له پاره جلب او جذب پيل شو. په دې لړ کې هغه روڼ اندوځوانانو چې د گوند د غړيتوب څخه سرغړونه کوله پرتهديدولو سر بېره په تور لست کې شاملېدل خو کله چې داود خان په دې کار خبر شو د پير ژرې د ملي راډيو له لارې اعلان وکړ چې د ملي غورځنگ په گوند کې غړيتوب د هېچا له پاره جبري نه ده. د ملي غورځنگ د تاسيس او اجازې په اړه د اساسي قانون په (۲۴) مې ماده کې داسې ذکر شوي وه: «د افغانستان د خلکو د وخت د سياسي او ټولنيز غوښتنو سره سم تر هغه پورې چې دوی په طبعي ډول رشد ته نه وي رسېدلي په هېواد کې به يو گوندي سيستم هغه هم د ملي غورځنگ د لارښوونې لاندې (چې نوموړي گوند ۱۳۵۲ المریز کال د چنگاښ د ۲۶ مې نېټې د انقلاب بنسټ ايښودونکي) ټينگ وي. نوموړې گوند د ۱۳۵۲ ال کال د چنگاښ په (۲۶) مې نېټه تشکيل او فعاليت يې پيل کړ. (۲۱م ۵۲)

د ملي غورځنگ رهبري د هغوی کسانو تر نفوذ لاندې راغله چې غوښتل يې په گوند کې د غړيتوب او فعاليت له مخې ځان سردار محمد داود خان ته ځان وفادار وښيي دا کار ددې لامل شو چې د گوند نفوذ له دولتي دستگاه څخه بيرون نه شو او په نورو او لسې کړيو او قشرونو کې نفوذ و نه شو کړای. د ملي غورځنگ گوند د دې له پاره جوړ شو چې دولتي ستنې ټينگې کړي خو برعکس هغه يې ولړزولې. ځکه هغه لوړ رتبه مامورين چې ددې گوند غړي وو ددې په ځای چې خپلو دندو او مسوليتونو ته متوجه شي پر يو بل د مخکې کيد او د مقام د تر لاسه کولو له پاره يې مبارزه پيل کړه.

سردار محمد داود خان دخپل حکومت په اخرو وختونو کې غوښتل په کورني سياست په تېره بيا په کابينه او د دولت په لوړو پوړو چارواکو کې بدلون را ولي. ده

په کابینه کې د چپیانو شمیر کم کړ او پر ځای یې د ملي گټو پلویان او ده ته ریښتني وفادار کسان مقرر کړل ځکه په کابینه کې د چپیانو (د افغانستان خلق دیموکراتیک گوند غړو خصوصاً د (پرچم اړخ) د موجودیت له امله تل اسلام پالو گوندونو پر داود خان سختې نیوکې کولې داود خان په دولت کې د وزیرانو په کچې سر بېره په منځنیو رتبو کې مقرر و چېپي عناصر دندې هم محدودې کړي خو دا بدلون یې له وزیرانو را پیل کړ. د کورنیو چارو وزیر فیض محمد پر ځای عبدالقدیر نورستاني د کورنیو چارو د وزیر په توگه او فیض محمد یې د پاچا گل وفادار پر ځای چې په کور کې ناست و د سرحدونو وزیر په توگه، د مخابراتو د وزیر عبدالحمید محتاط پر ځای یې عبدالکریم عطائي او د جیلاني باختري پر ځای یې عزیز الله واصفي د کرنې د وزیر په توگه، محمد حسن شرق یې هم د صدارت د مرستیالي له څوکۍ څخه لرې او په توکیو (جاپان) کې د سفیر په توگه او په عوض یې سید عبدالله د مالي په وزارت سر بېره د صدراعظم د مرستیال په توگه مقرر کړل. (۷ م ۲۴۴ او ۲۴۵)

سردار محمد داود خان د دې بدلونونو سر بېره به تل په خپلو وینا کې پرله پسې ټینگار کاوه چې په افغانستان کې هېڅ ډول وارداتي مفکوره او ایډیالوژي د منلو وړ نه ده د هغه دا ډول څرگندونې او موقف په هېواد کې د چپي عناصرو د خفگان او تشویش سبب شو ددې پورتنیو بدلونونو په اړه د افغانستان د دیموکراتیک جمهوریت ریس او د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند عمومي منشي نور محمد تره کې د ثور د (۷) نیټې د بدلون څخه وروسته د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور د میاشتې په (۱۹) مه نېټه په خپله وینا کې داسې وویل: ((محمد داود له یوې لنډې مودې څخه وروسته له دولتي دندو څخه ملي او مترقي عناصرو په لرې کولو سره په عملي توگه د سلطنت غوښتونکو او بڼې اړخو عناصرو سره اتحاد وکړ او د بهرني ارتجاع په خدمت کې یې قرارونیو. په حساسو دولتي څوکیو کې یې د زړې سلطنتي دستگاه پلویان وگمارل...)) (۷ م ۲۴۶)

ځینو خلقیانو او پرچمیانو ته د سردار محمد داود خان له خوا د دندو د سپارلو موخه دا وه چې د روڼ اندو تر مینځ د نظریو والی او همکارۍ جلب او ټول په گډه وطن پالنې په روحیه د هېواد په اقتصادي او ټولنیز پرمختگ کې ونډه واخلي...

ملي بيرغ او ملي سرود :

په ۱۹۷۳ ز کال کې سردار محمد داود خان د ارگ دماڼۍ مخې ته چې په زرگونو خلک حاضر وو ملي بيرغ پورته کړ. نو مورې بيرغ تور ، سور ، او زرغون رنگ درلود ، خو په نښان کې يې بدلون راغلی و چې په نښان کې د محراب او منبر پر ځای د*هما مرغه خیره ځای شوې و چې په خلاصو وزرونو هواته د الوتلو په حال کې معلومېږي

*د هما مانا مبارکه (فرخنده) ده یو لاشه خوړونکي الوتکه ده او یو لوي شاهین ته ورته ده . دهما د بدن ځانگړي جوړښت داله نورو لاشو ورڅخه جلا کوي ، دهما وزونه پلن ، اوږده او کوچ لرونکي دي ، اوږده تورنگه لکي لري . د شاه وزونه او لکي يې تور ، ايري ډوله او سري يې ټول نخودي ، د سترگو څلور خواوياو ماخوکه يې تور رنگ لري . د ماخوکه لاندې لکه د ږيري په څير څو تاره تووښته لري نس يې نارنجي زير او ټټري يې نارنجي رنگ لري ، چې د تورو وزرو سره يې تضاد لري . ددې الوتونکي چرگوري توره سره غاړه لري .

د هما بدن اوږد والي يو متر ته رسېږي . او عموماً په غرنیو سيمو کې ژوند کوي او په سختو گړنگونو کې ځانته ځاله جوړوي . د پخوانيو خلکو په اند دا الوتکې د انسان د ښه بخت او سعادت لامل گرځي د هغوي په اند هما چې د گوربت (عقاب) د کورنۍ غړي دي چې سيوري د هر چا په سر ولوېږي هغه نیکمرغه کېږي . فردوسي په شاهنامه کې د يو بيرغ (درفش) څخه یادونه شوي ده چې هما پرې انځور شوي وه او هغه يې دبیرغونو مور بللي

دا نښان د ډېرو په نظر ښه و خو بهرنیو دښمنانو مذهبي عناصر راوپارول د قندهار ښار څلورلارې کې يو ملا په لوړ آواز وويل : «مسلمانانو وگورئ چې نوی دولت د محراب او منبر پر ځای يو مردار خور ټپوس ودر او وه» داسې تبليغات ډېر زيات شول د حکومت استخباراتي شبکو تعقيبول د خلکو ذهنیتونه ورځ په ورځ ياغي کېدل ، دولت اعلان وکړ چې د پوځ په بيرغ کې بدلون نه دی راغلی او د عقاب نښان يوازې په ملکي برخه کې رسمیت لري خو د دښمن تبليغاتو عامه فکرونه دومره مسموم کړې و چې سردار محمد داود خان يې د اسلام نه مخ گرزونکو په نوم ياد کړي . (۲۸۸م ۳۳)

دغه بيرغ په لوړ ځای ځړول کیده چې ټول خلک يې وويني ، هڅا منښيانو په وخت کې هم دهما بيرغ موجود و پر شاهي چتر دهما انځور ایستل شوي وو . (۵۱م ۲۴)
 هما په زدشتي افسانو کې د (ساینا) يا (سيمرغ) په نامه یاد شوي او ددې الوتکې په صفت کې ليکي .
 هما از همه مرغان از آن شرف دارد استخوان خورد و جانور رئيس سازارد
 رحمن بابا هما په خپل شعر کې داسې يادوي .
 هر مرغه په خپله جاله کې همادي که کارغه که منگيرک او که قنس
 ځيني هغه ټپوس (کرکس) گڼي چې مردار خور دي د ځينو لخوا ورته د سعادت الوتکې هم ويل شوي دي ، او وايي د هغه سيوري چې دهر چا په سر ولوېږي هغه پاچا يا شتمن کېږي او دهايون لغت هم دهما نه اڅېستل شوي

دي چې همدا مانا لري . دا چې خلک د منني په وخت کي يو بل ته وايي « خداي د ستا سيوري له ما له سره نه کموي .» اشاره همدي ته ده .

حميد ماشو خيل وايي .

را کوزيري په هډوکي هما بنکته

طلبوه سرفرازي په سرکوزي کې

رحمن بابا د هما په هکله وايي :

هر صياد څخه چې دام دي دا خلاص

څه عجب دي چې هما يې په دام نښلي

په نظر ځما همای ستا دباغ بڼ زاع

ستا دباغ او بڼ زاع زما همای دي

زبانې زکر که سل رنگ کا خراپه

څه بزرگي به يې د باز و دهما وي

لکه مچ طالب د شهدو شکر مه شه

د هما په څير طمعہ کره د وچ هډوکي

زړه په غور و غوښه مه تره همایه

مرتبہ به دي د مچ او دميري شي

هم دغه دليل د شاه او دگدای دي

لکه فرق چې دهما و دزاع نه شي

گڼه عين زاع هسي هما دي

دا خو بخت دي څوک سپين و څوک بي تور کره

او حافظ وايي :

اگر تو راگذري بر مقام ما افتد

که هما اوج سعادت به دام ما افتاد

او په شاهنا مه کي هم د هما څخه يادنه شوي دي . (۵۱ م م ۲۶ او ۲۷)

واقېعت داو چې د داود خان دې کار « په نښان کې بدلون » د افغانستان د مذهبي

ټولني او موجوده شرايطو سره سمون نه درلوده دا دهغه يو ذهني عمل و که نه دی

تغیر ته دومره اړتيا نه وه د افغانستان پاچاهانو خو تل دغه راز اقتصادي او ټولنيز

پرمختگ او کړنو په ځای ځيني سطحې بدلون لکه نښان ، لوټونه ، ځيني

نومونه او د وزارتونو زياتولو او کمولو ته ډېره جدي پاملرنه کوي .

سردار محمد داود خان د هېواد پياوړی شاعر عبدالروف (بېنوا) ته

دنده وسپارله چې د جمهوريت له پاره ملي سرود جوړ کړي هغه دا لاندې ملي سرود

جوړ کړ

خو چې دا ځمکه اسمان وي

خو چې دا جهان ودان وي

خو چې ژوند په دې جهان وي

خو چې پاتې يو افغان وي

تل به دا افغانستان وي

تل دې وي افغان ملت

تل دې وي جمهوريت

تل دوې ملي وحدت

تل د وې افغان ملت جمهوریت
تل دې وي افغان ملت جمهوریت
ملي وحدت ملي وحدت

نوموړی ملي سرود پوځ په موزیک کې ځای شو په ټولو تشریفاتو (په داخل او بهر) کې خصوصاً د سردار محمد داود خان د سفر او بېرته راتګ پر مهال غږول کېده او انتقاد پرې دا و چې د اسلام مقدس نوم پکې نه دي اخیستل شوي ۳۳ م ۲۸۸)

په واک کې ځینو خلکو ته زیاته ونډه ورکول :

د جمهوریت د دولتي دستګاه په لور و څوکیو کې د پرچمیانو ، خلقیانو او ټولو روڼ اندو د ټاکنې اصلي علت دا وو چې د هېواد ټولو منورو قشرونو ته په اقتصادي او ټولنیز بدلونونو کې ونډه ورکړل شي ترڅو په دولت کې د نظر د یووالي او ګډې همکارۍ روحیه را مینځ ته کړي . خو د دې هیلې (د ګډې همکارۍ جلبول) پوره کېدل یو نا شونې کار و د کرنې وزیر غلام جیلاني باختري لخوا د بېرک کامل په پلوی جلب و جذب پیل شو نوموړی د جمهوریت د مرکزي کمیټې تر نیو کې لاندې راغې له دې وروسته په کابینه کې د پرچمیانو تصفیه شروع شوه . خو سردار محمد داود خان له دې مخکې د ۱۳۵۳ کال د سنبلې په (۲۹) نیټه (۴۲) تنه نظامي او ملکي شخصیتونه و نیول لکه خان محمد د دفاع وزارت مرستیال ، ډګر جنرال عبدالرزاق ، جنرال گلپهار ، جنرال عبدالسلام ملکیار ، جنرال نیک محمد سهاک ، جنرال محمد رحیم ناصري ، ډګروال زرغون شاه ، ډګرمن محمد اکرم ، نقیب الله ، ډګرمن مختار په پوځي افسرانو سر بېره یو شمېر مخور قومي مشران او سوداګر هم د کودتاه په نوم و نیول لکه سیف الرحمن خان د ولسي جرګې غړي ، محمد عارف ، جنت خان غروال د پشتنې تجارتي بانک ریس عبدالحکیم خان کټوازي ، سعدالله کمال د مهمندرې وکیل حاجي الله گل هو دخپل او ورور یې مولاگل ، حاجي حنان ځای ، حاجي فقیر محمد خان ، او الله نظر دوستي خیل یې بنديان کړل (۱۸ م ۲۳۶ او ۲۳۷)

په لور و او حساسو څوکیو او پوځ کې نا پېژندل شوو پرچمیانو مقرري د حسن شرق له خوا او یا د هغه په سلا وه د هغو شمېر په دولت کې دومره ډېر وو چې په سردار محمد داود خان باندې هم د کمونست تور و لګول شو . ده (سردار محمد داود

خان) لومړی دخپل ځان څخه د دغه تور د لري کول له پاره د ۱۳۵۳ لمريز کال د ثور په (۲۹) مه نېټه د پولې تخنيک د فارغانو په غونډه کې وويل: «زمونږ د انقلاب دښمنان ما ته د کمونست نسبت کوي زه د ستاسو ځوانانو په مخکې وایم چې زه مسلمان یم او د کمونست په نوم زما بدنامل یوه نه بښونکې گناه او جرم ده...» همدارنگه سردار محمد داود خان د همدې (۱۳۵۳) لمريز کال د ثور په (۱۹) نېټه د جمهوري بيرغ د اوچتیدو په مراسمو کې هم وويل چې: «د جمهوري نظام د مينځ ته راتگ سره سم زه شعوري دښمنانو کله په یو نوم او کله په بل نوم بد نام کړی یم. زه په ښکاره اعلان کوم چې زه مسلمان یم په لایزال خدای (ج) ټينگ ايمان او عقیده لرم. هغه څوک چې ايمان او عقیده ونه لري هېڅکله خپل هېواد او ټولني ته د خدمت مصدر نشي کېدلی...» (۳۹ م ۱۳۰)

سردار محمد داود خان چې د ۱۳۵۴ لمريز کال د وري د میاشتي په لومړی نېټه د عراق، ایران او سعودي عربستان له سفر څخه را وگرځید په هلیکوپتر کې هرات ته ولاړ هلته یې هم د ډېرو خلکو په مخکې وويل: چې د یوي ملي ایدالوژی پرته، پردی ایدالوژی او مفکوري زمونږ د ټولني په زیان دي په همدغه نېټه - ۱/۱/۱۳۵۴ لمريز کال یې په یو مطبوعاتي کنفرانس کې وويل: «ځینې هېوادونه افغانستان د شوروي اتحاد سپورېميو څه یوه سپورېمی گڼي. زه په ښکاره اعلانوم چې افغانستان یو خپلواک ناپیيلي هېواد دی د هېڅ هېواد سپورېمی نه ده اونه د چا سپورېمی کېدای شي. که دښمنان په دی اړه کوم فکر لري دومره وایم چې دا نظریو خوب او خیال او حتي لېونتوب دی. (۳۹ م ۱۳۱)

سردار محمد داود خان د دي له پاره چې د مينځ لارو او بني اړخ گوندونو او بي طرفه عناصرو او بېروکراتانو د انتقاد نه ځان وژغوري د ۱۳۵۴ لمريز کال د میزان د میاشتي په پنځمه نېټه لاندې نوي ټاکنې وکړي او په کابینه کې یې بدلون د کابل راډیو له لارې اعلان کړ او د پرچم د جناح په څوکیو کې یې نوي اشخاص په دندو وگمارل.

۱- د ماليې وزیر عبدالله د صدارت د دوهم مرستیال په توگه.

۲- غوث الدین فایق بیا د فواید عامې وزیر په توگه.

- ۳- د ننگرهار والي عزيزا الله واصفي د جيلاني باختري پر ځای د کرنې د وزير په توگه .
  - ۴- د هرات والي عبدالنواب د کانو او صنايعو د وزير په توگه .
  - ۵- د فيض محمد په عوض عبدالقيوم وردگ د سرحداتو د وزير په توگه .
  - ۶- د سکندر پر ځای عبدالله عمر د عامې روغتيا د وزير په توگه .
  - ۷- د عبدالحميد محتاط په عوض عبدالکريم عطائي د مخابراتو د وزير په توگه
  - ۸- علي احمد خرم د پلان د وزير په توگه .
  - ۹- وفي الله سميعي د عبدالمجيد خان پر ځای د عدلي د وزير په توگه .
  - ۱۰- عبدالمجيد دولت د وزير په توگه
  - ۱۱- سردار عبدالمجيد خان د بنوونې او روزنې د وزير په توگه .
  - ۱۲- محبي د لوړو زده کړو د وزير په توگه .
  - ۱۳- عبدالقدير د ترافيکو افسر چې مخکې د فيض محمد په عوض کورنيو چارو د وزير په توگه ټاکل شوی و بيا د کورنيو چارو د وزير په توگه مقرر شو.
  - ۱۴- متقاعد ډگروال غلام رباني چې مخکې يې هم د دفاع وزارت دنده په غير رسمي ډول اجرا کوله په رسمي ډول د دفاع د وزير په توگه مقرر شول.
  - ۱۵- وحيد عبدالله د بهرنيو چارو د وزارت د سياسي مرستيال په توگه .
- د پورتنيو ټاکنو وروسته وحيد عبدالله د حسن شرق صلاحيتونه کم کړل ترڅو هغه په جاپان کې د سفير په توگه مقرر شو. (۳۹ م ۱۳۲ او ۱۳۳)
- د پورتنيو بدلونونو په خوا کې د پرچم د جناح يو شمېر غړو او يا هغوی ته وفادارو کسانو او خپلوانو د داود خان سره په حکومت کې دنده اجرا کوله لکه په پوليسو کې غلام فاروق يعقوبي ، قطره ، جليل نورستاني ، صمد ازهر ، محمد نبي ، عبدالله همکار ، چې د ثور د بدلون نه وروسته يې د دولت په لوړ څوکیو کې کار کاوه . سناتور حاجي محمد څمکنی د کونړ لوی ولسوال و چې د نور محمد تره کې په وخت کې د هوټلونو رئيس او د داکتر نجيب الله په حکومت کې د يو څه وخت له پاره د انقلابي شورا رئيس شو . ۵۰ سید محمد گلاب زوي ورور خان محمد د بانک د کتابت نه د تورخم د گمرک مدير شو د ببرک کارمل پلار جنرال محمد حسين د يوې ترفيع په ورکولو سره د ډگر جنرال په توگه د پکتيا د قول اردو لوی قوماندان

د صمد ازهر پلار عبدالکریم عمر خېل د پروان والي په توگه، او دداکتر نجيب الله پلار اختر محمد تقاعد او په پيښور کې وکيل تجار وټاکل شو. خلقيان لري و ساتل شو خو يوازي صاحب جان صحرائي دکونړ ولايت د قبایلو مدیر مقرر شو. (۹۱م)

د پرچميانو په ځانگړې توگه جيلاني باختري په لري کولو سره د پرچميانو ټولو کړيو شديد عکس العمل وښود. خو کله چې فيض محمد د کورنيو چارو له وزارت نه لري او په اندونيزيا کې سفیر شو پرچميانو د داود خان پر ضد تبليغات پيل کړل. داود خان په لومړيو وختونو کې دا حرکتونه عادي وگڼل خو کله چې ځير شو وضع ډېره خرابه وه. ځکه شوروي اتحاد د نوموړې ډلې ملا تر کاوه خوده يو د بل پسي له دولتي دستگاه څخه وويستلو او په مقابل کې يې د ملي انقلاب (ملي غورځنگ) ډلې ته وده ورکوله ترڅو دولت ستنې ټينگې کړي، خو دا ډله ددې پرځای چې د دولت ستنې ټينگې کړي په دولت کې يې انارشېزم او گډوډي زياته کړه ځکه ددې ډلې غړو هريو د خپل نفوذ او واکه د زياتوالي او داود خان ته نږدې کېدو له پاره ډېره هڅه کوله که څه هم نوموړي گوند اساسي قانون د اصلو پر اساس رسمي اعلان شو. خودغه گوند (ملي غورځنگ) د دولت ستونزه په ټينگولو کې بريالی نه شو. (۳۹م ۳۲)

د سردار محمد داود خان دا تصفيه د افغانستان او د سردار محمد داود خان په زيان تمامه شوه. ځکه له شوروي اتحاد سره د ده اړيکې ترينگلې شوې او شوروي اتحاد د خپلو پلويانو کمزورتيا او له واکه نه لري کيدل نشو زغملی او داود خان سره هم د دوي اړيکې د کمزوري په حال کې وې. د خلق او پرچم ترمينځ د يووالي له ټينگېدو وروسته دوی واک ته درسېدو او د داود په مقابل کې د غوڅ ځواب له پاره په فوځ کې خپل فعاليت چټک کړ. د هغه دي له مينځه وړلو له پاره يې پوره تياري ونيوه او پرېکړه يې وکړه دا ځل پر گوندي رهبرانو باندي د بريد په مقابل کې بايد دهغه واکمنی ته بايد د پای ټکی کينسودل شی. دا گوند وروسته په ۱۳۵۷ المریز کال د ثور په اوومه نېټه په خپل پرېکړه کې بريالی شو او د داود خان واکمنی ته يې په خپل پوځي حرکت سره ډېر ژر چې امید تري نه کېده د پای ټکی کېښود.

د گوندونو عکس العملونه:

د سردار محمد داود خان د ۱۳۵۲ ل لمريز کال د چنگاښ د ۲۶ نېټې د کوتاه وروسته د هغه په لوموړې کابينه کې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د پرچم جناح ته زياته ونډه ورکړل شوې وه او د دولت په حساسو پو ستونو کې يې دندې تر سره کولې هغوی د ټينگوسازماني تشکيلا تو ، اصولو په لرلو او ځانگړي موخو ته د رسيدو له پاره څه کوله چې د موقع نه گټه واخلي تر څو خپل مخالفين له مينځه يوسي. دوی تر ډېره حده پورې په دې کار بريالي هم شول . سردار محمد داود خان په دې اند و چې د نوموړو (پرچميانو) په شتون کې به د شوروي اتحاد مرستې او رضاييت تر لاسه کړي او دوی (پرچميانو) ته په دومره وخت ورنه کړي چې د ده دارادې او اجازې پرته خپل مخالفين له مينځه يو سي. مگر نوموړې (سردار محمد داود خان) په خپل تحليل کې تېروتي و. ځکه پرچميانو وکولي شول چې د ده په امر خپل مخالفين بنديان او حتي ووژني. د افغانستان مترقي ديموکرات گوند مشر بناغلی محمد هاشم ميوندوال چې د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنگاښ د ۲۶ مې نېټې د کودتا پر مهال په عراق (بغداد) کې و خو کله چې نوموړی بېرته خپل هيواد ته راستون شو د ده د نيولو له پاره پرده د اسنادو د پيدا کولو هڅې پيل شوې ځکه د ده د پوښتني او ليدني له پاره درې ډوله خلک د هغه استوگنځي ته ورتلل. لومړی هغه خلک وو چې د ده گوندي او شخصي ملگري وو. دويمه ډله هغه خلک وو چې ميوندوال يې د داود خان ملگري او د هغه په کودتاه کې شريک گڼلو ، هغو داسې فکر کاوه چې ميوندوال هم به کومه څوکي تر لاسه کړي. چې دوي هم بيا په دندو وگمارل شي ، د داسې خلکو او روڼ اندو شمېر اوس بالکل زيات شوي دي. دريمه ډله د دولت اجنتان او پوليس وو. تر څو له هغه سره په ناسته کې د هغه څخه اسناد تر لاسه کړي. خو هغه ټول موضوعات داسې مطرح کول چې ټولنيز از علمي جنبه ولري د دولت پر خلاف بحث ته يې مجال نه ورکاوه. خو د پښتونستان د جشن د نمانځل و پر مهال او مراسمو کې د حاضرينو له خوا (دلور پورو چارواکو) د ميوندوال تود هرکلي وشو بنايي دا هر کلی به د هغه تېرصدارت او مشر توب په خاطر و. خو دې حرکت د داود خان او دهغه د کابينې د ځينو غړو په زړنو کې کينه پېدا کړه.

بناغلی محمد هاشم ميوندوال د ۱۳۵۲ ل-ل کال د تلې د مياشتې په (۲) نېټه د پنجشنبې په ورځ د ماسپښين په دوو بجو د امنيتي قواوو له خوا ارگ ته بوتلل شو

خو کله چې نوموړي د سردار محمد داود خان حضور ته ورغې هغه (داود خان) ده ته د خاین خطاب وکړ او دا جمله یې خوځلې تکرار کړه په پای کې میوند وال هم د کلونو ، کلونو سکوت مات او ځواب یې ورکړ یې ووېل: (خاین ته اوستا اسلاف دې چې د تاریخ په اوږدو کې یې هېواد کله په غریبانو او کله په شرق باندې پلورلي دي) زه خاین نه یم ولې ځاینان مې د هېواد خلکو ته معرفي کړې دي . (۲م ۱۴۶-۱۴۷)

ددې خبرو سره د موظفو افسرانو له خوا چې هلته موجود و د ټوپک په قنډاغ ووهل شو او په ځمکه را ولوېد . د میوندوال ځواب چې د سلطان محمد خان طلائي د کړنو سره سمون لري . داود خان دومره خاین نه و البته تېروتنه او خیانت سره توپیر لري مگر داود خان نور هم په قهر شو او نوموړی یې بند یخاني ته واستوه په بندیخانه کې ناروغه میوند وال ته ډېرې سختې جسمي او روحي شکنجې ورکړل شوي چې د (۸) شپو بند نه وروسته د فزیکي ضربه پواسطه د ۱۳۵۲ لمریز کال تلې په (۹) نېټه شهید کړای شو خو دولت د هغه مړینه ځان وژنه (د نیکتایي په واسطه خپل ځان وژلي) اعلان کړه خو ډېری تاریخي اسناد دا ثابتوي چې بناغلی میوند وال د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند د پرچم د جناح غړي صمد ازهر او د هغه د خپرنو د هئیت د غړو لخوا میوند وال د ضربه او مری خفه کولو پواسطه ووژل شو . خپله داود خان د پرچمیانو په دي کار راضي نه و خو دا چې له دې مخکې د هغې محکمې له خوا چې د توطیه گرانو په نوم جوړه شوې وه داود خان د میوند وال او خان محمد خان له پاره د پاسني جزا اعلان کړې وه . (۳۷ م ۲۲۱)

د میوند وال وژنه او د یو شمېر نظامي ، ملکي او سیاسي شخصیتونو بندي کېدل او وژنه د داود خان د واکمنۍ پر مهال ډېر وار خطا کار وه . د میوند وال د نیولو او وژلو (۱۳۵۲) لمریز کال د تلې (میزان) تر (۹) نېټې پورې د داود خان د کوتاه څخه دوه میاشتې او اوه ورځې تېرېدې په دومره کم وخت کې د سیاسي اشخاصو په بیره وژل او بندي کول د دولت له پاره سیاسي ستونزو ډېر وي او دا کار یوه غټه سیاسي تېروتنه ده . داود خان له پاره د میوند وال وژل او د اسلامي نهضت په رهبرانو برید د ده له پاره سیاسي ستونزي نورې هم زیاتې کړې

او گاونډي هيوادونو (شوروي او پاکستان) د دې حالت او دغو ځواکونو څخه پوره گټه واخيسته او د ده واکمنۍ ته يې د پاي ټکي کېښود .
که داود خان د دې نيولو او وژلو پر ځای يو تفاهم کړی وای يايې يوه جبه جوړه کړې وای قوي احتمال وه چې ميوندوال او ځينې نور سياسي قوتونه د ده په خوا کې ولاړه او له ده سره به يې مرسته کړې وای خو ده د سياسي زغم لاره خپله نه کړه، مشورو لاره يې پريښودله چې په پای کې د ده سياسي ستونزې دومره زياتې شوې چې نه يوازې نوموړي په چارو کې پاتې راغی بلکې ده خپل ژوند له لاسه ورکړ. ځکه دغه ځوان جمهوري نظام په لومړيو ورځو کې د ځينو خود غرضو او چپي عناصرو په مشوره او وسيله ځينې با نفوذه او سياسي شخصيتونه او سياسي گوندونه وځپل او ډېر سخت چلند (وژل ، بندي کول ، او له دندې لرې کول) څخه يې کار واخيست.

– د لغمان ، پنجشير او حصار شاهي په ادارې مرکزونو باندې د اسلامي گوند بريدونه :

سردار محمد داود خان د واکمنۍ په لومړيو وختونو کې يو شمېر پوځي افسرانو د جمهوريت د مخالفينو په نوم له دندو لرې او سياسي رهبران بنديان او ووژل شول ددغې وضعې څخه هغې ډلې (پرچم اړخ) چې په بنسکاره د محمد داود خان ملگري وو خو په پټه کې د خپل نفوذ د پياوړتيا او د داود خان کمزورتيا له پاره يې ډير گټه واخسته .

د داود خان په کابينه کې واکمن گروپ (د پرچم اړخ) دنباغلي محمد هاشم ميوندوال د شهادت څخه وروسته د اسلامي نهضت د رهبرۍ د له مينځه وړلو له پاره کونښن پېل او سردار محمد داود خان يې هم په دې قانع کړ ترڅو د اسلامي نهضت رهبرۍ غړي و نيسي دوي لومړي د کابل پوهنتون د شرعياتو پوهنځي استاد او د اسلامي نهضت لارښود غلام محمد (نيازي) په ۱۳۵۲ المريز کال بندي کړ د رهبرۍ هيئت د نورو غړو لکه استاد برهان الدين (رباني) ، انجينر گلبدين حکمتيار او انجينر احمد شاه مسعود د نيولو له پاره پوليس موظف کړل . خو هغوي پاکستان کې پناه واخيسته او هلته مېشت شول .

د پاکستان صدر اعظم (ذوالفقار علي بوټو) د پښتونستان د مسالې پر سرد سردار محمد داود خان سره جگړه کې راگیر او وارخطا حالت درلود. د پورتنیو اشخاصو (انجینر گلبدین حکمتیار، استاد رباني او احمد شاه مسعود) ورتگ هغه ته ځانگړې اهمیت درلود. ځکه یې د دوي تود هر کلې وکړ. اوزمینه یې ورته برابره کړه چې د پاکستان له خاورې څخه د سردار محمد داود خان په ضد گټه واخلي او درژیم د ځینو اداري واحدونو د نیولو له پاره پوځي عملیات تر سره کړي

د خان عبدالغفار خان زوی سردار عبدالولي خان ددوي مخالفت وکړ خو د پاکستان د جمیعت اسلامي گوند او ابولاعلي مودودي ددوي ملا تر وکړ. انجینر گلبدین حکمتیار، استاد رباني، مولوي صاحب خالص، مولوي نصر الله منصور، مولوي جلالدین (حقاني)، انجینر احمد شاه مسعود او قاضي محمد امین سره یو ځای لومړی د اسلامي حزب بنسټ کېښود. دوي دوسله وال پاڅون او عملیاتو نقشه ترتیب او ځینې ځوانان یې په عادي وسلو سمبال کړل او دنوموړو ولسوالیو په اداري واحدونو باندې بریدونه وکړل. (۴۱م ۲۳و ۲۴)

د داود خان واک ته رسېدل او دهغه پر شاو خوا په لوړو دولتي پوستونو کې د پرچمیانو ټاکنې د ځوانو مسلمانانو سازمان چې د بناغلي محمد حسن البناد سیاسي نظریاتو څخه الهام اخیسته خپل شعار یې د اسلامي نظام تاسیس وټاکه خو په ډېر پام یې تیاری نیوه، ځکه دوي پوهېدل چې سردار محمد داود خان د خپل ناسیو نالستي تفکر په درلودلو سره یې هغه خپل لومړني دښمن گانه چې هېڅکله به هغه دوي ته دا مجال ور نه کړي تر څو خپل نظریات تطبیق کړي، د میوندوال د شهادت څخه وروسته ددوي له پاره د خطر احساس او تشویش زیات شو خو د ځوانو مسلمانانو نهضت هم په قرار ناست نه وه دوي کونښن کاوه چې د انجینر حبیب الرحمن تر رهبري لاندې د پوځي افسرانو په ملا تر یو نظامي پاڅون سر ته ورسوي. خو دولت دا پلان کشف او مسولین یې بندیان کړل. په دغه وخت کې هم د ځوانو مسلمانانو نهضت د غړو تر مینځ په تشکیلاتي لحاظ یوالی نه و. ځکه انجینر گلبدین حکمتیار او استاد رباني هر یوه د رهبري دعوه کوله خو ددې نهضت یو زیات شمېر غړي دا تائیدوي چې د اسلامي نهضت رهبر د کابل پوهنتون د

شرعیاتو د پوهنځي استاد او ریس غلام محمد (نیازی) و ترڅو چې هغه بندی شو.
(۲۱ م ۵۹۰)

بناغلی گلبدین حکمتیار په دې اړه داسې لیکي: ((د مرحوم عبدالرحیم نیازی د مړینې (نوموړې د ۱۳۵۰ لمریز کال د جوزا په ۲۹ نېټه په هند کې وفات شو) وروسته مونږ په دې هڅه کې وو چې دا تشه د هغو کسانو په دعوت او له نهضت سره په یو ځای کېدوسره ډکه کړو چې دیني، اجتماعي، علمي یا سیاسي برتري ولري... زه یوازې او د ځینو وروڼو په شمول داسې ډیرو کسانوته ورغلی يم. او د دوی په وړاندې مې همدا غلطه هېله څرگنده کړه. د دې غلطۍ په څرنگوالي او بدو عواقبو اوس ښه پوهېږم.

یو ځل فضل غني مجددي د حقوقو د پوهنځي محصل، ما او ځینو کسانو ته په خپل کور کې میلستیا کړې وه. د میلستیا د انگېزې په هکله څه نشم ویلی، په دې غونډه کې د لاندې کسانو په شمول ځېنو دوستانو برخه اخیستې وه.

۱_ محمد هاشم مجددي

۲_ صبغت الله مجددي

۳_ برهان الدین رباني

۴_ شهید غفوري

۵_ انجنیر احمد شاه مسعود

فضل غني مجددي وویل: چې ما ځېنې کسانوته هم بلنه ورکړې وه خو د خاصو معاذیرو په وجه را نه غلل. استاد غلام محمد نیازی د شرعیاتو د پوهنځي رئیس یو له هغو کسانو څخه و. چې دا راز غونډو کې برخه نشوه اخیستې، خبرې داسې پیل شوې چې باید ټول اسلام غوښتونکي یوبل ته لاس ورکړي او په گډه د گواښونو مقابله وکړي... ما وویل:

دا ځوان بهیر د خدای (ج) په مرسته پېل شو دا دې امید بښونکي پراو ته رسیدلي یو خو ټول باید د دې ملاتړ وکړي... مونږ د ملگرتیا دوه شرطونه لرو
۱_ څرگنده ملگرتیا به کوی. نه په پټه، دا به نه وایي چې زه تاسې سره ملگری يم خو په څرگند تاسې خوا کې نشم درېدی. دا عذر له ځېنو خاصو کسانو څخه منل

کېدای شي نه له ټولو څخه ، نه له هغه چاڅخه چې د فعالې ونډې تمه ورڅخه کيدای شي .

۲- له نظام سره به پرېکړه ، د نظام په ضد مبارزه به همدومره اړينه گڼي لکه له کمونستانو سره د ځوانو مسلمانانو په لیکو کې چې څوک تنظيم شوي وي ټول همدا روحیه لري . صبغت الله مجددي ماته مخ کړ او وويل :زه ستا له لومړي شرط سره موافق یم .خو له دوهم سره زه دا معقوله نه گڼم چې په یو وخت کې په دوو جبهو کې ځان مصروف کړو ، برعکس دا غوره گڼم چې یواځې د کمونستانو مقابله وکړو او په دې مقابله کې د دولت مرسته هم ترلاسه کړو .

ما ورته وويل: دولت د فساد اصلي عامل دی ... بل وخت د پولې تخنیک په مسجد کې ۲۲۰ اهل الرايې کسان را غونډ شول پرېکړه وشوه چې د نهضت د بڼه تنظيم له پاره باید پنځه کسيزه قيادي شورا غوره شي ... درايې کاغذونه راغونډ شول له شمارلو وروسته د لاندي پنځه کسانو نومونه اعلان شول .

۱_ مولوي حبيب الرحمن

۲_ انجينر حبيب الرحمن

۳_ سيف الدين نصرت يار

۴_ غلام رباني عطش

۵_ انجينر حکمتيار (۱۸) م م ۱۹۹۹ او ۲۰۲

د همدې اثر په بل ځاي کې بيا هم ښاغلي حکمتيار خپل نظر داسي ليکي :
د سردار محمد داود خان او پرچمي ملگرو يې د دوهمې تصفيې له پاره اسلامي نهضت غوره کړي و .... د اردو له هغو افسرانو سره چې د ورونو له خوا معرفي شوي وو مقدماتي خبري ورسره وشوي . جکتورن شير علي خان د زرهدارود څلورمې فرقي رئيس ارکان ، ډگر وال ضياالدين د هواي قواو د SU (سو) غونډ قومندان چې زړور درونداوبا دارايته افسر و . کله چې د شېر علي خان دده له ملگرتياڅخه خبر شو وې ويل يوازي زه او دی ددې اقدام له پاره کافي يو ، ستاسي هڅې د شمېر په زياتوالي پسې گرځي . خو شېر علي خان د دولت له خوا ونيول شو . (۱۸) م م ۲۵۰ او ۲۵۱

د ۱۳۵۴ لمريز کال د زمري (اسد) په لومړۍ نېټه د اسلامي نهضت (اخوانيانو هغه رهبرانو چې پاکستان کې پناه اخېستې وه په لغمان ، پنجشير او

حصار شاهي (ننگرهار ولايت کې) په اداري مرکزونو باندې نظامي بريدونه وکړل
(۳۹) م ۱۰۱

د دوي پلان په کابل کې هم و، خو هلته مسول کسان ونيول شول. دغه پورتنی
کسان له ماتې سره مخ شول چې ځينې بنديان او ځينې يې پاکستان ته ولاړل.
د نيول شوو کسانو څخه (۲۴) تنه هغه کسان چې په لغمان، پروان (پنجشیر چې
هغه وخت د پروان يوه ولسوالي وه) او حصار شاهي (ننگرهار په ولايت) کې د وسلو
سره نيول شوي و د يوې واکمني محکمې (ديوان حرب) له خوا په مرگ او ابدې بند
باندي محکوم شول چې د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنگاښ په ۱۳ مه نېټه د سردار محمد
داود خان له منظوري وروسته ۲۱ تنه په عمري بند او څلور تنه هريو: مولوي حبيب
الرحمن*، داکتر محمد عمر، انجينر حبيب الرحمن او خواجه محفوظ په مرگ
محکوم شول (۲۱) م ۵۹۱

د پورتنیو پېښو په راتگ سره اسلامي نهضت (اخوانيانو) سخته ضربه
وليدله خو ددوی شهرت په ټول افغانستان کې زيات شو او د يو قوت په توگه د
افغانستان په داخل او بهر کې وپېژندل شول. خوله بده مرغه بيا هم دوی ونه توانېدل
چې د يو سازماني قوت په توگه يو منظم او متحد صف جوړ کړي. په دوي کې
انجينر گلبدین حکمتيار تر نورو فعال و چې د خپل ملگري معلم مرجان پوسيله و
توانېد تر څو د داود خان د پلان وزير علي احمد خرم په رڼا ورځ د خپل وزارت په
ودانۍ کې ووژني چې دې کار دولت نه فوق العاده ستونزه پيدا کړه. ده درژيم د
پرزیدو له پاره د پاکستان له خاورې خپل فعاليت ته دوام ورکړ. اود پاکستان دولت
هم داود خان ته د ستونزو د پيدا کولو لپاره نوموړی تقويه کاوه.

---

* د مولوي صاحب حبيب الرحمن په اړه بناغلي غوث الدين فايق داسي نظر لري :

«کله چې په پنجشېر، لغمان او ننگرهار کې دولت پر ضد د مسلمانانو پاڅون پيل شو خو د
حکومت له خوا وټکول شو، مگر مولوي صاحب حبيب الرحمن تر يوې مودې پورې مقاومت وکړ.
او زياتوي: يوه ورځ په دفتر کې وم چې د صدارت څخه تيلفون راغي او د مولوي صاحب حبيب
الرحمن د نيولو او صدارت ته د انتقالولو خبر راوړسېد. ما چې د مولوي صاحب له شجاعت او زړه
ورتيا سره مينه درلود د هغه د ليدلو له پاره صدارت ته ورغلم په صدارت کې د صدارت مرستيال
محمد حسن شرق، د کورنيو چارو وزير فيض محمد او سرور نورستاني په کوچونو کې ناست
وو او ددوی په مقابل کې د يوې لنډې ونې لرونکي لاغر اندامونه يې درلودل په لاسونو کې ولچک

او پښو کې زولنې وې دوه نفره وسله وال ساتنمنان (ساتونکي) يې شاته وو په ډېر جرات سره ولاړوو. ده ته دهری خوا څخه بدې خبرې او سپکې ويل کيدې، ددې صحنې په ليدو سره ډيرخپه شوم حاضرینوته مې وويل: ستاسې دغه کنځلې له اخلاقو او بشري کرامت څخه لرې کار دي. که چېرې تاسې د لغمان په غرونو کې چې دده په لاس کې ولچک نه وای دا کار تاسې کړای وای ما نيوکه نه درلود. خو اوس په کوټه کې د هغه شاته دوه ساتونکي ولاړ دي. ستاسې برخورد د نامردانو کار دی. تاسې اوس د هغه لاسونه خوشي کړی چې زه ورسره خبرې وکړم. مولوي صاحب حبيب الرحمن له مانه پوښتنه وکړه چې تاسې څوک یاستی؟ محمد حسن شرق ورته وويل: ستاسې ملگری د فوايد عامې وزير غوث الدين (فايق) وروسته مولوي حبيب الرحمن وويل: وزير صاحب له مانه دا پوښتنه مه کوی چې ولې دې حالت ته را رسيدلی يم ما وويل خپله ځواب په خپله ووايه هغه حسن شرق او نورو ته په لاس اشاره

د افغانستان سوسيال ديموکرات گوند (افغام ملت) موقف:

د افغان ملت گوند فکري نظرياتي او ايډيالوژيک بنسټ ناسيونالېزم وه. چې د محمد داود خان له سياسي ليد سره گډې وجې درلودې مثلاً داود خان په دولتي سمبول او د افغان ملت د گوند په سمبول د هما (عقاب) مرغی ځای شوي و. همدارنگه د محمد داود خان د حکومت په ملي سرود کې د سوسيال ديموکرات گوند مفکوروي مفهوم او درې ځله د افغان ملت کلیمه پکې ياده شوې وه. د محمد داود خان اقتصادي کړنلارې سره دوي مخالفت نه درلود. د پښتونستان د مسالي په اړه د محمد داود خان ادعا او موضعگيري هم ددوي سياسي موخې سره برابره وه. او تر ټولو مهمه خبره دا وه چې سردار محمد داود خان په ښکاره ځان د ملي ايډيالوژي پلوي او ساتونکي باله (۲۱، م ۵۹۲)

د دې پورتنیو ځانگړتياو او گډو موخو سره هم سوسيال ديموکرات (افغان ملت) گوند ونشو کړای چې داود خان سره يو روغی جوړی ته ورسېږي او په رژيم کې د پرچميانو تشه ډکه کړي، برعکس دوی د محمد داود خان څخه لرې پاتې او د پردیتوب احساس يې کاوه. ددې گوند رهبري پريکړه وکړه چې داود خان په خپلو کړنو کې ازاد پرېږدي او هېڅ ډول مخالفت ورسره ونه کړي. مگر د دې گوند ځوانو غړي او ټيټو کړيو د دې پريکړې ملاتړ ونه کړ او دا يې بهتره وگڼه چې د يو فعال اپوزيسون رول ولوبوي. په دې وتوگه ځينو هڅه وکړه چې د رژيم پر ضد فعاليتونو کې ونډه واخلي.

د ۱۳۵۵ لمرېز کال د ليندي په مياشت کې ددې گوند د ځينو غړو په ملاتړ د ملي دفاع د وزارت د توپچي رئيس جنرال مير احمد خان په رهبري دولتي ضد توطيه پيل کړه. د گډونکو شمېر يې ډېر کم وو. مخکې له دې چې دوي کوم حرکت سرته

---

* وکړه او وويل: مونږ ددې روسانو او ملحدو کافرانو له لاسه پاڅون وکړ او غرونو ته پورته شولو... فايق زياتوي زه د هغه په شهادت ويارم، زه خپله جمهور رئيس محمد داود خان ته ورغلم او ټول جريان څخه مي ورته اطلاع ورکړه او هيله مې ترې وکړه چې مولوي حبيب الرحمن خپل حضور ته راوغواړي او پوښتنه ترې وکړي خو هغه (داود خان) وويل دادي پوليسو او څارنوالي کار دې ما وويل هغه په زور او ظلم اقرار اخلي او په اشخاصو باندې اعتراف کوي بيا يې وويل چې جمهور رئيس نشي کولی چې له يو مجرم څخه پوښتنه او تحقيق وکړي. بيا هم ما تاکيد وکړ چې د هر مجرم ليدل زه نه غواړم دا خو د پوهنتون استاد دی، دروغ نه وايي د وينا حقيقت ته يې غوږ کېږدی خو داود خان ونه منله. ۳۹ م ۱۰۳-۱۰۴

ور سوي د ۱۳۵۵ لمريز كال د ليندي په (۱۵) مه نېټه نوموړي جنرال د خپلو ملگرو سره ونيول شو او د دولت رسمي خپرونو دغه پېښه يو تشويش او د امنيت خرابول معرفي كړه (۲۱م، ۵۹۳ م).
د افغان ملت گوند وروسته كوم نظامي اقدام ونه كړ. او نه يې د داود خان پر ضد له چا سره ائتلاف وكړ.

د افغانستان د خلق ديموكراتيك گوند (د خلق او پرچم ارخونو) موقيعت

كله چې سردار محمد داود خان د کودتا له پاره تياري نيوه هغه تصميم نه درلود چې په پوځ كې د خلق يا پرچم له اړخونو سره اتحاد وكړي. هغه مهال دغه مسالې ده ته اهميت نه درلود خو د هغه ستره تيروتنه دا وه چې د پوځي کودتا له پاره له تياري كار يې ډاكتر محمد حسن شرق ته وسپاره، او حسن شرق له خپلو ملگرو سره اړيكې ټينكې كړې چې د پرچم او د خلق له اړخونو سره يې اړيكې درلودې او د پوځ په ټيټو پوړيو كې يې دنده تر سره كوله. د کودتا د برياليتوب په لومړي كال د پرچم اړخ په كابينه كې د څو تنو وزيرانو په شتون ډېر خوښ وو.

د پرچم د اړخ وزيرانو د خپلو مشرانو په مشوره خپل گوندي ملگري د حكومت په مختلفو سطحو كې ځای پرځای كړل. دوی په دې اند وو چې پردوي باندي داود خان د دوامداري اتكا له پاره اړينه ده چې دولت په چوكاټ كې پوره ونډه او نفوذ ولري. او داود خان يو سمبوليك رول ولري. كه چيرته داود خان د دوی د گټو پر ضد عمل وكړي دوي به داسې اقدام وكړي چې سياسي واكه ټول لاس ته راوړي (۲۱م، ۵۹۳ او ۵۹۴ م).

له پورتنيو څرگندونو څخه معلومېږي چې داود خان په چپيانو او چپيانو پرداود خان باندي اعتماد نه درلود د دوی تر مينځ يوه د ټگي سياسي معامله روانه وه د داود خان خپلوانو تل هغه ته په حكومت كې د چپيانو شتون د خطر په اړه څرگندوني كړې وې او له څوكيو څخه د هغو د ليري كولو هيله يې ترې كوله. سردار محمد داود خان يو څه موده وروسته ځير شو چې چپيانو له ټغر نه پښې

ایستلې او په ځینو برخو کې ډېره لاس وهنه کوي هغوي یې یو، یو د سفیرانو په توګه مقرر کړل او یایې له دندو څخه لرې کړل کله چې د پرچم او خلق اړخونو د داود خان دغه کرکه احساس کړه دوي هم پټ فعالیت پیل کړ.

شوروي اتحاد محمد داود خان خپه کړ خو د لویديځ او د هغو د ملګرو لخوا د داود خان تود هرکلي د دې سبب شو چې داود خان د شوروي اتحاد په مقابل کې بي غوره او بي تفاوته شو. خپله تصفيه يې چټکه کړه چې دغو پرله پسې ليرې کېدو چپيان د خطر سره مخ او وېره ورته پيدا شو. د شوروي اتحاد رهبري هم په دې وپوهيده چې داود خان سره د دوي اړيکي د ويجاړيدو په حال کې دي د ښه والي تمه ترې نه کېده.

سردار محمد داود خان پرېکړه وکړه چې چپيان (د مسکو طرفداران) نفوذ کم او راتلونکي دولتي سياست په چپ او ښي اړخ باندې د اتکا پرته پرمخ يوسي. د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند هم د خطر په احساس سره د شوروي په منځګریتوب او هڅونه وټوانېدل چې دواړو اړخونو يو ميکانیکي وحدت وکړ، او خپل کار ته يې په پوځ کې چټکتيا ورکړه او پر نظام باندې د حملي له پاره تيار کړل. داود خان د نور محمد تره کې، بېرک کارمل، مير اکبر خيبر او حفيظ الله امين کورونه يې تر څارنې لاندې ونيول او وويل چې د مطبوعات بندول زمونږ ستره تير وتننه وه، امريې وکړ چې دگهيځ، خيبر، پکتيا، افغان ملت، افغان او روزگارانو جريدو ته دفتراً اجازه ورکړي او دنورو په اړه به تصميم ونيسو. (۲۱، م ۵۹۹)

د مير اکبر خيبر د مړينې وروسته دهغه دڅښولو په مراسمو کې کریم میثاق وويل: «وياړو چې د هيواد د ازادې په لار کې د ارتجاع او امپريالېزم لخوا قرباني کېږو... د خيبر جنازه د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د پلینوم د پرېکړې سره دولتي مطبع، د امريکا دسفارت، پل خشتي، سپاهي گمنام، جاده ميوند او د بالاحصار په مخکې کېښودل شوه. په دې مراسمو کې نور محمد تره کې، بېرک کارمل، سليمان لايق، او نورو رهبري غړو پرته له حفيظ الله امين خبرې وکړلې. او داود خان رژيم يې په دې وژنه کې شريک وگاڼه. په دې مهال سردار محمد داود خان د امريکا دسفیر نيودرواليوت د ۱۹۷۸ز کال د اپرېل په ۲۴ نېټه د مرکزي قواوو په کلپ دترلو دروازو شاته خبري وکړې او بيا يې ۱۹۷۸ز کال د اپرېل په (۲۵) د

افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د رهبرۍ د نيولو امر وکړ او په همدې شپه د (۸) بجو په سروپس کې چې د داکتر نوین په امر ترتيب شو داسې اعلان و شو چې نور محمد تره کي ، ببرک کارمل ، حفيظ الله امين ، دستگير پنجشيري ، سليمان لايق ، داکتر شاه ولي او ضمير صافي د ملي خيانت او د جمهوري نظام د اساسي قانون د پښو لاندې کولو په جرم د امنيتي موظفينو لخوا ونيول شو او دهغه نور ملگري به هم ونيول شي. (۲۱) م ۲۰۵

ددې خبر په خپريدو سره د حفيظ الله امين لخوا د داود خان د نظام د نسکورېدو نقشه په پوځ کې موظفو اشخاصو ته وسپارل شو او د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور په اوومه نېټه د داود خان رژيم له مينځه يوړ.

۲. د سردار محمد داود خان سياسي وژنې او د هغو پايله .

په نظامي محکمه کې د مرکزي کمټې د ملگري په نوم د څلورمې زغروالي قواو د قوماندان سرور نورستاني نفوذ او رول تر ټول ډيرو . تورن جنرال عبدالقدير خلیق هم د ديوان حرب غړي و په سر کې ډگر جنرال غلام فاروق خان و چې دوي ټولو د سرور نورستاني خولې ته کتل ، د اعدام په پريکړې زيات وخت نه نيوه . د نظامي محکمې د پريکړې په اساس تورن جنرال خان حمد مرستيال ، ډگروال سيد امير ، ډگروال ماما زرغون شاه ، مولوي سيف الرحمن او محمد عارف دريکشو سوداگر له يو شمير نورو کسانو سره په اعدام محکوم شول. ۱۰۴ م ۱

جنت گل غروال ، حنان خاڅي ، الله گل کوچي او حاجي مولاگل بنديان ، شتمني او سرا يونه يې ضبط شول . چې د شتمنيو ضبطولو تر دغه وخته پوري زمونږ په هيواد کې سابقه نه درلوده .

د پريکړې د تائيد له پاره سردار محمد داود خان د دولت د رئيس او ملي دفاع د وزير په توگه د تائيد لاس ليک و کړ . په اعدام باندې محکوم خلک د څلورمې زغروالي قواو نظامي ډگر ته په داسې حال کې بوتلل شو . چې لاسونه يې تړلي ، توري خولي ور پرسر کړي وي په صف کې د ديوال خوا ته ودرول شول . چې په ۱۵ پنځلس متري کې يو ټولي عسکر د زنگون کيش حالت کې ناست وو ، د داود خان د قوماندې وروسته هر يوه د خپلې وسلې جاغورتش کړ . د اور د قومندي په ورکولو

سره نورو الله اکبر ناري پورته کړي خو به وینو رنگ ټټرونه پر مخکله ولیدل . چې له همدې ورځې څخه زمونږ په هیواد د وینو تویدل عمومی شول . ۱۰۵م ۱
همدا رنگه دوه مشهور شخصیتونه لکه ملک عبدالرحمیزی او محمد هاشم میوند وال چې د داود خان نږدې ملگري هم وو د کودتاه په تور ونيول شول چې محمد هاشم میوند وال پر خو عبدالملک عبدالحمیزی د «۲۳» کالو بند څخه وروسته ازاد شو . ۱۰۵م ۱

پر دوي دي کودتاه گانو تور دروغ وه دوي دواړو د کودتاه نیت نه درلود د داود خان د دي سر بير د اسلامي نهضت يو پياوړي لارښود مولوي حبيب الرحمن هم وواژه . ده هېڅ وخت خپل مخالف لوري زغملې نشو کله چې د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند رهبري بندي او د هغوي د وژلو پریکړه یې وکړه هغوي داود خان له مینځه یوړ . داود خان په دي اندو چې د مخالفینو له مینځه وړل به د ده سیاسي ستونزي کمی کړي خو دا یو ذهني نقشه و . چې پایله کې د ده په مرگ او په افغانستان کې د مرکزي حکومت له مینځه تگ شو .

ده نه یوازي خپلې سیاسي ستونزو کمی نه کړي بلکي هیواد یې د جگړې او بد بختي لوري ته سوق کړ ښه به دا وي چې ده ټولو گوندونو او سیاسي اشخاصو ته د فعالیت اجازه ورکړي وایې ، او په دولت کې شریک کړي وایې ځکه هغه وخت په هیواد کې امنیت ټینګ او **هېڅ یو گوند د وسلوال** ځواکه په توگه مخالفت نشو کولې د ده وژنو په پایله کې هر گوند پریکړه وکړه چې د وسلې په زور واک ته ورسیري ځکه دانتخاباتي لاره پرې بنده شوه .

د ۱۳۵۵ لمریز کال د لویې جرگې جوړېدل او د جمهور ریس په توګه د سردار محمد داود خان دوهم ځل ټاکنه

سردار محمد داود خان واک ته د رسېدونه یوه اونۍ وروسته د مطبوعاتې کنفرانس په جریان کې د یو بهرني ژورنالست د پوښتنې په ځواب کې وویل چې د جمهوریت له اعلام څخه وروسته د شاهي دورې بنسټیز قانون نور د اعتبار وړ نه دی. د کنفرانس څخه دوه ورځې وروسته د ۱۳۵۲ لمریز کال د زمري د میاشتې په (۱۴) نېټه د افغانستان جمهور ریس په دې توګه لومړی نمبر فرمان صادر کړ. وروسته له دې د شاهي رژیم د دورې بنسټیز قانون د اعتبار وړ نه دی مګر یواځې هغه برخې چې دهغو رعایت د جمهور ریس د فرمانونو په وسیله اعلام شي. (۲۱م ۵۲۵) په دې ترتیب درې کاله او اته میاشتې د دولت قانوني چارې جمهور ریس د فرمانونو په وسیله سرته ورسولې. خو کله چې سردار محمد داود خان له ډېرو عمده بوختیاوو څخه خلاص شو پرېکړه وکړ چې د اساسي قانون د تصویب په وسیله موجوده حاکمیت ته چې د نظامي لارې مینځ ته راغلې ملي بڼه ورکړي او دده واکمني د بنسټیز قانون د تطبیق په وسیله مشروعیت پیدا کړي. (۲۱م ۵۲۲)

ښاغلی سردار محمد داود خان د اساسي قانون د مسودې د ترتیب او لیکنې له پاره په ۱۹۷۲ ز کال کې لاندې ۴۱ یو څلوېښت کسانو ته دنده وسپارله.

- ۱- داکتر محمد حسن (شرق) ۲- سید عبداللہ ۳- عبدالقدیر (نورستاني)
- ۴- داکتر عبدالمجید خان ۵- انجینر عبدالتواب (اصفي) ۶- غوث الدین (فایق)
- ۷- محمد خان جلالر ۸- داکتر عبداللہ (عمر) ۹- عبدالکریم (عطائي)
- ۱۰- پوهاند عبدالقیوم (وردک) ۱۱- داکتر عبدالرحیم (نوبین)
- ۱۲- عزیز اللہ (واصفي) ۱۳- فیض محمد
- ۱۴- انجینر جمعه محمد (محمدي) ۱۵- علي احمد (خرم) ۱۶- سید وحید عبداللہ
- ۱۷- غلام حیدر (رسولي)
- ۱۸- محمد سرور ۱۹- مولاداد ۲۰- محمد یوسف ۲۱- مولانا عنایت اللہ (ابلاغ)
- ۲۲- داکتر سعید (افغاني) ۲۳- عبدالهادي (هدایت) ۲۴- داکتر محمد اصف
- (سهیل) ۲۵- پوهاند وفي اللہ (سمیعی) ۲۶- خلیل اللہ (خلیلی) ۲۷- مولوي عبدالبصیر

۲۸ غلام علي (کريمي) ۲۹_ داکتر غلام صديق (محبی) ۳۰_ جنرال شاه پور خان
۳۱_ جنرال محمد يحيي (نوروز) ۳۲_ محمد اکبر (اکبري)
۳۳_ محمد اسمعيل (قاسمي) ۳۴_ داکتر ضامن علي
۳۵_ يار محمد (دليلي) ۳۶_ سيد مخدوم (رهين)
۳۷_ داکتر محمد بشير (وهايزاده) ۳۸_ عاليه (حفيظ) ۳۹_ فاطمه (کيفي)
۴۰_ محمد اعظم وهايزاده ۴۱_ محمد ناصر دي. بنسټيز قانون د مسوده د عامو خلکو
د خبرتيا له پاره د ۱۹۷۷ز کال د جنوري د مياشتي په ۲۶مه نېټه په جريده کې خپره
شوه.

محمد داود خان د نوي قانون د تصويب لپاره مجبور و چې لويه جرگه را
وغواړي نوموړې جرگه د ۱۳۵۵ لمريز کال د ليندۍ په لسمه نېټه د کابل ښار کې
جوړه او (۱۶) ورځې وه. په دې جرگه کې د ولايتونو او ولسواليو (۲۲۱) تنو نماينده
گانو چې په دې نماينده گانو کې (۴) تنه ښځې وې، (۱۳۰) تنه گډونکونکي
د جمهور ريس او صدراعظم له خوا غوره شوي وو. په دې ډله کې (۱۵) تنه پوځي
افسران، (۲۳) تنه بزگران (۲۶) تنه کارگران، (۷) تنه ښځې چې يوه ټي بکلوريا (۵)
لسانسه او يوه بي ما فوق لسانس وه او (۵۲) تحصيل لرونکي نارينو چې د لسانس
، ماسترۍ او داکترۍ په سويه تحصيل يې درلود په نوموړي جرگه کې گډون وکړ ۲۱
(۵۲۲)

په ولايتونو کې د استازو د ټاکنې په اړه شکايتونه وو چې محلي چارواکو د
استازو په ټاکنه کې لاس وهنه کړې ده. داسې شکايتونه ډېر شول، دولت مجبور شو
چې د يوې ابلاغيې په ترڅ کې د کابل ښار دمير بچه کوټ او قره باغ د ولسواليو،
د پروان ولايت او دکاپيسا د لوي ولسوالۍ ټاکنې باطلې او امر يې وکړ چې په دغو
سيمو کې بيا له سره استازي وټاکل شي او دا چې محلي چارواکي په دې ټاکنو کې
لاس وهنه ونه کړي د کابل او پروان واليان يې له دندو څخه گوښه کړل. ۲۱ م ۵۲۲

د ۱۳۵۵ لمريز کال جرگه لومړي د يو پخواني قاضي عبدالکريم په رياست پيل
شوه خو بيا د جرگي رياست عزيز الله واصفي ته وسپارل شو. د بنسټيز قانون د
مسوده باندي د بحث او يو لړ تعديلاتو، سمونو وروسته نوموړی قانون په ۱۳
فصلونو او ۱۳۲ مادو کې د ۱۳۵۵ لمريز کال د ليندۍ په ۲۴مه نېټه تصويب شو.

او ۱۳۵۵ لمريز کال د ليندۍ په ۲۵ مه نېټه د جمهوري رياست مقام ته د ټاکنې موضوع رامينځته شوه. (۲۱م ۵۲۵)

د جمهوري رياست له پاره سردار محمد داود خان يو بې سياله نوماند و. خو د دې له پاره چې د دې مقام ټاکنه ديموکراتيکه او طبعي وښايي عزيزالله واصفي د جرگې له غړو غوښتنه وکړه چې خپله د جرگې غړي يا بهر له جرگې خپل نوماند معرفي کړي. د جرگې ډېر غړي دې عزيزالله واصفي په دې فارموليته وړانديز پوهېدل. خو د هرات خلکو استازې نجيبې وړانديز وکړ چې ښاغلي محمد داود خان دې ځان د دولت د رئيس په توگه کانديد کړي د غونډې رئيس عزيزالله واصفي وويل: گراني خوري، ما مخکي ستاسي په خدمت کي خپل عرض وړاندي کړ: د هرات وکيلې نجيبې بيا وويل: د جمهور ريس په توگه مونږ د اهيله لرو چې خپل يو کانديد معرفي کړو حاضرينو وويل تائيدده، تائيدده (۲۸م ۱۹۵)

د جرگې يو غړي د پوليسو پخواني افسر ورينمين خان چې د غلام حيدر رسولي په تضمين او سپارښت جرگې ته ټاکل شوی و دا صحنه جدي په نظر ورغله او باوريې راغی چې گواکي واصفي رښتيا وايي نو په لوړ او ازيي وويل: «که رئيس دولت نه کوي نو رسولي صاحب دې کانديد شي» د جرگې بل غړي چې دننگرهار څخه و حاجي عبدالوهاب وويل: «که په رښتيا ريس صاحب دولت يې نه کوي، نو تکليف مه ورکوي موږ دي بېرته د پخوا حال ته راولي» د نوموړي خبرې د جرگې له خوا پرې شوې ترڅو داود خان جرگې ته راغی او ځان يې کانديد کړ. (۱م ۱۱۱)

سردار محمد داود خان د جرگې تالار ته په شور او زوږ کې ننوت او ويې ويل زه ستاسو ښاغلو محترمو وکيلانو غوښتنه او وړانديز په يو شرط منم، عزيزالله واصفي په زوره وويل منويې، منويې. داود خان وويل: «زه حاضر يم ستاسي محترمو وکيلانو وړانديز په دي شرط ومنم چې زه دغه ملي لويه دنده تر هغه وخته پورې تر سره کوم ترڅو چې زه جسما او روحا د دندې د سرته رسولو توان ولرم، بل دا چې خلک هغه دولتي بنسټونه چې دوي تصويب کړي ملا تر او پيروي وکوي، تر هغه وخته چې له ما سره د افغانستان د نجيبو خلکو مرسته وي او د دې دندې د سرته رسولو توان ولرم زه به له نوموړي دندې څخه سر غړونه و نه کړم، که چېرته زه

پوه شوم چې ددې دندې د سرته رسولو له پاره روحاً او جسماً توانايي نلرم ډېر ژر به خپل عذر د افغانستان ملت ته وړاندې کړم. (۲۱م، ۵۲۲م)

د جرگې رئيس عزيزالله واصفي د جمهور رياست کانديد سردار محمد داود خان دى شرط د اورېدو وروسته د جرگې څخه دهغه ټاکنې په اړه دراي غوښتنه وکړه په داسې حال کې چې يوه مخالف رايه نه وه يا چا د مخالفت توان نه درلود ، سردار محمد داود خان د شپږو کالو له پاره د افغانستان لومړنى جمهور ريس په توگه وټاکل شو. چې د ۱۳۵۵ لمريز کال د کب په (۷) اومه نېټه نظامي حکومت لغواو مرکزي کمېټه له مينځه ولاړه او دنوي بنسټيز قانون د (۲۳) مادې له مخې د مخکني حکومت ړنگېدل اعلان او لارښونه يې وکړه چې د نوي حکومت تر جوړېدو پورې دې مرستيالان د وزارتونو اداري چاري پرمخ يوسي (۲۱م، ۵۲۷م)

بناغلی محمد ابراهيم عطائي د اساسي قانون په اړه داسې ليکي (دغه اساسي قانون يو سر درگمه قانون و. د قواو بيلتون په کې معلوم نه و د بيان ، ليکنې ازادۍ هېڅ په کې نه وه). (۳۳م، ۲۹۱م)

بناغلی فراهي داسې نظر لري: «دغه قانون ډېر مواد مخصوصاً د شخصي مصئونيت احکام د ډيموکراسۍ د دورې د اساسي قانون موادو ته ورته و. چې ځينې ليکوالان ددغه ورته والي داسې تعبيروي چې د جمهوريت د وخت د اساسي قانون دغه احکام د ډيموکراسي دورې د اساسي قانون څخه اخیستل شوي دي. اما واقعت دا دی چې محمد داود خان د ډيموکراسۍ دورې د اساسي قانون د څو مادو سره مخالف و او د ډيموکراسۍ دورې د اساسي قانون نور متن يې منلی و. د افغانستان جمهوري دولت اساسي قانون د سياسي گوندونو په برخه کې د افغاني ټولني عيني شرايط په نظر کې نه وو نيولي ددغه قانون څلوېښتمه ماده داسې تصويب شوې وه. د افغانستان د خلکو سياسي روزنې او ټولنيز غوښتنو د څرگندولو لپاره ، تر هغه وخته چې داهيله تر سره کېږي او طبعي ودې ته رسېږي په هېواد کې د ملي انقلاب د گوند په لارښوونه کوم چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د ۲۶ مه نېټې د مترقي او ولسي انقلاب بنسټ ايښودونکی او مخکښ گوند يوازې يو گوندی سیستم دی ټينگ وي» (۴۱م، ۲۴۴ او ۲۴۵م)

د سردار محمد داود خان لخواه ديو گوندي سيستم رهبري او دټولني د پرمختگ ټولو اړخونو لار بنوونه يو نا شوني کار و. ځکه نړۍ او سيمي حالت د دوهم نړيوال جنگ څخه وروسته بدل شوي وه او هغوي د افغانستان په سياسي وضع نېغ په نېغه اغېزه درلود، که څه هم اوسنيو پېښو (۱۳۵۷_۱۳۸۸) لمريز کال په تحليل کې د گوندونو د کړنو په نظر کې نيولو سره دهغه سياست مثبت ارزوي، او تر ډېره حده د بهرنيو هېوادو د کړنو په خوا کې مهم دي. خو د هغه د قانون څلور پېښې مادې حکم د پرمختگ مخه ډپ کړې وه چې په هغه وخت کې د ستونزو د اوارېدو پرځای سياسي ستونزې زياتې کړې. ځکه په روڼ اندواو سياسي گوندونو باندې د انتخاباتي مبارزې لار بنده شو. هغوي يوازې په نظامي حل باندې تکیه وکوله چې په پايله کې هېواد د گډوډۍ، بې باوري او تشنج لوري ته روان او هغه بنسټونه چې مخکې جوړ او د پرمختگ تمه ترې کېده له مينځه ولاړل. اوس هم مونږ د سياسي رژيم په جوړېدو او يو مرکزيت مينځ ته راوړلو کې پاتې راغلي يو.

بهرنی سیاست

د نړیوالو لویو قدرتونو (امریکا او شوروي اتحاد) سره

سیاسي اړیکې:

سردار محمد داود خان د ۱۹۷۳ ز کال د جولای په اوه لسمه نېټه د افغانستان خلکو ته په وینا کې خپله بهرنۍ کړنلاره په دې توګه اعلان کړه: «د افغانستان بهرنۍ کړنلاره په بې طرفۍ، نظامي تړونونو کې په نه ګډون او د مسائلو په هکله د خلکو په ازاد قضاوت ولاړ ده.

زمونږ کړنلاره باید د خلکو مادي او روحاني غوښتنې پوره کړي، زمونږ غوښتنې له هر څه څخه زیات یوې سوله ایزه نړۍ ته اړتیا ده، ځکه هېڅ هېواد د سولې پرته خپلو ملي هیلو ته عملي بڼه نه شي ور کولی. مونږ چې په کومه کچه د افغانستان پرمختګ ته لېواله یو په همغه اندازه د نړیوالې سولې ټینګښت هم غواړو.

افغانستان د ناپېلېتوب د سیاسي کړنلاري بنسټونه سره سم د خپل هېواد ګټو ته په نظر کې ساتلو په رښتینولۍ او اخلاص سره د نورو خپلواکي ته په د رښت، احترام، ښه ګاونډیتوب او د یو بل په کورنیو چارو کې د نه لاس وهنې په اصولو باندې ټینګ دي. د دوستانه سفرونو، دیپلوماتیکو هلو ځلو او نړیوالو مرستو په وسیله به کوښښ وکړو چې دا اړیکې نورې هم قوي شي مونږ هیله مند یو چې دا هڅې به مثبتې او عملي نتیجه ور کړي. نوی رژیم د ملګرو ملتو د منشور اصول مراعت او احترام ورته لري، چې دغه احترام د بنیاد ښېګړه او نړیواله سوله ده. (۳۷م: ۱۲۸)

سردار محمد داود خان خپله کړنلاره او بدلونونه، د افغاني دولت د عصري کولو او پایښت لپاره اړین توکي ګڼل، د افغانستان د ګاونډیانو، عربي هېوادونو او متحده ایالاتو سره د اړیکو، پراختیا ورکول د جمهوریت مهمو هدفونو په توګه په ګوته کړل.

له امریکا سره سیاسي اړیکې:

د بهرینو چارو وزارت د سیاسي چارو عمومي مدیر عبدالواحد کریم په کابل کې ټول مېشت سفیران د کودتاه په دویمه ورځ راوغوښتل د نوي رژیم د کامیابی څخه د خبرولو او د خپلو هېوادونو له لوري د دې نظام په رسمیت پېژندلو غوښتنه وکړه. شوروي اتحاد لومړی هېواد و چې جمهوري نظام یې په رسمیت وپېژانده، نورو هېوادونو هم یو پر بل پسې دغه نوي رژیم په رسمیت وپېژانده.

د جمهوریت په لومړیو وختونو کې له افغانستان سره د امریکا اړیکې سرې وې ځکه هغوی فکر کاوه چې د داود خان په کودتاه کې د چپیانو ونډه ډېره وه. شاید دا کودتاه د شوروي اتحاد پلوی کودتاه وي او په داخل کې داسې تبلیغات کېدل چې د میوندوال په کودتاه کې د پاکستان سربېره امریکا هم ونډه درلوده. خوبیا هم د افغانستان دولت د امریکا سره د اړیکو د ټینګولو کوښښ کاوه او د امریکا له مرستو سره یې علاقمندی درلوده سردار محمد نعیم او د امریکا سفیر تیودور ایل ایلټ جونیز په دې برخه کې ډېره ونډه واخېسته نوموړی سفیر وتوانېده چې د داود خان د رژیم د بې پلویتوب په اړه واشنگټن ته قناعت ورکړي او د هغوي پام افغانستان خوا ته راواړوي (۳۷) م ۳۲۹ او ۳۳۰

په ۱۹۷۴ ز کال د امریکا سفیر تیودور ایلټ جونیز وکولی شول چې د افغانستان او امریکې اړیکې ښې او د هغوی پام یې راوگرځاوه چې د همدې کال (۱۹۷۴ ز) کال د نوامبر په لومړۍ نېټه د امریکا لور پوری هیئت د هنري کیسنجر په مشرۍ افغانستان ته راغی داود خان د دې هیئت سره په کتنه کې د امریکا له مرستو څخه مننه وکړه او د هلمند د پروژې د تکمیلولو له پاره یې د زیاتو مالي او تخنیکي مرستو غوښتنه وکړه. کیسنجر داود خان ته وویل امریکا متحده ایالات له افغانستان سره دوستۍ ته اهمیت ورکوي خو افغانستان باید د مرستو د جذب توانا یې ولري. سردار محمد داود خان له شوروي اتحاد، د عربي هېوادو او ایران سره اړیکو د ټینګولو د اړتیا په باره کې کیسنجر ته معلومات ورکړل او د افغانستان بهرنۍ کړنلاره یې د افغانانو اړتیا وبلله. خو کیسنجر وویل چې بوتو شکایت لري، امریکا د افغانستان او پاکستان تر مینځ د ستونزې د یو پرامنه حل غوښتونکې ده. هغه د سفر په پای کې د داود خان سره یوه گډه وینا خپره کړه چې په

وينا کې د امريکا او افغانستان تر مينځ په بنسټيزو اړيکو او اقتصادي مرستو باندې
ټينگار شوی وو. (۳۷) م ۱۸۲

د ۱۹۷۵ ز کال د جنوري په ۲۳ او ۲۴ نېټه د (A, I, D) رئيس د ايډال پارک
(D, P, K) افغانستان ته راغی. ده د هلمند د پروژې په بشپړېدو کې د امريکا
ونډه بنسټيزه کړه. همدارنگه د ۱۹۷۲ ز کال د جون د ۲۹ مې نېټې څخه د جولای تر
لومړۍ نېټې پورې سردار محمد نعيم خان د جمهور رئيس د استازي په توگه
واشنگټن ته سفر وکړ چې د سنا مجلس له غړو او نورو مشرانو سره يې ليدنه وکړه
امريکايي چارواکو د کوکنارو په بندولو ډېر ټينگار کاوه او داود خان د کوکنارو د
کرنې د بندیدو له پاره کلک اقدامات وکړل. د محمد نعيم سفر يو گټور سفر و.

د ۱۹۷۷ ز کال کې جيمي کارتر داود خان ته رسمي بلنه ورکړه چې متحده ايالاتو
ته سفر وکړي. ځکه کارتر د افغانستان د ناپليټوب مسایلو او پاکستان سره د ولس
مشرد مثبتو هڅو هر کلی کاوه. داود خان د کارتر بلنه ومنله خو په ۱۹۷۷ ز کال
کې ده يو شمېر نورو هېوادونو ته ټاکلي سفرونه لرل، مشکله وه چې په همدې کال
امريکا ته سفر وکړي ده غوښتل په ۱۹۷۸ ز کال کې امريکا ته سفر وکړي او هم د
ملگرو ملتو عمومي اسامبلي په غونډه کې وينا وکړي واشنگټن هم په دې سفر
موافقه وکړه او په ۱۹۷۸ ز کال د ايران پاچا کابل ته راغی چې د غو سفرونه په
شوروي اتحاد بڼه ونه لگېدل (۳۷) م ۱۸۸

د امريکا او افغانستان د اړيکو په اړه د پاکستان موضعگيري، پښتونستان
مساله د سنټو په نظامي پکت کې د پاکستان عضويت او د ناپليټوب غورځنگ
کې د افغانستان په غړيتوب ډېره اغېزه درلوده ځکه د دوهم نړيوال جنگ څخه
وروسته د انگلستانو پر ځای امريکا په سيمه کې نفوذ پيدا کړ او د افغانستان په
گاوند کې پاکستان د دوی د گټو له پاره ډېر مهم و. امريکا تل د پاکستان په خوښه
په سيمه کې عمل کاوه او پاکستان د پښتونستان د مسالې پر سر د افغانستان سره
اختلاف درلود او د داود خان د مخالفينو ملاتړ يې کاوه. نظامي تړون کې د
افغانانو غړيتوب نه لرلو، د امريکا او افغانستان اړيکې سستې کړې او هغه وخت
چې څوک د امريکا سره په نظامي تړون کې نه وه شامل هغوی هغه هيواد ته د دښمن
په سترگه کتل. داود خان کونښن کاوه چې د يو ناپيلي او منحگري هېواد په توگه د

دوولویو قدرتونو (امریکا او شوروي اتحاد) تر مینځ پاتې شي . د دوی دا موقف له افغانستان سره د امریکا اړیکې خصوصاً په لومړیو وختونو کې سستې کړې . د امریکا هېواد حاضر نشو چې په خلاص مټ د افغانستان سره اقتصادي مرستې وکړې حتی د افغانستان جیوپولوتیک موقیعت ته کم ارزښت ورکاوه . افغانستان د مجبوریت له مخې د شوروي اتحاد په مرستو اتکا وکړه او د غربي نړي د اقتصادي مرستو څخه بې برخې پاتې شو ، که غربي هېوادونو هم مرستې کولی خو هغه هم په نشت حساب وې . خو کله چې داود خان په جدی توگه د شوروي اتحاد څخه لودیځ ته میلان پیدا کړ د لودیځ سره د اړیکو د ټینګولو او پیاوړتیا په اساس د هغه واکمني پای ته ورسېده .

د شوروي اتحاد سره سیاسي اړیکې :

شوروي اتحاد لومړنی هېواد و چې ۱۹۷۳ زکال د جولای په (۲۰) مه نېټه چې د افغانستان جمهوري رژیم په رسمیت وپیژندلو او د جولای د (۲۶) نېټې په پیغام کې شوروي مشر تابه ، سردار محمد داود خان ته دباورد څرگندولو سر بېره د ښه گاونډیتوب ، دوستانه اړیکو او مرستو وعده ورکړې وه ، په کابل کې شوروي سفير الگزانډ پوزانوف د بهرنیو چارو د وزارت مرستیال وحید عبدالله سره د لیدني په وخت کې د رژیم د بدلون په اړه د شوروي خوښې څرگنده کړه . (۳۷) م ۱۸۹

د سردار محمد داود خان او شوروي اتحاد اړیکې مخکې د ۱۹۴۰ ز کلونو په دویمه نیمایي کې ټینګې شوې وې په هغه وخت کې د پښتونستان مسله ډېره گرمه وه . افغانستان د پښتونستان مسئله پرېښودلې نه شوه ځکه د یو عصري پوځ د جوړولو اړتیا حس کېده . پاکستان هم دافغاني رژیم د کمزوري کولو لپاره مټې نغښتې وې افغانان د شوروي اتحاد د پوځي مرستو په خطرونو باندې پوهېدل خو بله لاره نه وه . ځکه د امریکا متحده ایالاتو له ډېر پخوا څخه افغانستان ته د وسلو ورکولو درخواست رد کړې وه . چې د ۱۹۵۵ ز کال محمد ظاهر شاه او محمد داود خان دواړو خروشوف او بلگاتگین ته په دې اړه خپله ویره څرگنده کړې وه ، چې ځوانو افسرانو ته کمونستي درس ورنکړي هغوی په تکرار سره داود خان او پاچا ته ډاډ ورکاوه چې شوروي به داسې کار ونه کړي . د خروشوف نه تر بریښنیف پورې د شوروي ټول واکمنان د افغانستان د ناپلیتوب سره علاقمند وو .

د افغانستان حکومت په ډېر اخلاص سره شوروي ته د دوستي لاس ورکړ. تر څو هغوی ته د افغاني قواوو ته د شوروي په طرفداري د تربيه کولو اړتيا پاتې نشي. (۳۷) م. ۱۹۰ او ۱۹۲

يوې خبرې ته پام په کار دی هغه دا چې افغانستان د مصر په څېر د شوروي اتحاد په مقابل دريځ نشو نيولې ځکه افغانستان د شوروي اتحاد سره اوږده سرحدې پوله درلوده او مصر په جغرافيايي لحاظ ليری پروت و. ځکه سادات ټول روسان له مصر څخه وويستل خود افغانستان سره يې په سرحدې پولې د پښتونستان ستونزه او له پاکستان سره د اړيکو د خړ پر تيا له کبله دا هېواد مجبور و چې له شوروي اتحاد سره دوستانه سياسي اړيکې ولري تر څو اقتصادي مرستې قطع نشي په همدې هيله افغانستان د شوروي له تمې څخه گټه واخېسته او ډېر بڼه اقتصادي کومکونه يې را جلب کړل چې د پوځ په عصري کولو کې ورڅخه گټه واخېسته.

د جمهوري د پيل څخه وروسته په مرکزي کميټه کې شوروي او امريکا د مرستو او پروژو په اړه د نظر اختلاف وه. محمد داود خان واک ته د رسيدو نه وروسته په لومړي ځل په ۱۹۷۴ز کال په جون کې مسکو ته سفر وکړ.

د سردار محمد داود خان په ليدنه کې پوډگورني وويل: «د ۱۹۷۳ز کال په جولای کې د جمهوري نظام د جوړېدو وروسته زموږ دوستانه اړيکې ډېرې بڼې شوې، شوروي اتحاد لومړنی هېواد وو. چې نوې جمهوري نظام يې د هغې اعلان څخه وروسته په رسميت وپېژنده او دوستانو اړيکو او گټورو مرستوله پاره يې تيارې څرگنده کړه. (۳۷) م. ۱۹۳ او ۱۹۳

د دواړو خواو په موافقه د اقتصادي او تخنيکي همکارۍ له پاره يو گډ کميسون جوړ شو تر څو هغه پروژې په گوته کړي چې د شوروي اتحاد په مرسته جوړېدلی شي. داود خان په کرېملن کې د غرمې په ميلمستيا کې د وينا پر مهال د افغانستان او پاکستان خرابې اړيکې تو ضيح کړې. خو شورويانو ځان بې طرفه وښود او د سفر په پای کې د دواړو هېوادو د رهبرانو په گډه وينا کې د پاکستان او افغانستان د اختلاف حل لپاره د خبرو له لارې د سوله ايزه حل غوښتنه وکړه. خو داود خان د بريژنېف د وړانديز په اړه چې داسيا د گډ امنيت د ټينگېدو لپاره په اړه په خپله تبصره کې څرگنده کړه چې موږ ددې طرحې ځينې توکي خوښوو. خو د سرحدونو ټاکنه په زور نه خوښوو مطلب يې

پاکستان و داود خان د بريژنېف نوموړي وړانديز (په اسيا کې د گډ امنيت) په باره کې وويل: «ستاسو جلالتماب په اسيا کې د گډ امنيت يادونه وکړه. دا د ستاينې وړ فکر دی، خو افغانستان داسې فکر کوي چې حقيقي امن هغه وخت راتلې شي چې ټول دولتونه د بشري پرگنو قانوني حقونه رعايت کړي او دملگرو ملتونو د چارټونو له مخې استعماري روش وغندي» (۳۷) م ۱۹۷

کابل ته د محمد داود خان د راستنيدو څخه وروسته ، سملاسي په اوه کلن انکشافی پلان کې ، چې له مخکې نه پيل شوی و ، د روسې ونډې د ټاکلو جريان تيز شو دواړوخواو د لاندي پروژود عملي کېدو موافقه وکړه ، د اوبوخور ، کرنې مختلفې پروژې ، د يوريا دسرې د جوړولو يو بل ماشين ، د جرقدوق د گاز پروژه ، د افغانستان د طبيعي منابعو معلومول او يو شمېر نورې پروژې . د ۱۹۷۴ زکال د اکتوبر په مياشت د شوروي د دفاع وزير مارشال موسکولينکو کابل ته په رسمي سفر راغې او له ده وروسته پوډگورني هم د دوه ورځو له پاره د ۱۹۷۵ زکال په ډسمبر کې افغانستان ته راغی . ده داود خان ته مشوره ورکړه چې د صوبه سرحد او بلوچستان په چارو کې لاسوهنه ونه کړي خو داود خان نړيوال خطر ته اشاره وکړه او دهغه خطر نړيواله پره يې په امريکا واچوله . خو تبصره يې ونکړه دومره يې وويل چې ټول طاقتونه د نړۍ د امن او امنيت ساتلو مسوليت لري ، په اخر کې د ټانکونو ورکولو او نورو نظامي مرستو دوعدي ورکولو او ديوي گډې اعلاميې د صادرولو وروسته شوروي ته روان شو (۳۷) م ۲۰۲

کله چې په ۱۹۷۲ زکال کې شورويانو د محمد داود خان د چپيانو تر مينځ اختلاف باندي يقيني شول لومړي يې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند دواړه (خلق او پرچم) اړخونه سره يو ځاي کړل . چې داود خان ددوي په دي پټ فعاليت سخت خپه وه . ولي شورويانو بيا د ۱۹۷۷ زکال کې محمد داود ته بلنه ورکړه چې مسکو ته سفروکړي . سردار محمد داود خان د ۱۹۷۷ زکال د اپريل له ۱۲ نه تر ۱۵ پورې شوروي ته د بريژنېف سره د کتنې ، ترڅو دهغوی د لاس وهنې په اړه د هغوی څخه د پوښتنه وکړی شوروي اتحاد ته سفر وکړ . دوی په ليدنه کې بريژنېف ، نېکولای پوډگواني ، الکسي کوسيجين او نورو شورويانو ، دافغانستان لخوا محمد داود خان ورسره هيئت گډون وکړ . گاريلوف د شوروي د بهرنيو چارو د دفتر مامور چې په کابل کې يې ډېر وخت دنده اجراکړې وه درې ژبه يې زده و ددوی خبرې يې ژباړلې . د بريژنېف له خوا د هرکلي ويلو

وروسته محمد داود خان خبره واخيسته د شوروي د مرستو او په اوه کلن پلان کې د هغو د ونډو اخيستلو څخه يې مننه وکړه ، د افغانستان او پاکستان د اړيکو د بنه کېدلو د ايران او عربي هيوادونو سره د نږدې اقتصادي اړيکو په اړه يې هم معلومات وړاندې کړل او په خپل ناپېلټوب يې ټينگار وکړ . د شوروي اتحاد بي غرضو مرستو په اړه چې د جمهوري نظام د جوړيد وپخوا او وروسته يې کړي په ځانگړي ډول جمهوريت د جوړېدو وروسته د لومړي اوه کلن پلان د عملي کولو د پاره يې ورکړې مننه وکړه . (۳۷) م ۲۱۰ او ۲۱۱

د محمد داود خان او بريښيف په وروستۍ ليدنه کې د نورو خبرو په خوا کې يو ناخپه بريښيف محمد داود خان ته وکتل او ويې ويل : « په افغانستان کې په دوه اړخيزو کارونو ، د ملگرو ملتونو او نور گڼ اړخيز پروژو کې دناتو غړو هيوادونو کارپوهانو شمېر ډېر زيات شوی دی . په تېر وخت کې افغانستان لږ تر لږه دويمره کول چې په شمال سيمو کې به يې دناتو غړو هيوادونو کارپوهان نه پرېښودل خو اوس دې لوري ته پاملرنه نه کوي او وييل : چې شوروي اتحاد دا کار بنه نه گڼي افغانستان بايد د شوروي اتحاد د کارپوهانو پرته نور څوک هلته پرې نه ږدي ، ځکه هغه جاسوسان دي او دخپلې امپراتورۍ او خپلو موخو له پاره کار کوي .... د بريښيف ژباړن کارويلوف د دې ژباړې او خبرو وروسته يوه خاموشي خپره او زړونه وترهېدل . د محمد داود خان مخ د قهرنه تک تور شو او بريښيف ته يې په ځواب کې وييل : « مونږ به هېڅ کله هم تاسوته اجازه در نه کړو چې مونږ ته حکم راکړی ، چې مونږ څنگه خپل هېواد وساتو ، او څوک په افغانستان کې استخدام کړو . دا چې افغانستان له پاره رابلل شوی بهرني کارپوهان مونږ څه ډول او چېرته ساتو ، دا يوازې زموږ حق دی ، که مونږ په دې تگلاره کې وروسته هم پاتې شو پروا نه کوي خو په خپلو پرېکړو کې بل چاته د لاسو هڅو حق نه ورکوو ... » (۳۷) م ۲۱۲ او ۲۱۳

له دې وينا وروسته محمد داود خان يو دم را پاڅېده او ټول افغانان ورسره پاڅېدل . داود خان روسانوته يو څه درناوي وروسته د حال د دروازو په لوري روان شو . بريښيف او د هغه ملگري پوځگورني او کوسيجين له روسي ژباړن سره د داود خان په لور روان شول تر څو خپلې نيمگړتياوې تلافی کړي . داود خان د وحيد عبدالله او ملگرو په غوښتنه خپل لاس د بريښيف په لور اوږد کړ بريښيف وييل تاسې عزت مآب غوښتل چې له ما سره ځانگړې خصوصي لېدنې ولری زه ستاسې په خدمت کې يم سردار محمد

داود خان په لور او از سره وويل: (ماغوبنتل چې تاسو عزت مآب سره خبرې وکړم خو هغې لېدنې ته نوره اړتيا پاتې شوې نه ده. دا يې وويل له پوډ گورني او کوسيجين سره يې روغېر وکړ او په تيزۍ له کوټې څخه ووت. دادې محمد داود خان او بريژنېف اخرنۍ ليدنه وه دواړو هيئتونو تر مينځ نيمگړې غونډه بيا ونه شو او دروسانو خبرې نيمگړې پاتې شوې. (۳۷) م ۲۱۳ او ۲۱۴

له مسکو څخه چې محمد داود خان را ستون شو د شوروي او افغانستان اړيکې د پخوا په شان وې خو داود خان د بريژنېف په خبرو ډېر خپه و. هغه د شوروي اړيکو باندې خوښ و خو په کورنيو چارو کې مداخله يې نه قبوله کونښن يې کاوه چې د شوروي د سفارت د غړو شمېر بايد کم شي. په ۱۹۷۷ز کال په اکتوبر کې د روسيې ترانسپورتي الوتکو توپولوف او انتونو ۲۲ د افغانستان په هوايي سيمو کې الوتنې کولې چې حبشې ته وسلې وړلې. داود خان غوښتل چې احتجاج وکړي. خو د ځينو مجبوريتونو په اساس يې دا کار ونه کړ، د ۱۹۷۷ز کال په منۍ کې د پلان وزارت ځينو مامورينو د شوروي د ونډې اخېستلو په اړه شکايت وکړ (۳۷) م ۲۱۷

وروسته له دې شوروي اتحاد په پټ او ښکاره د سردار محمد داود خان پر ضد کړنې تر سره کولې او هيله يې و. چې افغانستان تر مستقيمي ادارې لاندې راولي. اود دې هيواد کورنۍ او بهرنۍ چارې د دوی په ميل سرته ورسېږي. که څه هم د ۱۹۷۷ز کال د اپرېل د ۲۷ نېټې بدلون (کودتاه) څخه وروسته دوی ډېر ډاډه او ۱۹۷۸ز کال پر افغانستان پوځي يرغل وکړ. د افغانستان لاندې کول يې ډېر اسانه گڼلي وو. خو دوی په خپل تحليل کې د نورو په څېر اشتباه کړې وه ځکه د (۱۰) کاله جگړې او د خپلو عسکرو دوژنې وروسته د افغانستان څخه وتلو ته مجبور او خپله ماتې يې په نړيواله سطحه ومنله، نه يوازې دا چې دوی په افغانستان کې ماتې وخوړه بلکه د شوروي اتحاد هغه کوم دولت چې د مرکزي اسيا يو شمېر جمهوريتونه يې لاندې کړي او د دوهم نړيوال جنگ وروسته يو نړيوال طاقت په توگه څرگند شوي وو. په نړيواله سطحه ماتې وخوړه او نظام يې له مينځه ولاړ او لاس لاندې هېوادونو ازادې واخېسته د دوی يو سياسي بلاک هم د افغانستان د نيولو قرباني شو. مونږ دلته د شوروي سره د اړيکو په اړه ښاغلي محمد ظاهر او اجمل خټک نظريات چې هغه وخت په مسايلو کې داخل شخصيتونه وو. رانقل کړي.

له شوروي اتحاد سره د اړیکو په اړه پاچا محمد ظاهرشاه وايي: «دادي شخص د توانايي سوال نه دی، حتی د یو حکومت د توانايي سوال هم نه دی، دا په عمومي توګه شرایطو پورې اړه لري او ځینې حکومتونو ته دا شرایط په خپله آماده کېږي په دې کې هېڅ شک نشته چې امریکا او شوروي دواړو غوښتل چې مونږ ځانته جلب کړي. خو مونږ ته دا امکان نه وو چې د امریکې یا د شوروي اتحاد غېږې ته ځان وغورزو. که موږ د شورويانو څخه کومه مرسته ترلاسه کوله په هماغه ترتیب سره موږ د امریکایانو څخه هم ترلاسه کوله او موازنه مو ساتله. په دې ترتیب سره د هېواد اقتصادي بنسټ ټینګ شو (۳۷م م ۲۴۱ او ۲۴۲

د داود خان ځینې مخالفین وايي چې د جمهور رئیس محمد داود خان سره د شوروي پوځي مرسته وه چې د ورستیو بربادیو سبب وګرځېده. خو بناغلي ډاکټر عبدالصمد د دې نظر سره موافقه لري وايي: «چې دا اړیکې له خطرې ډکې وي ولي بله چاره نه وه، زه د دی سره قناعت لرم چې د افغانستان اړیکې له شوروي سره د دویم نړیوال جنگ خصوصاً د داود خان د صدارت څخه وروسته ډېرې قوي شوې، ځکه د عسکرۍ له پاره د هغو څخه مرسته اخیستل کېده. د نفت او ګاز د پلټنې پروژه شوروي اتحاد ته ورکړل شوي وه، زه د دې او نورو اقداماتو څخه دفاع کوم. خود خارجي سیاست ایجابات ددغه داخلي مېکانیزم له مخې قضاوت کول واقعیت نه دي (۳۷م م ۲۴۲ او ۲۴۳

د پاکستان د نېشنل عوامي پارټي مشر اجمل خټک د جمهور رئیس محمد داود خان سره نژدې په تماس کې و هغه وايي چې سردار محمد داود خان د هرې بهرنۍ مفکورې او سیاسي واکمنۍ مخالف و. هغه (محمد داود خان) د شوروي اتحاد سره د یو ازاد او مستقل افغانستان په حیث د دوستي په حق کې و. لیکن ددې په حق کې نه و چې د شوروي د نظريې او یاد هغه تر نظامي او سیاسي تسلط لاندې راشي. زه په یقین سره ویلی شم چې دهرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط او لاس هغه مخالف و او هغه د افغانستان د ابادۍ، خوشحالی او تعمیر لپاره بهر دنیا ته لاړو، ایران سره یې هم خبرې اترې وکړې. پاکستان ته هم لاړو، د هغه مطلب دا و چې خاص چا پورې ځان ونه تړي، د یو مستقل، خپلواک، اباد او خوشحاله افغانستان دپاره هغه له هر چا سره تعلقات جوړول. (۴م م ۲۴۴ او ۲۴۵

دې پایلې ته رسېږو چې د داود خان اړیکې له شوروي اتحاد سره په مفکوروي لحاظ نه وي او هغه ته د کمونست ویل یو تېروتنه ده د هغه اړیکې اقتصادي او نظامي مرستود ترلاسه کولو او د یو پیاوړي افغانستان د جوړېدو په موخه د گټې اخیستلو پر بناوي، هغه د پردیو دهر ډول تسلط مخالف و ، خو جغرافیایي موقعیت د پښتونستان ستونزې د پاکستان سیاست په نړیواله کچه د امریکا ملا تړدی مجبور کړی و چې د شوروي اتحاد سره نږدې اړیکې وساتي خو شوروي اتحاد اقتصادي او نظامي مرستو په ورکولو کې خپلې موخې درلودې او د هغوی د عملي کېدوله پاره یې هڅه کوله ، او دا هڅې اوس هم د بنیې په تغیر سره دوام لري .

د پښتونستان مسئله او له پاکستان سره د اړیکو

خوابدل

د پښتونستان سیمه چې له چترال څخه د هند تر سمندر پورې د سند د سیند په بڼې خوا د (۸۰۰) میله او تقریباً (۲) میلیونو نفوسو په لرلو سره پرته او د افغانستان د خاورې طبیعي برخه وه، د (۱۸۱۰) او (۱۸۲۳) زکلونو تر مینځ هغه مهال چې افغانستان کې د محمدزیو ورونو تر مینځ کورنۍ جگړې وې. د پنجاب د سکانو حکومت، د انگلیسانو د لمسون له مخې ددې سیمې ځینې برخې د سند سیند د وارو خواوو ته ونيولې، د انگلیسانو حکومت د لاهور د مثلث تړون پوسيله د سکانو او انگلیسانو له خوا د نیول شویو سیمو په اړه د تبعید شوي شاه شجاع په رسمي ډول ددې سیمو له ادعا څخه تېرکړ. اما د افغانستان خلکو په (۱۸۴۲) ز کال کې د شاه شجاع په وژلو او د انگلیس فوځ د له مینځه وړلو او ماتې پواسطه دا تړون باطل او دهغه ټول مواد یې عملاً له مینځه یوړل. امیر دوست محمد خان انگلیسانو ته وخت ورکړ چې تر (۱۸۵۴) ز کال پورې د سند او بلوچستان ولایتونه ونیسي، ځکه امیر دوست محمد خان د سک حکومت تر ړنګیدو وروسته له گجرات، گیرات او اټک څخه شاته راغی انگلیسانو خپل ځانونه د سکانو ځای ناستي او وارثان اعلان کړل (۳۶) م م ۱۹۷۸ او ۵۷۹

انگلیسانو په دې سلو کلونو کې افغاني ولایتونه لومړی په مختلفو برخو او نومونو لکه چترال، سوات، دیر، باجوړ بیا یې په شمال کې د مختلفو ریاستونو په نوم لکه مکران، خاران، لس بیله، پشن ډوکي تریو (شور) او د برتانوي بلوچستان په نوم ونومول او په جنوب کې یې یو محکومه سرحدي پوله د دیري، پېښور، هزاره، اټک او ازاد سرحد لکه تیرا، شمالي وزیرستان، جنوبي وزیرستان او کرمي په سیمو وويشل شوی. له نوموړو سیمو سره د انگلیسانو اړیکې د مختلفو ایجنسیو پواسطه لکه د دیره جاتو ایجنسي، پېښور ایجنسي، د هزاره ایجنسي، د اټک ایجنسي، ملکنډ ایجنسي، خیبر ایجنسي، کرم ایجنسي، د شمالي وزیرستان ایجنسي، کویتي ایجنسي، دلورلای ایجنسي او چکي ایجنسي ټینګیدلې. ددې ایجنسیو اساسي دندې او کړنلارې د بې اتفاقي پيدا کول. د هر ډول ټولنيزو، اقتصادي او فرهنگي چارو پرمختګ مخنیوی و. ورسره ورسره د نظامي

کلاگانو او سرکونو جوړول، د حاکمو نقطو او مهمو لارو باندي تسلط او کنترول وو. (۳۲، م ۵۷۹)

انگلیسانو د پورتنیو هیلو او موخو ته د رسیدو له پاره د هر ډول مقاومت مقابله کوله. په دې لار کې د خلکو وژل، د قوي وسلې توپک، توپ او الوتکو د استعمالولو پواسطه ددې سیمې خلک له هري خوا کلا بند کړل. ځکه دوي د ډیورنډ له کرني ورو ورو ازاد سرحد په لوري د سرکونو د جوړول لاره ځان ته خلاصه کړی. ځکه د ډیورنډ د کرني او برطانوي هند د محکوم سرحد تر مینځ آزاد سرحد په نوم یوه مستقلة سیمه موجوده وه. تر ډیره وخته دغه سیمه د آزادو قبایلو یا آزاد سرحد په نوم یادیده. د موجوده افغانستان او د وخت برطانوي هند تر مینځ د نېلوني لویه لاره و. (۳۲، م ۵۷۹)

د انگلیسانو حکومت د آزاد سرحد سیمه د بنکارځای (عملي کار یا ټریننگ) په سیمه بدله کړه ځکه کله به چې انگلیسي پوځ وغوښتل نو هلته به یې پوځي عملیات تر سره کول. دغه پوځي عملیاتو د عملي ستاژ بڼه درلوده. د سلوکالو په موده کې تقریبا سل غټې او وړې جگړې انگلیس پوځ له دې با شهامتو او غیرتي قوم سره وکړې خو بريالي نشول. د مثال په ډول د څو مشهورو جگړو یادونه کوو: په (۱۸۵۹) زکال کې یې د بهادر خېلو له قوم سره، په (۱۸۵۳) زکال کې د اپریدو له قوم سره، په (۱۸۵۵) زکال د اکاخیلو د قوم سره په (۱۸۵۹) زکال په کرمه او په (۱۸۲۰) زکال کې یې پر مسعودو بریدونه وکړل. دوي (انگریزانو) یوازي د اپریدو سره له (۱۸۵۰-۱۹۰۸ زکال) پوري اته سترې جگړې وکړې.

انگلیسانو له (۱۸۵۱-۱۸۲۴) د مهمندو سره شپږ سترې جگړې وکړې چې مشهوره جگړه یې په (۱۸۲۳) زکال د امبیلې جگړه وه او بله جگړه یې په (۱۸۹۷) زکال کې دمیزار جگړه وه چې د ډیورنډ د تړون تر لاسلیک کېدو وروسته د ملکنډو مهمندو، تیرا، ورکزیو، اپریدو او نورو قومونو په دې جگړه کې د انگریزانو پر ضد گډون کړې وو. چې یو کال یې دوام وکړ، خو انگلیسانو له هند څخه د وتلو تر وخته د خیبر د هسکو غرونو د نیولو لپاره توره او توپک په ځمکه کینښود. او په هره جگړه کې یې له شپږو زرو تر شپیتو زرو عسکرو گډون کاوه. د انگلیس داستعماري امپراتورۍ له ناروا کړنو سره سره د آزاد سرحد نوم او نښان په خپل حال

پاتې شو خو که یوه لویه امپراتوري هم واي په دې جگړه کې به له مینځه تللي وای خو په پښتون خوا کې داسې ونشول، ځکه ازاد سرحد د انگلیسانو او بیا د پاکستان تر جوړیدو پورې په خپل حال پاتې شو. د ازاد سرحد خلکو سره په هره جگړه کې د انگلیسانو د سلوڅخه تر زرو پوځیانو پورې او یا تر دې زیات مړه کېدل او دوی (پښتنو) به بیا هم په انگلیسانو د تړپ او خړپ او جبهه یې بریدونه کول. د دې سلو کلونو په جریان کې مهمندو (۲۵) ځله او وزیر ولس کرته د انگلیسانو په پوځي چوڼیو حملې او بریدونه وکړل. (۳۲) م ۵۸۰

پښتنو د مبارزې، شهامت او د خیبر د درې په اړه مشهور شاعر محمد اقبال افغانستان ته د راتگ په وخت کې په خپل کتاب مسافر کې د دې سیمې د بنایست او عظمت بیان کړي وایي:

خبر از مردان حق بیگانه نیست	درون او صد هزار افسانه ایست
سرزمین کبک و شاهین مزاج	آهوی او گیرد از شیران خراج
در فضایش خبره بازان تیز چنگ	لرزه برتن نهیب شان پلنگ

د افغانانو د دې بی سارې دفاع پایله دا شوه چې د انگلیسانو لویه امپراتوري د افغانستان د ختیځو ولایتونو په نیولو کې ما یوسه او ناکامه شوه. د مجبوریت په وجه یې د چترال څخه د هند تر سمندر پورې د دې سیمې محلي واکمنانو، خانانو، ملکانو او رئیسانو داخلي ازادې او خودمختاري ومنله او د دغو رئیسانو د ملا تړ پواسطه یې خپل قیمومیت ته دوام ورکړ. انگلیسانو مستقیمه سلطه په دې لویه او پراخه سیمه یوازې په شمال کې په پېښور، دیره جاتو، (شمال غربي صوبه سرحد) او په جنوب کې د سیبې، پشین، ډوکی، (برتانوي بلوچستان) د انگلیسانو په ولکه کې وه. خو انگلیسانو دغه لاس لاندې سیمې وروسته پاتې وساتلې او اصلاحات یواځې په هند کې عملي کېدل. له ودې او پرمختگ څخه داسیمې محرومې وساتل شوي او هغه سیاسي حقوق چې د هندوستان خلکو درلودل دی سیمو ته یې ورنکړل. (کله چې په ۱۹۳۲ ز کال د هندوستانې اتباعو حقوق تر نامه لاندې د انگلیسانو لخوا ورکړل شوي و). صوبه سرحد دیو غیر افغانې اقلیت تر ادارې او کنترول لاندې پاتې شو، په دې ټوله سیمه کې دوه فابریکې (دمیوې او شکرې) جوړې شوې.

په ۱۹۱۳ ز کال کې د پېښور اسلامي کالج د اشرافو، نوابانو، خانانو او فيوډالانو لخوا جوړ شو. خو کله چې کانگرس (د افغانانو کابينه) جوړه شوه ددې کابينې په سر کې ډاکټر خان صاحب د عبدالغفار خان ورور ودرېد. خو په ۱۹۸۵ ز کال کې ووژل شو او قاضي عطا الله خان چې د معارف وزير و وروسته بيا د سياست په پايله کې له مينځه ولاړ. نوموړې کابينې (کانگرس) تر جوړېدو وروسته په ۱۹۳۷ ز کال کې معارف پرمختگ وکړ او د پېښور اسلامي کالج پوهنتون ته لوړ شو (۳۲، م ۵۸۰)

انگليسانو که د سند په سواحلو کې افغاني نيولی شوې سيمې وروسته پاتې وساتلې خو د ازادۍ غوښتونکو او سياسي نهضتونو د محنيوي څخه عاجز پاتې شول ځکه تر لومړۍ نړيوالې جگړې وروسته انگليسانو د يو فاتح هيواد په توگه د هند سره نظامي سياست لوباوه، نو صوبه سرحد يې هم اطاعت ته مجبور او ه خو افغانانو (پښتنو) د اتمانزو قوم مشر توب د خان عبدالغفار تر مشرۍ لاندې د انگليسانو ددې ویش پر ضد غونډه وکړه، انگليسانو خان عبدالغفار خان او هغه سره ملگري ټول بنديان کړل، پښتنو (افغانانو) د انگرېزانو پر ضد جگړه اعلان او پېښور کې يې يوه اعلاميه نشر کړه. په اعلاميه کې راغلي و چې پېښور ته به داخلېږي. مگر په ۱۹۲۱ ز کال په داسې حال کې چې د صوبه سرحد رهبران بنديان وو، د (خلافت جمعيت) افتتاح وشوه. دهغه جمعيت يوه برخه وه چې د لومړۍ نړيوالې جگړې وروسته دهند د مسلمانو رهبرانو لکه مولوي محمد علي خان او شوکت علي خان لخوا تاسيس شوي و. په ۱۹۲۲ ز کال کې يې د پرنس آف ويلز د راتگ پر مهال د مخالفت لاريون وکړ چې ځينې لاريون کوونکي بنديان هم شول (۳۲، م ۵۸۰) د هند د خلافت په تحريک کې هندوان او مسلمانان يو او متحد شول. گاندي د (عدم تعاون تحريک رهبري کاوه مگر د مصطفي کمال پادشاه د مينځ ته راتگ وروسته د خلافت تحريک کومه ځانگړې موضع گيري نه لرله خو د عدم تعاون تحريک په هند کې پاتې شو. چندر ابوش ډير فعاليت کاوه. ولي انگليسان هم ارام کښيښاستل. شردهاسند او دهغه د ملگرو هندوانو او مسلمانانو تر مينځ يې دا اختلاف اور بل کړ. تر دې پورې چې ځينو معتصبينو په دې ټينگار کاوه چې هند د هندوانو مال دي مسلمانان مجبور دي چې خپل مذهب بدل کړي او يا دهند څخه تير شي په دې کې

ډيرې ويني توی شوې، مگرد مسلمانانو او هندوانو ترمينځ اختلاف زيات شو. ددې
اړخه انگليسان ډير ډاډه بنکاريدل. (۳۲م ۵۸۰)

د ترنگزو د حاجي صاحب د فعاليت په تعقيب خان عبدالغفار خان په
(۱۹۱۴ز) کال «د انجمن اصلاح افغانه» تشکیل کړ. چې همکاران او ملگري يې
بناغلي محمداکبر خان خادم، میان احمد شاه خان، قاضي عطاالله «د پښتنو د
تاريخ مولف» جعفر شاه کاکاخيل او عبدالکریم خان وو. نوموړی انجمن په (۱۹۲۹
ز) کال لومړنۍ غونډه وکړه خو په (۱۹۳۰ز) کال د (خدایي خدمتگارانو) یا سرخ
پوشانو «کالیو يې نسواري رنگ درلود» گوند تشکیل شو. د پښتنو رهبرانو له
دې قربانيو سره په پېښور، بنو، کوهات او دیره اسمعیل خان کې انگليسانو
سره جگړې وکړې. حتی پر پېښور يې بريدونه هم وکړل، ډېر اړيدي شهيدان او
زخمیان شول. مگر ازادۍ ته ونه رسيدل. او دوی له افغانستان څخه لرې وساتل
شول. هغوی مجبور وو چې د انگریزانو په مقابل کې يوازي و جنگېږي او له هندي
مبارزينو مرسته وغواړي خو د هغوی په رهبرۍ کې کانگرس او مسلم ليک قرار
درلود. چې هېڅ يو د صوبه سرحد (پښتنو یا افغانانو) له گټو سره مينه نه درلوده.
کانگرس يو لوی او قوي هندوستان غوښتنه خو مسلم ليک د مسلمانانو لپاره د يو
جلا هیواد غوښتنه کوله. کانگرس د انگليسانو پاملرنه جلب کړه ولې مسلم ليک
چې تر کانگرس ضعیفه و. خو د انگليسانو په پلوي يې فعاليت کاوه. ځکه د دوی په
رهبرۍ کې ملکانو، نوابعانو او جاگيردارانو قرار درلود. ددې برعکس د صوبه
سرحد مبارزينو زيات اميد کانگرس ته و له دې سره هم خان عبدالغفار خان چې
بندي و له مسلم ليک سره يې د يو ځای کيدو هيله وکړه خو هغوی رد کړه ولې
کانگريس په خلاصه غيږ د افغانانو د يو ځای کيدو هر کلی وکړ (۳۲م ۵۸۱)

په داسې نازک وخت کې د افغانانو (پښتنو) تر مينځ نفاق، تجزيه او دقوتونو
جلا والی مينځ ته راغی چې پردیو له دې وضعې نه په خپله گټه استفاده وکړه خو
افغان ملت (پښتنو) له دې وضعې ډير زیان وليد ځکه پښتانه نيمايي د کانگرس او
نيمايي د مسلم ليک پلوي شول په دې توگه د سرخ پوشانو تر مينځ هم اختلاف
پیدا شو په مقابل کې مسلم ليک د مشهور شاعر ډاکتر علامه اقبال تر رياست لاندې
غونډه وکړه او د (پاکستان) شعاريې مينځ ته راوړ چې په (۱۹۴۰ز) کال کې دغه

شعار تصویب شو. په (۱۹۴۲ ز) کال کې جواهر لعل نهرو د افغانانو سیمې پښتونخوا (صوبه سرحد) ته راغی صوبه سرحد کې د نهرو هر کلی ونشو. خو لویې مونږ بیتین چې د لار دیول حای ناستی و د (۱۹۴۷ ز) کال د جون په (۳ مه) نیټه د هندوستان وېش اعلان کړ خو افغانان (صوبه سرحد) او سیدونکي د انتظار په حالت کې پاتې شول. د (۱۹۴۷ ز) کال د جولایې د (۲-۱۷) نیټې پورې په پېښور کې د دوو هیوادونو (هند او پاکستان) یا هندو او مسلمان په نومونو یوه فرمایشي رایې گیری وشوه. خو د پښتنو (صوبه سرحد) لپاره له افغانستان سره د یو حای کېدو او یا مستقل پاتې کېدو په اړه له ټولټاکنو سره مقاطعة وشوه. پاکستان نه یوازې دا چې قران یې د هندوانو د کتاب په مقابل کې کیښود، بل پلو ته یې په ټولټاکنه کې تقلب وکړ یعنې له دري میلونو پښتنو او بلوڅو څخه یوازې درې لکو په دې ټولټاکنو کې گډون وکړ، چې د هند په وړاندې پاکستان اکثریت په لاس راوړ انگلیسانو هم له پاکستان سره د صوبه سرحد د یو حای کېدو امر صادر کړ. په دې ترتیب د (۱۹۴۷ ز) کال د اگست په (۱۴ مه) نیټه پاکستان له سند ولایت، بنگال، پنجاب، بلوچستان او صوبه سرحد (پېښور او دیره جاتو) څخه تشکیل او افغانستان د یوه نندار چې په څېر پاتې شو. (۳۲ م ۵۸۲)

پاکستان د افغانستان د دولت له موقف نه گټه واخېسته په زړورتیا سره یې دې ته مټې را ونغښتي چې د افغانانو (پښتنو) ملي هویت له مینځه یوسي او له پنجاب سره یې مدغم کړي، په دې خاطر یې د صوبه سرحد کابینه چې د پارلمان بڼه یې درلوده لغوه کړه. په چارسده کې یې آزادي غوښتونکي په بې رحمۍ ووژل. قلات خان، باجوړ خان او نوری عزل او بنديان کړل. ملي گوندونه له مینځه لاړل او رهبران یې بنديان شول، پنجابي مهاجرین ټول د پښتنو سیمو (پښتونخوا) ته راغلل. دانگلیسانو لخوا د آزاد سرحد سیمه له پاکستان څخه د نه بلیدونکې سیمې په توگه اعلان شوه او پښتنو د ورکېدو په حال کې قرار ونيو. (۳۲ م ۵۸۲)

عبدالولي خان په دې اړه وایي: «کله چې فرنگیانو د (۱۹۴۷ ز) کال د جون په درېمه نیټه اعلان وکړ (مونږ له دې ملک څخه ځو) دوی همدغه وخت د هند د تقسیم فیصله وکړه. د دوی د پریکړې نه دا پته ولگیده چې دوی به د پښتونخوا په صوبه کې هم له خلکو نه پوښتنه کوي، ټولپوښتنه به کېږي او عامې رایې

معلوماتي چي تاسي (پښتانه) له پاکستان سره تلل غواړئ که له هندوستان سره؟
نو موږ د دې نظر مخالفت وکړ. د خدايي خدمتگار جرگه چې کينښناسته نو هغوی
بيا دا فيصله وکړه چې د پاکستان او هندوستان د تقسيم په مسئله کې که دوی
زمونږ څخه پوښتنه کول غواړي نو بيا دې د حق خود اراديت له اصولو سره دي
مونږ ته د دريمي فيصلي اجازه راکړي چې پښتانه له هندوستان سره يوځای کيدل
غواړي که له پاکستان سره تلل غواړي او که ځان ته يو آزاد مملکت پښتونستان
جوړوي؟ خو درېم حق ورنه کړ شو د خدايي خدمتگار و په مشرتوب ډېرو پښتنو
په ټولپښتنه کې برخه

وانه خېسته)) . (۴ م ۲۳۴ او ۲۳۵)

افغانستان هم بې تفاوته او چپ پاتې نه شو په دې برخه کې درې فکرونه موجود
وو: سيد شمس الدين مجروح وايي: «لومړی فکر دا چې دا د افغانستان خاوره
ده بايد ادعا وشي؟ ځکه کوم تړون چې مخکې افغانستان له انگریزانو سره درلود
وروسته له مينځه ولاړ، نور نو د ډيورند کرښه نشته ټوله د افغانستان خاوره ده او
له افغانستان سره دې وتړل شي. دوهم فکر دا و چې چيرې د پښتونستان خلک نه
غواړي چې له افغانستان سره يوځای شي، نو دوی دې ديو تن (د عبدالغفار خان او
نورو مشرانو) تر لارښوونې استقلال و غواړي او افغانستان بايد ددوی استقلال
تاييد او په رسميت و پېژني دريم فکر دا چې پرې به يې ايرېدو پښتانه خپله
پوهېږي پاکستان او انگریزانو او موږ (افغانان) به سيل کوو راتلونکي ته به
وگورو. خو ولې ځان په مشکل کې اچوو د افغانستان دولت لومړنی فکر خپل کړ او
له برتانيې بې دخپلې خاورې غوښتنه وکړه د ولسي جرگې لخوا هم د ډيورند معاهده
لغو اعلان شوه. دولسي جرگې ټول غړي د پښتونستان دمستلي د حل
غوښتونکي شول او ظاهر شاه او دهغه کورنۍ هم ددوی ملا تر وکړ. بايد
ووايو که چيرې يې ملا تر نه وای کړای د ملت لخوا هرومرو خاين گڼل
کيدل. (۴ م ۲۳۵ او ۲۳۷)

سردار محمد داود خان د پښتونستان د آزادۍ کلک پلوي و نوموړي په
نړيواله سطحه د پښتنو د خود اراديت مسئله را پورته کړه. ده په (۱۹۵۲ ز) کال په
مسکو کې د شوروي اتحاد جمهور رئيس ليونډ بريژنيف سره په کتنه کې د پښتنو
اوبلوڅو د حقونو په اړه وويل: «څرنگه چې زموږ دوستان خبر دي په خواشيني سره

بايد ووايم چې زموږ د پښتنو او بلوڅو وروڼو د سرنوشت په موضوع کې يوازې ښه والې رانه غی بلکې کوم غير قانوني او سخت چال چلند چې پاکستانې واکمنانو د وطن پالونکو پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې غوره کړې دی . په سيمه کې يې

حالات نور هم ناكراره او كړكیچن كړي دي .

كه چيرې د پاکستانې مشرانو سياست همدغه شان دوام وكړي او د خلكو ملي هيلو او غوښتنو ته په سطحې او سر سري نظر وگوري نه يوازي د بشري حقونو د پرنسيپونو پر خلاف عمل كوي بلکې وپېرېو چې د اسيا په دې برخه کې به سوله او كرارې له خطر سره مخامخ كړي په هر حال موږ به له خطر سره مخامخ كړي خو موږ په بشپړ زغم سره ددې قضیې د سوله ايز حل لپاره خپلو هلو ځلو ته دوام وركړو .» م۴م ۲۳۷ او ۲۳۸

د افغانستان دولت د پښتونستان مسئله نوره هم نړيواله كړه . د ملگرو ملتونو په سازمان کې د افغانستان استازي ښاغلي عبدالرحمن (پژواک) د پښتونستان د مسئلې سوله ايز حل لپاره په لاندې توگه وړانديز وكړ : « د پښتونستان د مسئلې لپاره د افغانستان پېشنهاد چا وانه وريده او پاکستان هم ددې پرېكړې مخالفت وكړ . اوس چې پاکستان د کشمير لپاره حق خود اراديت غواړي ، پښتنو ته هم بايد دا حق وركړل شي . ځكه کشمير د انگرېزانو د استعماري سياست په اساس هند ته وسپارل شو خو پښتونستان هم د انگرېزانو د استعماري سياست ډيورنډ کرښې پواسطه له افغانستان څخه جلا کړای شوي . پاکستان هلته يوه خبره مني او دلته بله خبره کوي که دوی په کشمير کې حق لري نو افغانستان په پښتونستان کې د ادعا حق لري (م۴م ۲۳۸ او ۲۳۹)

برتانيې د افغانستان وړانديزونو ته سمه پاملرنه ونه كړه ، په پښتونخوا (صوبه سرحد) کې د ۱۹۴۷ز كال د جولايې په اخر کې ټولټاكنه وشوه پښتنو د هغو له ځينو مشرانو لکه خان عبدالغفار خان سره يوځای له رايې وركولو څخه بايكاټ

و کړې، ځکه دوی هم دریم حق یعنی حق خودارایت د خپل برخلیک ټاکنه او آزادي غوښتله. خو هغوي (انگریزانو) د دوی له گډون نه پرته ټولټاکنه وکړه خو گڼ شمېر پښتنو په رایه ورکولو کې ونډه وانه خپسیته، ځکه پښتنو ته د خپلې خوښې د برخلیک ټاکنې چانس ورنه کړ شو. ځکه د پاکستان د بکسو په سر د قران عظیم الشان نښه او د هندوستان د بکسو په سر د سکانو نښه نښانې شوي وې. پښتنو ته د رایې د استعمال لپاره دریم بکس موجود نه و. (۳۷ م ۸۱ او ۸۲)

شوروي اتحاد د افغانستان د وړاندیز پلوي وکړه بلگانین هم ماسکو کې د (۱۹۵۵ز) کال د ډسمبر په (۲۹مه) نېټه په خپل رپوټ کې ولسي جرگې (سپریم سوویت) ته په دي اړه وویل: «زمونږ په اند د افغانستان دا غوښتنې چې په پوله پرتو د پښتنو استوگنو ته دي په آزادانه ډول د خپلې خوښې د څرگندولو موقع ورکړل شي، جایز او اساسي دی. د دي سیمې خلک د خپل ملي برخلیک د ټاکلو په هکله هم، د نورو خلکو په شان حق لري د هغو خلکو ته څه جواز نشته څوک چې د پښتونستان د خلکو د قانوني او ملي گټو احترام نه لري او غور پرې نه کوي (۳۷ م ۱۰۳)

د افغانستان دولت په دي خوښ و، چې د شوروي اتحاد غونډې نړیوال ځواک ملا ترېبی تر لاسه کړی دی ځکه د پاکستان سره د امریکا متحده ایالات ملگری و. د داود خان په اند په ملگرو ملتونو کې د پاکستان د شکایت په صورت کې به شوروي اتحاد د امریکا په مقابل کې د افغانستان ملا وتړي. او د امنیت په شورا کې به د افغانستان د لاس وهنې موضوع ویتو کړي. خو شوروي اتحاد د پښتونستان د مسئلې د ملا تر په خوا کې د افغانستان سره په سیاسي، اقتصادي او پوځي برخو کې پراخه مرستې وکړې. شوروي اتحاد په دې خوښ و. چې افغانستان د دوی مرستې مني او دوی سره اړیکې ټینګولو ته تیار شول، ځکه د دې خلا د ډکولو په خاطر د دوی یو هیئت کابل ته راغی په کابل کې خروشیف او بلگانین په دي خبره ټینګار کاوه چې افغانستان باید خپله بې طرفي وساتي. صدراعظم محمد داود خان هم د شوروي اتحاد مشرانو ته د افغانستان له بې طرفۍ څخه ډاډ ورکړ او ویې ویل چې هیڅکله به د افغانستان له لاري شوروي اتحاد ته

خطر پېښ نه شي . په دې شرط چې شوروي اتحاد د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس وهنې څخه ډډه وکړي . (۳۷- م ۱۰۴)

افغانستان سره د شوروي د بي ساري اقتصادي مرستو او د پښتونستان د مسئلې ملا تر لويديځ او امريکا ته ټکان ورکړ حتی ځينو لويديځو سياسي منابعو دا ومنله چې سردار محمد داود خان د کمونيزم په منگولوکي راگير شو . خو افغانستان تل خپله بي طرفي ساتله . کله چې د شوروي اتحاد او افغانستان تر مينځ د عسکري مرستو تړون لاسليک شو او امريکا په ډير وار خطا حالت سره د خپل هيواد نيشنل سيکورټي کونسل (د ملي سلامتيا جرگي) ته امر وکړ چې پاکستان سره د افغانستان شخړه حل او افغانستان په دې راضي کړي چې له کمونستي بلاک څخه لږ پوځي وسايل وارد کړي او د خپلې اړتيا وړ وسله د امريکا له بازار څخه واخلي . (۳۷- م ۱۰۴)

د امريکا وړانديز ډير ناوخته و خو بيا هم افغانستان په (۱۹۶۲ ز) کال (۲۸) تنه افسران د تربيه له پاره امريکا ته واستول . امريکا د (۱۹۵۲ ز) کال څخه تر (۱۹۵۴) پوري شل زره ټنه غنم په افغانستان خرڅ او د (۱۹۵۶ ز) کال څخه تر (۱۹۵۹ ز) کال پوري (۱۳۰) زره ټنه غنم يې د مرستې په توگه ورکړل . همدارنگه په ۱۹۵۶ ز کال کې د امريکا انټر نيشنل کارپوريشن ايدمستريشن (I C A) د بين المللي مرستو اداره چې وروسته يې نوم په ايجنسي فارانټير نيشنل ډيويلت (A I D) بدل شو . په افغانستان کې د بنسټونو او روزنې ، کرنې ، د کتاب چاپولو او کابل پوهنتون ، سرکونو پخولو ، هلمند پروژې ، اريانا افغان هوايي شرکت په برخه کې ۴۹ سلنه پانگه واچوله ۵۱ سلنه د افغانستان دولت او همدارنگه په ۱۹۵۸ ز کال کې د امريکا صادراتي او وارداتي بانک د قندهار او چمن تر منځ د اورگاډي د پټلۍ د جوړولو پور ورکړ خو له بده مرغه دا پروژې د افغانستان او پاکستان تر منځ د اړيکو د خرابوالي او د پښتونستان د مسئلې پرسر د سياسي شخړو په وجه ځينې نيمگړې پاتې او ځينې هېڅ عملي نه شوې . خو افغانستان د امريکا په مرستو خوښ و چې دغه مرستې به د شوروي سره موازنه وساتي او د دواړو هيوادونو په اړيکو باندې به مثبت اغيزه وکړي . په (۱۹۵۷ ز) کال د امريکا جمهور رئيس د افغانستان د استقلال ملا تر وکړ دده راتگ او ملا تر ډير سياسي ارزښت درلوده د اړيکو د

پیاوړتیا له پاره سردار محمد داود خان د (۱۹۵۹ ز) کال په جون کې امریکا ته سفر وکړ. او هلته یې د امریکا له جمهور رئیس ایزونهار او دهغه هیواد د صادراتي او وارداتي بانک له رئیس سره کتنه وکړه د ۱۹۵۹ ز کال د جون په (۲۶) نېټه یې د امریکا کانگرس دواړو جرگوته ویناوې وکړې. او د امریکا د پیرو مرستو غوښتنه یې وکړه. او هم یې د چېپې میلان په اړه د امریکایانو شکونه ختم کړل د همدې سفر پایله وه چې د (۱۹۵۹ ز) کال د دسمبر میاشت کې د امریکا ولس مشر ایزونهار کابل ته یو رسمي سفر وکړ. د کابل د بناریانو د تود هرکلي سره مخ شو. ایزونهارو د پاچا اعليحضرت محمد ظاهر شاه او صدراعظم محمد داود خان سره دوستانه لیدنې وکړې. نوموړي افغانانو ته ډاډ ورکړ چې امریکا به د افغانستان اقتصادي او ټولنيزې ودې په برخه کې مرستې وکړي. امریکایانو او افغانانو دواړو دده دا سفر د دواړو هیوادونو د اړیکو په ټینګولو کې مهم ګاڼه. ۳۷-۱۰۶ م

په دې دوران کې د شوروي اتحاد او افغانستان ترمنځ اړیکې هم ښې وې ځکه سردار محمد داود خان د (۱۹۵۶ ز) کال په اکتوبر د (۱۹۵۹ ز) کال په مې او د ۱۹۶۱ ز کال په اپریل کې مسکو ته مسافرتونه وکړل او همدارنگه پاچا محمد ظاهر شاه د (۱۹۵۷ ز) کال په جولایي او په (۱۹۶۲) ز کال په اګست کې شوروي اتحاد ته رسمي سفرونه وکړل او د (۱۹۵۷ ز) کال په سفر کې شوروي د ګاز د صادراتو په مقابل کې (۱۵) میلیونه ډالر ومنل او هم یې په شمال کې د ګاز ټون پیل کړ. په (۱۹۶۰) ز کال خروشیف کابل ته راغې او د دویم پنځه کلن پلان د مالي مرستو ژمنه یې وکړه (۳۷-۱۰۶ م)

هغه مهال د پاکستان او افغانستان دواړه حکومتونو د یو بل پر ضد تبلیغات کول مګر ایران، ترکیې او سعودي عربستان د افغانستان او پاکستان د پخلا کولو هڅې تازه کړې د دې دوستو هیوادونو د ټینګار او هڅو په نتیجه کې د افغانستان پاچا اعليحضرت محمد ظاهر شاه او د پاکستان ولس مشر جنرال سکندر یو د بل هیواد ته رسمي سفرونه وکړل. د پاکستان د صدراعظم سهروردي په بلنه سردار محمد داود خان پاکستان ته رسمي سفر وکړ. د سفر په پای کې یوه اعلامیه خپره شوه. په دې اعلامیه کې مهم ټکي دا وو چې دواړه خواوي د پښتونستان د مسئلي په سوله ایز حل راضي شول دا لومړی ځل و چې پاکستان په رسمي سند

کې د پښتونستان کلمه ومنله او د پښتونستان د خلکو برخليک ټاکلو له پاره يې يو گام پورته کړ د پښتونستان کلمه يې په قوسينو کې نيولې وه. دې اړيکو د افغانستان هيله پيدا کړه چې د دواړو هيوادونو تر مينځ په (۱۹۵۸ ز) کال ترانزيتي تړون لاسليک شو چې د کراچۍ له لارې به افغانستان خپل مالونه وارد کړي. د افغانستان او پاکستان تر مينځ تر بگني تر (۱۹۵۸ ز) کال پورې غلې وه خو د جنرال ايوب واک ته رسيدو سره دغو اړيکو بيرته کړکيچن حالت غوره کړ. ۳۷-م ۱۰۸.

د جنرال ايوب واک ته رسيدو سره داود خان خپل مشر ورور او د بهرنيو چارو وزير سردار محمد نعيم پاکستان ته وليږه چې له ايوب خان سره وويني له بده مرغه د پاکستان مشر محمد نعيم خان ته د پاکستان پوځي طاقت او په ساعتونو کې د کابل د نيولو د توان په اړوند خبرې وکړې سردار محمد نعيم خان ته جوتنه شوه چې سفر يې بې گټې دی نو ژر بيرته کابل ته راستون شو. سره له دې چې ايوب خان پخپله پښتون و، خو د پښتنو د ستونزو هوارولو لپاره يې هيڅ کار ونه کړ. د پاکستان او افغانستان سياسي اړيکي يې ډيري خرابې کړې. پاکستان په قبائلي سيمو کې يې تيرې پيل کړ هغه مهال د پښتنو يو ستر مشر فقير ايبي (*) چې دانگريزانو او پاکستان

---

* الحاج ميرزا عليخان چې په ايبي فقير صاحب مشهور وه د ارسلا خان زوی د محمد اياز لمسي په قوم اتمانزی، ابراهيم خيل، نوري خيل، مداخيل، بوريه خيل، گداخيل، بنگال خيل، خټک خيل علي محمد خيل وزير و. نوموړي په ۱۲۸۴ لمريز ۱۸۶۳ ز کال د وزير ستان په خيسور کې

پرضد جنگبده په (۱۹۵۹) زکال مړ شو. ده په مړیني کې ټوله پښتونخوا کې نا ارامي زیاته شوه. په (۱۹۶۰ او ۱۹۶۱) ز کال کې ځیني افغاني عسکر د قبایلو په جامعه کې باجوړ ته ننوتې و. خو په بدل کې پاکستان په قندهار کې ځیني عناصر په دې پلمه را پارولې وو چې سردار محمد داود خان دښخو د پردې (حجاب) اوچتولو

* زیریدلی دی. د مور له خوا د میرزمان خان لمسي دی. نوموړي د وزیرستان د کوچي په سیمه کې د ایپي کلي چې د کجوري او میرعلي تر مینځ واقع ده اوسیده.

فقیر صاحب خپلي لومړنۍ زده کړي لکه عقاید، فقه، تفسیر، د حیدر خیلو، دوپ، بنو او کوهات پېښور، رامپور، خوست او گیلان خیلو کې د محلی ملایانو څخه کړي دي. وروسته د خپل کلي مدي خیل څخه چې د کجوري له کلا څخه یې یو کیلو متر فاصله درلوده د ایپي کلي ته راغی په دې کلي کې یې یو کور او مسجد جوړ کړ. فقیر ایپي چې پر هند او پېښور باندې د انگلیسانو ظلمونه او ناروا وې ولیدلي، لومړی یې د خپل وطن او بیا یې د هند نیمې وچي د مسلمانانو د حق خودارایت او آزادي له پاره د انگلیسانو په مقابل کې د جنگ اعلان وکړ.

د ایپي فقیر صاحب د هغو نا ارامیو د له منځه وړلو له پاره چې د امان الله خان د اصلاحي پروگرام په مقابل کې پیل شوي وي د یو و فده په مشري پکتیا ته راغی. خو انگلیسانو د پیسو په زور او ډول ډول توطیو پواسطه د ایپي فقیر صاحب د عزم په ناکامولو شروع وکړ او فقیر څو میاشتي په رنځ او ناروغي تیري کړي خو د خپل پروگرام د تعقیبو لو څخه ایپي فقیر ولویده. هغه وخت چې انگلیسانو پر باجوړ، مهمندو، اپردو او وزیرستان باندې تیري شروع کړ و فقیر ایپي صاحب د کربوغي حاجي صاحب په ملگرتیا انگلیسانو ته د جنگ اعلان وکړ....

په ۱۹۴۷ ز - ۱۳۲۶ لمریز کال کې چې د هند لویه وچه پر دوو برخو د هند او پاکستان په نامه ویشله کیدله ایپي فقیر صاحب د آزاد وزیرستان د ایالتي حکومت آزادي او د مشر په حیث خپل خط مشي داسي اعلان وکړ.

((..... د لوي خدای(ج) په کومک او د حضرت رسول (ص) د روحانیت په برکت او د افغان غیور قوم په همکاري سره د ۱۳۲۸ لمریز کال د جدي ۲۶ ورځي څخه چې زمونږ یوه تاریخي ورځ ده د وزیرستان د ملي حکومت ټولي لښکري تعلیمي، سیاسي او اداري چاري د دي لاندې پروگرام سره سمیږي. ۱- د پاکستان د حکومت څخه غواړو چې د پښتونستان په تمامیت او استقلال د صلح او امن د لاري اعتراف وکړي. او له نن ورځي څخه دي خپلو ټولو لښکري او ملکي اجنتانو او مامورینو ته امر وکړي چې فوراً د پښتنو او بلوڅو د ټولي خاوري څخه ووږي. که داسي ونه کړي نو د هغو د وځیمو عواقبو مسئولیت به چې پاکستان یې د دي لجالته په اثر پېښیدونکي وي، هم د خدای(ج) او هم د ملگرو ملتو د موسسي په نزد د پاکستان په غاړه وي. ۲- څرنگه چې زمونږ نشراتي وسایل نیمگري دي د خپل ورور افغانستان د دولت څخه چې تل یې د

پښتونستانيانو سره صميمي همدردی لري. هيله کوو چې د پښتونستانيانو مربوط زموږ پرگرام او اطلاعات دي د افغانستان په جرايدو کې خپاره کړي. ۳- دنياد عدالت خوښونکو مرکزونو او ۱۲۰م ۴۰۲ او ۴۰۴]

فرمان جاري کړی دی. د (۱۹۶۱ز) کال د اگست په (۲۳) پاکستان اعلان وکړ چې په جلال اباد او قندهار کې خپلې قونسلگرۍ بندوي او افغانستان دې هم د پيښور، پاره چنار، کويټې او چمن قونسلگرۍ او سوداگرۍ مرکزونه بند کړي. ۳۷- ۱۰۹م

دوي غوښتل چې سفارتي اړيکي غوڅې کړي. چې د افغانانو ستونزې زياتې شي په دې ډول به د پښتونستان مسئله هيره کړي، د افغانستان دولت په (۱۹۶۱ز) کال د اگست په دیرشمه د پاکستان حکومت خبر کړ که دوی خپله پریکړه په یوه اونۍ کې بیرته وانخلي نو د دواړو هیوادونو په مېنځ کې به سفارتي اړیکې غوڅې شي د پاکستان لخوا د ۱۹۶۱ز کال د سپټمبر تر (۶) پورې هیڅ جواب رانه غي، افغانستان د پاکستان سره سیاسي اړیکې غوڅې کړي او په پوله باندې هر ډول تگ او راتگ بند شو خو پاکستان د سوداگرۍ په یو مخیز بندیز سره شور پیل کړ استدلال یې کاوه د (۱۹۸۵ز) کال تړون سره سم له سوداگریزو نمایندګیو پرته هم سوداګري کېدلې شي. خو افغانستان داسي دلیل وړاندې کړ تر څو چې افغاني نمایندګیو ته اجازه ورنکړل شي د افغانستان سوداګري په چټک او آزاد ډول امکان نه لري د (۱۹۵۸ز) کال د تړون مطابق د سوداگریزو نمایندګیو د ازادولو پرته یې د تجارت د پیلېدو غوښتنه کوله او ځان یې حق په جانبه ښوده خو دا د افغانستان لپاره

---

* د ملګرو ملتو د موسسې څخه خوا هاش کوو چې د پښتنو او بلوڅو خاوره دي یو آزاد ملت او مملکت او دخپل یو اساسي غړي په حیث وپيژنې او د پاکستان حکومت دی مجبور کړي چې د پښتنو او بلوڅو د خاورې په آزادي او تمامیت اعتراف وکړي د فقیر ایپي صاحب ژوند ډیر ساده او فقیرانه و. په خوراک او پوښاک کې ساده ګي او سپیلتیا موجوده و. د تکلفاتو څخه یې ښه نه را تلل. فقیر صاحب متاهل و خو اولاد یې نه درلود، د سهار د سپیدو مخکي وینبیده تر لمر ختو پوري ي د خدای (ج) عبادت کاوه. څلور ویشت ساعتو کې یو ځل ډوډي خوړله زیاتره ورځي به روژه و. دده د شخصیت او کارونو په اړه ډیر اثار لیکل شوی دی نوموړی د زیاتو مجاهدو وروسته په ۳۳۹ المریز کال کې وفات شو. دخلکو د غوښتنې پر اساس دده مړي څلور ورځي د احترام او دعا په خاطر ښخ نه کړ، دي د گرویک د شهیدانو په هدیره کې خاوروته وسپارل شو. دده فاتحه په

ډيرو سيمو کې واخستل شوه. دده ځاي ناستو او پلويانو د انگليس د استعمار پرضد مبارزه کوله او ډير قرباني ورکړي دي. مشهور يې عبارت دي له: «مشک عالم احمدزي وزير ۱۳۶۱ لمريز کال، محمد رازدوړ ۱۳۱۷ لمريز جرنيل بنادي خان ۱۳۱۸ لمريز کال کرنيل فرمان احمدزي ۱۳۱۸ لمريز کال، غازي مير جان اتمانزي وزير ۱۳۱۹ لمريز کال او نور...» م.م. ۲۰۰۲ او ۴۰۶

د منلو وړ نه وه د دوو کلونو له پاره سرحد باندې تگ او راتگ بندو. او د دواړو هیوادو

تر مینځ سیاسي او قونسلگري اړیکې هم نه وې. د سرحد بندیدلو ډېرې پروژې خصوصاً د هلمند پروژه ډیره تاوانې کړه ځکه امریکا د شوروي اتحاد له لارې خپل مواد نشور اوړلی، جاپان خپل سامان د سایبیریا له لارې افغانستان ته رالیږل. د ۱۹۶۲ ز کال په پیل کې افغانانو د لږې مودې لپاره سرحد پرانیست خو د کندهار - کابل تر مینځ د سرک د جوړولو او د هلمند ناوې د پروژې د پرمختگ لپاره د امریکا اړینه درنه ماشینري پرې را تیره شي. خو د امریکا د پروژو زیات سامان په کراچۍ، پېښور او چمن کې وروست شو. افغانستان او ایران تر مینځ په ۱۹۶۲ ز کال ترانزیتی تړون لاسلیک شو چې د فارس خلیج د خرم ښارد بندرڅخه تر تهران او مشهد پورې په اورگاډي، او تر هرات پورې به په سرک راوړل کیده. د متحده ایالاتو ټول مالونه د ایران له لارې راوړل کیدل، خو بیا هم په ۱۹۶۱ ز کال د پاکستان او افغانستان تر مینځ د سرحد تړل ددې سبب شو چې افغانستان خپل انګور هند ته صادر کړي. افغانستان له دې درکه ډېر زیان ولید. پاکستاني حکومت د کوچیانو په تگ راتگ هم بندیز ولگاوه. د افغانستان او پاکستان تر مینځ د پولي تړل یوازې د افغاني خوا اقتصاد ته زیان وانه و او په بلکې پاکستان هم هغه گټې چې د سوداګریزو مالونو په راوړلو یې لاس ته راوړلې له لاسه ورکړې. خو امریکا او ایران هڅه کوله چې ددې دواړو هیوادونو اړیکې دوستانه شي ترڅو د شوروي اتحاد د نفوذ د زیاتوالي مخه ونیسي، د امریکا ولسمشر جان ایف کینیډي د ۱۹۶۱ ز کال په اکتوبر کې افغانستان او پاکستان ته د امریکا بې ښو خدمتونو وړاندیز وکړ خو دوی باید خپلې کشالې حل او اړیکې ښې کړي. دې وړاندیز ته د افغانستان حکومت هر کلی ووايه خو پاکستان پرې خوښ نه و. د ایران پاچا هم د ۱۹۶۲ ز کال په اوړي کې کابل او راولپنډي ته سفرونه وکړل خو دواړو خواوو نه رغیدونکی موقف درلود. افغاني مشرانو د مسئلې په اړه د شوروي اتحاد مرسته حاصله کړه، مگر د شوروي اتحاد په نفوذ باندې افغانان خوښ نه وو. د پولو بندیدو او د پاکستان د تجارتی لارې بندیز د افغانستان مخه شمال ته کړه. د ایران او هندوستان له لوري د دوی ستونزې نه حل کیدلي. په افغانستان کې د شوروي اتحاد انحصار له زیاتیدو

سره د پښتونستان مسئله زیاته گرمه شوه او دا ترخوالي د افغانستان په زیان و. پر داود خان باندې نیوکې زیاتې شوې خو پاچا کونښن کاوه چې د پاکستان سره سفارتي اړیکې ټینګې کړي ، د سردار محمد داود خان دیولې وړاندیزونو د نه منلو په اثر خپله استعفا وړاندې کړه . پاچا هم د نورو عواملو په خوا کې د پښتونستان مسئلې د سرولو په خاطر دده استعفا منظور کړه . د ۱۹۲۳ زکال د مارچ په (۹) د داود خان استعفا اعلان شوه چې زیات خلک دده په استعفا باندې حیران وو . ۳۷- ۱۱۳م

د سردار محمد داود خان د استعفا نه وروسته د افغانستان او پاکستان په سیاسي اړیکو کې ژور بدلون راغی . د ایران پاچا په وړاندیز د ۱۹۲۳ زکال د مې په (۲۹) نېټه افغاني او پاکستاني هیئت په ایران کې اعلان وکړ چې د افغانستان او پاکستان سفارتي ، قونسلګري او سوداګري د ۱۹۵۸ زکال ترانزیتي تړون په ټولو اصولو راضي شول . افغانستان به ډیر ژر خپلې قونسلګرۍ او سوداګري نمایندګي په پاکستان کې دوباره پرانيزي . پاکستان هم په جلال اباد او قندهار کې خپلې قونسلګرۍ پرانيزي او دواړه هیوادونه به خپل منځي ستونزې د بین المللي قوانینو مطابق حل او کونښن به وکړي چې د باور فضا رامینځ ته کړي . او د پښتونستان مسئله به لږه شان غلې کړي خو بیا هم محمد ظاهر شاه د ۱۹۲۳ زکال په جولای کې په یوه لیږنه کې وویل : « مونږ پښتونستان نشو پرېښودې خو کولې شو او ومو کړل چې د توري څوکه پخه کړو . » همدارنګه محمد ظاهر شاه و اشنګتښ ته د سفر پرمهال دا ومنله چې « پاکستان سره د پوره روغې کولو هیله کول ډیره ستونزمنه وه .... تر هغې چې د پښتون قبایلو رېږونکي پوښتنه د دواړو هیوادونو ترمینځ حل شوي نه وي » ۳۷- ۱۱۸م

په ۱۹۲۵ زکال کې د هند او پاکستان ترمینځ د کشمیر په جګړه کې ، افغانستان بې طرفه پاتې شو . پاکستان په دې کار ډېر خوشحاله شو . پاکستان په ۱۹۷۰ زکال کې اساسي قانون جوړ او پوځي رژیم ړنګ شو . پښتونستان د شمال لویدیځ سرحد په نوم او لویدیځ پاکستان د جلا ، جلا واحدونو په توګه په رسمي ډول وپېژندل شو . د ۱۹۷۰ زکال په قانون د پاکستان ولس مشر یحیی خان او سیاسي ګوندونو بحث او فکر کړي و چې ولایتونو ته یې یوه اندازه اختیارات

ورکړي و، د پښتونستان مشران هم په دې کار نسبتاً خوښ وو ځکه هغوی فکر کاوه چې گوندي لږ، لږ د آزادي، خواته و خوځيدل. په ۱۹۷۱ زکال کې هندوستان او پاکستان د جگړې په نتيجه کې بنگله ديش آزاد شو او افغانستان د ۱۹۷۳ زکال په (۱۸) نېټه د بنگله ديش آزادي په رسميت وپيژنده بيا پاکستان په ۱۹۷۳ زکال کې يو بل بنسټيز (اساسي) قانون جوړ کړ. نوموړي قانون د (۱۹۷۰) قانون سره چندان توپير نه درلود بيا هم نوموړی قانون ټولو پښتنو او بلوڅو مشرانو ومانه خو يوازي خيبربخش مري د منلو څخه ډډه وکړه. د دواړو اساسي قوانينو (۱۹۷۰-۱۹۷۳) له مخې بايد په صوبه کې ټاکنې شوې وای او هرې صوبې خپل صوبه يې مشران او استازي ټاکلي وای ۳۷- م ۱۱۳

کله چې سردار محمد داود خان له لسو کالو (۱۹۲۳ زکال-۱۹۷۳ زکال) بې کارۍ او گونبه گيرۍ وروسته واک ته ورسېد پاکستان نوي رژيم د ۱۹۷۳ زکال د جولايي په ۲۲ نېټه په رسميت وپيژنده. خو داود خان د خپلې بهرنۍ سياسي کړنلارې د اعلان پرمهال دومره وويل: «پاکستان يوازيني هيواد دی چې زموږ سياسي اختلافات د پښتونستان د مسئلې پر سرور سره شته. د پښتونستان مسئلې ددې دحل لپاره به زموږ پرله پسې هڅي روانې وي.» دغه راز ده په يومطبوعاتي کنفرانس کې وويل: «د پښتونستان قضيه يو داسې حقيقت دی چې له هغې څخه انکار نه شي کيدای - هيله لرو چې په دغه حقيقت باندې په پوهيدلو او د دواړو خواو په ښه نظر دغه مسئله يوه ورځ د پښتنو او بلوڅو خلکو او دهغوی د مشرانو د هيلو او ارزوگانو سره سمه د دوستۍ او روغې جوړې له لارې شرافتمندانه حل او فصل ته ورسي. ۳۷- م ۱۲۹

د سردار محمد داود خان دواکمنۍ پرمهال پورتنۍ څرگندونې د هغه د صدارت له دورې او د پاکستان سره د اړيکو په غوڅيدو سره ټينگې اړيکي لرلې، ځکه پاکستان په دې لسو کلونو کې هم د پښتونستان د خلکو د سياسي حقوقو په اړه کوم مثبت اقدامات نه وو کړي، نوځکه محمد داود خان د واک ته درسيده په مهال دې مسئلې ته ژوره پاملرنه وکړه او د مسئلې په سوله ايزه حل يې ټينگار وکړ. خوده ته يې د تېر په څير بيا سياسي ستونزې پيدا کړې. دده هيله دا وه چې بايد دا مسئله ډير ژر حل شي تر څو نوموړی په ډاډه توگه د هيواد ټولنيزې او سياسي ودې ته پاملرنه

وکړي. دده اشاري پخلا کونکې وې خو دده وينا په پاکستان باندې بده اغيزه وکړه او دهغه مهال صدراعظم ذوالفقار علي بټو دده په مقابل کې سخته غوسه څرگنده کړه. د مسئلې د حل پر ځای د افغانستان پر ضد پرو پاگند پيل کړ او داود خان يې په دې تورن کړ چې د پاکستان ږنگولو ته يې مټې رانغتي دي. د ۱۹۷۳ ز کال د بلوچستان په شورش کې يې د داود خان لاس شريک گانه او نوموړی يې د بغاوت کونکو د ملاتړ کونکو څخه بللو. د پاکستانی مشرانو په اند د افغانانو د ټولو مشرانو څخه سردار محمد داود خان ډير سخت دريځه و. پاکستانی چارواکو اټکل کاوه چې د پاچاهي په اخرو وختو کې به د پښتونستان مسئله غلې او حتی حل وي. خود توقع خلاف اوس بيا حالت خطر ناک وو ځکه سردار محمد داود خان بې د ضرورت د خپلو بې ځايه غرضونو دپاره مسله خوشې په خوشې بيا ژوندی کوي. سردار محمد داود خان د پښتونستان په اړه خپله کړنلاره اعلان کړه. خو پاکستان د خپلو ديپلوماتیکو وسيلو پواسطه هڅي کولې چې دغه کړنلاره د پاکستان د تجزيې په نوم تبليغ کړي او ويل به يې چې افغانستان د پاکستان د ازادې ختمول غواړي، په افغانستان کې د جمهوريت د جوړيدو وروسته بټو داسې تبليغات پيل کړل چې افغانستان د هند په لمسون د پاکستان اسلامي دولت له مينځه وړي. او دا ټول اسلامي نړۍ ته يو گواښ دی. په ۱۹۷۴ ز کال د بلوچستان د پاڅون له امله د پاکستان او افغانستان اړیکې ډيرې زياتې خرابې شوې. د بټو د تبليغاتو په مقابل کې داود خان هم بې تفاوته نه وپاتې، ده د ۱۹۷۴ ز کال د فبروري په پيل کې د «الي مانډ» سره په مرکه کې وويل «هر کله که د پاکستان حالات خرابيدو ته پريښودل شول. د پاکستان شمال لويديځه سرحدي صوبه د پخوا را هيسې د افغانستان يوه پخه برخه وي او بریتاني د يوې بې ټوله تړون چې افغانانو ته منظور نه و داسيمې د افغانستان له حاکميت نه ويستلې دي» (۳۷-م ۱۳۳)

خو بټو د ۱۹۷۴ ز کال د اکتوبر د ۲۴ نيتې پورې د شوروي اتحاد مشرتابه ته څرگنده کړه چې افغانستان د بلوچستان په پاڅون کې فعاله ونډه لرله او د ANP (نیشنل عوامي پارټي) په مشوره په سرحدي صوبه کې د فساد شاته ولاړ دی. او په شوروي مشرانو يې زور اچوه تر څو افغانستان د پاکستان په کورنيو چارو کې له لاس وهنې څخه منع کړي. له دې هڅو او کودتاه گانو سره بيا هم د محمد داود خان

حکومت ټينگ و. بهتود داود خان د رژيم ضد کسانو ته چې زياتويې اخوان المسلمین سره اړیکې درلودې وسلې ورکړې. اخوانيانو په ۱۹۷۴ زکال د هیواد په ځینو سیمو کې پوځي عملیات سرته ورسول. خو کومه نتیجه یې ورنه کړه. په دې سر بیره به د پاکستانی الوتکو د افغانستان پر حریم جاسوسي الوتنې کولې یو بال هلیکوپتر یې د نارې په سیمه کې چې تیل یې خلاص کړي وو راکوزه شوه چې پکې جاسوسي اسناد وو. د ۱۹۷۴ او ۱۹۷۵ زکلونو په دوران کې سردار محمد داود خان د ملگرو ملتونو عمومي منشي کورنۍ والدهایم ته ډیر مکتوبونه ولیږل. پر دې مکتوبونو کې د پاکستان په اړه د افغانستان د موقف سپیناوی ثبوتونه و. وروسته د کابل او اسلام اباد د اړیکو د بڼه کولو له پاره اقدامات لومړی د سفارتونو په ذریعه دیوبل پسې د پرو پاگند بندول وو. بل اقدام د (۱۹۷۲) کال په اپریل کې د افغانستان د شمالي سیمو د سیلاب او زلزلې ځپلو خلکو سره د بتوله خوا د غلو، څپمو او کمپلو مرسته وه د دې راز مرستو مخالفت وشو. لیکن سردار محمد داود خان د دغو مرستو د منلو امر وکړ. په ۱۹۷۲ زکال کې د پاکستان صدراعظم (بتو) ته د سردار محمد داود خان لخوا افغانستان ته د یو سفر بلنه ورکړ شوه. او بتو دا بلنه ومنله پریکړه وشوه چې سفر د ۱۹۷۲ زکال د جون د اومې څخه تر لسمې نیتې پورې وشي. بتو له راتگ مخکې د بڼه نیت په خاطر د پښتنو مشر خان عبدالغفار خان د بند یخاني نه خوشې کړ. بتو د ۱۹۷۲ زکال د جون په اومه نېټه کابل ته راوړسید. سردار محمد داود خان بهتو ته وویل: «ما د زړه د اخلاصه غوښتل کومه جگړه چې د دواړو اسلامي هیوادو تر مینځ چاپیریال خړپړ کوي د ډاډ وړیو حل ته ورسیرې هسې نه چې دا حالت د افغانستان او پاکستان د دواړو ملي گټو او امنیت لپاره د زیانمنو پایلو لامل شي. ځینې هیوادونه زمونږ د هیوادو تر مینځ د اړیکو سمون نه غواړي..... ده زیاته کړه چې د دواړو هیوادونو تر مینځ دوستي نه یوازې زمونږ له پاره گټور دي د سیمې د استحکام له پاره گټوره ده. افغانستان هیڅکله د پاکستان کمزرتیا نه غواړي دهندوستان او پاکستان په دواړو جگړو کې افغانستان د حالا توڅخه گټه اخیسې شوه. او پاکستان یې د شا څخه په چاره وهلی شو. خو مونږ دې کارته دنورو دهخونو سره سره دا کار ونه کړ.... داود خان بتو ته وویل: تاسې پخپله په ۱۹۷۲ زکال په کابل کې پاچا ته زمونږ

د بې طرفۍ نه خوښي څرگنده کړه چې د ۱۹۶۵ او ۱۹۷۱ زکالونو په جگړه کې برخه نه ده اخیستې او له صبر نه یې کار اخیستی. داود خان بنسکاره کړه چې پښتنو په ښیگره، دهغوي دپیژندگلوي او د حقوقو په ساتنه کې افغانستان خپله علاقه نه شو پریښودای. داود خان وویل: له بلوڅو سره چې څه کېږي هغه د افغانانو دښه گاونډیتوب احساساتو ته درد رسوي. مونږ غواړو چې پاکستان هلته جنگ بند کړي او د بلوڅو خلکو ته دهغوي د حقونو دورکولو لارې چارې ولټوي. په دې ځای کې ټیټو د داود خان خبره ومنله او په ټینګه یې وویل: د پاکستان حکومت پاکستان کې داوسیدونکو پښتنو په ښیگره او دهغوي د حقونو په ساتنه کې د افغانستان جایزه (علاقه مني) «ټیټو بیا په موسکا کې زیاته کړه: «مونږ غواړو چې د ټول پاکستان دخلکو په ښیگره کې علاقه ولری، نه صرف دپښتنو په ښیگره کې» داود خان په جواب کې یې له ځنډه وویل: «اجازه راکړی اول دخپلو غم وکړم، هغې پسې به دنورو پاکستانیانو وار راځي». (۳۷-م ۱۵۲)

د دې سفرونو نه وروسته د دواړو هیوادونو اړیکې ښې شوې او په سري لانکا کې د ناپېلیو هیوادونو د مشرانو په کنفرانس کې د افغانستان د جمهور رئیس محمد داود خان او پاکستان د صدراعظم ذوالفقار علي ټیټو تر مینځ د ۱۹۷۲ زکال داگست د (۲۰) مه نېټه څخه تر (۲۴) مې پورې دوهم ځل لیدنه او خبرې وشوې: ۳۷-م ۱۵۴

د ۱۹۷۷ زکال د جون په میاشت کې ټیټو له تهران څخه پاکستان ته په لاره کابل کې دلږ وخت له پاره تم شو محمد داود خان ته یې وعده ورکړه چې په پاکستان کې به دگډې وډي وضعې په عادي کیدلو سره دپښتنو او بلوڅو ټول سیاسي بندیان ازاد شي. خو د ۱۹۷۷ زکال د جولای په (۵) نېټه دهغه لوی درستیز جنرال محمد ضیاالحق په کودتاه سره دهغه رژیم نسکور او نوموړی بندي او بیا عدام شو. د جنرال محمد ضیاالحق په کودتاه سره نظامي حکومت اعلان شو سیاسي فعالیتونه منع شو دتوقع برخلاف نوي حکومت له افغانستان سره د اختلافو دحل لپاره دټیټو په پرتله ښه روغ نیت وښود. جنرال ضیاالحق غوښتل چې محمد داود خان سره وويني د ۱۹۷۷ زکال په اکتوبر کې کابل ته راغی او دوه ځلې یې داود خان سره په خصوصي توگه ولیدل. ضیاالحق په خبرو کې ټینګار وکړ چې دواړه اسلامي هیوادونه باید په

سوله کې د ورونو په شان ژوند وکړي او د بنسمني د دواړو له پاره خطرونه لري موافقه وشوه چې خبرې به بیا کېږي . خو په دې باب کومه (اعلامیه) خپره نه شوه : ۴۲- ۱۲۳م

د ۱۹۷۷ زکال په اخر کې د بلوچستان جنگ پای ته ورسېد او د بل کال ترپایه پورې هلته وضع عادي شوه . محمد داود خان د ۱۹۷۸ ز کال په مارچ کې د یولړ نورو سفرونو وروسته د پاکستان په بلنه راولپنډۍ ته ورسېد . دامهال جنرال ضیاالحق د پښتنو او بلوڅو ټول سیاسي بندیان لکه عبدالولي خان ، غوث بخش بزنجو ، عطاالله خان منگل او خیبر بخش مري په گډون له بنده خلاص کړي وو . ضیاالحق له محمد داود خان سره د عبدالصمد غوث په گډون په خصوصي ډول ولیدل ، داود خان وویل چې ځینې هیوادونه زمونږ بنو اړیکو ته په ښه سترگه نه گوري زمونږ دغه دوه هیوادونه به په یو موټي کیدو او ورور ولې سره وکړای شي له دغو خطرونو سره مقابله وکړي او خپلې خپلواکۍ خوندي وساتي . بیا محمد داود خان د افغانستان او پاکستان تېرو اړیکو ته له لنډې اشارې نه وروسته وویل چې : «که له پاکستان سره دغه اختلاف نه وای چې ملي جذبه غوره کړې ده افغانستان به هغه لار نه وای نیولې چې یې و نیوله .» ۴۲- م ۱۲۳ او ۱۲۴

جنرال ضیاالحق د سردار محمد داود خان نظریات تائید کړل او دایې مهمه وگڼله چې د دواړو هیوادونو د پخلاینې لپاره اوس دغسې پوهاوی پیدا شوې چې د هغې په رڼا کې به یو وخت نهایی فیصله وشي . محمد داود خان د هغه له وینا څخه مننه وکړه او هیله یې ښکاره کړه چې « پښتانه به یوه ورځ ددې پرځای چې د کرکیچ سرچینه وي یو موټی کونکی ځواک اوسي .» ۴۲ م ۱۲۴

وروسته محمد داود خان د پښتنو له مشرانو سره لیدنه وکړه او د پاکستان د شالمار په پارک پاکستانی ملت ته خطاب کې وویل : « ستاسې قوت زمونږ قوت دی ، ستاسې هوساینه زمونږ هوساینه ده او ستاسې ثبات زمونږ ثبات دی » او د اقبال دا شعریې ووايه :

اسیا یک پیکر آب و گل است   ملت افغان دران پیکر دل است
فساد او فساد اسیا   از گشاد او گشاد اسیا

په بله ورځ د پاکستان د باندنیو چارو وزارت افغان سفارتي هیئت احضار کړ او د باندنیو چارو وزارت سکرتر اغا شاهي ، افغان هیئت ته یو متن و سپاره چې پکې

راغلي وو: «افغانستان لوری به د ډیورنډ کرښه د دواړو هیوادونو تر مینځ د بین المللي پولې په توگه وپیژني او د پښتونستان دمستلي نه به تیر شي. دواړه خواوې به یو دبل هیواد په کورنیو چارو کې له لاس وهنې نه ډډه وکړي. دواړه خواوې ژمنه کوي چې د یو بل پر ضد به د دښمنۍ نه ډک پروپاگند نه کوي او دواړه خواوې به داقتصادي، کلتوري پروگرام لپار دبل سره همکاري کوي» افغاني هیئت وحید عبدالله وروستي ټکي ومنل خو د لومړنیو ټکو په اړه یې وویل چې افغانستان په دغه ډول د ډیورنډ کرښه منلی نه شي او د پښتونستان مسئله نه شي پریښودلې دغه مسئله به یو ورځ د دواړو خواوو لخوا په قناعت لرونکي ډول سره حل شي او لنۍ خبرې د همدغو موضوعگانو د حل لپاره لاره هوارول دي. دواړو مشرانو تر اوسه لا مناسبه موقع نه ده لیدلې. .... د وحید عبدالله په تبصرې سره پاکستانې مامورین یو څه تروه شول، محمد داود خان د وحید عبدالله خبره پرځای وبلله او هدایت یې ورکړ «پاکستانی متن ونه منئ» بیا محمد داود خان دغه موضوع ضیاالحق ته یاده کړه هغه وخنډل او ویې ویل «چې ماموران یې له حد نه ډیر ليوال دي» هغه داود خان ته دا هم وویل چې په هغه پر مختگ پوه دی کوم چې په دي موضوع کې شوي دی کله چې وخت یې راغی د دواړو خواو لخوا به مناسب گامونه واخستل شي، خوداوس له پاره «د دوو ورونو تر مینځ د متنونو او سندونو کوم ضرورت نه شته»

۱۲۷م ۴۲

سردار محمد داود خان په یوه مطبوعاتي مرکه کې وویل: «په هر څه باندې بحث وشو او دوخت په تیردلو سره به مناسبه موقع کې د هر څه غم و خوري» دواړو هیوادونو د یو گډ اقتصادي کمیسیون په جوړولو سره موافقه وکړه په کلتوري ډگر کې به هم مرستې پراخه کړي، ده وویل چې د خبرو بل پړاو به اوږي په کابل کې سرته ورسې خو میاشت وروسته په داود خان باندې کودتاه وشوه. ۲۴م-۱۲۷. دواړو مشرانو د پښتونستان د مسئلې د حل او افغانستان سره د پښتونستان او دهغو د مشرانو د اړیکو له پاره به د خان عبدالغفار خان د یو لیک متن چې د جنرال ضیاالحق د لیک په ځواب کې یې لیکلې و ولولو عبدالروف خیلواک په خپلې مقاله کې په دې اړه لیکلې دي. «یوه ورځ زه او اجمل خټک یو ځای په وزیر اکبر خان مېنه کې دده (پاچا خان) کورته ورغلو پاچا خان دوه لیکونه راواخیستل او اجمل خټک ته یې ورکړل او ورته ویې وویل: «هلکه اجمله! دا د ضیاالحق لیک ولوله او بیا زما

ځواب هم وگوره چې سم دی که نه» اجمل حتک د ضیا الحق لیک و لوستلواو په لیک کې داسې راغلي وو: «پلاره! مونږ ټول تا پسي ډیر خفه شوي یو، ټول پاکستان ستاسو د راتگ په انتظار دی، هیله ده چې ډیر ژر به زموږ سترگې ستا په لیدو رڼا شي»

بیا پاچا خان ورته په ځواب کې لیکلي و: «زه ستا دغه لیک ته حیران شوم، که ته ماته پلار وایې، نو ولې دلته په افغانستان کې زما بچیان وژنې؟ ولې زموږ کور راورانوی؟ رینټنی زوی خو داسې کارونه نه کوي او داسې نور.....» بیا اجمل او ما ورته وویل چې د دغسې لیک همداسې ځواب وي. بیا یې سفارت ته تېلفون وکړ چې دا ځواب ضیا الحق ته ولیږي. د سفارت سکرتر راغی ده هم ورته ډیره زاري وکړه چې بابا! وطن ته راشه! پاچا خان ورته وویل چې کور او وطن خو می دادی چې پکې پروت یم بیا نو سکرتر مکتوب له ځانه سره واخیست او لار. ۱۹-م ۲۱-۲۲

اوس نو د ضیا الحق لیک او د خان عبدالغفار خان ځواب زموږ دا پوښتنه حل کوي چې پښتونستان د افغانستان سره څومره تاریخي اړیکې لري. هغه خپله وینا رښتیا کړه او ځان یې په افغانستان کې خاورو ته وسپاره. د ډیورنډ کرښې ارزښت یې له مینځه یوړه او هغه په رښتیني افغانستان خپل کور باله. په دې خاوره او خلکو ودرېده. همدومره داود خان هم په پښتونستان مېن او دهغو د حق خودارادیت له پاره یې له هر راز کوبښ او قربانۍ څخه ډډه و نه کړه او حتی ډیرې ستونزې یې په دې لار کې وگاللې د صدارت نه گوښه او دامریکا د مرستو نه یې برخې شودا مسئله یې ځکه دومره وڅیرله چې د پښتونستان مسئله د پاکستان او افغانستان، او هم افغانستان امریکا او شوروي اتحاد سره په سیاسي او اقتصادي اړیکو باندې ژوره او هر اړخیزه اغیزه درلوده.

بناغلی عبدالروف خیلواک د کابل پوهنتون استاد په خپله مقاله کې د داود خان او د پښتونستان سره د هغه د علاقې او مینې په اړه داسې لیکلي: «د ۲۰۰۶ع کال په جنورۍ کې خان عبدالولي خان مړ شو د ستر پاچا خان او شهید داود خان له مړینو وروسته مونږ پښتنو لپاره دا بله لویه ضایع وه، شهید داود خان هم د افغانستان سیاسي خیلواکي، ارضي تمامیت، اقتصادي پرمختیا، ټولنیز

عدالت، دښخو او نارينو د حقوقو د برابري او دانگريزانو لخوا له مونږ څخه دبيلې شوې خاورې او خلکو بيرته اصلي ټاټوبي سره ديو ځای کولو لپاره تر مرگه هلې ځلې وکړې. ده ددغو اهدافو تر لاسه کولو له پاره ان په ۱۹۴۲ م کال د خپلې کورنۍ سلطنت ختمولو ته ملا وتړله، د پښتونستان دورځي نمانځلو ته يې دوام ورکړ، د پښتونستان ولس سره د اړيکو ساتلو په خاطر يې په سر کې د قبایلو رياست او بيا د سرحدونو چارو وزارت تاسيس کړل د همدغو اهدافو تر لاسه کولو له پاره يې د خوشحال خان او رحمان بابا ليسي جوړې کړې، په راډيو کې يې د پښتونستان په نوم خاصې خپرونې ته ځای ورکړ او د پښتونستان ترانه يې د ملي سرود په شان مقدسه وگرځوله او په پای کې يې د همدې موضوع په خاطر ځان او خپله کورنۍ د امريکا يې سياستونو په لوبه کې قرباني کړل. ۱۹-۳۱ م

د پورتنیو اسنادو او دلایلو له لوستلو څخه يې پایلې ته رسيږو چې سردار محمد داو خان د کومو سياسي ستونزو په لړ کې چې ورته پېښې وې غټه ستونزه د پښتونستان مسئله وه چې دهغې په وجه دده د صدارت پر مهال له پاکستان سره سياسي او اقتصادي اړيکې غوڅې شوې او دشوروي اتحاد له اقتصادي او سياسي نفوذ له پاره يې زمينه برابره کړه... بل پلوته د صدارت له څوکۍ څخه دده په استعفا هم د پښتونستان مسئلې او د پاکستان سره د ترينگلو اړيکو ونډه درلوده. پاکستان د اړيکو د غوڅيدو په نتيجه کې د امريکا مرستې لږې او هغه پروژې چې امريکايانو په افغانستان کې تمویلولې نیمگړې پاتې شوې. فوځي وسايل له شوروي اتحاد څخه وارد او دهغو د نفوذ له پاره لاره پرانیستل شوه چې وروسته همدغه ستونزې شوروي سره دده اختلاف، لويديځ او اسلامي هیوادونو ته ميلان را مينځته کړ چې دده د واکمنۍ د سقوط او له مينځه تگ سبب شول. داود خان ديو ملي شخصيت په توگه يو آباد، خپلواک او پخواني افغانستان غوښته. ده د افغانستان پرمختگ د افغاني کلتور او فرهنگ په رڼا کې د پرديو له مستقيم تسلط پرته غوښته او هڅه يې کوله چې د دواړو نړيوالو قدرتونو (امريکا او شوروي اتحاد) تر مينځ د يو ناپېيلې هیواد په توگه پاتې شي. خو د پښتونستان د مسئلې پرته پاکستان سره د اړيکو خرابوالي او د امريکا لخوا د پاکستان په خوله عمل کول د نوموړي سياسي ستونزې لا پسې زياتې کړل.

د ایران سره سیاسي اړیکې :

د ۱۹۲۹ ز کال کې کله چې عزیز الله په تهران کې سفیر و . د افغانستان او ایران اړیکې صمیمي نه وې او د دواړو هیوادو تر مینځ د سرحدې کرښې پر سر مخالفت موجود و . د امان الله خان له واکمنۍ وروسته د کورنۍ جگړې پر مهال د افغانستان د ننه دا ویره موجود وه چې ایران د افغانستان د یوې ټوټې ځمکې نیولو ته سترگې نیولې دي . د شوروي ایزو ستیا ورځپاڼې د شیکاګو د «تربیون» او ځینو ایران ورځپاڼو په حواله ولیکل : «په ایراني پوله د افغاني بریدونه پرېلمه به ایران پر هرات باندې یرغل و کړي» خو ایران کې د «تهران پیغام» نومې ورځپاڼې په موخونو کې د ایران د بهرینو چارو وزارت یو اعلامیه خپره کړه چې په کې د شوروي لخوا دغه راز تورونه یې بنسټه ښودل شوي وو . ۳۰-۳۱ م ۳۴۱ او ۳۴۲

د افغانستان په ګاونډیو هیوادونو کې له پاکستان وروسته ایران ډیر مهم دي . په ۱۹۲۵ ز کال په ایران کې د قاجاري کورنۍ واکمنۍ ختمه شوه پر ځای یې د پهلوي کورنۍ یو نظامي افسر رضا خان پهلوي واک ته ورسېد . نوموړی په ۱۹۴۱ ز کال د دوهمې نړیوالې جگړې په دوران کې شوروي اتحاد او برطانیه فشار په وجه له واکمنۍ نه ګوښه او د هیواد څخه په وتلو مجبور شو . پر ځای یې مشر زوی محمد رضا پهلوي پاچا شو . نوموړي هم په ۱۹۵۳ ز کال د صدراعظم مصدق سره د اختلاف له امله هیواد نه وتلو ته اړ شو . خو د نظامي افسرانو او د امریکا دسې ، آی ، ای ، په مرسته په دريو ورځو کې بیرته پاچا شو . ده بولډ ټولنیز ، اقتصادي ، سیاسي او د ځمکو اصلاحات عملي کړل . مګر د ۱۹۷۷ ز کال وروسته د آیت الله روح الله (خميني) په دوامداره او ټینګ مقاومت په پایله کې پاچا د ۱۹۷۹ ز کال په جنوري کې له هیواد څخه وتلو ته اړ او یو کال وروسته مړ شو . ۴۲ م ۱۲۸

د ایران د پاچا پواسطه د پاکستان او افغانستان تر مینځ چې د پښتونستان مسلې پر سر اړیکې ترینګلې شوې وې سیاسي اړیکې سره نږدې کېدو او د تاو تریخوالي له مینځه تللو په درشل کې وې او هم د ایراني بندري لارو څخه د افغاني مالونو د واردولو ، د تجارت د زیاتوالي په اساس د دواړو هیوادونو تر مینځ اړیکې ډیری ټینګې شوې خو په ۱۹۷۲ ز کال کې د هلمند د اوبو پر سر ستونزو پیدا شوه دواړو هیوادونو غوښتل چې دې مسلې ته یوه سوله ایزه حل لار پیدا کړي . د دوی تر مینځ

د پر له پسې او برياليو خبرو په پايله کې د ۱۹۷۳ ز کال د می په مياشت کې د دواړو هيوادونو تر مينځ د هلمند د اوبو تړون د افغانستان د صدر اعظم موسی شفيق @ او د ايران د صدر اعظم امير عباس هويدا لخوا په کابل کې لاس ليک شو . په دې تړون کې چې په ۱۹۵۱ ز کال کې د ايران له پاره چې کومه وړاندو وینه شوې وه زيات حق او برخه ور کړل شوه (۳۷) م ۱۱۹

@ محمد موسی شفيق په ۱۳۰۸ لمريز کال په کابل کې زيږيدلی . پلار يې مولوي محمد ابراهيم کاموي نومیده اصلا دننگرهار ولايت د کامي د ولسوالي او سيدونکي و ، د هيواد يو لوي سياست پوه ، د پلومات ، شاعر ، ليکوال او قانون پوه و .

محمد موسی شفيق لومړنی زده کړه د کامي او کابل په لومړنيو ښوونځيو کې وکړي ، منځني زده کړي د ننگرهار لیسې او نجم المدارس کې کړي وروسته د کابل په عربي دارالعلوم کې شامل او له هغه ځايه څخه يې د دولسم ټولگي د فراغت سند تر لاسه کړ . لومړنی ماموريت يې په شاهي دارالتحریر کې وروسته د پوهنی وزارت لخوا مصر ته وليږل شو ، ليسانس يې د اسلامي حقوقو په څانگه کې د مصر د الازهر د پوهنتون د قضا په څانگه سرته ورسول . د کولمبيا په پوهنتون کې ما فوق لسانس ديپلوم د بين الدول د حقوقو په څانگه واخست او د امريکا دهارود د پوهنتون څخه يې دپه بين المللي مسايلو کې يو تصديق په لاس راوړ . محمد موسی شفيق د زده کړو ختمولو وروسته د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځي کې د استاد ، د عدلي وزارت د قوانينو عمومي مدير ، د عدلي وزارت د قوانينو د رئيس او د عدلي وزارت د معين داساسي قانون د مطالعي د کميسون غړي ، داساسي قانون د مشورتي کميسون د منشي په ۱۳۴۳ لمريز کال د لويه جرگې عمومي منشي ، د بهرني چارو دوزارت مشاور و وروسته په قاهره ، بيروت او خرتوم او اگړه کې يې دسفير په توگه دندې اجرا کړي . محمد موسی شفيق د اتن د حقوق دانانو او دلاهور په ښار کې ختيځ پيژندونکو په کنفرانسونو کې د غړي ، او په ژينو کې د اتومي سلاح لرونکي هيوادونو په غونډه کې د افغاني هيئت د رئيس په توگه گډون کړي ، ده په پښتو دري ، عربي ، انگليسي او فرانسوي ژبو خبري او ليکل کولې شول .

د هلمند د اوبو دویش مسئله ختمه شي . خو د ۱۹۷۸ ز کال په پيل کې د ايران د قم او تبريز په ښار کې مظاهري وشوې ، په سوونو ايرانيان په کې مړه شول ، د ايران پاچا په کورنيو شخړو کې را گير شو . ۳۷ - م ۱۱۷۷ او ۱۷۸

په دې ترتيب د هغه سفر افغانستان ته پاتې شوې ځکه په همدې کال د داودخان رژيم هم سقوط وکړ . د ايران او افغانستان تر مينځ اړيکې د داودخان د واکمنۍ په ټوله دوره کې ښې او د پراختيا په حال کې وې . داودخان د ايران هيواد سره ديو اسلامي هيواد په توگه د ښو اړيکو غوښتونکې و .

@ دداکتر عبدالظاهر د استعفا دوه ورځي وروسته په ۱۹۷۲ ز کال د سپتمبر په (۷) د ۱۳۵۱ لمريز کال د قوس په (۱۲) نيټه د پاچا لخوا د صدر اعظم په حيث اعلان او کابينه يې تشکيل کړه . د ۱۳۵۲ لمريز کا په کودتاه کې بندي خو وروسته له بند څخه خلاص شو ولي د ۱۳۵۷ کال کودتاه وروسته ونيول شو د همدې کال د ثور په (۲۳) نيټه شهيد شو . مخونه ۵_۲ : ۴۳۷-۴۳۸_۴۳۹-۴۴۰ نوت : د ښاغلي محمد موسی شفيق د لنډې بيو گرافي په ترتيب کې ددوه کتابونو څخه گټه اخستل شوي خو امين الله (دريغ) په خپل اثر کې دده زېږيدو کال ۱۳۱۰ کال ښودلي دي .

- ۱_ امين الله (دريغ) افغانستان در قرن بيستم. دانش خپرونډوي ټولنه ۱۳۷۹ لمريز كال مخونه ۴۳۹- ۴۴۲
- ۲_ صديق الله. بدر د هيواد نامتو خيرو لنډه پيژنگلوي ۱۳۸۲ لمريز كال قجر مطبعه : كليد مخونه ۳۷_ ۳۸

– چین سره سیاسي اړیکې :

د افغانستان او چین تر مینځ سیاسي اړیکې تل ښې او دوستانه وې. افغانستان په شمال ختیځه برخه کې د چین سره یوه سرحدې پوله لرله. ولې د ډیر پخوا زمانې څخه را پدېخوا د ځمکو پر مخ تثبیت نه وه. خو د چین دولسي جمهوریت د جوړیدو وروسته (د ۱۹۴۹ ز کال) د سپټمبر په ۲۱ نېټه دواړو هیوادو تر مینځ د سرحد د ټاکلو خبرې پیل شوې په ۱۳۳۲ ل ۱۹۵۷ ز کال کې موافقه وشو چې نوموړي سرحدې پوله دې د ځمکې پر مخ تثبیت او وټاکل شي. دغه شمال ختیځه سرحدې کرښه له یولې درې څخه د یو قوس په بڼه د کلیک تر کوتله (دواخجیر د کوتل سهیل ختیځ) پورې امتداد لري. بالاخره دغه د افغاني پامیر او سنکیانگ د ولایت تر مینځ په ۱۳۴۳ ل ۱۹۶۴ ز کال کې په فني توګه د ستونو او پلرونو پواسطه په نښه او تثبیت شو (۲۹، م ۱۷۳ و ۷۴)

د چین د هیواد سره د سردار محمد داود خان د صدارت ۱۹۵۳-۱۹۶۳ ز کال او واکمني ۱۹۷۳-۱۹۷۸ ز کال په دوره کې سیاسي اړیکې ښې وې. د دواړو هیوادونو تر مینځ کومه سیاسي ستونزه موجوده نه وه. د چین له هیواد سره د افغانستان اقتصادي او سوداګریزې اړیکې ښې وې. اوس چینایي مالونه په افغانستان کې پلورل کېږي او د ګاونډیو هیوادونو سره په پرتله د چین هیواد د افغانستان په کورنیو چارو کې مداخله نه کوي.

د ناپېلېتوب له غورځنگ سره د سردار محمد داود خان اړيکې:

د نړۍ هرې امپراتورۍ کوښښ کړی چې لومړی هند ونیسي او بیا د نورو په وړاندې د هغه ساتنه وکړي. د روسي او بریتانیا د همدې سیاست په پایله کې افغانستان ډیر زیان ولید. ځکه دوی (روسانو) هند گرمو او بوت ته ځان رساوه. خو انګلیسانو د هغوی ډیر مختګ د مخنیوي له پاره پر افغانستان سیاسي او نظامي فشار زیاتوه چې د همدې موخې له پاره یې دوه ځله (۱۸۳۹_ ۱۸۷۸ ز کلونو کې) پر افغانستان نظامي یرغلونه هم وکړل. خو د گندمک د تړون (۱۸۷۹) می او د ډیورنډ تړون (۱۸۹۳ ز کال) لاسلیک کولو وروسته انګلیسان نسبتا خپلې موخې ته ورسیدل. ځکه د دوهم نړیوال جنگ نه وروسته سردار محمد هاشم خان د ډیورنډ د کرښې څخه هغې خواته پښتانه د انګلیسانو پر ضد د شورش نه منع کول او اجازه یې نه ورکوله چې د افغانستان له خاورې څخه د انګلیسانو پر ضد تبلیغات وکړي، د موازنې د ساتلو په غرض یې د افغانستان په شمال کې د شوروي اتحاد ضد عناصر د هغه هیواد پر ضد د پوځي عملیاتو څخه منع کول او په ۱۹۳۶ ز کال کې یې د ځینو توکو د واردولو تړون هم لاسلیک کړ. ۳۷: ۶۸

د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته بریتانیا ډیر ژر د هند د نیمې وچې څخه ووتله او دوه هیوادونه (هند او پاکستان) مینځ ته راغلل. د افغانستان د گاونډي څخه د بریتانیا لریوالی داسې حالات پیدا کړل چې د هیواد د سیاسي او اقتصادي کړنلارې ټاکنه یې تر اغیزې لاندې راوسته، ځکه په دوهمې نړیوالې جګړې پسې ډیر ژر سره جګړه پیل شوه. د نړۍ هیوادونه په دوو مخالفو ډلو وویشل شول چې د یوې ډلې مشري د امریکا متحده ایالاتو او د بلې ډلې مشري شوروي اتحاد کوله چین هم د شوروي اتحاد ملګري و. د سرې جګړې پر مختګ افغاني واکمنان اندیښمن کړل ځکه امریکا چې په اسيا کې د شوروي اتحاد د نفوذ د مخنیوي له پاره کومه ستراتیژي درلوده هغه د دوی د (افغانستان) له گټو سره سمون نه درلود. امریکایانو د شوروي اتحاد او چین د نفوذ د مخنیوي له پاره یوازې په نظامي تړونونو بسنه وکړه او د دې تړونونو د غړو هیوادونو په وسیله یې د پورتنیو هیوادونو (شوروي اتحاد او چین) څخه کرښه تاو کړه ترڅو په نړیواله کچه د کمونیزم د نفوذ او پر مختګ مخه

ونيسي . افغانستان په دغو تړونونو کې له گډون څخه ډډه وکړه . خو امريکا په نظامي تړون کې د نه گډون په وجه افغانستان سره له اقتصادي مرستو ډډه وکړه . بل پلو ته شوروي اتحاد هم که يو طرف ته جگړې زيلې وه خو بيا يې هم نيم المان او يو شمېر آسيایي هيوادونه تر کنترول لاندې وو . او ددوی پخوانی دښمنه امپراتوري (بریتانيه) په اسيا کې غايبه شوې وه . دوی هم د اسيايي هيوادونو د سياسي او اقتصادي فعاليتونو نظارت او د سياسي لوري کنترول خپل حق گانه ۱۰- م ۸۰

ددوهمې جگړې له پای ته رسيدو وروسته د اندونيزيا په شمول يو شمير هيوادونه آزادی ته ورسيدل ، خود اندونيزيا او هاليند د لښکر تر مينځ خونړۍ جگړه پېښه شوه . ددې پېښې د څيرلو په غرض د ۱۹۴۹ ز کال د جنوري په مياشت کې پنځلسو (۱۵) آسيایي هيوادونو په نوي ډهلي کې غونډه وکړه تر خود هاليند په مقابل کې يو واحد دريځ غوره کړي او دملگرو ملتونو په سازمان کې د مخالفو نړيوالو ځواکونو تر مينځ او هم دشخړو د هوارولو په لار کې د منځگړو په حيث خپلو همکاريو ته ادامه ورکړي . دغو هيوادونو د کوريا د جنگ په ختمولو کې فعاله ونډه واخيسته ، د هند صدراعظم جواهر لعل نهرو ددې هيوادونو دې همکارۍ ته مثبتې بې طرفۍ نوم ورکړ . ۴۱: ۴۵ م

د اندونيزيا صدراعظم د ۱۹۵۳ ز کال د اگست په مياشت کې خپل پارلمان په غونډه کې د اسيايي او افريقايي هيوادونو د همکارۍ غوښتنه وکړه . ددې وړانديز په اساس د ۱۹۵۴ ز کال د اپريل په مياشت کې داندونيزيا ، هند ، پاکستان ، سيلون او برما صدراعظمانو د کولمبو په ښار کې سره غونډه وکړه دوی پريکړه وکړه چې بله غونډه به د اندونيزيا د بوگر (Bogar) په ښار کې دايره کړي د بوگر په غونډه کې پريکړه وشوه چې د باندونک غونډې ته دې ځيني اسيايي او افريقايي هيوادونه هم راوبلل شي او په لاندې موضوعاتو باندې بايد په دې غونډه کې بحث وشي . داسيايي او افريقايي هيوادونو تر مينځ به همکاري جلبوي او په نړۍ کې به د سولې سره مرسته کوي . ۴۱: ۴۵ م

د باندونک کنفرانس د ۱۹۵۵ ز کال د اپريل د مياشتې له ۱۸ نېټې تر ۲۴ نېټې پوري (۱۳۳۴ لمریز کال د حمل د مياشتې په ۲۸ نېټه) د اندونيزيا د باندونک په

بنار کي د لاندې (۲۷) هیوادونو (افغانستان، برما، کمبودیا، سیلون، مصر، حبشه، هند، اندونیزیا، ایران، عراق، اردن، لاوس، لبنان، لیبیا، نیپال، شمالي ویتنام، پاکستان، فلیپین، سعودی عربستان، سوډان، سوریه، تایلند، ترکیه، جنوبی ویتنام، او یمن) په ګډون دایره شو. په دې کنفرانس کې افغانستان فعاله ونډه واخیسته. په نوموړي کنفرانس کې د افغاني هیئت مشري سردار محمد نعیم خان په غاړه درلوده ۴۱-م: ۴۵

د افغاني هیئت ترکیب په لاندې ډول و:

سردار محمد نعیم خان د صدارت مرستیال او د بهرنیو چارو وزیر د هیئت رئیس عبدالملك عبدالرحیزي د مالي وزارت کفیل او د ملي اقتصاد د وزارت کفیل، د مطبوعاتو مستقل رئیس محمد هاشم میوندوال، داکتر نجیب الله په لندن کې د افغانستان لوی سفیر، عبدالهادي داوي په اندونیزیا کې د افغانستان مختار وزیر، عبدالرحمن پژواک، محمد غوث علیزی میر عبدالوهاب، او سید محمد قاسم رښتیا د باختر د اژانس رئیس د افغانستان د مطبوعاتو د نماینده په توګه د هیئت سره ملګري وو. ۲۱-م: ۳۶۸

د باندونک په کنفرانس کې د ناپیلو هیوادونو له خوا لاندې پنځه اصله تصویب شول.

۱- دیو بل د خاورې بشپړتیا او ملي حاکمیت ته به احترام کوي.

۲- یو پر بل به تعرض نه کوي.

۳- دیو بل په کورنیو چارو کې به مداخله نه کوي.

۴- دیو بل سره به مرسته کوي.

۵- په سوله کې به سره ژوند کوي.

دلته یوه خبره د یادولو وړ ده چې دغه پورته پنځه اصله یو کال مخکې د ۱۹۵۴ د اپریل د میاشتې پر ۲۹ نېټه د ثبت په موضوع کې جواهر د لعل نهرو او جووین لای له خوا ومنل شو. ۴۱-م: ۴۶

پریکړه وشوه چې د ناپیلو هیوادو راتلونکي غونډه به د ۱۹۵۶ ز کال په مارچ کې په الجزایر کې دایره شي. شورویانو هم ادعا کوله چې دوی یو اسیایي هیواد دی، د الجزایر په غونډه کې باید ګډون وکړي ولی چینیانو مخالفت کاوه چې

شوروي يو اروپايي هيواد دی. او په کنفرانس کې د گډون حق نه لري په دغه وجه د ناپيلتوب د غورځنگ غړي پر دوو ډلو وویشل شول. د چين صدر اعظم جووین لای په کنفرانس کې د برخې اخستلو له پاره قاهرې ته رسيدلي و چې ۱۹۵۶ ز کال د جون د مياشتې په ۱۹ نېټه هواري بومدين د ابن بلا پر ضد په الجزاير کې کودتاه وکړه په دې توگه داسيايي او افريقايي د (ناپيليو) هيوادونو غونډه وځنډيده. شپږ کاله وروسته د ۱۹۶۱ ز کال د سپتمبر د مياشتې په لومړۍ ورځ د ناپيلو هيوادونو کنفرانس د يوگو سلا ويا په پلازمينه بلگراد کې جوړ شو چې د افغاني هيئت مشري سردار محمد داود خان

کوله دغه کنفرانس د سيمې پر اساس نه بلکې د ناپيلتوب د غورځنگ د اصولو په اساس جوړ شوی و. هغه هيوادونه چې د نړيوالو نظامي اتحاديو غړي وو، دغه کنفرانس ته دعوت نه شول. د افريقاهغه هيوادونه چې د فرانسې سره يې نږدې اړيکې درلودې په کنفرانس کې د گډون څخه محروم شول. پاکستان او ايران دواړه کنفرانس ته را ونه بلل شول، د بلگراد په کنفرانس کې د گډون له پاره استر يا، آيرلينډ او لاتيني امريکا ته په کنفرانس کې د گډون له پاره بلن ليک استول شوي وو. برازيل، بوليويا او اکوادور د مشاهده کونکو په توگه په کنفرانس کې برخه واخسته. د بلگراد په کنفرانس کې د نړۍ دغه لاندې څليرويشتو هيوادونو (افغانستان، د الجزاير جلا وطن حکومت، برما، کمبوديا، گيتي، کيوبا، قبرس، حبشه، گانا، گيتي، هند، اندونيزيا، عراق، لبنان، مالي، مراکش، نيپال، سعودي عربستان، سوماليه، سوډان، تونس، عربي امارت، يمن او يوگو سلا ويا) گډون کړی وو او د ناپيلو هيوادونو غورځنگ ۱۱۳ اصلي غړي ۱۳ مشاهده کونکي او د (۲۷) ميلمانه غړي لري د دې سر بېره د دغه نهضت په غونډه کې (۲۴) بين المللي

موسسو استازي برخه اخلي چې د هغوله جملې خخه (۶) مشاهده کونکي او (۱۸) د میلمنو په توگه گډون وکړل. ۴۱-م ۴

د بلگراد په کنفرانس کې د افغاني هیئت غړي عبارت و له: سردار محمد داود خان د هیئت رئیس او هر یو د ملگرو ملتو په سازمان کې د افغانستان دایمي استازی عبدالرحمن پژواک، د بهرنیو چارو په وزارت کې د ملگرو ملتو د خانگي مدیر عبدالغفور روان فرهادي، د بهرنیو چارو وزارت مامورین لکه سعدالله غوثي، امان الله حسرت، یونس رفیق، او یاسین محسنی و او سید محمد قاسم رښتیا د دوی سره ملگري و. د غونډې په دوهمه ورځ پرېکړه وشوه چې د بهرنیو چارو وزیران دي د اعلامیې د ترتیبولو په خاطر په ځانگړې ځای کې غونډه وکړي. چې بښاغلي پژواک د دوو تنو غړو سره هلته معرفي شو. په غونډه کې د اندونیزیا جمهور رئیس سوکارنو وړاندیز وکړ چې: (د ایریان غربي) په اړه باید په اعلامیه کې یو دوه جملې ځای کړل شي. په غونډه کې د دې وړاندیز په مخالفت یو شمېر گډونکونکو لاسونه پورته کړل لومړي د سعودي عربستان نماینده د واحه بریمي موضوع چې د انگلستان سره یې لاندې درلوده مطرح کړه سردار محمد داود خان پرته له ځنډه څخه میکروفون د ځان خواته را کش کړ. او په لور آوازی یې وویل: (که چېرې مخکنۍ پرېکړه ما تېرې په هغه صورت کې د پښتونستان مسئله چې د اته میلونه انسانانو سر نويشت سره تړاو لري له بلې هرې موضوع څخه اړینه او مهمه ده باید د لومړیتوب حق ورکړل شي، زه په هیڅ ډول داسې یوه استثنا قبلولې نه شم. ۲۳-م ۱۴۱ او ۱۴۲

د سردار محمد داود خان وینا په غونډه کې سخت انعکاس وکړ د یوگوسلاویا د بهرنیو چارو وزیر پوپو ویچ د سید قاسم رښتیا په غور کې وویل چې مارشال ټیټو هیله لري چې جناب صدراعظم صاحب بله موضوع را پیدا نه کړي، مونږ به کونښن وکړو چې موضوع دده دمیل سره سم حل کړو دایې وویل او د تالار هغې خواته چې هلته د اندونیزیا جمهور رئیس سوکارنو دنهرو او د گانا جمهور رئیس نگروما و حرکت وکړ. پوپو ویچ لومړې د نگر و په غورونو کې پتې خبرې وکړې. دغو دواړو د مارشال ټیټو وړاندیز سوکارنو ته ورساوه هغه موافقه وکړه. وروسته سوکارنو د غونډې د رئیس د لبنان صدراعظم صاحب سلام څخه اجازه واخسته په لور آوازی یې وویل: د غونډې ډېر گډونکي زما د وړاندیز سره موافقه نه لري پس زه خپل وړاندیز

بېرته اخلم . چې دا اعلان د گډونکونو له خوا په چکچکو سره بدرگه شو اما سردار محمد داود خان همغسې عصبې و . دم په دم به يې سگرت څکول . ۲۳- م ۱۴۲ د اعلاميې متن غونډې ته را ورسېد پر ځينو مادو لکه واشنگتن او مسکو ته د هيئتونو لېږل وو د کنفرانس د پرېکړې د اعلانولو مخکې . سوکارنو د اندونيزيا جمهور رئيس په خپل ځان واشنگتن ته د هئيت د رئيس په توگه کانديد کړ . مگر د هند صدر اعظم جواهر لعل نهرو مسکو ته د هيئت د رئيس په توگه د خلکو له خوا وټاکل شو . بالاخره اعلاميه لاسليک او غونډه د سهار په ۳ بجو پای ته ورسیده . سردار محمد داود خان د غونډې له پای ته رسېدو درې ساعته وروسته د سهار شپږ بجې له بلگراد څخه د کابل په لور حرکت وکړ . ددې وار خطايي علت هغه اولتيميا توم و چې ده يوه اونۍ مخکې د ۱۹۶۱ د اگست په ۳۱ نېټه د افغانستان د حکومت له خوا پاکستان ته د قونسلگرېو د بندېدو په اړه ورکړې و . د هغه ضرب الاجل وخت په همدغه ورځ (۱۹۶۱ز کال د سپټمبر په شپږمه نېټه) پوره کېده . سردار محمد داود خان غوښتل چې په همدې ورځ کابل ته را ورسېږي ۲۳- م : ۱۴۲

د غونډې د پای ته رسېدو وروسته سوکارنو غوښتل چې د داود خان سره پخلا شي . مگر کله چې سوکارنو ده ته نږدې شو داود خان بل پلو ته حرکت وکړ او د ځان سره يې وويل . (بي شخصيته انسان) خو ورځي مخکې جمال ناصر ته بد ويلې اوس هره لحظه د هغه په مقابل کې لاس په نامه ولاړ دی ، هيله نه لرم چې له داسې انسانانو سره مخامخ شم .)) ۲۳- م : ۱۴۳

سردار محمد داود خان په دې کنفرانس کې مثبت نقش ولوباوه . ښاغلی داود خان د افغانستان د ناپېلتوب په اړه ۱۳۵۴ لمريز کال د مېزان په ۱۹ نېټه د ترکيې خبرنگار سره په مرکه کې وويل : ((په دې کې شک نشته چې مونږ د سولې غوښتونکي يو هيله لرو چې د نړۍ د ټولو هېوادونو سره دوستانه او صميمي اړيکي ولرو . افغانستان يو ناپېيلی او بې طرفه هېواد دی . مگر د ټولو مسئلو په اړه مونږ بې طرفه او بې تفاوته نه يو . ځکه د افغانستان بې طرفي يوه فعاله او پر آزاد قضاوت باندې ولاړه بې طرفي ده ۴- م : ۲۵۴

همدارنگه نوموړې په ۱۳۵۵ لمريز کال د جمهوريت د دريمې کاليزي د نمانځلو پرمهال بيا هم د افغانستان په ناپېلتوب ټينگار وکړ او وويل : ((افغانستان د

دریمې نړۍ هېوادونو له جملې څخه یو ناپېیلي هېواد دې. د سیمې او نړۍ هېوادونو کلونه کلونه د نړیوال امپریا لیزم د استعمار تر اغېزې لاندې ډېر زیانونه گاللي دي. مگر نن د غفلت له خوبه وینس شوي چې اوس دنړۍ د دغه بدلون په خاطر یوه نوي نهضت ته اړتیا لري او په دې عصر کې د دغه نهضت اغیزه د پام وړ ده. (۴۱م: ۳۵۵)

سردار محمد داود خان مخکې له دې چې د ناپېیلو هېوادونو کنفرانس کې د گډون له پاره د سربلانکا پایتخت کولمبو ته ولاړ شي د ناپېیلتوب د غورځنگ په بې طرفۍ باندې یې ټینگار وکړ او د مصري خبرنگار جمیل عارف د دې پوښتنې په ځواب کې چې رومانيا د ناپېیلتوب د غورځنگ غړیتوب تر لاسه کولای شي وویل: «هغه اساسنامه چې په بلگراد کې تصویب شوې په دې اړه واضح ده چې ددې نهضت دروازي د هغو هېوادونو پر مخ تړلې دي چې د یو نظامي پیمان غړی وي. رومانيا هم د وارسا د نظامي پیمان غړي دي ددې هېواد منل غیري ممکن او غیري معقول کار دی. ۷۰۰م - ۲۵م

د ناپېیلو هېوادونو د کولمبو (سربلانکا) په کنفرانس کې د جمهور رئیس، صدراعظم او د بهرنیو چارو وزیر په توگه د سردار محمد داود خان گډون حتمي وه. ددې هیئت غړي عبارت وو له: سردار محمد داود خان د هیئت مشر، وحید عبداللہ د بهرنیو چارو د وزارت معین، عبدالرحمن پژواک په نوي ډهلي کې د افغانستان لوی سفير، حمیداللہ د سوداگری وزارت معین، وفي اللہ سمیعی د معارف وزارت دوهم معین او عبدالصمد غوث د بهرنیو چارو وزارت د سیاسي چارو عمومي مدیر د غړو په توگه ملگري وو. د نوي ډهلي په هوايي ډگر کې له لږ تم کېدو وروسته افغاني هیئت د ۱۳۵۵ لمريز کال د اسد په ۲۴ نېټه د ناپېیلو هېوادونو د مشرانو په غونډه کې د گډون له پاره د سیربلانکا پایتخت کولمبو ته ورسېد. ۷-۲۵۷م

داود خان په کنفرانس کې وینا وکړه او افغانستان یې د ناپېیلتوب غورځنگ له بنسټ اېښودونکو څخه وگانه او په دواړو نړیوالو جگړو کې یې د افغانستان د بې طرفۍ غوره مثال ورکړ. او د ناپېیلو هېوادو تر مېنځ په یووالي او همکارۍ باندې یې ټینگار وکړ. ده په ښکاره ډول د پښتونستان مسئله یاده نه کړه بیا هم ده په خپله وینا کې ځینې مسایلو ته اشاره وکړه او د پښتونستان مسئله یې

تائيد كړه ده وويل : ((د افغانستان سياست د ناپېلتوب ، دوستۍ او نړيوالي سولې په اصولو ټينگ دی . خو زمونږ بې طرفي د نړيوالو مسايلو څخه د استعفا په معنی نه ده بلکه يو فعال او مثبت سياست دی ، دغه سياست د تجاوز ، د نورو سيمو د نيولو د خلکو د حقوقو د پايمالولو او ملي حاکميت د له مينځه وړلو سره نه پخلا کيدونکی سياست دی او د دنيا په هيڅ برخه کې دا ډول سياست نه مني)) ۷- م م ۲۵۷ او ۲۵۸

سردار محمد داود خان د ناپېلتوب د غورځنگ کلک پلوی او دې اصولو ته تر اخره وفادار پاتې شو . دی هيڅ کله هم د نړيوالو ځواکونو تر اغېزې لاندې را نه غی . نوموړی د صدارت او رياست جمهوري پر مهال د ناپېلتوب غورځنگ ته وفادار و . هغه په دې اند و چې د دريمې نړۍ هېوادونه د خپل کلتوري او ملي فرهنگ په رڼا کې د شرق او غرب له پيروي پرته د پر مختگ او تکامل لاره طی کړې ده . دخپلې واکمني پر مهال د شوروي اتحاد مشر بريژنف سره په کورنيو چارو کې د مداخلې په اړه کلک لفظي ټکر وکړ . او خپل سفر يې نيمگړې پرېښود . داود خان د امريکا او شوروي تر مېنځ د تعادل پلوي وه . غوښتل يې چې له دواړو هېوادو څخه مرسته تر لاسه کړي او دخپل هېواد په پر مختگ کې ترې گټه واخلي .

– بهرنيو هېوادونو ته د سفر موخې او پايلې :

اسلامي هېوادونو ته د جمهور رئيس سردار محمد داود خان سفر کومه بېره نه وه . بلکه هغه غوښتل چې په اوه کلن اقتصادي پلان کې د شوروي اتحاد مرستندويه انحصاري سرچينې لږې شې او دهيواد شمالي برخې چې د ډېرو کلونو له پاره د شوروي اتحاد پروژو ته په انحصارې ډول ځانگړې شوې وې خلاصې کړې . دغو اسلامي هېوادونو مخکې هم د نوموړي پر مختيا يې ، اقتصادي پلان په تطبيق کې د مرستو ژمنې کړې وې . محمد داود خان غوښتل چې د نويو اړيکو د ټينگښت په خوا کې له دغو هېوادونو څخه د خپل ځان او دولت لخوا مننه هم وکړي .

۳۲- م م ۱۲۰ او ۱۲۱

سردار محمد داود خان د جمهوريت په ټوله دوره کې د اقتصادي منابعو د پراختيا ، خپل استقلال ، د اسلامي او ناپېلې هويت د بقا او ساتني په خاطر هڅه کوله چې د بي طرفو او اسلامي هېوادونو څخه مرستې تر لاسه کړي . ده د همدې

موخې له پاره د ۱۹۷۴ ز کال د جولای په میاشت کې سردار محمد نعیم او وحید عبدالله ایران، عراق، لیبیا، الجزایر، مصر، سعودی عربستان او کویت ته واستول. دغو ټولو هیوادونو له دوی سره د صمیمانه سیاسي اړیکو د ټینګولو او اقتصادي مرستو وعدې وکړې، او دا چې افغانستان خپل استقلال، اسلامي او ناپېيلي هويت ساتلې دی د پورتنیو هیوادونو د ستاینې وړ وګرځید. همدارنګه سردار محمد داود خان هم د ۱۹۷۵ ز کال په اپریل کې تهران ته سفر وکړ چې د ایران دولت د دې سفر په دوران کې د اوه کلن پلان د تطبیق له پاره افغانستان ته د دوو بېلونو ډالر پور ورکولو موافقه وکړه. ۳۷ م: ۱۷۲ او ۱۷۷.

سردار محمد داود خان په ۱۹۷۴ ز کال مسکو ته سفر وکړ خو په همدغه کال (۱۹۷۴ ز کال اکتوبر) د شوروي اتحاد د دفاع د وزارت مرستیال مارشال موسکونیکو کابل ته رسمي سفر وکړ. دی پخوا د یو شمېر هیوادونو سره محمد داود خان مخکې د خپل صدارت پر مهال هم د دیپلوماتیکې اړیکې ټینګې کړې وې چې د جمهوریت په دوره کې هم د همدغو هیوادو سره دده اړیکې ښې وې د چین له هیواد سره پر ۱۹۵۵ (۱۳۳۴ لمریز کال) دیپلوماتیکې اړیکې ټینګې وې او په ۱۹۶۰ ز کال د دواړو هیوادونو تر مینځ د نه لاس وهنې اود توکو واردولو تړون هم لاسلیک شو. په ۱۹۵۸ ز کال کې د رومانيا او مجارستان سره دیپلوماتیکې اړیکې او د المان سره سوداګریزې اړیکې ټینګې او همدارنګه د افغانستان او پولینډ تر مینځ د فرهنګي همکارۍ تړون لاسلیک او د چکوسلواکیا له خوا مرستې هم زیاتې شوې. ۲۱-۳۴۷ م.

په ۱۹۸۵ ز کال پاکستان سره د افغانستان په ګټه یو ترانزیتی تړون لاسلیک او په همدې (۱۹۵۸) کال فدرالي المان (المان غرب) نماینده ګې فعال، او د افغانستان او المان تر مینځ د اقتصادي او تخنیکي همکارۍ تړونونه لاسلیک شول. دغه راز په ۱۹۵۹ ز کال د فرانسې او افغانستان، په ۱۹۶۰ ز کال د افغانستان او ایټالیا، په ۱۹۶۲ ز کال د ایران او افغانستان له لارې د سوداګریزو مالونو د راوړلو تړون لاسلیک شو. ۲۱-۳۴۷ م.

سردار محمد داود خان په دې بریالی شو چې دده دولتي لوړ پوړي چارواکي او دې په خپله ځینو هیوادونو ته سفر وکړي ترڅو د خپل بهرني سیاست موازنه وساتي

د همدې سياست په پايله کې سردار محمد نعيم د امريکا په بلنه په ۱۹۷۶ زکال امريکا ته سفر وکړ. تر څو د نشه يي توکو د نه کرلو په اړه د هغه هيواد ذیصلاح مقاماتو سره خبرې وکړې. خو افغانستان له دې مخکې د امريکا د کانگرس په غوښتنه په ۱۹۴۷ زکال کې د کوکنارو د نه کرلو اعلان کړی و، خو بزگرو د ځمکې د لېوالي له امله د کوکنارو له کرلو پرته بله چاره نه درلوده. دغه مهال يو شمېر هيوادونه د جرمني او امريکا په شمول د ملگرو ملتو موسسې ته پېسې ورکړې چې د افغانستان پوليس پرې تقويه کړي تر څو هغوي د کوکنارو د کرلو مخه ونيسي. د افغانستان دولت هم د بهرنيو چارو په وزارت کې يوه څانگه پرانيسته چې د کوکنارو د کرنې دمخنيوي لارې چارې ولټوي. په دې اړه يو څه پرمختگ وشو. خو د ۱۹۷۸ زکال د ثور د اوومې نېټې د بدلون وروسته د امريکا او افغانستان تر مينځ اړيکې خرابې شوې. ۴۲ م: ۱۳۴ او ۱۳۵

سردار محمد داود خان په دې سفرونو کې چې دده او دده د دولتي د لوړپوړو چارواکو له خوا سرته ورسيدل و توانيده چې د امريکا او شوروي اتحاد تر مينځ په بهرني سياست کې انډول (موازنه) وساتي او له اسلامي هيوادونو څخه د مرستې د ترلاسه کولو په مټ د شوروي اتحاد نفوذ د افغانستان په اقتصادي چارو کې يو څه کمزوری کړي. په ۱۹۷۶ زکال کې د امريکايانو لوړ پوړي چارواکي، کسينجر کابل ته راغی او د افغانستان د ناپييلتوب په اړه يې د خپل دولت خوښي ښکاره او د مرستو وعده هم وکړه د عربي هيوادونو لخوا مرستو داود خان په خپل ناپييلي سياست باندې باوري کړ. خوده د خپل هيواد پرمختگ د نورو هيوادونو له نفوذ پرته غوښته او تل يې هڅه کوله چې دغه مرستې د بهرنيانو له نفوذ پرته ترلاسه کړي. نوموړي د همدې موخې له پاره د واکمنۍ په اخرو وختونو کې يو شمير اسلامي او عربي هيوادونو ته سفر وکړ او دليونيد برژنيف يوه سرزوره خبره (د افغانستان په شمال کې د لويديځو هيوادونو د انجينرانو پر استخدامولو باندې انتقاد) د بريژنيف سره خبرې بس او خپل سفر يې نيمگړی پرېښود چې دده دا عمل دده داسقلاليت او خپلواکۍ ښکارندوي ده. هغه د هيچا امر او نفوذ نشو زغملې او هيچاته د هيواد په کورنيو چارو کې د لاس وهنې اجازه نه ورکوله. د استقلاليت او خپلواکۍ ښکارندوي ده. سردار محمد داود خان د هيڅ هيواد نفوذ او په کورنيو چارو کې

لاس وهنه نشوز غملي . نوموړي تر اخره ناپېيلي پاتې شو او په نړيوالو نظامي
ترنونو کې يې گډون ونه کړ.

اقتصادي کرنا لاره

— له بهرنيو هېوادونو څخه د قرضي اخېستل .

سردار محمد داود خان غوښتل چې د شوروي اتحاد له انحصار څخه د خلاصون له پاره ځانته يوه بله لاره پيدا کړي ، په دې نيت يې اسلامي هېوادونو ته سفر وکړ او د ايران سره يې په ۱۹۲۵ز کال يو اقتصادي تړون لاس ليک کړ . داود خان په هغه لار تلل غوښتل چې نه شوروي اتحاد غوښتل اونه امريکا ، ايران هم د خپل فرهنگ او نفوذ د پراختيا په فکر کې و . سردار محمد داود خان د ايران دې موخې ته په اشارې سره وويل : « ما از ايران تقاضای کمک نکردیم ، ولی اگر اعلیحضرت پادشاه ايران که الان تصميم گرفتند به افغانستان کمک کند . با کمال ميل مي پذيريم و البته مي دانيم که اين کمک ها بدون شرط است منظورم اين که فشار به صورتی نبوده که وادار کند دولت افغانستان را که مطالبی را بپذيرد . . . . » ۲۸ م ۱۸۹ او ۱۹۱

داود خان د ايران د دولت په موخه هم پوهېده خو د ايران د دولت نفوذ او انحصار يې هم نه مانه . نوموړی د شوروي اتحاد پر ځای د نورو زېرمو د پيدا کولو په لټه کې و تر څو د هيواد په پرمختگ کې يې ترې گټه واخلي . ځکه ايران د دو بيليونو ډالرو پټيليو غزولو او بندر عباس او نورو لارو څخه د افغاني مالونو د صادولو او وارودلو وعده هم کړې وه په دې مرستو کې د هغه هېواد هدف نغښتی وه . د امريکا متحد ايالاتو زياته علاقه نه ښودله ځکه افغانستان يې د شوروي اتحاد يوه سپوږمۍ بلله او د پاکستان سره د اختلاف په اساس چې افغانستان ته يې ښه نه ليدل . [۳۳۱ م ۲۳۹] خو بيا هم د شوروي اتحاد (د مسکو د کرنې ضد دولتونو او د هغوي په سر کې د امريکا متحد ايالاتو له پيل څخه کوښښ کا وه چې داود خان له شوروي اتحاد څخه لري کړي . افغانستان ته يې د اقتصادي مرستو وعدي ورکړې ولی امريکا ژمنه کړې وه چې د خپلو مادي او تخنيکي مرستو په خوا کې به عربي هيوادونو هم وهڅوي چې د افغانستان په اقتصادي پرمختگ کې مرسته وکړي . دلته د امريکې او ځينو هيوادونو د مرستو څخه د بيلگې په توگه يادونه کوو .

د امريکا د تعليمي چارو په برخه کې د کابل پوهنتون د انجینرۍ ، کرنې او ښوونې او روزنې له پوهنځيو سره د ۱۳۵۲ لمريز کال د ليندۍ په ۱۸ نېټه د درې ميلنو

ډالرو د مرستې وعده وکړه . او د همدې کال د حوت په اتمه نيټه يې د ديموگرافي ، راهنماي خانواده او د صحيې وزارت د احصائې د پروگرام سره يو ميلون او ديرش زره ډالرو مرسته وکړه . دغه تړون د معارف د وزارت د معين علي محمد خرم او د امريکا د سفيريټوډروايلوت ترمينځ لاس ليک شو . او د ځمکې د لاندينو منابعو د لټون له پاره يې هم په همدې (۱۳۵۲ل) کال د (۱۲۵) زره ميلونو ډالرو د مرستې وعده وکړه . په (۱۳۵۳) لمريز کال کې د تعليمي نصاب د چارو له پاره (۸۱۹) زره ډالرو د مرستې وعده وکړه . د چين هېواد په کندهار کې د (۲۵۲) بستريز روغتون تړون لاس ليک کړ د کاناډا هېواد د ۱۳۵۳ لمريز کال د ثور په (۷) نيټه يو بال تياره باخترا افغان الوتنې ته د اضافي سامان سره د نهه (۹) سوه زرو ډالرو په قيمت ورکړه . د چين هېواد د ټوکر اوبدلو او کاغذونو د توليد د فابريکو د جوړولو تړون د ۱۳۵۵ لمريز کال د سنبلې په مياشت کې لاس ليک کړ ...

د امريکا د کمپنيو (فولر فشين باخ او مان انټرنشنل) په کندهار کې د سمنتوو د فابريکې د جوړولو تړون لاس ليک کړ . البته بودجه يې د ايران له قرضې څخه وه په ۱۳۵۵ لمريز کال د اسيا پرمختيايي بانک د (۱۴) څوارلس ميلونو ډالرو د قرضې وعده ورکړه . په همدې کال جاپان د تلويزون د جوړولو له پاره (۵) پنځه سوه ميلونو ډالرو مرسته وکړه . او د عراق سره هم سوداگريز تړون لاس ليک شو . د ۱۳۵۵ لمريز کال د جدي په ۱۹ نيټه په واشنگتن کې د افغانستان لوی سفير عبدالله ملکيار د نړيوال بانک سره د کرنې د بنوونځيو جوړولو له پاره د (۲) شپږ ميلونه ډالروو مرستې تړون لاس ليک کړ .

د انگلستان هيواد (۲) شپږ ميلونه سترلنگ پوند بلا عوضه مرسته وکړه اسلامي بانک هم د (۲) شپږ ميلونو ډالرو د مرستې وعده وکړه د المان فدرالي جمهوريت د لس ميلونو مارکو قرضې ورکولو اعلان وکړ .

کاناډا لس زره ډالرو بلا عوض کومک وکړ او استراليا د بادغيس ، جوزجان او فارياب ولايتونو کې د اقتصادي ، مالداري پروژو ، مسلخ او وړيو مينځلو د فابريکو د جوړولو اعلان وکړ [۲۱-م ۵۷۵-۵۷۷] دا هغه مرستې وي چې د شوروي د اقتصادي نفوذ د کميدو په خاطر د پورتنيو هيوادونو لخوا افغانستان سره کيدلي

بي

سردار محمد داود په خپله نښنلسټ افغان اوسوچه مسلمان و ده چپي عناصر (کمونستان) په دي تورن کرل چې کمونستانو ته کمونیزم له افغانی نښنلیزم څخه لوړ او د شوروي اتحاد گټې د افغانستان له گټو څخه ورته ډیری مهمی وی له دولت څخه د کمونستانوله ویستلو وروسته په ۱۹۷۷ز کال کې یې عربی هیوادو او ایران ته سفر وکړ چې د شوروي اتحاد پر ځای د افغانستان د پرمختگ له پاره د هغوي له مالي زیرمو څخه استفاده وکړی. ۵۰ م ۱۸۲

د سردار محمد داود خان اخیونیو سفرونو شوروي اتحاد انډینمن کر او د هغه هیواد امنیتي سازمان کې جی بی په دي اړه ډیره نگران وه نوموړی یې ایران او عربی نړی حتی لویدیخ ته په نږدی کېدو متهم کا وه خو اولس مشر سردار محمد داود ددي له پاره چې د شوروي اتحاد انډیننه کمه شی د شوروي اتحاد په بلنه د ۱۹۷۷ ز کال په اپریل کې مسکو ته لاړ په دغه سفر کې شوروي اتحاد حکومت افغانستان ته د ۴۳۷ میلیونو ډالرو اعتبار منلی و په ۱۹۷۶ ز کال کې د دواړو هیوادو تر مینځ د سوداگری داسي قرارداد هم لاس لیک شوی وو چی د دواړو هیوادو تر مینځ د سوداگری حجم ډیر شی او تر ۱۹۸۰ ز کال پوری شپيته سلني ته ورسیري د همدغه کال (۱۹۷۷ ز) کال تر سپتمبر پوری په افغانستان کې د شورویانو شتون د هر بل هیواد تر ماهرانو او متخصصانو څخه ډیره وه. خو محمد داود په افغانستان کې د شوروی ماهرانو له ډیر شتون څخه هم انډیننه کی و. تر خپلی کودتاه وروسته د دفاع وزارت د څانگو د مشرانو په یوي غونډه کې ویلی و چې «از تعداد مشاورین نظامی شوروي کاسته شود اصرار مینمود که کارها بدست صاحب منصبان افغانی سپرده شود ۰۰۰» ۴۲ م ۱۰۳ او ۱۰۴

داود خان هڅه کوله چی د نړی د هیوادونو په مینځ کې خپل اسلامی ناپییلی هویت وساتي او د هیچا فکري ، اقتصادي او نظامي تسلط ته یې غاړه نه ایښودله دده هیله دا وه چی افغانستان ډیر ژر پرمختگ وکړي او په نړیوالو اړیکو کې بی طرفه او ناپییلی پاتي شي . دده په اند او هڅو ، ټول پوهیدل خو د سیمې هېوادونه په تیره بیا امریکا او شوروي د خپلو گټو په لټه کې وو ..

د اووه کلن پرمختايي پلان طرحه او عملي کول :

د هېواد په اقتصاد کې بحراني وضعې او نړيوال اقتصادي حالت ته په کتنه ، د هېواد د اقتصادي ، ټولنيز پرمختگ او د خلکو د ژوند د سطحې لوړولو په خاطر لومړنی پنځه کلن اقتصادي پلان د ۱۳۳۵ لمريز کال د میزان په مياشت کې چې ۱۹۵۶ ز کال ه سپټمبر سره سمون لري د سردار محمد داود خان د صدارت پرمهال ترتيب او تطبيق شو دا پلان د ۱۳۴۰ ل - ۱۹۶۱ ز - اگست پورې دوام وکړ . (۹ م : ۱۰۴)

۱۳۳۵ لمريز کال د افغانستان د اقتصاد په تاريخ کې د اهميت وړ کال و . ځکه د هيواد اقتصاد په سيمه ايزه کچه سکتوري او اقتصاد خواته رهبري کړ . د لومړي اقتصادي پلان د جوړيدو (۱۳۳۵ لمريز کال) پرمهال په افغانستان کې (۲۷) بابه ليسي او منځني

بنسټونځي موجود وو ، خو ددې پلان د ختميدو مخکې (۱۳۴۰ ل) کال په افغانستان کې د لیسو او منځنيو بنسټونځيو شمېر ۱۴۳۲ بابو ته ورسيد . په دې پلان کې د معارف پراختيا ته ځانگړی پاملرنه شوې وه . (۱۳ م : ۱۳۴)

دويم پنځه کلن اقتصادي پلان چې په ۱۳۴۱ لمريز

کال ترتيب او ۱۳۴۵ لمريز کال پورې دوام وکړ ، دا پلان زياتره په بهرنيو منابعو او پورونو ډډه لگوله . ددې پلان پيشبيني شوې پانگه ۵۸۹ ، ۹۱ ميلونه ډالره وه . چې پکې (۲۳۰) ميلونه ډالره د شوروي اتحاد ، ۸۲ ، ۲ ميلونه د امريکا متحده ايالاتو ، ۴ ، ۳۱ ميلونه ډالره لويديځ المان ، ۳ ، ۸ ميلونه ډالره چکسلواکيا ، (۵) ميلونه ډالره د ملگرو ملتونو د موسسې لخوا ورته برابر شوي وو . چې له دې جملې څخه ۲۱۸ ميلونه ډالره پور او ۱۳۴ ، ۵ ميلون ډالره د وړيا مرستې په شکل ورکړل شوي وو . ددې پلان د تمويل دريمه منبع بهرني استملاکې مواد چې ټول ۵۵ ، ۸ ميلونه افغانيو جوړوله . له دې جملې ۲۹۰۹

میلونه افغانی د امریکا د متحده ایالاتو او فدرالي المان لخوا د مرستې او پور په بڼه برابرېدلې . (۹م: ۱۱۶ او ۱۱۷)

په دویم پلان کې موصلاتي کړنې ته د لمړیتوب حق ورکړل شوی و . دریم پنځه کلان پلان چې (۱۳۴۶ تر ۱۳۵۰ ل) کال پورې دوام وکړ عمده موخې یې د طبیعي منابعو فعالول ، د کرنیزو او صنعتي تولیداتو د زیاتوالي په اساس د خلکو د ژوند د سطحې لوړوالي د ټولنیزو خدمتونو عامول او د عوایدو عادلانه وېش ، د تادیاتو د بیلائس د وضعیتي بهبود ، د دولتي او خصوصي پانگو هڅول ، او د اقتصاد استقرار و ، د دې پلان توپیر د مخکینو د و و پلانونو سره دا و چې په دې پلان کې انکشافی پروژو ته د زیربنایي پروژو په پرتله زیاته پاملرنه شوې وه (۹م- ۱۲۸)

د دې پلان موخې په لاندې شاخصونو کې بنودلای شو .

- ۱ : د یو پراخ پرمختیایي پروگرام پلي کول .
- ۲ : د کوچینو صنایعو او د ارتقوي موادو د ایجاد او د تولید چټک پرمختگ .
- ۳ : د نفت وگاز ، کانونو ، او د ځمکې لاندې اوبو جیولوجیکي لټون ادامه .
- ۴ : د گازو د ایستلو پیل د طلا او بیریلو د کانونو سروې .
- ۵ : په ولایتونو کې څښاک د اوبو د شبکو جوړول .
- ۶ : په لومړنی ، منځنی ، ثانوي او عالي کچه د معارف پرمختیا ، او د کارگرانو او متخصصینو تربیه .

۷ : د روغتونونو او نورو خدماتي موسسو جوړول (۲۱م : ۳۲۲)

په دریم اقتصادي پلان کې د (۳۳) ملیاردو افغانیو د پانگې اچونې وړاندوینه شوې وه چې دوه ملیارده افغانی پکې د خصوصي پانگې ونډه وه . په دریم پلان کې د دویم پلان په نسبت په بهرنیو پورونو کې لږوالی راغلی و . د ډیر تاکید سره سره چې په دې پلان کې باید د زیربنایي پروژو پر ځای هغه پروژې چې ژر یې حاصل ورکاوه تطبیق شوې وای خو دا پروگرام عملي نه شو د صنعت او کانونو انکشاف په دویم قدم کې ځای ونیو . د دولتي عوایدو لوړوالی تطبیق نه شو ولې دا پلان د مخکینو دواړو پلانو څخه د موخو په طرحه او دستونزو د حل د لارو د په روښانولو کې بشپړ شفاف و (۹م- ۱۳۰)

له څلورم پلان (۱۳۵۱-۱۳۵۵ل) څخه ۱۲ کاله مخکې د هیواد پرمختیایي پروگرامونو منظم شکل نه درلود په غیر منظم ډول د هیواد په یوه او بله څنډه کې پرمخ بیول کېدل. د ۱۳۳۵ لمریز کال څخه را په دیکخوا اقتصادي او ټولنیز فعالیتونه اقتصادي پلانونو کې تنظیم شول. څلورم اقتصادي او ټولنیز پلان باید په ۱۳۵۱ لمریز کال کې تطبیق شوی وای خو د ځینو ستونزو له کبله عملي نه شو. بیا هم په دغو (۱۲) کالونو کې د (۵۳) میلیاردو افغانیو په ارزش د پنځه کلنو اقتصادي پلانونو (۱۳۳۵-۱۳۵۱ل) په ترڅ کې د ترانسپورت، مواصلاتو، اوبو لگولو، انرژي، صنعت او معارف په برخه کې ځینې پروژې عملي شوې خو دغه پلانونه په زیاته اندازه د بهرنیو مرستو او پورونو پواسطه تمویل شوي وو. په داخل کې په تېره بیا په بشري قوت کې ځانگړي تغیر رانه غې. د څلورم پنځه کلن اقتصادي پلان تطبیق چې د (۱۳۵۱-۱۳۵۵) کلونو له پاره په نظر کې نیول شوی و، د داخلي او خارجي ناوړو سیاسي، اقتصادي شرایطو له امله تطبیق نه شو. ځکه یو طرف ته تمویل کونکي منابع ثابتې نه وې. پارلمان هم دا پلان تائید نه کړ. بله غټه سیاسي پېښه په ۱۳۵۲ لمریز کال د داود خان کودتاه وه چې سیاسي نظام یې بدل او اقتصادي پالیسي هم بدلون وموند. د سردار محمد داود خان د واکمنۍ پر مهال د ۱۳۵۴ لمریز کال تر پایه پورې ټول دولتي مصارف د کلني مصرف په اساس پیشبیني او سنجول کیدل. چې په دې څلورو کلونو کې ټول پرمختیایي مصارف ۴، ۱۹۷۵ میلونه افغانیو ته رسيدل چې یوه اندازه یې د بهرنیو قرضو څخه پوره کیدل (۹-م ۱۴۴)

په ۱۳۵۲ لمریز کال کې د نوي رژیم په مینځ ته راتگ سره ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، او ۱۳۵۴ لمریز کلونو پرمختیایي مصارف په کلني اندازه پیشبیني او اجرا کیدل خو د (۱۳۵۵) لمریز کال په لومړیو کې یو اووه کلن اقتصادي پلان مطرح شو. نوموړی پلان د کاغذ پر مخ له مخکنيو پلانونو څخه معقول او مکمل و ځکه په دې پلان کې له نمایشي پروژو څخه صرف نظر شوي و، او تمویل کونکي منابع یې موثقي او ډاډ وړ وې خو ددې پلان طبق په دولتي اداره کې د پلان د تطبیق اداري ناتواني او له حده څخه زیاته اندازه په بهرنیو قرضو او مرستو باندې اتکا دنوموړی پلان تطبیق له ستونزو سره مخ کړی و مخکې له دې او ه کلن پلان څخه په بهرنیو

پورونو اتکاء ۴۵ فیصده خو ددې پلان پرمهال دغه اتکاء (۲۲) فیصدو ته لوړه شوه. لاندې جدول د اووه کلن پلان (۱۳۵۵-۱۳۶۱) تمویل کوونکې منابع څرگند وي.

تمویلونکی منابع	پانگه اچول په ملیارد افغانی	فیصدي
پورونه او پروژوې مرستې	۱۱۴، ۷۴	۲۲ %
د استهلاکې موادو پلورل	۱۱، ۹۲	%
د داخلي بازارونو عواید	۳۴، ۷۸	۲۰ %
د مرکزي بانک قرضه	۱۲، ۹۸	۷۰ %

(۹-م ۱۴۲)

په ټولنيز پرمختيايي پروژو کې صنعت ته د لومړيتوب حق ورکړل شوی و. د نوموړي پلان ټوله پيشبيني شوې پانگه ۴۳، ۱۷۴ ملیارده افغانی وه له هغې جملې څخه ۹، ۲۲ ملیارده ۱، ۳۲ فیصده صنعت، کانونو او انرژۍ ته، ۵، ۳۱ فیصده د مواصلاتو لپاره ۷، ۲۴ فیصده د کرنې او اوبو لگولو چارو ته، او ۲ فیصده يې ټولنيزو خدمتونو ته ځانگړې شوې وه. د دې پلان موخې په لومړيو دوو کلونو يعنې ۱۳۵۵ او ۱۳۵۶ لمريز کلونو تطبيق شوې خو د ۱۳۵۷ ل د ثورد بدلون له امله دا پلان بشپړ نه شو. د دوو کلونو توليدات يې په لاندې جدول کې ښودل شوي دي.

توليدات	پرمختيايي لگښت	په ميليون افغانی سره
نوم	۱۳۵۵ لمريز کال	۱۳۵۶ لمريز کال
کرنې او اوبو لگولو چارې	۳۵۰۷	۵۱۳۰
کانونه	۱۷۲۴	۱۳۲۷
صنعت	۲۸۲۰	۲۲۱۷
انرژي	۱۰۶۰	۱۷۲۸
ټولنيز خدمتونه	۱۷۸۹	۲۷۹۳
مواصلات	۲۹۶۵	۲۲۲۴
متفرقه	۱۲۲	۱۵۴

مجموعه	۱۴۰۲۷	۲۰۲۳۲
صنعتي توليدات	۱۳۵۵ کال	۱۳۵۶ کال
__ برينسنا (۱ ميلون كيلوات ساعت)	۹۲۵ ، ۲	
__ طبيعي گاز ۱ ميلون متر مکعب	۲۵۴۲	۲۵۸۱ ، ۹
__ خام نفت (ټن)	۵۲۹ ، ۱	۱۲۰۰۰ ، ۱
__ د ډبرو سکاره (زار ټن)	۱۵۹ ، ۹	۱۷۲ ، ۷
__ لاجورد (زر کيلوگرام)	۷ ، ۴	۲ ، ۳
__ مالگه (زر ټنه)	۷۲ ، ۷	۷۷ ، ۷
__ کيمياوي سره (زر ټنه)	۵۵ ، ۱	۹۹ ، ۲
__ سمنت (زر ټن)	۱۲۵ ، ۱	۱۵۰ ، ۰
__ پلاستيکي بوت (۱ ميلون جوړه)	۴ ، ۱	۳ ، ۸
__ چرمي بوتان (زر جوړه)	۳۳۲ ، ۲	۲۹۸ ، ۲
__ مالوچ (زر ټنه)	۵۲ ، ۷	۴۷ ، ۱
__ نخي تار (ټنه)	۱۰۵۹ ، ۳	۱۱۷۷
__ نخي ټوکر (ميلون متر)	۱۱۳ ، ۷	۷۲ ، ۸
__ سنډي ټوکر (ميلون متر)	۲۷ ، ۹	۲۹ ، ۷
__ ورين ټوکر (زر متره)	۳۴۱	۳۴۷ ، ۴
__ پوستکي (زر جلده)	۱۹۵۹ ، ۲	۱۹۱۴ ، ۱
__ بوره (زر ټنه)	۱۱ ، ۱	۱۱ ، ۱
__ اوږه (زر ټنه)	۵۷ ، ۹	۵۹ ، ۹
__ غوري (زر ټنه)	۱۰ ، ۱	۱۳ ، ۰
__ صابون (ټن)	۲۹۰۰	۲۶۰۰

۹ م ۱۴۷ او ۱۴۸

البتہ د ۱۳۵۵ لمريز کال د پرمختيايي لگښت له پاره (۸۸۸۰) افغانۍ او ۱۳۵۶ لمريز کال (۱۳۵۸۲) افغانۍ د بهرنيو هيوادونو د پروژو پورونو (قرضو پوا سطره مرسته شوې چې په ۱۳۵۶ لمريز کال کې بهرنۍ پور (۳۰۰) ميلونه ډالرو ته رسیده چې له هغې جملې څخه ۷۱/۲ ميلونه ډالره ايران، ۶۳/۹ ميلونه ډالره شوروي اتحاد، ۳۰، ۲ ميلونه ډالره دبين المللي بانک پرمختيايي ادارې ۲۶، ۳ د اسيا

پرمختیایي بانک ، ۱۷/۲ میلیونه ډالر له لويديځ المان مرسته کړې وه. چې % ۴۱ پانگه د ۱۳۵۶ لمريز کال په اوږدو کې د صنعت او انرژۍ په برخه کې مصرف شول. ۹-م ۱۴۹ د ۱۳۳۵ او ۱۳۵۲ کالونه په بهير کې چې لومړی او دوهم اقتصادي پلانونو کې د پانگې زیاته برخه د زیر بنایي تاسیساتو په جوړولو کې لکه مواصلات (۲۵۰۰ کیلو متر سرک قیر شو) ، د نغلو ، ماهیپراو کجکي د بریښنا بندونه جوړ شول. په ځینو ولایتونو کې حرارتي دستگاه گانې هم جوړې شوې. په درېیم او څلورم پلان کې هغو پروژو ته زیاته پاملرنه وشوه چې ژر یې ثمره ورکوله. د خصوصي پانگې د هڅونې په خاطر په ۱۳۵۳ لمريز کال کې د پانگې اچولو قانون جوړ شو. په هیواد کې یو شمیر کوچنۍ صنعتي فابریکې هم جوړې شوې. خو په پلانونو کې په بهرنیو قرضو باندې دمتکي پروژو په ټاکنه او پرمختگ کې یې یولرستونزې را منځته شوې وې خو بیا هم د نوموړو پلانونو د جوړیدو او ترتیب په پایله کې دوه سوه وړې او غټې فابریکې جوړې شوې چې (۴۰) زره کارگرانو په کې کار کاوه. ۹-م ۱۵۰

په اووه کلن اقتصادي پلان کې لومړی د ښوونې او روزنې په ډگر کې لومړنیو ، منځنیو او دلیسه په کچه ښوونځیو جوړول ، په هرات کې دیو پوهنتون تاسیس او دننگرهار پوهنتون پراختیا په پام کې نیول شوې وه. دیني مدرسې چې تر دغه مهاله په شخصي ډول د خلکو له خوا اداره کیدلې د پوهني وزارت پورې اړه ونیوه ، دسواد زده کړې کورسونه هم جوړ شول. که چیرې ددې اوه کلن پلان ټول مواد عملي شوی وای نو په پوره باور سره ویلی شو چې زموږ په ټولنه کې به دخلکو د ژوند په سطحه کې بدلون راغلي وای. ۳۲-م ۱۸

سردار محمد داود خان له پورتنیو یاد شویو هیوادو پرته له یو شمیر نورو هیوادونو څخه هم مرسته تر لاسه کړه. په ۱۳۵۵ لمريز کال یې د چکوسلواکیا څخه ۲۶ ، ۸ میلیونه ډالره ، او دیوگوسلاویا د انکارا شرکت له خوا د ۶۶۰ ، ۲۳۸ میلیونو ډالرو په ارزش د ځینو فابریکو جوړولو وعده اخیستې وه. ۵-م ۱۲۷ خو ښاغلي عبدالملک عبدالرحیم زي د مالیې پخواني وزیر د سردار محمد داود خان د اوه کلن پلان په اړه ځانگړي نظر لري او په خپل کتاب ارمغان زندان کې لیکلي: «سردار محمد داود خان بطوریکه توازن بودجوي و پلان اقتصادي

مطروحہ روی غرض شوم و برای خواسته های خود از بین برد و کشور را به بی توازن مالی و کساد بحران اقتصادی مواجه کرد. این بار نیز از کودتاه تاریخی ۲۲ سرطان اش قدرت نمایی کرد. و ان کارهای رو بروه شدن مربوطه به دوره های پلان سوم و چهارم را باز برهم زد و کشور را به پیمانہ و سيعتر به فساد اقتصادی و عدم توازن بودجوي و هم چنین فساد و بحران سياسي مواجه ساخت. چنانچه پلان های گذشته را یکسره نادیده گرفت و خود را با همه ناکامی های گذشته همچنان قانون شکنی ها و ظلم هائی که کرده بود خیر خواه جامعه معرفی کرده، پلان دوره جمهوریت خود ساخته و نام نهاد خود را بنام پلان اول انکشاف هفت ساله اعلان کرد.

این پلان که باز هم بوسیله رئیس پلان سازی روسیه و هیئت معیّتی وی تکمیل گردید، حجم سرمایه گذاری سالانه (۳۳) میلیارد افغانی معرفی کرد. منجمله (۱۳) میلیارد آن را برای بودجه عادی و (۲۰) میلیارد آن را جهت سرمایه گذاری بیان نمود. وی نه آنکه (۱۰) میلیارد افغانی بودجه پیش از دور خود را به مصارف عادی بکار برد، (۳) میلیارد دیگر افزونتر از آن را در مصارف عادی از طریق کریدت ها تمویل نمود. گویا روی این محاسبات بیش از شصت فیصد بودجه عادی سردار محمد داود خان قرضه داخلی و خارجی تمویل میگردید. اینک در مخارج یکسال سرمایه گذاری ها را (۲۰) میلیارد افغانی معرفی کرده است، نیز سخنی است دور از حقیقت، سردار محمد داود خان بدین مامور و عمل خود باز از یکسو جلو انکشاف کشور را گرفت از سوی دیگر اینکه به تدریج تلافی تمرینات گذشته دوره صدارت وی را میکرد. بدین معنی که همه ساله بیش از سیزده میلیارد افغانی ثروت کشور را تمویل ارزوهای خود در سکتور خدمات عادی به کار می برد، در مقابل در انکشاف اقتصادی، اجتماعی کشور (۲۰) میلیارد افغانی که همه ساله در بودجه های خود مصرف و اعلان میکرد. فقط دو میلیارد سرمایه گذاری که آن هم بیشتر به کومک های بلاعوض منابع بین المللی و با کشور دوست متکی بوده و یا از قروض خارجی تمویل میگردید. باقی (۱۸) میلیارد افغانی وجود نداشت و نه سرمایه گذاری آن موضوع بحث میباشد. (۳۰م ۱۴۷-۱۴۸)

کله چې داود خان له مسکو څخه مایوسه شو. د غرب خواته یې مخه کړه خو بیا هم یې د خپل موقف په خاطر د لویدیځ پر ځای اسلامي هېوادونو یعنې

ایران، سعودی عربستان، ترکیه، مصر او کویت سره خپلې سیاسي اړیکې ټینګې کړې. اوله دغو هیوادونو څخه یې د خپل اوه کلن پر مختیایې پلان د پروژو د تطبیق په خاطر د مالي کومکونو د جلبولو په خاطر خپلو دیپلوماتیک اقدامات پیل کړل. په ۱۹۷۸ (۱۳۵۷ل) کال په پیل کې کله چې د مسکوله پېښې یو کال تیریده دغو هیوادونو ته سفر ونه وکړل. ۲۳م ۴۳۹

د ښاغلي عبدالرحیم زی نظر یو اړخیزه دی ځکه نوموړی مخکنې پلانونه تائیدوي او یوازې اوه کلن پلان چې دې پکې نه و ردوي. بل دا چې دا پلان دوه کاله تطبیق شو یو شمېر پروژې بشپړې شوې او کومې پروژې چې پاتې دي اوس ۱۳۸۸ کال د هماغه پلان پروژې د تطبیق په حال کې دي اوس هم دولت د داود خان د پلان پاتې او نیمګړې پروژې تکمیلوي چې هره پروژه اوس هم ځانګړې اقتصادي ارزښت لرونکي ده. ددې پلان سیاسي ارزښت په دې کې چې د نړۍ هیوادونو د سیاسي اړیکو په پام کې نیولو سره مالي او اقتصادي مرسته کوله. شوروي اتحاد د ډیرې مالي او تخنیکي مرستې په اساس په افغانستان کې د سیاسي نفوذ غوښتونکې وو. داود خان دهر هیواد له سیاسي نفوذ سره مخالف و. کونښن یې کاوه چې د نړۍ له ټولو هیوادونو خصوصاً اسلامي هیوادونو څخه مرسته ترلاسه کړي نو ځکه یې د اسلامي هیوادونو همکارۍ ته ډیر اهمیت ورکاوه. د نوموړي دغه پلان هغه د سیاسي ستونزو سره مخ کړ.

د سردار محمد داود خان ژوند ، شخصیت او تېر وتني .

— شخصیت :

سردار محمد داود خان د سردار محمد عزیز خان زوی په ۱۲۷۸ لمريز ۱۹۰۹ ز کال د کابل په ښار کې زیږدلی دی. د استقلال په لیسه کې زده کړه کوله چې په ۱۳۰۰ لمريز ۱۹۲۱ ز کال د محصلینو په لومړي ګروپ کې چې د ده د کاکا زامن محمد ظاهر او محمد ظاهر هم ور سره د امان الله د واکمنۍ پر مهال د تحصیل لپاره پاریس ته ولاړل.

کله چې محمد نادر خان د امیر حبیب الله خان کلکاني سره د مقابلې په خاطر افغانستان ته راغی ، سردار محمد داود خان او محمد ظاهر شاه په پاریس کې پاتې شول او تحصیل ته یې ادامه ورکړه کابل ته له راتګ وروسته

مخکې له دې چې د نظامي زده کړې لپاره په عسکري لېسه کې شامل شي د لنډ وخت لپاره د بهرنيو چارو په وزارت کې د مامور په توگه مقرر شو. تر ۱۳۱۰ لمريز کال پوري ده ټولې ملکې او نظامي زده کړې پاي ته ورسولې. ۲۴ او ۲۳ م نوموړي په ۱۳۱۱ لمريز کال د فرقه مشري رتبې ته ترفيع وکړه. او مشرقي کې د عسکري قوماندان په توگه مقرر شو. او يو کال وروسته يې د مشرقي د اعلي حکومت مسئوليت هم په غاړه واخېست، په ۱۳۱۳ لمريز کال يې د فرقه مشري لومړۍ رتبې ته ترفيع وکړه او بيا د پاچا د فرمان په اساس د قندهار او فراه د عسکري حوزي د قوماندان او نائب الحکومه په توگه مقرر شو. په ۱۳۱۷ لمريز کال د دهم ځل لپاره مشرقي ته راغی خو دا ځل د رئيس تنظيمه او د مشرقي د ټولو عسکري قواو د قوماندان په حيث په دنده وگومارل شو. د ۱۳۱۸ لمريز کال د زمري په مياشت کې سردار محمد داود خان د قواي مرکز او عسکري مکتب د قوماندان په توگه مقرر شو. په ۱۳۲۵ لمريز کال کې چې ۳۸ کلن و د خپل تره شاه محمود خان لخوا د دفاع د وزير په حيث مقرر شو. يو کال يې له دندې څخه نه وتېر شوي چې په ۱۳۲۵ ل (۱۹۴۸ ز کال) په پاریس کې د سفير په توگه فرانسې ته ولاړ. مگر هلته ډېر پاتې نه شو او د ۱۳۲۸ ل کال د لړم په مياشت (۱۹۵۰ ز) کې بېرته کابل ته راغی او د دوهم ځل لپاره د دفاع د وزير په توگه مقرر شو. ۲۴ م ۲۷

سردار محمد داود خان په ۱۳۱۲ لمريز کال د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د خور زينب سره چې د ده د کاکا لور کيده واده وکړ. ده او اولادونه درلودل چې عمر، تورپيکي، شينکي، درخاني، خالد، ويس او رزلبسته نوميدل. نوموړي د روغتيا په لحاظ جسماً قوي او د منځني قد لرونکي مگر په ملا کې يې د لويديو له امله د درد او روماتيزم تکليف درلود. په ۱۹۵۹ ز کال يې په سويس او داتريش دويانا په ښار کې درملنه وکړه مگر بيا هم په ۱۹۶۱ ز کال يې په روم کې د اوسيدو پرمهال په ملا کې د فقري د بې ځايه کيدو له امله د جراحي عمليات تر سره کړل هغه ډير سگرت څکول خو وروسته يې د داکترانو د توصيې او مشورې په اساس ترک کړل. د ده لور درخاني د اود خان په اړه وايي چې زما پلار د مشروباتو او ښکار سره علاقه نه درلوده. د ده مينه يوازي د افغانستان

سره وه تل به يې جريدې ، ورځپاڼې او مجلې لوستلې ، ترڅو د ورځنيو پېښو څخه خبر شي ډير وخت يې په ادارې او سياسي موضوعاتو کې تيراوه . کله چې به يې کور ترک کړلو له هغو ساختمانې پروژو څخه به يې ليدنه کوله چې ده پېل کړې وي ترڅو د هغو د پرمختگ کار په خپلو سترگو وگوري ، درځانې ، عبدالله مکيار او ده ته نور نږدې کسان په دې نظر دي چې د کور د ننه له ده څخه د کور غړي ويريډل خو نوموړي تل ملايم او د محبت څخه ډک سلوک کاوه کله کله به يې ټوکې هم کولې

اولادونو ورته بابا ويلې ۲۷م۰

سردار محمد داود خان د ۱۳۳۲ _ ۱۳۴۲ ل ، کال پورې د افغانستان د صدراعظم په توگه دنده اجرا کړه . خو نوموړی په ۱۳۴۲ ل ۱۹۶۳ ز کال کې د صدراعظمي له څوکي څخه استعفا وکړه ، پوره لس کاله يې په گونښه گيري کې ژوند تېر کړ . ترڅو په ۱۳۵۲ لمريز ۱۹۷۳ ز کال کې کودتاه وکړه او واک ته ورسېد . تر ۱۳۵۷ ل او ۱۹۷۸ ز کال پورې يې د افغانستان د جمهور رئيس په توگه دنده اجرا کړه د ۱۳۵۷ ل کال د ثور د اوومې نېټې د بدلون په پايله کې نوموړی شهيد او واکمنی پاي ته ورسېد .

بناغلی* لالا جان حق شناس د داود خان په اړه داسې نظر لري : «مرحوم شهيد محمد داود خان مدام دريشي اغوسته کله به چې له دندي څخه کور ته راستون شو خپل منظم لباس (دريشي) به يې بدله کړه او داسې پتلون او کميس به يې اغوستل چې په هغه لباس کې به يې خپل کور کې د باغوانی چاري اجرا کولې او د باغوانی سره يې ډيره مينه لرله د همدې مينې په نتيجه کې يې د دلکشاه د ماڼۍ د لومړي لمبر قصر تر څنگ په يوه ساحه کې چې

---

* بناغلی لالا جان يو ښه صاحب منصب او د ښه خوی خاوند دی . نوموړي سره ما شخصاً د ۱۳۸۸ لمريز کال د چنگاښ په ۲۷ مه د ۲۰۹۵ ز کال د اگست په ۱۷ نيټه د هغه څخه پوښتنه کړې او نوموړي د سردار محمد داود خان د ساتونکۍ له ډلې او نږدې اړيکي ورسره درلودې خپل ځان په خپله داسې را پيژني . زه لالا جان حق شناس د مرحوم حاجي فيض محمد خان زوي د پکتيا ولايت د آريوب ځايوولسوالي د هاشم خيلو د شگي په کلي کې په ۱۳۲۸ هـ ش کال کې زېږېدلي يم . دري کاله مي د آريوب ځايو په لومړني ښوونځي کې او دري کاله مي د قندهار په احمد شاهي لومړني ښوونځي کې زده کړې کړې دي په ۱۳۴۱ کال کې حربي ښوونځي ته انتخاب شوم په ۱۳۴۷ کال کې د حربي ښوونځي څخه فارغ او بيا په ۱۳۴۸ هـ ش کال کې حربي پوهنتون پلي پوهنځي کې شامل او په ۱۳۵۰ هـ ش کال د حربي پوهنتون څخه دوهم بریدمن په رتبه فارغ شوم .

لومړنۍ دنده يې د مرکزي ډول اردو د اوومې فرقي په ۳۸ غنډ کې وه د ۱۳۵۲ هـ ش کال د چنگاښ په ۲۲ نېټه کله چې مرحوم شهيد محمد داود خان د وخت او خلکو د شرايطو او غوښتنو سره سم شاهي نظام ته د پاي ټکي کيښود او جمهوري نظام چې په ملي سطحه يې په خاص ډول روڼ اندي او تحصيل کړې او ارمانجن او په بين المللي سطحه يو منل شوي نظام دي را مينځ ته شو او د شاهي گار د پر ځای نوي گارد د جمهوري گادر په نوم جوړ شو زه هم گارد ته انتخاب شو چې د جمهوري گارد د دوهم کنډک په لومړي ټولي کې د بلوک د قوماندان په توگه مې لومړنۍ دنده اجرا کوله چې وروسته د همدې ټولي قوماندان وټاکل شوم. په ۱۳۴۵ هـ ش کال او ۱۳۵۲ هـ ش کال کې دوه ځلي د ازمويني په نتيجه کې هندوستان د مسلکي لوړو زده کړو په خاطر تللي يم چې شپږ مياشتې مې هلته زده کړه کړيده .

زما ټولي دنده د جمهوري ارگ سره د باندنيو چارو وزارت، د چين هېواد سفارت، د فرانسې د تجارتي اتشي ودانې، په افغانستان کې د ملگرو ملتونو دفتر، د مرحوم شهيد سردار محمد داود خان د کور احاطوي ساحه . (د جمهوري ارگ سره متصل اړخونه) او د د لکشاه ماني ساتل وو .

د ۱۳۵۷ هـ ش کال د ثور په اوومه نېټه د پنجشنبې ورځ چې د حکومت او نظام د ړنگيدو په خاطر کودتاه شروع شوه مازيگر د جيت الوتکو په جمهوري ارگ باندې په خاص ډول د دلکشاه ماني په ساحه کې بمبارد وکړ . د اڅکه چې د دلکشاه ماني په چمن کې د هوايي دفاع څلور ميله ماشينداري ځاي پر ځاي وو او د جيت په الوتکو شاه محمود نومي دوهم بدير من انداخت وکړ چې يو ډير زړور صاحب منصب و دغه موضوع پيلوټانو په نښه کړه او په پرله پسې تگه يې دغه ساحه بمبارد کړه . د دغه بمبارد په نتيجه کې زما د ټولي د يو بلوک قومندان چې سلطان محمد چوپان نوميده . دوهم بريد من او مونږ دواړه څنگ په څنگ په موضو کې ناست وو شهيد شو او زه په چپ لاس او چپه پښه سخت ټپې شوم د جمهوري ارگ څخه د وتلو ټولي لاري د مخالفينو له خوا نيول شوي وي يوازي يوه لاره چې مخالفينو ته نه وه معلومه هغه د چين سفارت او د باندنيو چارو وزارت تر منځ لاره وه څرنگه چې زما درملنه د گارد په روغتون کې ممکنه نه وه د گارد د روغتون سر طيب چې لا لاجان شيرزي نوميده . د امبولانس

خالې ځمکه وه د منيو نيالگي چې چې شمير يې د سلو شاو خوا ته رسیده د جمعي په ورځ يې له نقشي وروسته کښينول شايد چې اوس هم وي شهيد سردار محمد داود خان او د هغه فاميل ټولو غړو په درې ژبه خبری کولې په پښتو ژبه يې بڼې خبري نه شوالی کولالې .....)) (۱۲)

سردار محمد داود خان د شخصيت په اړه مختلف نظريات موجود دي خو زيات په دي عقیده دي چې هغه ښه کار کوونکی ، باعزمه او واک اخېستلو ته ليواله شخص و ، خو د هېواد د راتونکې پرمختگ سره يې ډيره مينه درلوده ، هغه په سياسي او اداري چارو کې د روحانيونو مخالف و خو په خپله يو کلک مسلمان او پرهيزگاره شخص او د کاملې اتوريتې خاوند و . ده غوښتل چې په خپل ژوند کې افغانستان له منځنيو پيړيو حالت څخه وباسي او د پر مختللو هېوادونو په قطار کې ودر وي . ده په ۲۴ ساعتونو يعنې په يو شپه او ورځ کې (۱۲) ساعته کار کاوه . [۲۸م_۷] عسکري تربيه ، نظم او د سپلين د ده د

شخصیت جزو، ځینو داود خان د سوکارنو او جمال عبدالناصر سره تشبه کړی چې د خلکو په مینځ کې یې محبوبیت درلوده. ده ټول قومونه وروڼه او برابر بلل او او سڼې غم د دغسې مشرانو نشتوالي له امله دی. چې گاونډیو او نړیوالو هیوادونو د خپلو گټو په خاطر افغانان یو دبل په مقابل کې درولې دې داود خان وکولی شول چې لویدیځ او ختیځ په سیالې کې افغانستان له گوبنه گیرۍ څخه وباسي او د ناپیلي هیوادونو په قطار کې ودروي. د ده خوښې په خدمت او کار کې نغښتې و، ده بله

ډرېور ته هدایت وکړ چې ما د همدغې لار څخه د قوای مرکزي روغتون ته انتقال کړي او هلته څو چې لرله قوماندان وټاکل شوم وروسته د کورنیو چارو وزارت د قرارگاه قوماندان وټاکل شوم او په دغه وخت کې مې د پولیسو په اکاډمې کې محصلینو ته تدریس هم کاوه د تدریس سره مې ډیره مینه لرله دا مهال د پولیسو اکاډمې ته تبدیل شوم لومړي د پولیسو اکاډمې د مقرراتو سره سم د استاد معاون او د پیارتمنت د امر په حیث ډنده اجرا کړي ده د پولیسو په اکاډمې کې مې د پنځلسو کالو څخه زیاته موده د استادي ډنده لرله او په دې موده کې د استادي تر څنگ د دريو کالو لپاره د ۱۳۶۰ څخه تر ۱۳۶۳ کال د پولیسو اکاډمې قوماندان لومړي مرستیال هم وم په دې کې مې د پولیسو د اکاډمې د مقرري مطابق د تدریس کدر په برخه کې د شرايو د پوره کولو سره سم د پوهندوي علمې ربه تر لاسه کړي ده هلته څو ورځې کم د دوو مساشو لپاره بستر شوم کله چې د روغتون څخه رخصت شوم د گارد څخه تبدیل او د دفاع وزارت احتیاطو ته معرفي شوي وم په گارد کې یوازي هغه سصحبمنصبان پاتې شوي وو چې د خلق یا پرچم گوندونو سره یې اړیکې لرلې د ټولې د سلاح او اجناسو دور تسلیمي څخه وروسته احتیاطو ته ولاړم د دوو هغتنو څخه وروسته د دفاع وزارت څخه د کورنیو چارو وزارت ته تبدیل او هلته لمړي د څه وخت لپاره د پولیسو د تشریفاتو سفارتونو او خارجې سیاسې نمایندگیو د ساتنې ډنده اجرا کړیده د پولیسو په اکاډمې کې مې پنځلسو کالو څخه د استادي ډنده لرله په ۱۳۶۳ لمريز کال د قوماندان لومړي مرستیال وم او د پوهندوي علمي رتبي ته مې ترفیع وکړه

هيڅ تفريح نه درلوده. نوموړي بنه خواړه او کالي (جامی) نه خوښول، په هيڅ ډول فساد کې بنکيل نه و. د پاک لاس خاوند و، نړيوالو مسایلو ته يې ځانگړې پاملرنه کوله او نوې تکنالوژۍ ته يې ډير پام کاو د کار پوهانو نظر ته ي ارزښت ورکاوه د هيواد له مخورو اشخاصو سره يې پيژندگلوۍ درلوده، بنسټو ته يې د هغوي حقوق ورکړل. له ده څخه اوس يوه لور ميرمن درخانی پاتې ده، چې له خپل ميره ډاکتر توريالي نور سره د سويس د لوزان په ښار کې اوسېږي.

۳۱ م ۱ او ۲

په سياسي ژوند کې هم سردار محمد داود خان بې تفاوته پاتې نه شو. د سردار شاه محمود خان د صدراعظمۍ پر مهال نوموړي د هغه له لارې او کړنلارې سره جوړ نه و بهر ته لاړ او په پاریس کې يې د سفیر په توگه مقرر شو خو له يو لنډې مودې وروسته بيرته خپل هيواد ته راغی او عبدالمجيد خان زابلې سره يې يو ځای د شاه محمود خان پر ضد سياسي فعاليت پيل کړ. دوی داسې استدلال کاوه چې د شاه محمود خان حکومت يوه معتدله او نرمه کړنلاره په مخکې نيولې ده او په هيواد کې يې نظم او امنيت له خطر سره مخامخ کړيدې نو بايد مخکې له مخکې د دې کار مخنيوي وشي ترڅو دا حکومت د گډوډۍ سره مخ نه شي نو له دې امله په سردار شاه محمود خان باندې فشار راوړ ترڅو په خپله د صدارت له دندي څخه استعفا وکړي فشار په ۱۹۵۰ز کال کې د ملي ديموکرات گوند (ملي کلوپ) جوړيدل و. چې د دولت د لوړپوړو چارواکو او حاکم نظام لخوا په دې خاطر تاسيس شو ترڅو د هغو گوندونو او سياسي کړيو سره چې نوي په افغانستان کې تاسيس شوي رقابت وکړي او هغه شمېر ځوانان چې د هيواد د ابادۍ فکر لري په خپلو لیکو کې تنظيم او جذب کړي. عبدالمجيد خان زابلې د اقتصاد وزير، سردار محمد داود خان د دفاع وزير، سردار فيض محمد خان ذکريا د معارف وزير، علی محمد خان يفتلي د صدراعظم مرستيال او غلام فاروق عثمان د دې نوي گوند موسسين گڼل کېږي.

۱۳ م ۴۴ او ۴۵

د ملي ديموکرات گوند جرړي او اغيز يوازي کابل کې و چې وروسته يې په ملي کلوپ په نوم شهرت پيدا کړ. د دی گوند لگښتونه د ښاغلي عبدالمجيد

خان زابلی لخوا ور کول کیدل باید و وایو چې د دې گوند (ملي کلوپ) منشي داکتر عبدالقيوم و. د ملي کلوپ د جوړیدو وروسته سردار محمد داود خان او عبدالمجید خان زابلی د یو شمېر تحصیل لرونکو محصلینو په جلب و جذب کې فعاله ونډه درلوده. ملي کلوپ چې د صدراعظم په ملاتړ تاسیس شوی و ډیره هڅه وکړه چې د محصلینو د اتحادیې غړي جذب کړي چې هغو ته د چپي افکار و څخه نجات ورکړي. مگر د وخت په تیریدو سره ملي کلوپ د سردار محمد داود خان او دهغو د ملگرو د لاس اله او وسیله شوه چې د سردار شاه محمود خان د سیاست په انتقالو کې له دې فرصت څخه گټه اخستنه او د سیاسي پروپاگند په توگه یې په مقابل لوري کلکی نیوکې کولې د محصلینو اتحاد د نوی فکر د جوړیدو او تربیه له پاره یو بنسټ جوړښت و. خو د ملي کلوپ د فعالیت او ددې اتحاد یې د ځینو غړو د جذب پواسطه د دې اتحاد یې فعالیت مخه ډپ کړه. شاه محمود خان غوښتل چې دوه گوندونو تشکیل شي یو حکومت جوړ کړي او بل د دولت مقابل اپوزیسیون نقش ولري. ۱۳م ۴۲

دوی غوښتل چې د شاه محمود خان د حکومت سقوط وکړي او سردار محمد داود خان او زابلی واک ته ورسیري بل پلوته په هیواد کې دوه گوندي سیستم هغه هم د ملي کلوپ څخه تشکیل شي چې د نورو گوندونو د فعالیت او واک ته د رسیدو مخه ونیسي کله چې بناغلي ډاکتر محمودی، غبار او کریم نزیهي ته بلنه ورکړل شوه چې د ملي کلوپ غړي شي هغوي له دې کار څخه ډډه وکړه البته د دې حرکت هغوي د محصلینو د اتحادیې مخالفت ته وهڅول چې دغه مخالفت او حرکت د محصلینو د په ناکامی باندې ختم شو او ملي کلوپ هم د هغو اشخاصو او سیاسي رهبرانو په جلب او جذب کومو چې په شورا کې د دیموکراسی پلوي کوله پاتې راغی. د دوی دمخکینی طرحې یعنی د وزارتونو په گروپونو باندې د ویشلو په اړه هم اختلاف پیدا شو او ځینو لکه عبدالحی عزیز له خپلو دندو څخه استعفا وکړه، صدراعظم هم پوهیده چې ملي کلوپ په ظاهري بڼه کې دوستي کوي خو په پټه د حکومت ستنې تخریبوي. ځکه چې د ملي کلوپ د فعالیت په مقابل کې ځینې ستونزي ایجاد کړې ترڅو د صدراعظم د کړنلارې په پایله کې عبدالمجید خان زابلی استعفا ته مجبور شو. له ملي

کلوپ څخه د عبدالمجید خان زابلی وتل نوموړی سازمان د مالي ستونزو سره مخ کړ او په تدریجي ډول له مینځه تلو په حال کې و خو سردار محمد داود خان او د هغه د ځینو ملگرو چې لوړې څوکۍ او حتی وزارتونو یې په لاس کې وو د هغوې نفوذ ورځ په ورځ زیاتیده . تر څو یې شاه محمود خان دې ته مجبور کړ چې سخت گیری و کړي خو بیا هم شاه محمود خان استعفا ته مجبور شو د سردار محمد داود خان په صدراعظم کیدو سره ملې کلوپ هم پرته له دې چې خپل مرام ته ورسېږي له مینځه ولاړ . ۱۳م ۴۷

سردار محمد داود خان چې په ځوانۍ کې د خپل تره سردار محمد هاشم خان سره کار کاوه او د هغه لخوا تربیه شوی و نوموړی هم د هغه (محمد هاشم خان) په څېر با انضباط ، سخت ، مغرور خو د هیواد د پرمختګ سره یې ډیره مینه درلوده . د خپل تره بر خلاف د مال او ثروت جمع کولو ته لیاو له نه و . نوموړی په اداره کې د ډیر صلاحیت غوښتونکی و . هغې شخصیتونو ته چې د وینا توان او خبرو کولو جرئت یې درلود په خپله کابینه کې ځای نه ورکاوه . هر چا چې به دده مخالفت کاوه ، پر هغه یې د ماجراجوی نوم ایښوده . د دیموکراسۍ په دوره کې داسې استدلال کاوه چې وروسته پاتې ټولنه کې د یموکراسې نشې کامیابیدلی ، لومړی باید اقتصادي پرمختګ عملي شي بیا د یموکراسې . ۱۳م ۴۸

سردار محمد داود خان وطن پرست ، صادق او یو باتقوا مسلمان و د عیاشۍ څخه مبرا و پرده د هیڅ ډول عیاشۍ ثبوت نشته ، نوموړي د رهبري شوي اقتصاد پلوي و خصوصي پانګه اچونه یې هڅوله . هغه د امتیازاتو مخالف او د والا حضرت لقب یې رسماً لري کړ . ده افغانستان ته د اقتصادي پرمختګ له پاره د اقتصادي پلانونو جوړول رواج کړل .

نوموړي په داسې حال کې د افغانستان صدراعظم شو چې د دوهمې نړیوالې جګړې په پایله کې المان ، جاپان او ایتالیا ماتې خوړلې وه . فرانسې او انگلستان ډیر زیان لیدلې و او خپلې مستمرې یې له لاسه ورکړې وې دوو نویو نړیوالو قوتونو (امریکا او شوروي) په نړۍ کې ظهور وکړ . امریکا چې د جګړې له ډګر څخه لرې و ډیره تاوان یې نه ولیدلې ، په ناګاساګي او هیروشيما کې د

اتوم د بم د استعمال څخه وروسته جاپان دې ته اړ کړ چې جگړه پرېږدي او د جاپان نيول شوي سيمې يې تر فيلپين پورې ونيولې . شوروي اتحاد هم د يو فاتح په توگه په نيمه اروپا او نيمه کوريا باندې مسلط شو . ۴۱-م ۵۲ او ۵۳

سر دار محمد داود خان د خپلې صدراعظمۍ (۱۹۵۳ - ۱۹۶۳ ز کال) په لسيزه کې وځليده . څرنگه چې پر امير دوست محمد خان او امير شير علي خان باندې د برطانوي هند وضعې ، امير عبدالرحمن خان باندې د مرکزي اسيا وضعې اغيزه کړې وه . پر سر دار محمد داود خان باندې هم د فرانسې وضعې چې د غازي امان الله خان د واکمنۍ پر مهال فرانسې ته د تحصيل په غرض تللی و ډيره اغيزه کړې وه . د ده ملي ارمانونه امان الله خان او د حکومت طرز يې سر دار محمد هاشم خان او امير عبدالرحمن خان ته ورته و . يعنې په دې مانا چې داود خان يوسمونپال او رزوناکه ټينگ افغان و . خو په پښتو ژبه يې خبرې نه کولې او يا يې پښتو نه شوه ويلې که څه هم نوموړي ټينگ مسلمان و خو د امان الله خان په څير يې له پيرانو او ملايانو او مذهبي مشرانو سره نه لگيده . هغوی يې د پرمختگ او عصري توپ په وړاندې خنډ گڼل د خپلو لايقو وزيرانو په مرسته يې يو لړ اقتصادي ، پوهنيزه ، اجتماعي او نظامي سمونونه عملي کړل ، ده د امريکا ، شوروي اتحاد او نورو هيوادونو کريدتونه او هم بې عوضه پولې مرسته ترلاسه کړه . ۴۲-م ۱۴۹ او ۱۵۰

افغانستان بهرنۍ سياست د داود خان په هڅو فعال او نړيوال مسايلو کې هغه وخت شريک شو چې د داود خان په هڅو د افغانستان هيئت د باندونک په کنفرانس کې فعال گډون و کړ . افغانستان ته يې د اسيايي او افريقايي هيوادونو په مينځ کې د روښانه موقف په غوره کولو سره د نړيوالو پام را و گرځاوه . عبدالرحمن پژواک چې د ملگرو ملتونو په سازمان کې د افغانستان نماينده و د ملگرو ملتونو د سازمان د مکرافون له لاري د افغانستان ملي سياست ته نړيواله جنبه ور کړه ده د هري نړيوالي پيښې په باره کې خپل نظريات په واضح توگه څرگندول او د ملگرو ملتو په سياسي کميسونونو کې يې فعاله ونډه اخېسته . ۴۷-م ۲۱۷ او ۲۱۸

د صدر اعظمی څخه د استعفا وروسته هغه زیات وخت ټولنیزو فرهنگي موسسو څخه لیدنه کوله او د هغو ودانیو ساختماني چارې کتلې چې ده د صدرات پر مهال پیل کړې وې د نسوانو د عالي موسسې څخه یې د لیدنې پر مهال د دې موسسې منسوبیتونه د ده لري کیدو په اړه ډیر احساساتي غبرگون وښوده. بل وخت سردار محمد داود خان غوښتل چې د کابل پوهنتون څخه لیدنه وکړي خو د پاچا لخوا ورته اجازه ور نه کړل شوه.

د ده کور ته د سیاسي او ملي شخصیتونو په تگ را تگ باندي هم بندیز ولگید نوموړي یوازیتوب او تجرید کې ژوند تیراوه خو کله چې ډاکتر محمد یوسف د صدر اعظمی پر مهال نوي اساسي قانون جوړ شو. د دې اساسي قانون د ۲۴ مادې په اساس د پاچا د کورنۍ (دهغه دکاکا زامن او نور) غړي دوزارت، شورا کې غړیتوب او سیاسي گوند د جوړلو او غړیتوب څخه منع شول د دې قانون تصویب نوموړی نور هم د گونښه گيري خواته ورتیل واهه.

سردار محمد داود خان غوندي یو زړه سواند، ریښتني، ترقي غوښتونکي او آزادي خوښونکي شخص په توگه د دې حالت زغمل ډیر سخت کار و. په دې اړه ښاغلي غوث الدین فایق داسې لیکي: «احوال گيري سردار محمد داود خان را وجیبه ملي و انساني خود دانسته به قبول هر گونه خطر و عواقب نا گوار بدیدنش میرفتم. اگر چه بارها با تاکید برایم میگفت اولاد دار هستي نیا که بندي نشي، بانهم میرفتم، اعتراف شود که سردار مر حوم مرد باشهامت و پر غرور بود. که در صدرات و ریاست جمهوری هیچ دشمن نیرومند طرف مرز ما را که پس از او جولان گاه سواران روس و غلامان انگلیس گردید نداشت ... در زمان حکمر وایي او امنیت در سرا سر مملکت تامین گوشه و کنار کشور از پاتک و رهن ها، خالی موترهاي ترانسپورتي شب و روز در بین ولایات در گردش بود نامي از دزد و رهن برده نمی شد ...» ۳۹ م

د دولت مشر (محمد داود خان) له هماغه پیل څخه ځان د یوکلک او ځواکمن واکمن په توگه را څرگند کړ او هڅه یې کوله چې دولتي اداري په خیر د هیواد په سیاسي ژوند هم ټینګ واک ولري نوموړي د ۱۹۷۳ ز کال د جولای د ۲۷ دريو فرمانونو په حقیقت کې د نوي جمهوري دولت د بنسټ ډبره کښوده په

دې ډول پارلمان پښت او د ۱۹۶۴ ز کال د بنسټيزه قانون چلښت يې تم کړ د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند په گډون يې د ټولو سياسي گوندونو فعاليت او د هغوي وړ ځپانې بندي کړې په ټول هيواد کې يې پوځي حالت اعلان کړ چې دنوي اساسي قانون تر تصويب (۱۹۷۷ ز کال پورې يې دوام وکړ. ۴۲-م ۱۳۹

د د جمهوريت په ټوله دوره کې د سياسي گوندونو فعاليت بند کړ. يوازي يو گوند (ملي غورځنگ) چې د (۱۳۵۲ لمريز کال کې دنوي اساسي قانون له تصويب وروسته جوړ شو د فعاليت قانوني اجازه درلوده د ملي غورځنگ (د ملي انقلاب گوند) جوړيدل سره د افغانستان د ځوان نسل او روڼ اندو د شديد عکس العمل سره مخامخ شول د ملي غورځنگ گوند په جمهوريت کې عملاً درې اړخونه درلودل حکومت هم په دغه دريو اړخونو ويشل شوي و.

– د سيد عبدالله، عبدالقدير نورستاني او غلام حيدر رسولي ډله.

– د پوهاند عبدالقيوم وردک او داکتر عبدالمجيد خان ډله.

– د سيد وحيد عبدالله او عزيز الله واصفي ډله. (۴۱م ۲۴۲

سردار محمد داود خان د دې گوند په جوړيدو هم ونه توانيده چې خپلو هيلو ته ورسېږي او په هيواد کې ټول پرمختيايي پروگرامونه عملي کړي بالاخره د نړيوالو سياليو په لړ کې شوروي په مخالفت او په هيواد کې سياسي گوندونو مخالفت په وجه نوموړی د سياسي ستونزو سره مخ شو چې بيا نوموړي د هغوي په حل کې پاتې رغی د ده په اند د سياسي گوندونو د رهبرانو له مينځه وړل به د ده کار اسانه کړي خو دا کار هم ده ته گټه ونه کړه که څه هم نوموړي، د ځينو گوندونو رهبران بنديان او ځيني فرار ته اړ کړ، ځان ورته بريالی بنکاریده خود افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د رهبري د بندي کيدو سره سم هغوي خپله ترتيب شوي نقشه عملي کړه او د نوموړي واکمنی ته يې د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور په اوومه نېټه د پای تکي کيښود.

– تېروتنې:

– سردار محمد داود خان يو ملي شخصيت په توگه افغانستان گټو ته

وفادار په افغانستان کې درهبري شوي اقتصاد کلک پلوي و هڅه يې کوله چې

ټولې چارې دده د لارښوونو سره سمه پر مخ ولاړې شي ، نوموړي په خپلو کړنو او د اشخاصو په ټاکنه کې یو لږ تیروتنې وکړې چې خپل حکومت یې د سیاسي ستونزو او دولت یې د کودتاه گانو سره مخ کړ . دده هغه تیر وټنې چې جمهوري نظام یې له ستونزو سره مخ او ړنگ کړ په لاندې ډول دي .

– داودخان په خپلې کودتاه سره د یو داسې قانون او قانوني نظام له مینځه یوړ چې په جرگې سره تاسیس شوی او په ملي ټاکنو سره تثبیت شوې و . ده په دې ډول قانون او قانوني دولت تر دې حده بې اعتباره کړ چې د هغه په کودتاه او د جوړ شوې نظام پر ضد وروسته هم خو کودتاگانې وشوې او په پای کې د ثورد اوومې نېټې په کودتاه سره دده نظام هم له مینځه ولاړ .

– سردار محمد داودخان خپله کودتاه د هغو وړو افسرانو پواسطه تر سره کړه چې ډیر یې مسکو پلوي او دافغانستان د خلق دیموکراتیک گوند غړي وو . ده د نوموړي گوند د پرچم ډلې ته ډیر اعتبار ورکړ . د اساسي قانون د نشتوالي له امله پرچمیان په امنیتي څانگو کې د قدرت خاوندان شول دوی هڅه کوله چې خپل مخالفین له مینځه یوسي ، د محمد هاشم میوند وال او خان محمد مرستیال په گډون د کودتا په پلمه تر څلویښتو زیات ملي او نظامي شخصیتونه اعدام او بندي کړي . ورپسې د اسلام پالونکې ډلې مشر غلام محمد نیازی بندي او ځینې یې اعدام او نورې د هیواد پرېښودلو ته اړ شول . په دې کار د جمهوري نظام سیاسي چلند د نیوکو سره مخامخ او خلک په دې نظام باندې شکمن شول .

– د محمد داودخان بله تېروتنه د صدارت د وخت ځینو ملگرو ته د «ضعیف النفس» په خطاب کولو سره شا کړه ، یوشمېر جنرالان یې د وخت څخه مخکې تقاعد کړل . نوموړي په دې کار سره خپل پخوانی او ریښتني ملگري له لاسه ورکړل او ځان یې نا توانه کړ . دی پر ځان دومره ډاډمن شوي و چې د خپل ورور محمد نعیم او مشر زوی محمد عمر مشورته یې هم غورځونه نیوه ، هغوی هم تري ناراضي وو . ۴۲-م ۱۵۳ او ۱۵۴

– په ۱۹۷۵ زکال یې هغه افسران چې په شوروي اتحاد کې تحصیل کړي و ، له پوځ څخه وويستل . تر څو په پوځ کې د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوندې نفوذ کم او ښې اړخي عناصر راضي کړي . په دې کار سره ده ځان یواځې کړ .

په پوځ کې د گوند منځنیو کړیو فعالیت کاوه. ښې اړخو او اسلام پالو په ده اعتماد نه کاوه.

– دده بله لویه تیروتنه د نوي اساسي قانون د تصویب وروسته د ملي انقلاب (ملي غورځنگ) د گوند تاسیسول و. چې د همدې قانون په اساس د نورو سیاسي گوندونو فعالیت بند شو. ډیرو روڼ اندو او سیاسي گوندونو د محمد داود خان ددې تصمیم سره مخالفت وکړ په دې کې د سردار محمد داود خان تیروتنه داوه چې نوموړي د شتو گوندونو د جوړښت او نفوذ څخه خبر و. دخپل ذهن سره سم یې دا پریکړه کړې وه. خو سیاسي گوندونو د جمهوریت پر ضد پراخه تبلیغات پیل کړل، دې پروپاگاندا هغه وخت زور واخیست چې ده (داود خان) د ۱۹۷۵ ز کال د نومبر څخه وروسته عملاً د دوو مهمو مسلو (د پښتونستان موضوع او د هلمند د اوبو تړون څخه شاتگ وکړ. ځکه کله چې نوموړي د ۱۹۷۸ ز کال د مارچ په پنځمه نېټه له پاکستان بیرته هیواد ته راغی د جمهوریت په سیاسي کړیو کې داسې ویل کیدل چې سردار محمد داود خان د ډیورنډ کرښه منلې ده ښاغلي اجمل خټک په دې اړه داسې وایي: «محمد داود خان مور ته وویل چې جنرال ضیاالحق هغه پښتانه او بلوڅ چې د ذوالفقار علي بوټو په وخت کې بنديان وو آزاد کړي دي. او تاسې د ضیاالحق تر رهبرۍ لاندې خپل حقوق تر لاسه کولی شئ، ما د محمد داود خان ددغه تصمیم سره مخالفت وکړ». ۴۱: ۲۵۴

– د سردار محمد داود خان درې واړه کارونه یعنې د هلمند د اوبو په تړون کې د اسنادو د تبادلې په اړه نرښت، د سیاسي گوندونو د فعالیت بندول او د پښتونستان مسئلې ته شا کول دده غټې سیاسي تیر وټنې گڼلې شو ځکه دا کار د افغانستان د هغه وخت موجودو شرایطو خلاف کړنه وه، نوموړی گوندونه دومره پیاوړي شوي وو چې د جمهوریت نه مخکې یې تقریباً (۵) صدراعظمان له ستونزو سره مخ او استعفا ته اړ کړي وو.

– سردار محمد داود خان د اسلامي نهضت په مقابل کې هم داسې دریغ غوره کړ چې هغو یې حتمي عکس العمل او نظامي پاڅون ته اړ کړل. تر څو ددې رژیم په مقابل کې نظامي عملیات تر سره کړي. ښاغلي گلبدین حکمتیار په دې اړه داسې نظر لري: «د داود خان کودتاه په حقیقت کې د کمونستانو کودتاه وه چې د

روسانو په وينا او مرسته ترسره شوي وه ، د کمونستانو لومړي ماموريت د هيواد د اسلامي نهضت خپل دي که مونږ او ټول افغان ولس دا حقايق درک نه کړو او له دې خطرناک وضعیت سره د مقابلي لپاره مناسب اقدامات ونه کړو شايد له داسې عواقبو سره مخ شو چې چاره به يې ممکن نه وي (.....) ۱۸م ۲۴۲

بناغلي حکمتيار چې د اسلامي نهضت د رهبرۍ غړی و او په وينا کې د داودخان د وخت سياسي وضعی ته اشاره کوي (سره له دې چې روسانو مستقيماً په دې کودتا کې ونډه نه درلوده. خود پرچميانو موجوديت او تر کودتاه وروسته په حکومت کې د هغوي زيات نفوذ خلک شکمن کړي وو .

– بله تير وتنه يې ، دا بولو سره ددې چې د ولسمشرۍ پر مهال د پارلماني مبارزې له پاره ښه سياسي ، ټولنيز او امنيتي شرايط موجود وو . خوده چاته د کانديدیدو او انتخاباتي مبارزې اجازه ورنه کړه . د واليانو په مرسته يې د ولايتونو څخه استازي وټاکل او د جرگې پر مهال له ده بل کانديد هم موجود نه و . ده سياسي لاره بنده کړه او د گوندونو په خپلو يې پيل و کړ . پاکستان د همدې اسلامي نهضت له غړيو څخه چې هلته يې پناه اخیستې وه . د داود خان په مقابل کې ډيره گټه واخېسته او د شوروي اتحاد د يرغل په مقابل کې يې د همدغور هيرانو په مرسته ستر اسلامي ځواک جوړ کړ .

– ده د کودتاه په لومړيو وختونو کې بناغلي ميوندوال د کودتاکولو په تور بندي او په پوځ کې لوړ پوړي افسران بنديان او يا له دندو څخه لرې کړل ، او دواک په ورستيو وختونو کې هغو افسرانو چې له ده سره يې په کودتاه کې مرسته کړې وه خو په شوروي اتحاد کې يې تحصیل کړی و له پوځ څخه لرې کړل . په دې کار سره ده پوځ کمزوري او خپل ځان يې ناتوانه کړ .

– د سردار محمد داودخان دا هڅه چې دشوروي اتحاد له اقتصادي نفوذ څخه ځان خلاص کړي اسلامي او عربي هيوادونو ته يې مخه کړه . عربي هيوادونه د افغانستان څخه لرې وو ، دغو هيوادونو تخنيک او تکنالوژي نه درلوده ، او هم يې د پانگې اچونې سره مينه نه درلوده له دې امله نوموړي په دې پلان کې پاتې راغی . خو شوروي اتحاد يې په خپل ځان بد گمانه کړ . په پای کې دده تير وتنې په لاندې ټکو کې را لنډوم :

- د محمد هاشم ميوندوال وژل دمينځ لارو ملي ، اشخاصو ته په دولت کې ونډه نه ورکول .
- په هيواد کې د يو گوندي سيستم رامينځ ته کول او دنورو گوندونو د فعاليت بندول او د گوندونو د رهبرانو نيول او بندي کول.
- په سر کې د پښتونستان دمسلې پر سر دامريکا او پاکستان سره د اړيکو خرابول او په اخر کې نر منبت.
- د هيواد سياسي گوندونو او دشوروي اتحاد نفوذ ته لږ ارزښت ورکول .
- په سلطنتي کورنۍ باندې د باور نه درلودل او له واک څخه د هغوی لرې ساتل.
- د خپلو نظرياتو تحمیلول او د حکومت غړو ته د انتقاد او دنظر څرگندولو اجازه نه ورکول.
- د مير اکبر خيبر د مړينې په ورځ د مظاهره کوونکو په مقابل کې د شديد عکس العمل نه بنودل
- د صدارت د مهال ملگرو ته شا کول.
- په نړيواله کچه د ناپيليتوب غورځنگ په پياوړتيا باندې ډير ټينگار چې دا کار دامريکا د خفگان سبب شو .
- د دولت او پوځ په منځنيو پوړيو کې د چپيانو پريښودل .
- په بهرني سياست کې موازنې نه ساتل يو طرف او بل طرف ته ميلان پيدا کول.
- اقتصادي فعاليتونو او کړنلارو ته د سياسي مسلو په پرتله زيات اهميت ورکول.
- د ۱۹۷۷ ز کال په اگست کې د اريانا پيلوت انعام الحق گران او د همدې کال په نومبر کې د پلان وزير علي احمد خرم او د ۱۹۷۸ ز کال په اپريل کې د مير اکبر خيبر ترور ، د پېښو د عاملانو نه پيدا کول او په پورتنیو پېښو کې د بهرنیو هيوادونو لاس لرلو ته کلکه پاملرنه نه کول.

د سردار محمد داود خان شهادت او د جمهوریت ړنگیدل:

سردار محمد داود خان د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند د خلق او پرچم د اړخونو په یو ځای کیدو خپه او په غصه و. خوسردار محمد نعیم خان دا کار یوه بد مرغی گڼله کله چې یې د ۱۹۷۷ زکال د سپتمبر په میاشت کې یوه ورځ د حکومت په کورنیو او بهرنیو کړنلارو تبصره کوله وویل: «چې جواړي مې وبایلله، مونږ خپل چال وچلاوه خو مو بایلو د، ژر یا وروسته به یو ورځې اقلیت واک تر لاسه کړي او د وسلې په زور به په ټولو خلکو حکومت کوي» (۳۷-م: ۲۷۷)

د جواړي، څخه د هغه مطلب د داود خان د صدارت پرمهال د داود خان او شوروي اتحاد تر مینځ د نږدې اړیکو ټینګول او د هغوی څخه د ډیرې مرستې اخیستل و. د ۱۹۷۷ زکال د اګست په میاشت کې پیلوټ انعام الله گران او د ۱۹۷۸ زکال په اپریل کې د میراکبر خیبر وژنې چې د پرچمیانو د رهبري غړي وو. هیڅوک یې د وژنې د جرم په تور ونه نیول شول. خو د خیبر د وژنې په اړه مختلف نظریات موجود دي ځینې داسې گمان کوي چې نوموړي د حفیظ الله امین په امر په صادق عالمیار وژلی وي. خو د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند رهبري د داود خان استخباراتي دستګاه (د ملي مستونیت اداره) د خیبر د وژنې مسئول بله. * ښاغلي لاله جان شیرزې په دې اړه داسې نظر لري چې خیبر د شوروي اتحاد د سفارت د اته شي د یوه غړي له خوا ووژل شو چې د ثور له کودتاه وروسته په فرانسه کې د شوروي اتحاد د سفارت د اتیشیې غړي په توګه مقرر شو. (۲۷)

ښاغلی محمد حسن کاکړ په دې اړه داسې نظر لري او لیکي: «د جمهوري نظام وروستي ډیر اثر ناکه ترور د خلق دیموکراتیک گوند تیوري پوه میراکبر خیبر، چې د ۱۳۵۸ لمریز کال د وري د میاشتي په ۲۸ مه (د ۱۹۷۸ زکال د اپریل په ۱۸ مه) نېټه د کابل ښار د ولتي مطبوعي ته مخامخ سپرک کې د مازیګر او ماښام تر مینځ له یوران روسي جیب نه پرې ډزي وشوې. دغه ترور د پرچم گوند د ننه په اصل کې د خیبر او کارمل تر مینځ د اختلاف نتیجه وه چې په غالب احتمال د

* ښاغلي داکتر لاجان شیرزی، د محمد حسن زوی د ننگرهار ولایت د شیرزادو د ولسوالي د توتو اوسیدونکي چې په ۱۳۵۲ لمریز کال د جمهوري گارد په شفاخانه کې د سرطیب په توګه مقرر او د ۱۳۵۷ لمریز کال د ثور د میاشتي تر اخره یې هلته دنده اجرا کوله. اوس (۱۳۸۸/۱۱/۹ لمریز کال) نوموړي د ننگرهار د کانال د ریاست مربوط د هډي د فارم په کلنیک کې دنده لري.

کارمل د نږدې ملگري نوراحمد نور او امتياز حسن لخوا عملي شوي و. «۴۲-م: ۱۴۳

د افغانستان د خلق ديموراتيک گوند مرکزي کميټې غړې بناغلی عبدالقدوس غوربندي د بناغلی محمد حسن کاکړ سره په يو نظر دی او ليکي: «د خيبر په ترورکې داود او دهغه استخباراتي دستگاه گډون نه لري که له دې بې ځايه او بې بنسټه توروو څخه تېر شو او په دې هکله حقيقت وپلټو ډير دليلونه شته چې د ببرک (کارمل) د ناسمو معلوماتو له مخې مير اکبر (خيبر) د کي - جي - بي له خوا ترورشوی دی چې ددې کار يو شمېر څرگند دليلونه دادي.

۱: بارق شفيعي ، سليمان لايق او زه (عبدالقدوس غوربندي) شاهدان وو چې ببرک کارمل ، د نور احمد (نور) په واسطه مير اکبر (خيبر) ته گواښوونکې خبرتيا وې ليرلې وې.

۲: زه عبدالقدوس غوربندي) د خيبر په کور کې وم . خيبرنورو ته وويل : کارمل گواښ راته کړی دی . ورته وواياست چې زه له مرگه نه ويريم او په رسمي غونډو کې له هغه سره تر يو چت لاندې نه کينم.

۳: د خيبر د ترور په شپه کارمل ، نور محمد (تره کي) ته ويلي و څوک چې ډبل لوبه کوي سزا به يې همدا وي . او دا کار د کارمل ځکه دی چې کي ، جي ، بي د کارمل ، واک ته درسيډو له پاره نړيواله ستونزه را ولاړه کړه . او خپل ټول نظام يې په قمار کې کيښود . د يو کس ترور ورته اسانه و

۴: کارمل د خيبر د جنازې پر مهال په مکاری سره خواشيني څرگندوله. ځکه ده د اوږدې واکمنۍ پر مهال يو ځل هم د هغه کلوزه ونه لمانځله .

۵: د خيبر کورنۍ هم په دی پېښه کې د کارمل او دهغه د پلويانو لاس بولي .

۶: د خيبر تر ترور يوه ورځ وړاندې د خيبر سره په وزير اکبر خان کې گرځيدم هغه (خيبر) وويل : زه نه پوهيم کارمل د کوم ميخ په زور الوزي او په ډير ښه او نا متعارف ډول اقدام او سوچ کوي چې په دې ډول به وکړی شي مونږ د ځان تابع کړي چې هيڅکله به هم داسې ونه شي . ۳۸ - م ۸۹ او ۹۰

ډير اسناد په دې شاهدي ورکوي چې مير اکبر (خيبر) د ببرک (کارمل) د توطيې په پايله کې ترور او داودخان يې د لوي سياسي ستونزې سره مخ کړ چې دغلی

پاتې كيدلو او عكس العمل بنودلو دواړو په پايله پوهيده خو چپ پاتې كيدل ورته گران و. نو ځكه يې شديد عكس العمل وبنود.

د خيبر د جنازې پر مهال له حفيظ الله (امين) پرته نورو ټولو مشرانو د نور محمد (تره كې) او ببرک (كارمل) په شمول وينا وكړه. په بنسكاره يې د خيبر د وژلو تور په دولت ولگاوه او خپلو ملگرو ته يې وويل: چوپتيا ماته كړې، ترڅو د محمد داود خان دا مطلق العنانه رژيم نسكور كړي. د خيبر له بنسختو وروسته حكومت په مظاهرو بنديز ولگاوه او د عدلي وزير او لوي څارنوال وفي الله (سميعی) څخه يې وغوښتل چې د افغانستان د خلق ديموكراتيك گوند دهغو مشران بندي كول او محاكمه كول چې د خيبر په جنازه كې يې د دولت پر ضد وينا كړې جايز دي او كه نه هغه يو اونۍ وروسته داود خان ته خبر ورکړ چې د نوموړي گوند مشرانو د قانون مخالفت كړي دي د هغوی نيول او محاكمه جايز دي. سردار محمد داود خان د هغو د نيولو په خطر پوهيده. خو دا چې د افغانستان د خلق ديموكراتيك گوند رهبري ډېره مغروره شوې وه او داود خان ته له ځان پرته د بل قوت زغمل ډير گران كار و. ډير ژر يې د لوي څارنوالۍ (جنرال وفي الله سميعی) د دفتر د څرگندونو وروسته، حكومت پريکړه وكړه چې د افغانستان د خلق ديموكراتيك گوند مشران محاكمې ته تيار كړي شي. دهغو د نيولو سندونه تيار شول د ۱۹۷۸ز كال د اپريل (۲۶) شپه يو پر بل پسې پرته له حفيظ الله امين نور ټول ونيول شول. (۳۷-م: ۲۳۰)

حفيظ الله (امين) چې د خيبر په جنازه كې وينا نه وه كړې آزاد پاتې شو. شايد دا كار يې د گوند په دستور كړې وي كه نه نوموړي د گوند تكړه وينا وال و. ده د داود خان له غندلو څخه ډډه وكړه. حفيظ الله (امين) د نظامي عملياتو نقشه ترتيب كړه او دستوريې وركړې چې د گوند رهبري د بندي كيدو په صورت كې بايد هغه عملي شي. حكومت نوموړي هم د ۱۹۷۸ز كال د اپريل په ۲۷ نېټه بندي كړ. دده په بندي كيدو سره د افغانستان د خلق ديموكراتيك گوند رهبران ټول بنديان شول. دولت ددوي د محاكمې اعلان وكړ د دولت لخوا د افغانستان د خلق ديموكراتيك گوند رهبرانو د محاكمې د اعلان سره سم د ۱۳۵۷ لمريز كال د ثور په اوومه نېټه او ۱۹۷۸ز كال د اپريل په ۲۷ نېټه د غرمي نه مخکې ۱۱ بجي او ۴۵ دقيقې لومړنۍ

ټانگ د محمد اسلم (وطنجار) په لارښوونه د دفاع په وزارت فير وکړ. ده پسي جوخت محمد عمر په گارد باندي فيرونه پيل کړل د غرمي ۱۲ بجې يې د دفاع وزارت ونيوه. ۳۷م ۲۳۲.

غلام حيدر (رسولي) د اوومې او اتمې فرقي د سوق په خاطر د دفاع وزارت له شاته دروازي ووت او په جيب موټر کې يې قرغی دفرقي په لور حرکت وکړ. کله چې د دفاع وزير غلام حيدر (رسولي) او لوی درستيز عبدالعزيز صحنې څخه وتښتيدل او د قرغې فرقي ته ورسيدل، هلته وضعه بدله وه ډېر ژر د ريشخورو خواته و خوئيدل په لار کې ونيول شول وروسته ووژل شول. ۳۳م ۲۹۶.

د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور په اوومه نېټه د سهار اوه بجې ولسمشر محمد داود د کور په دوهم پور کې له خپلې کوتي څخه لاندي راغي د امانی لېسې ته مخامخ د کور په وره کې يو حکومتي موټر په بېره را تاو شو او ودرېد. يو اروپايي ډوله څلويښت کلن سپرې ترې را کوز شو ساتونکي مېلمه وپيژانده او دننه يې پرېښود دا د کورنيو چارو وزير عبدالقدير و. ولسمشر او وزير دواړه د مېز تر شا کښېناستل او پر کومه مهمه موضوع غږېدل خو اصلي موضوع د افغانستان د خلق دېموکراتيک گوند رهبران ونيول وو، د کورنيو چارو وزير ولسمشر ته د امنيتي حالاتو له رپوټ ورکولو وروسته په بېره دخپل موټر په لور ولاړ. د سهار اته بجې او پنځلس دقيقې ولسمشر د چايو غوښتنه وکړه څه وچه ډوډۍ لږ کوچ او مريا ور وړل شول، سباناري يې وکړ. کار ته د تللو له پاره چمتو شو، د سهار نهه بجې او لس دقيقې ولسمشر ابي درېشي اغوستې، همېشني بکس يې په لاس کې وه د ارگ لور ته د کور له کوچنۍ دروازي ووت، د گارد قومندان او ياور يې هر کلی وکړ، خو ده خبرې ونه کړې او موټر ته وخوت د نورو ورځو په خلاف پلې لار نه شو. ۱۲م ۲۷، ۲۸، ۲۹.

کله چې سردار محمد داود خان د کابينې د غونډو تالار ته ننوت ټول وزيران مخکې له مخکې هلته ټول شوي وو. دوه وزيران نه وو راغلي يو د فوايد عامي وزير غوث الدين فايق پکتيا ته تللي و، او غلام حيدر رسولي په قطعاتو کې د خوښيو د غونډو په سمبالولو بوخت و چې د ده په نوبت د خلقي او پرچمي مشرانو د نيولو په وياړ جوړې شوې وې. د کابينې غونډې به عموماً د سې شنبې

په ورځ د ايرېدې خو وړمه ورځ د کابينې په غونډه کې ټول مسايل ونه خپرل شول ، د پنجشنبې ورځې ته وځنډول شو. د کارگرو په قانون بحث کېده . لومړی د کورنيو چارو وزير عبدالقدير ته وار ورکړل شو چې دنيول شويو[⊗] کسانو (خلقي او پرچمي مشرانو) د نيونې او په بنار کې د امنيتې حالاتو په اړه معلومات ورکړي . هغه وويل چې ډېري تورن نيول شوي او د کابل ولايت په يوه خونه کې ساتل کېږي . د سهار لس بجې او دېرش دقيقې د کار او کارگر قانون په موادو بحث کېده . د دود په خلاف د جمهوري گارد قومندان جگړن صاحب جان په بېرته غونډې ته را ننوت او د ولسمشر په غوږ کې يو څه وويل او د پلچرخي څخه د ټانگونود حرکت په اړه يې پوښتنه وکړه هغه ورته وويل : پوښتنه وکړي چا راغونښتې دي ؟. د سهار لس بجې او پنځه څلورېنست دقيقې د معمول په خلاف د گارد دوه نور افسران په بېرته د ولسمشر خواته راغلل او ورته يې وويل ټانگونه بې له دې چې لارښوونو ته ځواب ووايي د بنار لورته پر مخ راځي. ۱۲ - ۳۱ م

د غرمي دولس بجې وزيرانو ارگ ته نږدې د چاودني يو دوروند غږ واورېده . د غونډې مشري وحيد عبدالله کوله هغه وزيران له حالاتو خبر کړل . چې د څرخي پله څخه څو ټانگونه په خپل سر را وتلي او بنار ته را رسېدلي دي . دولس بجې او پنځلس دقيقې د راډيو افغانستان رئيس د لارښوونې غونښتنه وکړه . هدايت ورکړ شو . چې په يکه توت کې د راډيو پر خپروونکو دستگاؤو برېښنا پري کړي . دولس بجې او دېرش دقيقې ولسمشر غونډې ته را ستون شو . ولې غونډه په خپله خرابه شوي وه . او گډونکوونکی ډلې ډلې شوي وو او خپل منځي خبرې کوي ، يوه بجه وزيرانو ته ډوډي راغله خو هيچا ډوډي ونه خوړه ، د ماسپښين يوه بجه او دېرش دقيقې د داود خان په غونښتنه د هغه کورنۍ ټول غړي يعنې زامن ، لوني ، لمسيان د سردار محمد نعيم خان د کورنۍ د غړو په گډون گلخانې ته راوستل شول . دوه بجې محمد داود خان د نورو قطعاتو سره د اړيکو ټينگولو کوشش کاوه خو د مازيگر درې بجې کودتا کوونکو د مخابراتو د مرکز دروازي والوزولې او له ارگ سره يې د مخابراتو اړيکي پرې کړې . د مازيگر درې بجې او

⊗ د کورنيو چارو وزير عبدالقدير د کودتا په دوهمه ورځ په ټيپي حالت د کودتا د افسرانو لاس ته وراغي او هماغی ورځ په ماښام په روغتون کې

لس دقيقي شل زر پوش گادي د داود خان په پلوی کابل راډيو ته نږدې شول . د کودتا کوونکوله خوا په دي بهانه چې دوی هم د هغوي ملگري دي هغوی ودرول او تسليم يې کړل . د مازيگر څلور بجي له راډيو څخه د لومړي اعلامي په خپريدو سره يې د داود خان د رژيم سقوط اعلان کړ . د مازيگر پنځه بجي داود خان د گلخاني له دوهم پور څخه لاندې راکوز شو تر څو خپل وزيران وگوري ، پنځه بجي او پنځوس دقيقي داود خان همغسې له خپلو وزيرانو سره په خبرو بوخت و . چې اشپز ډوډۍ راوړه داود خان يو ټوټه ترې واخېسته . د کابل له راډيو څخه محمد اسلم وطنجار په پښتو او عبدالقادر په دري ژبه د اعلامي متن لولې ، د شپي اته بجي د بي بي سي راډيو د کودتا خبر خپور کړ ، نهه بجي دوي بياهم راډيو ته زنگ وهي د هغي خوانه د نا اشنا کس له خوا ځواب راځي چې حالات سم دي . دوی پوه شول چې راډيو تسليم شوی ده ، نهه بجي د ريشخور قرغی د فرقي د تسليم خبر هم اعلانېږي . د ماخوستن نهه بجي او څلوېښت دقيقي وحيد عبدالله ولسمشر ته وړانديز کوي چې پلازمېنه په موقت ډول ترک او قندهار ته ولاړ شي ، مشر زوی مخالفت کوي خو سردار محمد نعيم خان وايي چې دا کار بايد مخکي شوی وای .

۱۲-۳۵م او ۳۶

کله چې ولسمشر (محمد داود خان) د قندهار په نېټ د موټر په لور حرکت وکړ . ارگ ته له مخامخ جو مات څخه پرې ډزې وشوې ، نوموړی بېرته گلخاني ته ننوت ، د شپي لس بجي او پنځلس دقيقي له بگرام څخه يوه بم غورځونکې الوتکه راغله غوښتل يې چې بيارته راتلونکې ټانگونه بمبار کړي خو په مخاېره کې سره پوه شول چې د دوی ملگري دي . دوی (د افغانستان د خلق ديموکرايټک گوند نظامی رهبري) د شپي تر ۱۲ دولس بجو پوري د مرکز ټول قطات په خپله و لکه کې راوړل . ۱۲-۳۸م او ۳۹

د ثور اتمه د شپي يوه بجه او شل دقيقي وې چې جگړن صاحب جان خپل پوځی کالي وايستل او په ملکی دريشۍ کې ولسمشر ته ورغی او ورته يې وويل نور څه نشي کولای هغه (داود خان) ورته وويل چې تمانچه ورکړه او ځان وژغوره ، د ثور اتمه د شپي له دوه بجو او دېرشو دقيقيو څخه تر دريو بجو پوري وزيران د گلخاني په دهليز کې گرځېدل ، ولسمشر په لاندې پور کې له خپلو بچيانو سره ناست دی خو وزيران نه ور تلل . د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور په اتمه نيټه د سهار شپږ

بجي د گارد پاتي افسران او عسکر کودتا کونکو ته تسليم شول . په داسي حال کې چې لاسونه يې پورته وو . دوی د پښتو نستان څلور لارې ته ورسول شول . نور محمد تره کې د ۴۴۴ کومانډو قطعي څخه و غوښتل چې ارگ ته ورشي او داود خان ونيسي . د ثور اتمه د سهار شپږ بجې او پنځه لس دقيقې د کومانډو د ۴۴۴ قطعي يو بلوک افسران گلخانې ته ورسيدل وزيران په دهليز کې وو يو افسر امر وکړ . څوک چې وسله نه لري دې خوا دې راشي ، بې وسلې وزيران د دوي خواته ورغلل . يو يو له گلخانې څخه وايستل شو او څنگ ته د تيلفون په خونه کې بنديان شول . سيد عبدالله . عبدالقدير او د ماليې وزير پاتي شول ، د ماليې او دکورنيو چارو وزيرانو دواړو وسلې درلودې ځکه پاتي شول ، د ثور اتمه له شپږ نيمو بجو څخه تر اوو بجو پورې د کومانډو بلوک ، ولسمشر سپي راغی ، د تسليمۍ غوښتنه يې ترې وکړه ، انتظار اوږد شو ، د گلخانې په ماڼۍ کې چوپتيا درندو ډزو چې له يوي خوا نه اووريدل شوې ماته کړه . د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور په اتمه نېټه د سهار اوه بجې او ديرش دقيقې راډيو په يو بيړني خبر کې وويل : سردار محمد داود خان د ليوني مقاومت په نتيجه کې له مينځه ولاړ . ۱۲_۴۲م

ډير اسناد داسې شاهدې ورکوي چې داود خان د کومانډو د ۴۴۴ قطعي افسر امام الدين ساپي له خوا ووژل شو . خو د پېښې يو عيني شاهد بناغلي لالا جان حق شناس د گارد د دوهم کنډک د لومړي ټولي قومندان و داسې وايي چې امام الدين ساپي له داود خان څخه د تسليمۍ غوښتنه وکړه هغه پرده فير وکړ ، زخمي شو او پر ځمکه پريوت له ده سره يو خلقي ملگري ببرک نومي (چې د گارد د اور وژنې (اطفايې) په بلوک کې يې دنده اجرا کوله ، او وروسته يې د نور محمد تره کې د ساتونکو په ډله کې دنده لرله کله چې نور محمد تره کې له مينځه ولاړ ببرک هم د هغه دمخالفينو لخوا ووژل شو) موجود و . د امام الدين په لويډو سره هغه پر داود خان فيرونه وکړل او داود خان يې له مينځه يوړ . (۱۲)

بناغلي ډاکتر لالا جان شيرزی په کودتا کې د گارد د زخميانو شمېر (۵۳) تنه بښي چې ده دقواي مرکز روغتون ته معرفي کړې دی (۲۷)

په دي ترتيب سره داود خان له مينځه ولاړ او نوی سياسي نظام مينځ ته راغی ، د داود خان د رژيم ړنگيدل د افغانستان د اوسنيو (۱۳۸۸ لمريز کال) د پېښو سره مستقيم تړاو لري . د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور د اوومې نېټې د کودتاه پر مهال د جمهوري گارد تشکيل او مسئولين په لاندې ډول وو:

- ۱: جگړن صاحب جان د گارد قومندان .
- ۲: جگتورن عبدالرحيم شادان د پيژند آمر .
- ۳: جگتورن عبدالحق علومي د گارد د کشف آمر .
- ۴: تورن محمد هاشم وردک د کشف معاون .
- ۵: جگړن محمد ذاکر حسين د وسله پالۍ او تخنيک آمر .
- ۶: جگړن محمد سرور خان چپرهارۍ د گارد د لومړي کنډک قومندان .
- ۷: جگتورن محمد عزيز حساس د گارد د لومړي کنډک د دوهم ټولي قومندان .
- ۸: جگتورن غلام رباني وردک د گارد د لومړي کنډک د دوهم ټولي قومندان .
- ۹: جگتورن محمد نادر خان د گارد د لومړي کنډک د دريم ټولي قومندان .
- ۱۰: جگړن محمد عزيز خان د گارد د دوهم کنډک قومندان .
- ۱۱: تورن لالاجان ځاځۍ حق شناس د دوهم کنډک د لومړي ټولي قومندان .
- ۱۲: جگتورن محمد ظاهر د گارد د دوهم کنډک د دوهم ټولي قومندان .
- ۱۳: جگتورن محمد صديق د گارد د دوهم کنډک د دريم ټولي قومندان .
- ۱۴: جگتورن جبار خيل د گارد د دوهم کنډک د ماشيندار ټولي قومندان .
- ۱۵: جگتورن اقا محمد د گارد د مخابراتي آمر .
- ۱۶: تورن عبدالمجيد د اطفايي د بلوک قومندان .
- ۱۷: جگتورن فضل احمد د انظباط د بلوک قومندان .

په هر ټولي کې درې ، درې تنه د بلوک قومندانان وو . د هر ټولي د مسئوليت ساحه معلومه وه

خو ښاغلی عبدالمجيد باز د محمد داود خان ياور ، باز محمد د ولسمشر ناظر او لومړی ياور يې جنرال جان محمد سالم و . (۱۶)

د هغو تعرض کوونکو قوتونو شمېر او ترکيب چې د ۱۳۵۷ کال په وسله وال پاڅون کې يې ونډه اخستې وه په لاندې ډول دي . د وسله وال پاڅون د پېل عمومي مسئول د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د مرکزي کميټې غړی حفظ الله امين و .

ردیف	د قطعی نوم	د گډونکو افرادو شمیر	د محاربوي او زرهپوش ټانکونو شمیر	د طیارو شمیر	د مختلفي توپونو شمیر	قوماندانان او مسولین
۱	۴ او ۱۵ زغره واله لوا	۴۰۰ تنه	۲۰ عرادې ټانکونه ۲۰ عرادې محاربوي ماشیونه ۲۰ عرادې زرهپوش	۰	لاس لرنکېتوپونه	جگړن محمد اسلم وطنجار جگړن محمد رفیع
۲	۸۸ توپچي لوا	۳۰۰ تنه	M ۳ - D ۳۰ توپونه	۰	لاس لرنکېتوپونه	جگړن خليل الله جکتورن محمد یعقوب
۳	کوماندو ۴۴۴ قطعه	۵۰۰ تنه	۱۰ عرادې ټانکونه ۱۵ عرادې زرهپوش	۲۲ باله سو ۲۲ او میک ۲۱	لاس لرنکېتوپونه	عبدالقادر پیلوت
۴	د بگرام شکاری غنډونه	۱۰۰ تنه	۰	۰	۴۰ ضربه	عبدالقادر پیلوت
۵	ټول	۱۳۰۰ تنه	۷۰ عرادې B M R ۱۲۵ عرادې زرهپوش	۰	۴۰ ضربه	عبدالقادر پیلوت

په کابل کې د دولت دفاعي قطعات

ردیف	د قطعي نوم	گډونکوونکي پرسونل شمیر	د محاربوي او زرهپوش ټانکونو شمیر	د مختلفو توپونو شمیر	قوماندانان او مسولین
۱	د جمهوري گارد لوا	۱۵۰۰ تنه	۱۰ عرادې	۲۲ میله هاوان ۹ میله راکت	جگړن صاحب جان
۲	د ریشخوړ فرقه	۵۰۰۰ تنه	۳۱ عرادې	۱۲ ضربه اوبوس	تورن جنرال محمد نظیم
۳	د قرغې اتمه فرقه	۵۰۰۰ تنه	۲۰ عرادې زرهپوش		
۴	د قول اوردو		۲۰ عرادې زرهپوش		
۵					

			۱۰۰ تنه	مستقل قطعات، انضباط،	۶
	۲۴ ضربه اوبوس	۷۲ عرادي تانگونه ۲۰ عرادي زرهپوش	۱۲۵۰۰	پراشوت اونور	۷

دو لتي قوتونه د تركيب او كميت په لحاظ د كودتاه كوونكو څخه ډير زيات د تخنيك او شمير په لحاظ په نا مساوي توگه يو دبل په مقابل كې ولاړ وو. كه چېرې مدافع قوتونه په ښه ډول سوق او اداره شوي وای. دوی توان درلود چې تعرض كوونكو قوتونو ته ماتې ورکړي. خو بالمقابل تعرض كوونكو وسله والو د ښه تاکتيك او اداري څخه كار واخېسته د مهمو او كليدي ځايونو بې لکه جمهوري رياست ارگ، د دفاع وزارت، محل چنار د هوايي او مدافع هوايي قوتونو د سوق او اداري مرکز، د مخابراتي سيستم فلج کول، د افغانستان د راډيو نيول وو، دغو تاکتيكونو ته بيا هم په لاندې ډول اشاره کوو.

- دزهي قوتونو منظم كارول او د توپچي قوتونو سره د هغوی هماهنگ کول.
- د طيارو پواسطه د تانگونو د تعرض ملاتړ او حمايه کول.
- په رڼا ورځ يو ناڅاپي د بريښنا په خير تيزد حملې د تاکتيك کارول.
- د مقابل لوري غافل ساتل.

- د مقابل لوري بي رحمانه ټکول او هغوی ته د موقع په لاس نه ورکول ترڅو چې د احتياطي قواو څخه ددوي مقابل کی استفاده ونه کړي. ۳۵- م ۱۳۰
د ۱۳۵۷ لمريز کال د ثور د اوومې نيتې د وسله وال پاڅون اساسي، نظامي څيري عبارت دي له .

- ډگروال عبدالقادر پيلوټ د هوايي قواو رئيس ارکان (خلفي) په شوروي اتحاد کې تحصيل کړي و .

- جگړن محمد اسلم وطنجار په څلورمه زغره وال قوا کی د کنډک قوماندان (خلفي)

- جگړن محمد رفيع د څلورمې زغره والې قوا رئيس ارکان او ددي قواو سر پرست (پرچمي)
- جگړن شېر جان مزدور يار په څلورمه زغره واله قوا کې د کنډک قوماندان (خلقي).
- جگړن فتح محمد افسر د څلورمې زغره والې قوا ټانکست (خلقي)، په شوروي اتحاد کې تحصیل کړي و.
- تورن محمد داود عزيز په څلورمې زغره والې قوا کې د ټولې قوماندان.
- جگړن خليل د ۸۸ توپچي لوا رئيس ارکان (پرچمي).
- جگړن اسدالله سروري د هوايي قواو افسر (خلقي)، زده کړه په شوروي اتحاد کې.
- جگړن سيد داود ترون د هوايي قواو د مترلوژی مشر (خلقي)، تحصیل په شوروي اتحاد کې.
- سيد محمد گلاب زوی د هوايي قواو ميخانيک (خلقي).
- جگړن نظر محمد پيلوټ د هوايي قواو افسر (خلقي) په شوروي اتحاد کې تحصیل کړي و.
- جگړن غوث الدين پيلوټ د هوايي قواو افسر (خلقي) په شوروي اتحاد کې تحصیل کړی و.
- تورن اسد الله پيام د جمهوري گارد د مخابراتي آمر (خلقي) په شوروي اتحاد کې تحصیل کړی و.
- جگړن گل اقا د جمهوري گارد د اپراسيون آمر (پرچمي)، په شوروي اتحاد کې د تحصیل کړی و.
- جگړن عبدالحق علومی د جمهوري گارد افسر (پرچمي)، په شوروي اتحاد کې تحصیل کړی و.
- تورن مهمند د ۴ څلورم زغره والې قواو افسر (خلقي) په بهر کې تحصیل کړی نه و.
- تورن عمر د څلورمې زرهې قواو افسر (پرچمي) په بهر کې تحصیل نه وه کړی.
- جگړن محمد يعقوب د کوماندو د ۴۴۴ قطعي رئيس ارکان (خلقي) په شوروي اتحاد کې تحصیل کړي و.

– لومړی بریدمن امام الدین د کومانډو د ۴۴۴ قطعي افسر (خلفي) په شوروي اتحاد کې تحصیل کړي و

– جگړن محمد امین د زره دارو قواو افسر (خلفي)، د هیوادنه بهر یې تحصیل نه و کړي .

– جگړن عبدالحق حمدي د هوایي قوا میخانیک (خلفي) په شوروي اتحاد کې تحصیل کړی و (۳۵-م ۱۳۰ او ۱۳۱)

– د دورې په مقابل کې د پوځ یو شمېر افسرانو په میرانه او داود خان ته په وفاداری سره مقابله کوله چې د گارد قوماندان صاحب جان خان ډېر مقاومت وکړ . د دې مقاومت نور افسران عبارت دي له :

ډگر جنرال غلام حیدر رسولي د دفاع وزیر او د مرکزي قواو قوماندان ، لوی درستیز تورن جنرال عبدالعزیز د قواي مرکز رئیس ارکان، برید جنرال عبدالعلي وردگ ، د اوومې فرقي قوماندان تورن جنرال محمد نعیم ، د یولسمې فرقي قوماندان تورن جنرال محمد یونس ، ډگر جنرال محمد موسی د هوایي او مدافع هوایي قوماندان ، برید جنرال ظریف میداني د دافع هوا د ۸۸ توپچي قطعي قوماندان ، د حربي پوهنتون قوماندان تورن جنرال شاهپور احمدزي ، د ملي مصئونیت رئیس تورن جنرال محمد اسمعیل، د ژندارم او پولیسو قوماندان برید جنرال محمد طاهر، د قندهار د پنځلسمې قوا قوماندان تورن جنرال غلام نبي فراهي، د پکتیا د قول اوردو قوماندان ډگر جنرال سراج الدین ، د خوست د ۲۵ مې فرقي قوماندان برید جنرال فرح الدین (سیف)، د هوایي او مدافع هوایي قوا درستیز وال ډگروال عبدالقادر ، د بگرام د هوایي قواو قوماندان ډگروال غلام سخي ، د شیندنې د هوایي قواو قوماندان ډگروال عبدالرحیم نورستاني ، د بنباري انضباط قوماندان جگړن خان محمد ، د خواجه رواش د هوایي مفرزي قوماندان جگړن خان جان مقبل ، د څلورمې زغره والي قوماندان ډگروال سرور نورستاني (چې شوروي اتحاد ته سفر کړی و) او جگړن محمد رفیع د قوا کفالت په غاړه درلود . (۳۵-م ۱۳۱ او ۱۳۲)

دغو پورتنیو افسرانو په میرانه دفاع کوله چې زیات شمیر په همدې ورځ شهیدان او کم شمېر یې ژوندي مخالفو وسله والو ته په لاس ورغلل . په دې ترتیب

د ۱۳۵۷ ل کال د ثور د اوومې نېټې وسله وال پاڅون په ډېر کم وخت د ځانگړي تاکتيک ، قوماندې او انضباط په پایله کې برياليتوب ته ورسيد او په هېواد کې نوی سياسي رژيم اعلان کړ نوی سياسي رژيم ډېر ژر د شوروي اتحاد ، هند ، مغلستان ، چکوسلواکيا ، مجارستان ، کيوبا ، ويتنام ، ترکيه ، پاکستان ، جنوبې يمین ، يوگوسلاوي او ايران وروسته نورو هېوادونو يو پر بل پسي په رسميت وپېژنده . او سفيرانو يې نور محمد تره کې ، بېرک کارمل او حفيظ الله امين سره ليدنې کولې او د خپلو دولتونو لخوا يې ورته ډاډ ور کاوه . (۴۸-م : ۳۷۹)

د داود خان او دهغه کورنۍ د مړو موندلو له پاره په ۱۳۸۷ لمريز کال کې حامد کرزی يو فرمان صادر کړ او يو کميسيون يې موظف کړ چې د محمد داود خان مړی ولټوي د کميسيون غړيو د څلورمې زغره والې لوا شاته کار پيل کړ . هلته له سهار څخه تر مازيگره پورې پنځوس ، شپيته تنه کارگرانو د کميسيون تر نظر لاندې کار کاوه . هر کارگر ته د ورځې درې سوه افغانۍ ور کول کيدې . خو په کومه ورځ چې د سردار محمد داود او دهغه د کورنۍ مړي و موندل شول ، پر دغې تنخواه سل افغانۍ نورې هم د انعام په توگه ورزياتې شوې ، کميسيون اعلان وکړ که هر چاته د پخواني ولسمشر د خنښيدو ځای معلوم وي دوې ته دې خبر ور کړي ، کميسيون د پخواني رژيم له لورپورو چارواکو څخه پوښتنې وکړې خو گټه يې ونه کړه . ځکه هغو ويل نه پوهېږو او خبر نه يو . ځينو افغانانو له بهر څخه تيلفونونه کول يو ځای او بل ځای يې ښوده او کميسون به هم ځايونه پلټل يوه اونۍ وروسته سردار نادر نعيم خبر را کړ چې له پکتيا څخه د پخوانۍ څلورمې لوا يو افسر تيلفون کړی او ادعا کوي چې د خنښيدو اصلي ځای ور معلوم دي .

۱۲-م : ۴۵

⊗ پادشاه مير يوه اونۍ وروسته کابل ته راغی ، د کيندنو ځای چې يې وليد . ويې ويل چې تير وټې ياستې ، تقريبا دري کيلو متره وړاندې يې دصافي غره تر

⊗ پادشاه مير د څلورمې لوا افسر چې د قوماندانۍ لخوا ورته د قبرونو د کيندلو امر شوی او د خنښيدو پرمهال پوه شوي چې داودخان او دهغه د کورنۍ مړي دي . او مولاگل د کلي يو ساده بزگر ورته وويل : چې پردغه سيمه يې د تلو اواراتلو لار تيره شوي وه . يو ورځ په دغه سيمه کې د عسکرو او موټرو بي ساري گڼه گوڼه وه . د يو عسکر له خولۍ مي واوړيدل چې دلته داودخان او دهغه د کورنۍ غړي ځين شوي او دي يې ساتنه کوي ، څوورځي وروسته چې عسکر ولاړل د مور په لارښودنه مي قبرونه په نښه کړل او بيا هغې د خپل مذهبي دود سره سم حلوا راوړه او ويې ويشله . د مولاگل کليوالو اوس پر هغه ځای زيارت جوړ کړی دی ۱۲-م : ۴۹

لویدیځي لمني ته بوتلو چې د څلورمې لخوا شمال کیږي . کله چې ورسیدو پاد شاه میر وویل همدا ځای دی . خو تر لږ شیبې وروسته داسې وبرینسیده چې هغه هم ځای نه پیژنې هري خواته یې کتل بیا یې په عاجزی وویل وروڼو دیرش کاله تېر شوی د ځمکې مخ او بڼتې نو ځکه پوره نه پوهیږم چې قبرونه به چیرته وي ، همدغه مهال یو لاروي پوښتنه وکړه چې په څه بوخت یاستی ؟ کله چې وپوهیده په منډه ولاړ او د نږدې کلې څخه دوه کسان حمید الله او مولا گل یې راخبر کړل . دي دواړو سره کره معلومات وو . مولا گل تقریبا شپيته متره شاته راغی ، پر یو ځای ودرید او ویی ویل : قبرونه دادي ، نژدې سل متره ها خوا ولاړ او په گوته یې اشاره وکړه . دویم قبر دادی مانا دا چې دا مړي په دوو ډله ایزه قبرونو کې په جلا ډول خښ شوي دي ، تر کیندو وروسته په یو قبر کې ۱۳ دیارلس او په بل کې ۱۲ شپاړس مړي (ټول ۲۹ مړي) ښځي ، کوچنیان او نارینه وموندل شول ۱۲- م م : ۴۶ او ۴۷

د داود خان او دهغه دکورنۍ مړي د کابل په پلچرخي کې له موندلو وروسته ۲۰۰۹ زکال د مارچ په ۱۷ نیټه د سکات په غونډۍ کې چې د داود خان په نوم ونومول شوه خاورو ته وسپارل شول . ۲- م ۲۳۳ .

د داود خان دواکمنۍ پای ته رسیدل او دیوې سره د هیواد سیاسي وضع بدله شوه په دې مود قدرتونو د مستقیم تیري لپاره زمینه برابره شوه دلوه ۱۵ نیټې پوري زمونږ هیواد دیوه قوی مړ ددې پیښو او حوادثو لاملونه د داود خان دواکمنۍ سره ټنگې اړیکې لري .

پایله

د افغانستان په معاصر تاریخ کې افغاني دولتونه د احمد شاه بابا (۱۷۴۷ز-۱۷۷۳ز کال)، او تیمور شاه (۱۷۷۳ز-۱۷۹۳ز کال)، له واکمنۍ وروسته د شاه زمان د پاچا کیدو (۱۷۹۳-۱۸۰۰ز کال) سره سم د انګلیسانو لخوا د سیاسي ستونزو سره مخ شو. انګلیسانو په هند کې د خپل نفوذ د پراختیا په لار کې د افغانستان امپراتور (شاه زمان) لوی خنډ ګاڼه نوموړي یې د خپلو سیاسي فعالیتونو په پایله کې ناکام کړ. په دې کار سره انګلیسان خپل هدف ته یو څه نږدې شول. ځکه دوی افغانستان کې د یوه ضعیفه حکومت د مینځ ته راتګ له پاره هلې ځلې کولې او د شاه محمود خان سدوزای د حکومت په خپله یو ضعیفه حکومت و. انګلیسانو د دريو (۱۸۳۹، ۱۸۳۸-۱۹۱۹ز کال) یرغلونو پواسطه خپلو موخو ته ورسیدل. که څه هم دوی په دې یرغلونو کې په نظامي لحاظ ماتې خوړلې وه خو په سیاسي لحاظ لاس بري وو. په نړۍ کې د اروپا یې هېوادونو تر مینځ د نفوذ د پراختیا له پاره دوه نړیوالې (۱۹۱۴-۱۹۱۸، ۱۹۳۹-۱۹۴۵ز کالونو) کې

جگړې وشوي. د دغو جگړو پایلو د افغانستان په سیاسي وضع باندې هم ډېره اغېزه وکړه. خصوصاً دغه اغېزه د دوهمې نړیوالې جگړې څخه وروسته چې نړۍ په دريو بلاکون يعنې ختيځ، لويديځ او ناپېليو هېوادونو باندې وویشل شوه. سردار محمد داود خان له دوهمې نړیوالې جگړې وروسته (۱۳۴۲، ۱۳۳۲ ل کال ۱۹۵۳-۱۹۶۳ ز کال) د افغانستان د صدراعظم په توگه دنده اجرا کوله. د سياسي موقعیت په غوره کولو او د اړیکو په ټینګولو کې له ستونزو سره مخ شو.

سردار محمد داود خان د يو آزادي خوښونکې او هېواد پالونکي شخص په توگه چې د هېواد د پرمختګ سره يې ډیره مينه درلوده هڅه کوله چې له سياسي نفوذ پرته مالي او تخنيکي مرسته ترلاسه کړي. دی (داود خان) د ختيځ او لويديځ د ملگرتوب پرځای د ناپېليوتوب د غورځنگ فعال غړي شو. او په هيڅ نظامي تړون کې شامل نه شو. ځکه داود خان، نهرو، مارشال ټيټو او سوکارنو هڅه کوله چې له د وړو خوا وونه (ختيځ او لويديځ) څخه بې له قيده او شرطه مرستې ترلاسه کړي.

افغانستان د شوروي اتحاد او پاکستان سره د گاونډيتوب له امله د سختو سياسي ستونزو سره مخ و. ځکه شوروي اتحاد د يو نړيوال ځواک په توگه د افغانستان د سياسي وضعيت او پېښو سره علاقه درلوده او په دې اړه هيڅکله بې تفاوته نه پاتې کېده. پاکستان چې د افغانستان په خوا کې د انګريزانو پواسطه جوړ شوي هېواد او د امريکا د نظامي سازمان غړي و د افغانستان سره يې د پښتونستان د مسلي پر سر اختلاف درلود. او دغه اختلاف افغاني دولت له هغې اعلاميې څخه ښه معلومېږي کوم چې په پښتونستان کې د پاکستانې دولت د نظامي عملياتو په اړوند خپره کړې وه. په دې اعلاميه کې راغلي وو: «د افغانستان جمهوري دولت له يوې خوا هر ډول وژنې او تشدد غندي او له بلې خوا د پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې د پاکستان د حکومت د ظلم نه ډکه غېږ عادلانه او غېږ ديموکراتيکه حرکتونه په تيره بيا په پښتونستان کې د هغه حکومت سخت او نا عاقبت اندېشانه حالت هم په کلکه غندي. د هغو د هر ډول خطرناکو عواقبو مسئول يوازي او يوازي د پاکستان حکومت بولي» (۴۹-م ۲۲۹ خو امريکا د پاکستان په لمسون د افغانستان د دولت سره د مرستو د ورکولو څخه ډډه وکړه، سردار محمد داود خان د ناچاری له کبله د شوروي اتحاد څخه د

مرستي غوښتنه وکړه شوروي اتحاد هم دده غوښتنې ته مثبت ځواب ورکړ. د وسلو سر بيره يې د داود خان د صدارت پر مهال د هغه د پنځه کلن اقتصادي پلان د پروژو د عملي کولو له پاره ډيري مرستې وکړې.

سردار محمد داود خان په سياسي لحاظ د شوروي اتحاد د دولتي سيستم (سوسياليزم) پيروي نه کوله خو هڅه يې کوله چې له هغه هېواد څخه د اقتصادي، تخنيکي او نظامي مرستې تر لاسه کړي خو په سيمه کې د پاکستان سره سيالي وکړي په څيرنه کې مونږ ته دا واقعيت روښانه شو چې پاکستان هم د امريکا د متحده ايالاتو د اقتصادي مرستو سر بيره په نظامي برخه کې هم په ۱۹۵۱ او ۱۹۵۲ ز کلونو کې د امريکا په پيشنهاد شوي پوځي بلاک کې گډون وکړ او د دغه هېواد په دننه کې د پوځي او هوايي اډو جوړولو په باب يې د امريکا سره خبرې تر سره شوي، د ۱۹۵۲ ز کال د جنوري په مياشت د پاکستان د بهرنيو چارو وزير هم د نظامي اتحاد په جوړيدو او په هغه کې د منځنۍ او نږدې ختيځ د هېوادونو گډون مهم وگاڼه. د ۱۹۵۳ ز کال د سپټمبر او اکتوبر په مياشتو کې د پاکستان صدر اعظم محمد علي او د پاکستان د پوځ اعلي قوماندان جنرال ايوب خان ته بلنه ورکړل شوه چې واشتگتن ته سفر وکړي. او د امريکا د پوځي کمپټي غړو هم د ۱۹۵۳ ز کال په اکتوبر کې پاکستان ته سفر وکړ. ۴۴-م ۳۳۱ او ۳۳۳.

دې وضعيت سردار محمد داود خان هڅاوه چې افغانستان هم بايد پياوړې فوځ او غښتلي اقتصاد ولري خو د پاکستان پوځ د امريکا د مرستو په اساس دومره پياوړې شوې و چې پر افغانستان باندې د شوروي اتحاد له يرغل وروسته کولی شول چې د خپلو پوځي وسايلو پواسطه د شوروي پوځ عمليات وڅاري اولازم ځواب هم ورکړي. د شوروي اتحاد د پوځ يو قوماندان ب گروموف په دې اړه داسې ليکي: (د پاکستان د پوځ وسلې د امريکې په مرستو جوړې شوې دي، له هوا نه هوا ته ويشتل کيدونکو توغنديو يې تر لسگونو کيلو متر وپورې واټن ويشتلی شو. په کابين کې دننه تخنيکي امکاناتو پاکستاني پيلوتانو ته دا وس ورکاوه چې په هوا کې هر څه پوره روښانه وويني. دغو پيلوتانو د خپل تخنيک په مرسته کولای شول بي له دې چې په خپلو سترگو د دښمن آلتوکه وويني د آلتو په مرسته او د توغندي پواسطه را وغورځوي، د ډگروال و- او څکوي آلتوکه

یې په همدې ترتیب ویشتلې ده. په اصل کې هغه د پاکستان د بنکاري آلتکو پواسطه ویشتل شوې وه. مونږ هڅه کوله د پاکستان له وسله والو ځواکونو سره ان د تصادفي مخامخ کېدو مخه هم ونیسو...» ۴۵- م ۳۸۷

د پورتنیو د لایلو په اساس د داود خان تشویش او وړاندیز د پاکستان په اړه ډېر صحیح او پرځای و. ځکه دده له صدارت (۱۹۵۳) څخه تقریباً ۲۲ کاله وروسته د شوروي اتحاد پوځي افسر د پاکستان پوځي پیاوړتیا تائید کړه. داود خان د صدارت په دوران کې کونښن کاوه چې د شوروي اتحاد څخه داسې پوځي مرسته ترلاسه کړې چې په نظامي ډگر کې د پاکستان سره سیالي وکړای شي. ترڅو د پښتنو او بلوڅو سره د هغوي د حقه حقوقو په لاس ته راوړلو کې مرسته وکړي، د داود خان د صدارت پرمهال په نړۍ کې ملي آزادي بښونکې نهضتونه او دیموکراسي د پیاوړتیا او توسعې په حال کې وه. ده هم هیله درلوده چې د افغانستان روڼ اندوته دی د گوندونو د جوړولو او مطبوعاتو په برخه کې یو لړ ازادي ورکړل شي. ده ددې کار لپاره پاچا ته په اساسي قانون کې د بدلون وړاندیز وکړ خو پاچا ده وړاندیز ته مثبت ځواب ورنه کړ. په پایله کې ده خپله استعفا وړاندې کړه. پاچا دده د فکر برخلاف د نوموړي استعفا منظور او ډاکتر محمد یوسف ته یې د کابینې جوړولو دنده وسپارله په دې کار سره سردار محمد داود خان د یوې بلې سیاسي ستونزې سره مخ شو ناچاره د یوې بلې سیاسي لارې د پیدا کولو په فکر شوه، پوره لس کاله یې په گوښې گیرې کې تېر کړل.

سردار محمد داود خان د ۱۳۵۲ لمریز کال د سرطان په ۲۲ نېټه واک ته د رسېدو سره سم د جمهوري ریاست د یو فرمان پواسطه پخوانی (۱۳۴۳ ل کال) اساسي قانون لغوه اعلان کړ. ده د صدارت د دورې په څېر د اقتصادي پرمختګ له پاره هڅې پیل کړې. خو دا ځل یې هم ډېره تکیه د شوروي اتحاد په مرستو کوله. خو د جمهوریت په اړو کلونو کې داود خان غوښتل چې د شوروي اتحاد نفوذ او انحصار کم کړي. عربي هېوادونو ته یې مخه کړه. د نوموړي دغه اقتصادي پالیسي پرده باندې د کودتاه امله نیمګړې پاتې شوه.

لویدیځو هېوادونو مخکې د ویانا (۱۸۷۸ م) په کنگره کې افغانستان د حایل هیواد په توګه پېژندلې و. له دوهم نړیوال (۱۹۴۵) جنګ وروسته هم لویدیځ په

ځانگړې ډول د امریکا متحده ایالات افغانستان سره اړیکو ته لېواله نه و. په دې اړوند د پاکستان دریغ هم ډیر مهم و. د نړیوالو شرایطو په خوا کې اصلي سیاسي ستونزه دا وه چې داود خان پخوانی اساسي قانون لغو کړ او د نوي قانون تصویب وځنډیده. بیا هم د نوي اساسي قانون د تصویب وروسته دنورو سیاسي گوندونو په فعالیت باندې بندیزو لگېده. یوازې یو گوند د سیاسي فعالیت قانونی اجازه درلود کوم چې د حکومت لخوا جوړ شویو. دې کار د هېواد د روڼ اندي خپه کړل. په دې څیرنیز اثر کې د سردار محمد داود خان د سیاسي ستونزو داخلي او نړیوال لاملونه تو ضیح شوي او هم داود خان د واکمنۍ پرمهال شته ستونزو او هغو ستونزو ته چې د هغه پواسطه راپیدا شوي وي او د پورتنیو پېښو سره ارتباط ورکړل شوي ده مونږ په یقین سره ویلي شو چې داود خان د واکمني پرمهال کورنۍ او بهرنۍ سیاستو کړنلاري، لوري او نیمگړتیاوي د اوسنیو پېښو په رامېنځ ته کېدو کې مستقیمه اغیزه لري.

په نړیواله کچه امریکا د دوو نړیوالو نظامي پکتونو (Nato) د شمالي اتلانتيک پکت او (SEATO) د جنوب ختیځي اسيا د پکت پواسطه د شوروي اتحاد څخه یو نظامي کمربند تاو کړ. شوروي اتحاد د وارسا د نظامي پکت پواسطه خپل طرفداران تقویه کول او دوي یو د بل د نفوذ د کمولو کونښن کاوه. خو افغانستان د سردار محمد داود خان دریمه لار یعنی د ناپېلیو هېوادونو غور زنگ د غړیتوب لار په مخکې ونيوله. چې لویدیځ ددې سیاست پلوي نه کوله. په داخل کې د نورو عواملو تر څنګ ده یو لړ داسی اقدامات وکړل. چې د ده ستونزي یې نورې هم زیاتې کړې دا اقدامات سردار محمد داود خان لخوا د ۱۳۵۲ ل کال داسد په ۴ نېټه د یو فرمان په ذریعه د شاهي دورې اساسي قانون لغوه اعلان شو. او میوندوال د کودتاه په تورد یو شمېر نظامي او ملي اشخاصو بندي کول او وژل، د سیاسي گوندونو د فعالیت بندول او درهبرانو تعقیبولو دده له پاره سیاسي ستونزې زیاتې کړې، بناغلي گلبدین حکمتیار په دې اړه داسې لیکي: «د سردار محمد داود خان د اقتدار له زمانې چې د یوې عسکري کودتاه په تور زما د نیولو او وژلو فیصله وشو او زما په غیاب کې زما د اعدام پرېکړه صادر شوه، د نوموړي په وخت کې دوه ځله زما د اوسېدو ځای محاصره شو، یو ځل په کابل کې

د څلورمې فرقي درئيس ارکان جکتورن شېرعلي خان په کور کې او دوهم ځل په فرزي کې د پاچا صاحب د ميرصفي الله په کور کې...» ۱۷-م ۱۲۲-

د حکمتيار ليکنه ثابتي چې داود خان د خپلې واکمني پرمهال سياسي گوندونو ته د فعاليت اجازه نه ورکوله چې د نوموړو گوندونو وسله واله مبارزې پيل کړه او د لړۍ تر اوسه (۱۳۸۸ لمريز کال) پورې روانه ده خو سردار محمد داود خان د اقتصادي او سياسي فعاليتونو او مالي ستونزو سره سره د معارف په برخه کې هم د پام وړ کارونه کړي دي. ده په ۱۳۵۲ لمريز (۱۹۷۳ ز کال (۱۸) نوي کليوال، (۹) لومړني ښوونځي جوړ او ۲۳ کليوال يو ښوونکي ښوونځي له يو ښوونکي دوه ښوونکيو، او ۲۹ کليوال ښوونځي لومړنيو ښوونځيو او ۲۰ کليوالي يو ښوونکي دري ښوونکي ښوونځي ته لور او د معارف انکشافې بوديجه ۳۲۷۸۳۰۴ افغانيو ته لورپه شو، (۷) اوه ليسي او ۱۰۸ کورسونه جوړ شول چې ۱۲۷ ښوونکو او سوپرو ايزرانولخوا پکې درس ورکول کيده. (۱۰۹) تنه افغاني زده کوونکي بهرته د تحصيل په خاطر ولاړل او په ۱۳۵۳ ل ۱۹۷۴ ز کال کې د زده کړي کورسونه جوړ شول. په ښوونځي کې د (۲) کلني او (۷) کلني عمر د شموليت حد وټاکل شو د نورو اجرا تو تر څنگ په فراه کې د کرنې لیسې او د کابل پولې تخنيک جوړ شو. د موزیک لیسې جوړه، ۹۰ کليوال او ۲۵ لومړني ښوونځي پرانستل شول، ۹۷ کليوال ښوونځي لومړنيو ښوونځيو ته، ۱۱۲ يو ښوونکي ښوونځي دوه ښوونکي او ۲۵ دوه ښوونکي ښوونځي درې ښوونکي ښوونځيو ته لور شول په ۱۳۵۴ ل کال کې د بدني روزنې انستيتوت جوړ شو. په ۱۳۵۴ ل کال کې د تعليمي موسسو شمېر ۴۱۹۸ بابه د زده کوونکو شمېر ۸۸۸۸۰۰ تنو او د ښوونکو شمېر ۱۲۴۰۰ تنو ته رسیده. [۴۳-م ۱۱۳ او ۱۲۲] په ۱۳۵۵ او ۱۳۵۶ لمريز کالونو کې نور پرمختک هم وشو.

د سردار محمد داود خان د وخت د اساسي قانون د تصويب په خوا کې په مختلفو برخو کې (۲۲) مختلف قوانين، ۱۲ تقنيني فرمانونه ۳۰، اساسنامې او ۱۲ مقرري تصويب شوي دي چې ډيرې مهمې يې عبارت دي له: د مترقي ماليي قانون، د جزا قانون په ۵۲۳ مادو کې، مدني قانون په (۲۴۱۲) مادو کې، د ځمکو اصلاحاتو د قانون، د بانکونو قانون د ځمکو د سروبي، تصفيي ثبت

قانون، د بيمې قانون، دکورنۍ او بهرنۍ پانگې اچونې قانون، د کوپراتي فونو قانون، د سوداگري او صنايعو د اطاقونو قانون، د استهلاکې موادو د ماليې قانون، د سياحت قانون، د ترانسپورت او جادي د ترانزيت قانون او د بيسيم د دستگاه له قانون نا ويلي دي پاتې نه شې چې د جزا او مدني قوانین په تدوين او تصويب کې د يو شمير اسلامي هيوادونو، لکه مصر، الجزاير او عراق له متخصصينو د مرستې غوښتنه کړې وه.

د دې څېړنې په جريان کې مونږ ته دا حقيقت ښکاره شو چې د سردار محمد داود خان د صدارت او جمهوريت دواړه دورې له سياسي ستونزو څخه ډکې وې خو ده شته ستونزو په موجوديت کې يو لړ اقتصادي کارونه هم سرته ورسول او پرمختيايي اقتصادي پلانونه يې ترتيب کړل چې تر اوسه د هغو پروژو اهميت د د يادونې وړ ده

نوموړي د افغانستان د پرمختگ سره مينه درلود او هڅه يې کوله چې پرستونزو برلاسي شي خو هيچا ده ته په ريښتني توگه د مرستې لاس ورنکړ. خو نوموړي د نړي د يو نړيوال ځواک تر اغيزي لاندې رانغې. په هرځای هر کنفرانس، او هر محفل کې په ملي او نړيواله کچه د خپل هېواد گټو ته په پام کولو سره موضوعات مطرح کول. دده صدارت او جمهوريت دورې د هېواد په معاصر تاريخ د وياړ او د يادونې وړ گڼل کېږي. دا چې ده سياسي ستونزې درلودې دا ټولې ستونزې دده د ذهن زيربنده نه وې. دا ستونزې د هغه دوخت په نړيوالو او کورنيو اقتصادي او سياسي شرايطو پورې اړه درلوده، دده د تېروتنو او ستونزو د يادونې سره سره دده ملي شخصيت د احترام وړ دی ځکه نوموړي هر وخت نړيوالو استعماري ځواکونو واکمنانو ته زغرده ځواب ورکاوه ډېرکسان داسې خبرو او ځواب ورکولو توان نه لري. ځکه هغوي د خپل واک په اړه فکر کوي. خو ده خپل واک بريښيف ته په زغرده ځواب سره د زوال لور ته سوق کړ. د امريکا، ايران او پاکستاني واکمنانو سره يې هم په زغرده او ملي گټو ته په پام کې نيولو سره برخورد کاوه او تل له پاره يې د افغانستان اسلامي، ملي او ناپيالي هويت وساته.

ددې اثر په څېړنه کې ثابته شوه چې داود خان د ناپيالي هېوادونو په کنفرانس کې فعال گډون وکړ د افغانستان په معاصر تاريخ کې د دخپل هېواد د بې طرفي په

اره پوره معلومات ورکړل او د افغانستان په فعالې بې طرفې باندي ټينگار وکړه ده
په خپل قاطع بر خور د سره د جواهر لعل نهرو ، مارشال ټپتو او سوکارنو توجه
جلب کړه هغوی دده د وړانديز سره سم د کنفرانس په مصوبه کې تغېر راوست.

وړاندیزونه :

۱: ددې څېړنېز اثر له لوستلو وروسته یې دې پایلې ته ورسېدې چې د سردار محمد داود خان ژوند ، سیاست ، او کارونه جلا جلا څېړنو ته اړتیا لري سره له دې چې بیا هم دده ژوند ټول اړخونه نه روښانوي ، وړاندیز دادی چې دده د ژوند هره برخه دې د یوې پروژې په بڼه و څېړل شي ترڅو دغه نیمگړتیا وې پوره شي .

۲: داود خان په افغانستان کې درهبري شوي اقتصاد کلک پلوی و دده د صدارت او جمهوریت په دورو کې یو شمېر اقتصادي زېربناوې جوړې شوې خو دده اقتصادي پلانونه نیمگړې پاتې شول ، چه اوس هم د هغو پروژو بشپړول د افغانستان لپاره اهمیت لري. ذیصلاح دولتي مقاماتو ته وړاندیز کوم چه د دغو پروژو بشپړول په خپل اقتصادي پلان او پالیسی کې شامل کړي .

۳: د داود خان د صدارت پرمهال د امریکا متحده ایالاتو او شوروي اتحاد د خپلو گټوسره سمې مرستې کولې کله به چه هغوي گټې په خطر کې شوی بیا به یې خپلې مرستې قطعې کړې اوسنې سیاسي او اقتصادي حالت لږ او ډېر د هغه وخت د شرایطو سره ورته والي لري د اوسني دولت سیاسي او اقتصادي مسولیتونه ته وړاندیز کوم چه گاونډیو هېوادونو او نړیوالو سره د سیاسي او اقتصادي اړیکو په ټینګولو کې تاریخي سوابقو او د داود خان د وخت اړیکو ته ژوره پاملرنه و کړي . ترڅو دغه مرستې زمونږ د هېواد د ستونزو د کمیدو پرځای زیاتي نه کړي .

۴: څرنگه چه اوس په نړۍ کې شوروي اتحاد د یو نړیوال ځواک په توګه له مېنځه تللي ، خو په نړیوالو سیاسي او اقتصادي اړیکو او د افغانستان په داخلي سیاسي ، وضع باندي د هغوي اغېزه اوس هم د پاملرنې وړ ده . وړاندیز کوم چه د اقتصادي او سیاسي پالیسی په طرحه کولو کې د پخوانی شوروي اتحاد اوسنیو شمالي گاونډیو هېوادونو اغېزه او نفوذ په پام کې ونیسې .

۵: د سردار محمد داود خان د سياسي ستونزود لاملونو په پام کې نيولو سره دولتي ذیصلاح مقاماتو ته وړاندېز کوم چې د چارو په مخ بيولو کې د نورودنظر درناوی وکړي او د پارلماني مبارزې له پاره زمينه برابره کړي ، سياسي گوندونه بايد وهڅوي چې د وسله الې مبارزې پرځای انتخاباتي مبارزه وکړي مرکزيت بايد قوي وساتي ، ترڅو په حالاتو باندې کنترول له لاسته ورنه کړي ، واکمنان بايد خپل نظر کت مټ د تطبيق وړ ونه گڼي ، اساسي قانون دې په هر اړخېز ډول پر خپل ځان او نورو تطبيق کړي

۶: سردار محمد داود خان د ناپيښتوب د غورزنگ فعال غړی و . په نړيوالو اړيکو کې د هغه ونډه او دريغ بايد د يوې پروژې په بڼه وڅيرل شي او نړيوالو خصوصاً امريکا او شوروي اتحاد لخوا د اړيکو قطع کول د هغوي (امريکايانو اشتباه وه . نه د داود خان

۷: دا چې لوړ رتبه استادان د د ټيټو رتبو استادانو په تربيه او لارښونه کې فعاله ونډه اخلي وړاندېز کوم چې د لوړو زده کړو وزارت بايد هغوي ته حق الزحمه ورکړي . چې دهغوي اقتصادي ستونزې حل او په ډاډه زړه خپلو لارښوونو ته ادامه ورکړی

۸: لوړو دولتي مقاماتو ته وړاندېز کوم چې يو ښوونځی او يايوه اقتصادي موسسه دې د داود خان په نوم و نومول شي ..

مناقشه

کومه څېړنه چې د سردار محمد داود خان د واکمني او دهغه د سیاسي ستونزو په اړوند تر سره شوه په دې څېړنه کې د سردار محمد داود خان د صدارت او جمهوریت پرمهال د ده سیاسي ستونزې ، د پاچا له کورنۍ سره سیاسي اړیکې ، د سردار محمد هاشم خان ، او نور پنځه صدراعظمانو څخه یادونه او پرتله شوي او د صدارت د څوکي څخه دده د استعفا د لاملونه د توضیح پرمهال د پاچا کړنه ، موخې هم روښانه دي چې لاندې پایلې درلودې .

څېړنې وښوده چې د سردار محمد داود خان ستونزو د محمد هاشم خان او شاه محمود خان د ستونزو سره ډېر توپیر درلود هغوي (سردار محمد هاشم خان او شاه محمود خان) د صدارت پرمهال هریو د پاچا د کورنۍ له غړو سره ښې اړیکې درلودې او د پاچا کورنۍ شورا له دوي څخه هر اړخیز ملاتړ کاوه حتی د هېواد ټول واکه له دوي سره وو . خو محمد داود خان سره سردار ولي او احمد شاه چې د پاچا د کورنۍ مهم غړي وو . اختلاف درلود او داود خان ته یې په ادارې چارو کې ستونزې ایجادولي . څرنگه چې داود خان ، شاه محمود خان له ستونزو سره مخ کړي و .

د سردار شاه محمود خان د صدارت پرمهال د نړۍ استعماري هېوادونه په دوهم نړیوال جنگ او خپل مینځ کې په جگړو اخته وه . او د افغانستان د کورنیو چارو ته دومره وخت نه درلود یوازی د افغانستان بې طرفي ورته مهمه وه . په هېواد کې دیموکراتیک قوتونو نوي د دیموکراسۍ لپاره مبارزه پیل کړي و . خود داود خان په دوره کې دوهم نړیواله جگړه پای ته رسیدلې وه په نړۍ او سیمه کې دیموکراتیک او آزادي غوښتونکو قوتونه پیاوړي شوي وه . چې دې وضعي د حکومت په کړنلاره او ورځنیو چارو کې ډیر اغېزه درلوده .

د سردار محمد داود خان د صدارت دوره د ډاکتر محمد یوسف ، میوندوال ، اعتمادی ډاکتر محمد ظاهر ، موسی شفیق ، د صدارت دورو سره ځانگړي توپیر په دې کې وه چې دغو صدراعظمانو په وخت کې د سردار محمد داود خان د صدارت په پرتله سیاسي گوندونه ډیر پیاوړي شوي وه نوموړي صدراعظمان یې استعفا ته اړ ایستل . د گوندونو د جوړیدو په خوا کې مطبوعاتو هم په نسبي ډول آزادي ترلاسه کړي وه ، حتی په صدراعظمانو به یې نیوکې کولې . په شورا کې د هر صدراعظم د اعتماد د رایې اخستلو پرمهال ډېري ستونزې رامنځته کېدلې چې دغو ستونزو سیاسي بڼه درلوده . د موسی شفیق د صدارت پرمهال د هلمند د اوبو د تړون د لاسلیک کولو په اړوند په کابل کې

لاريونونه وشول او حکومت يې تر سياسي فشار لاندې راوستي وه. دې گوندونو د دولت هغه کړني چې لږ منفي اړخ به يې درلود وړ څخه ډير سياسي گټه اخېسته او له دې پيښې څخه به يې خپل سياسي پروپاگاندا کې ډېره گټه واخېسته او سختې نيوکې به يې کولې ځوانان به يې د حکومت ضد کړونو ته هڅول او هر گوند د خپلوليکو د پياوړتيا په موخه مخفي فعاليتونه کول. د دوي ټولو هڅه دا وه چې په پوځ او پوليسو کې خپل نفوذ زيات کړي ترڅو د پوځي کودتا له لاري واک ته ورسېږي. خو اعليحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې د نړيوالو شرايطو په پام کې نيولو سره د ديموکراسي پلوي و. نو ځکه د مظاهره کوونکو په مقابل کې يې د امکان تر بريده پوري شديد عکس العمل نه بنوده. مگر د پاچا کورنۍ غړي ټول په دې نظر نه وو. ځيني يې شديد برخورد پلوي وو چې کله کله به يې په خپل سر هم د مظاهره کوونکو په مقابل کې شديد عکس العمل بنوده.

څېړنې وښوده چې د جمهوريت په دوره کې د سردار محمد داود خان سياسي ستونزو نوي بڼه غوره کړه. چې ځيني ستونزې لاله پخوا څخه موجودې وې. خو ځيني محمد داود خان د خپل مطلقه رويش په اساس ايجاد کړي ځکه واک ته له رسيدو لږ موده وروسته د بناغلي محمد هاشم ميوندوال او دهغه د کودتا په تور يو شمېر سياسي پوځي او ملي شخصيتونه بندي او ووژل. هم يې د اسلامي نهضت لارښوونکې بنديان او فرار ته اړکړل. چې په دې کار د خپلي سياسي ستونزي نوري هم زياتي کړي ځکه ډېررون اندي او اسلام پاله ډله په ده باندي شکمن شول او لامل يې دا وه چې دده په اداره کې دغه کارونه د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د پرچم د اړخ پواسطه سرته رسیده.

په دې څېړنه کې کوبښښ شوي او دا واقعيت روښانه شوي چې داود خان د اقتصادي پلانونو په تطبيق د شوروي اتحاد د مرستو ډېرې وښدي، وروسته ده ته سياسي ستونزي پيدا کړي. ځکه په دې مرستو کې د افغاني پوځ د افسرانو تربيه هم شامله وو چې وروسته د دغو افسرانو ډېر شمېر د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند غړي شول او د سردار محمد داود خان د واک په ړنگېدو کې فعاله ونډه واخېسته. سردار محمد داود خان هم په دې پوهیده ځکه ده مخکې له مخکې يو شمير هغه افسران چې په شوروي اتحاد کې تحصيل کړي وو. له دندو څخه لری کړل خو دا کار ده ته گټه ونکړه د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په اخره لسيزه کې يو اساسي قانون تصويب کړ چې په هغه کې د افغانستان خلکو او روڼ اندوته يو اندازه سياسي او ټولنيز حقوق ورکړي شوي وو. سردار

محمد داود خان واک ته د رسیدو (۱۳۵۲ل کال) سره سم دغه اساسي قانون د یو فرمان پواسطه لغوه کړ او نوی اساسي قانون تصویب وځنډیده چې دي خلا ده ته سياسي ستونزي پيدا کړي ځکه پارلماني مبارزي نه موجودیت کې گوندونو پټ فعالیت کاوه . او خلکو هم د هغو په وعدو ټینگ باور درلود .

باید یادونه وشي چې د سردار محمد داود خان سياسي ستونزو خصوصاً د واکمني پرمهال ځانگړي بڼه درلوده د ده ستونزو ډېر دده په مطلقه پالېسې او کورنۍ سياست سره اړیکې درلودې . دده په اند افغانستان په اقتصادي او سياسي لحاظ وروسته پاتې هېواد دې . په دې هېواد کې یو سياسي گوند د سياسي رهبري له پاره کفایت کوي ، ده دنورو گوندونو په سياسي فعالیت باندې بندیز ولگاوه . دي کار هم ده ته ډیري سياسي ستونزي پيدا کړي ترڅو یې دده واکمني ختمه او هېواد د کورنیو جگړو او گډوډي خوا ته سوق کړ . دهیواد اوسني سياسي زعامت باید دغه ستونزو ته دقیقه پاملرنه وکړي هر وړي سياسي پېښې لا ملونه باید په ژوره توگه وڅیړل شي ترڅو په هېواد کې سياسي ثبات پيدا او کورینو جگړو ته د پای ټکی کېښودل شي .

ماخذونه

- ۱- ۱- هارون (۱۳۷۲هـ ش). د/ود خان د کښې جې بې په لومو کښې، نشرات سبا- پېښور- پاکستان.
- ۲- احمد زي، سپين غر (۲۰۰۹م- ۱۳۸۸کال). د وياړونو لړۍ. عنايت الله خپرندويه ټولنه، ناصرباغ، پېښور.
- ۳- ادمک، ډبليو (۱۳۷۸ز مري- ۱۹۹۹ اگست). د شلمې پېړۍ تر نيمايي د افغانستان د بهرنيو اړيکو تاريخ. ژباړن نثار احمد، دانش کتابتون، قصه خواني بازار- پېښور.
- ۴- ارغنداوي، عبدالعلي (۱۹۹۷ز). ژوندی خاطرې، په تيرو نهو لسيزو کې د افغانستان تاريخ. خپرندوي د بې بې سي د پېښور خانگه چاپ پليک ارت، پريس- پېښور.
- ۵- اريانا نغر، عزيز- ۲۰۰۴ز کال). افغانستان او نړي (اروپا، امريکا او اسراليا بې هيوادونه). ژباړونکی نصرالله ناصر، خپرونکی د بهرنيو چارو وزارت د ستراتيژيکو خپرونو مرکز، چاپ خای د ميوند خپرندويه ټولنه او مطبعه کابل- افغانستان.
- ۶- اريا، محمد نجيم (۱۳۸۷ لمريز کال) طبع چهارم، محمد هاشم ميوند وال، ارش کتابخانه، مرکز نشراتي ميوند، سبا کتابخانه
- ۷- اکرم، عاصم ( )، نگاهي به شخصيت، نظريات و سياست هاي سردار محمد د/ود خان.
- ۸- فغان، فرياد، نجم الدين (۱۳۸۴هـ- ۲۰۰۶ع). نگرش بر تاريخ معاصر افغانستان. بخش تخنيکي، انجمن نشراتي دانش- پشاور.
- ۹- امين، حميد الله. (۱۳۶۰هـ ش). جغرافيايي صنعتی افغانستان، د پيارتمنت جغرافيه، پوهنځي زمين شناسی پوهنتون کابل.

- ۱۰ انصاري ، خواجه بشير احمد (۱۳۸۳ المریز پسرلي). /افغانستان د تیلو په لمبوکی. ژباړن سید عبدالله پاچا ، میوند خپرندویه ټولنه ، صدارت څلور لاري ، کابل ، افغانستان.
- ۱۱ بدر ، صدیق الله (۱۳۸۲) چهره ها : د هیواد د نامتو څیرو ، لنډه پیژندنه ، د فجر مطبعه ، کمپوز محمد اکرم درویش.
- ۱۲ جنبش ، داود (۱۳۸۸ ال ۲۰۰۹ م). څلرویشته ساعته چې افغانستان یې وړووه. د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني ، اسد دانش مطبعه ، ملي مارکیټ کابل- افغانستان.
- ۱۳ - جنبش ، عبدالصابر. (۱۳۸۵ کال). /افغانستان در دوران صدارت سردار محمد داود خان ، مرکز نشراتی سعید ، قصه خوانی بازار ، پشاور.
- ۱۴ حبیبی ، عبدالحی (۱۳۷۲ لمریز کال جوزا). جنبش مشروطیت در افغانستان . ناشر احسان الله ، لیتو گرافی و چاپ ، اسماعلیان.
- ۱۵ حسین خیل ، لیوال ، عبدالروف (۱۳۸۷ کال). ولي /عدم. ډیزاین جاوید افغان.
- ۱۶ حق شناس ، ځای لالا جان (مرکه ۱۳۸۸ لمریز کال). د جمهوري گارد د لواد دوهم کندک د لومړي ټولې قوماندان.
- ۱۷ - حکمتیار ، گلبدین (۱۳۷۸ هـ ش). پټی توطی ، بریندې څیړې.
- ۱۸ حکمتیار ، گلبدین ( ) ، د اسلامي نهضت ، لوړې ژورې د نادري کورنۍ له راوستو ، د روسانو تر ایستو.
- ۱۹ - خیلواک ، عبدالروف (۱۳۸۸ ال ۲۰۰۹ م). پاچا خان عدم تشدد او په افغانستان کې د سولې لار ، د مقالو ټولگه ، افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني ، اسد دانش مطبعه کابل- افغانستان.
- ۲۰ ځلمی ، محمد ولي (۱۳۸۲ هـ ش کال). داستبداد او مطلقیت په مقابل کې د ځینو افغانانو مبارزې ، میوند خپرندویه ټولنه.

- ۲۱ دريغ، امين الله (جدي ۱۳۷۹ خورشيدى - جنوري ۲۰۰۱ ميلادي).
افغانستان در قرن بيستم، کتابخانه دانش، بازار قصه خوانی - شهر پشاور.
- ۲۲ د نیکووا، ت زاگارو (۱۳۸۵ ل - ۲۰۰۶ ز). *په منځنۍ اسيا کې لويه لوبه*.
ژباړن محمد ظاهر کانی، افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني، د اسد دانش
خپرندويه ټولنی تخنیکي خانگه - پيښور
- ۲۳ رښتيا، سيد قاسم. ( ) *خاطرات سياسی سيد قاسم رښتيا*. ۱۳۱۱ -
۱۹۳۱ - ۱۳۷۱ - ۱۹۹۳ بااهتمام محمد قوي کوشان.
- ۲۴ سيتانی، محمد اعظم (۱۳۷۹ - ۲۰۰۱ م). *ميوند - د افغانستان د تاريخ څلی*
د سيمنارونو ټولگه، افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني، افغان کمپوز سنټر.
- ۲۵ سياسنگ، صبورالله (۱۳۸۸ ل - ۲۰۰۹ اگست). *د پسرلنی سباوون د*
گوليو باران. ژباړن رحمت اريا، اسد دانش خپرندويه ټولني مطبعه، ملي
مارکيت، کابل افغانستان.
- ۲۶ شرق، محمد حسن ( ) *تأسيس و تخريب اولين جمهوري افغانستان*
جز خاطرات ۱۳۱۰ - ۱۳۷۴.
- ۲۷ شيرزی، لالاجان (مرکه ۱۳۸۸ لمريز کال). د ۱۳۵۲ - ۱۳۵۷ د شور تراخرد
جمهوري گارد دروغتون سرطبيب وه.
- ۲۸ طنين، ظاهر. (۱۳۸۴ ل ل) *افغانستان در قرن بيستم*، د ۱۹۰۰ - ۱۹۹۲
پوري ليتو گرافي، چاپ و صحافی طيف نگارا، تهران.
- ۲۹ عارض، غلام جيلانی، چنگاښ ۱۳۵۲ ل ل - جولای ۲۰۰۳ ع) *د تاريخ په*
اوږدو کې د افغانستان سرحدونه او اداري ویش. ژباړونکی حفيظ الله تراب،
ختيغ بيارغونی اداره (کور).
- ۳۰ عبدالرحيم زی، عبدالمالک (۱۳۸۸) *ارمغان زندان*، بنياد عبدالمالک
عبدالرحيم زی، مطبعه شمشاد، کابل افغانستان.
- ۳۱ عطائي، کریم (۱۳ مارچ ۲۰۰۹) *د جمهوريت بنسټ ايسودونکی*، *B.B.C*
pAshto

- ۳۲ عطایي، کریم (۱۳۸۲ پسر لی) شهید سردار محمد داود خان اود سرطان
د ۲۶ می پاڅون، ژباړن امیر جان وحید احمدزی، پیر خپرندویه ټولنه .
- ۳۳ عطایي، محمد ابراهیم (۱۳۸۲ هـ ش کال داسد ۲۸مه). د افغانستان پیر
معاصر تاریخ یو لنډه کتنه، دویم چاپ، انتشارات میوند، سبا کتابخانه، کابل .
- ۳۴ عطایي، محمد ابراهیم، (۱۳۴۸ کال د سنبلې نهمه). د پښتونستان مسئله
د حق خودارادیت په رڼا کې. طبع او تصحیح مهتمم، میراجان (سحیقي) د پوهنی
مطبعه .
- ۳۵ عظیمي، محمد نبی (۲۶ دلو ۱۳۷۸ هـ ش). اردو سیاست در سه دهه / خیر
افغانستان، مرکز نشراتی میوند، سبا کتابخانه، قصه خوانی بازار پینبور .
- ۳۶ غبار، میر غلام محمد. (۱۳۴۶ هـ ش). افغانستان در مسیر تاریخ. مطبعه
دولتی
- ۳۷ غوث، عبدالصمد چنگاښ (۱۳۷۸ المریز-۱۹۹۹ جون). د افغانستان سقوط
ژباړن شیر زمان طائری، دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پینبور .
- ۳۸ غوربندي، عبدالقدوس (۱۳۷۹-۲۰۰۱ م کال). افغانستان د خلق
دیموکراتیک گوند تاریخ ته یو کتنه. ژباړن نور محمد کړاو، افغان کمپوز
سنتر گل حاجي پلازا، پینبور .
- ۳۹ فایق، غوث الدین (بهار ۱۳۷۹ خورشیدی). رازي راکه نمی خواستم
افشا گردد؟ کتاب فروشی فضل، کوچه نعلبندي، بازار قصه خوانی، پینبور
- ۴۰ فرهنگ، میر محمد صدیق (۱۳۴۶ هـ ش). افغانستان در پنج قرن / خیر جلد
سوم با ضمایم و اضافات جدید .
- ۴۱_ فراهي، عبدالغفار (۲۰۰۲ ز کال). افغانستان د دیموکراسی او
جمهوریت په کلنو کې، دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پینبور .
- ۴۲_ کاکړ، محمد حسن (۱۳۸۸ ل_ ۲۰۰۹ م). د سرطان کودتاه د افغانستان د
اوردې بې شباتی پیلامه، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جرمني، اسد دانش
مطبعه، کابل .

- ۴۳_ کامگار، جمیل الرحمن (۱۳۸۸ هـ ل - ۲۰۰۹ م)، *د افغانستان د معارف تاریخ ژباړن*. قاري عبدالسمع شیرزاد، میوند، خپرندویه ټولنه، کابل، افغانستان
- ۴۴_ گانکوفسکی، یو، وي، او، ل، ر، گوردن پولنسکایا (۱۳۲۲ هـ ش)، *د پاکستان تاریخ، دوهمه برخه*. ژباړونکی محمد عالم علمي، د قبایلو وزارت د نشراتو ریاست، کابل، افغانستان.
- ۴۵_ گروموف، ب (۱۳۷۵ هـ ش ۱۹۹۷ میلادي)، *سرې لښکرې په افغانستان کې*. ژباړه، داود جنبش، دانش کتابخانه، پېښور.
- ۴۶_ گورگون، ویکتور گریگو، ییچ (۱۳۸۱ - ۲۰۰۲ م)، *افغانستان: سیاست او سیاست وال*. ژباړه محب الرحمن، د افغانستان کلتوري ودې ټولنه / جرمني.
- ۴۷_ مبارز، عبدالمجید (۱۹۸۸ میلادي)، *بیان حقایق و انتقادات، کتاب خاطرات سیاسي سید قاسم رښتا*، سبا کتابخانه، قصه خواني بازار، پشاور.
- ۴۸_ مبارز، عبدالمجید (۱۳۷۵ هـ ش)، *تجدیل واقعات سیاسي افغانستان (۱۹۱۹ - ۱۹۹۶)*، طرح و دیزان حمید نور.
- ۴۹_ متین، کلیم الله (۱۳۵۴ ل د وړې نهمه)، *د خپلواکۍ تړون*، د پښتنو او بلوڅو ملي مبارزې، د سرحداتو وزارت، د تبلیغاتو د ادارې له خوا کابل، افغانستان
- ۵۰_ مصداق، نبی (۱۳۸۷ لمريز - ۲۰۰۰ م کال)، *په شلمه پېړۍ کې د افغانستان بهرني سیاست*، د پوهنیزه، سینما د لیکنو ټولگه، مهمت حفیظ الله غښتلی، جرمني، د کولن ښار.
- ۵۱_ نظري، محمود (۱۳۸۸ لمريز - ۲۰۰۹ ز)، *د نړۍ افسانوي او لوتونکې*، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**